

Rurális térségek a 21. században tudományos konferencia

Szent István Egyetem

Gödöllő

2019. június 11.

Tanulmánykötet

Rurális térségek a 21. században tudományos konferencia

Szerkesztette:

Bálint Csaba – Földi Péter – Kápolnai Zsombor

Kovács Csaba József – Dr. Nagyné Dr. Molnár Melinda – Dr. Zsarnóczky Martin Balázs

Lektorálta:

Dr. Farkas Tibor

Dr. Lipták Katalin

Dr. Nagyné Dr. Molnár Melinda

Dr. Varga-Nagy Adrienn

Dr. Bogárdi Tünde

Dr. Horváth Bálint

Felelős kiadó:

Doktoranduszok Országos Szövetsége

ISBN 978-963-269-853-3

Együttműködő partnerek:

Együttműködő partnerünk a Szent István Egyetem, Gödöllő. A pályázat az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett Nemzeti Tehetség Program NTP-FKT-M-19-0003 kódszámú pályázati támogatásból valósult meg.

Tartalomjegyzék

Angler Kinga

Helyi alapanyagok, tradicionális ételek a vidék gasztronómiájában3

Antal Sándor – Vincze Judit

A rövid élelmiszerlánccal kapcsolatos fogyasztói elvárások és termelői lehetőségek vizsgálata14

Balázs-Legeza Borbála

Megélhetési lehetőségek a 21. század magyar falvaiban – esettanulmányok.....23

Benesóczky László – Artner Réka Zsófia

Membranopolisz? Burokfalu? Piliscsaba környezeti kommunikációs elemzése.....31

Bogárdi Tünde

Szociális szolgáltatások helyzete a leszakadó térségekben39

Buday Gergely

A vidékfejlesztés informatikai eszközei.....46

Dános Zsolt

Példák a hazai felsőoktatási intézmények területfejlesztési hatásaira.....57

Demeter Petra

A mezőgazdaság jelentőségének vizsgálata Bagon66

Duczón Árpád

Az alpinfrastruktúra és az iparági közös kapcsolata76

Erdei Attila

A kötöttpályás közösségi közlekedés szerepe Budapest észak-keleti agglomerációjának múltjában és jelenében85

Gera Anna

Alföldi kisvárosok városimázs vizsgálata92

Horeczki Réka

Kisvárosok, a vidéki térségek központjai? (Somogy megyei esettanulmány).....102

Igari András

Rurális térségek társadalmi, gazdasági jellemzői az Európai Unióban.....109

Kasza Zsolt

Szigetmonostor az ékszerdoboz.....120

Kupi Marcell

A Szigetköz térség turisztikai regionális ereje és lehetőségei128

Lipták Katalin – Musinszki Zoltán

Helyi fejlesztések hatása a periférikus térségek változó munkaerőpiacára141

Lőrincz Mónika

Ebes: honnan hová?149

Mészáros Kornélia – Lencsés Enikő

Az EU támogatás politikájának változása a szarvasmarha ágazatban Magyarországon157

Nagyné Molnár Melinda

Határ- és törésvonalak sztereotípiákkal falvakban165

Nyíró András

Nemzedékek közötti felelősség egy kesztölci döntés példáján174

Pataki Gábor

A kárpátaljai mikrovállalkozások fejlődésének elemzése, összefüggésben az Egán Ede
Gazdaságfejlesztési Program megvalósulásával.184

Szabó Árpád

Vidékfejlesztés egykor és ma196

Szakál Flórián – Józsa László

A hűségkártyák hatásának vizsgálata a szlovák gépjárművezetők üzemanyag vásárlási
magatartására..... 206

Szűcs Tímea Réka – Urbánné Malomsoki Mónika

Városközpont és periféria valósága Cegléden215

Takács István – Sinóros-Szabó Botond

Növényvédelmi költségek csökkentése, kutatási eredményekre alapozva222

Tóth Bernadett

Túlélés vagy innováció? – Kistelepülések lokális stratégiái a rurális térségekben.....231

Urbánné Malomsoki Mónika

Rurális térségek népességvonzó hatása.....241

Urbánné Treutz Ágnes

Hellyel való azonosulás kapcsán felmerülő modellek251

Helyi alapanyagok, tradicionális ételek a vidék gasztronómiájában

Angler Kinga¹

Összefoglalás

A helyi termékek előállítása és széles körben történő értékesítése, valamint a tradicionális magyar, illetve tájjellegű ételek, élelmiszerek megőrzése, a mai igényeknek megfelelő korszerűsítése a vidék fejlesztésének mozgatórugói lehetnek. A térségi gasztronómia, mint az attrakciókínálat része egy desztináció vonzerejének meghatározó elemévé válhat, így képes emlékezetes élményt nyújtani a fogadóhelyre érkező látogatók számára.

Kutatásom célja néhány — a turisták körében is népszerű – vidéki vendéglátóegység vizsgálata abból a szempontból, hogy ezeknek az irányzatoknak a hatásai miként érvényesülnek vendéglátó-kínálatukban, mennyire tartják fontosnak ezen trendek követését a szolgáltatók.

A kutatás az irodalom áttekintésén túl a vizsgált éttermek étlapjainak és gasztronómiai ajánlatainak elemzése mellett étteremvezetők, főszakácsok véleményének felmérésével online kérdőív és félig strukturált mélyinterjúk segítségével történt. Továbbá a vizsgált vendéglátóegységek honlapjai és közösségi oldalai, valamint személyes tapasztalatok nyújtottak információkat.

Munkámban különböző típusú vendéglátóegységek jó gyakorlatát kívánom bemutatni, bizonyítva, hogy a helyspecifikus étel- és italkínálat számos esetben alkalmas önálló utazási döntést megalapozó tényezővé válni.

Abstract

The production and widespread sale of local products, and the preservation and modernization of traditional Hungarian and regional/rural dishes and foods, can be the driving force for rural development. Regional gastronomy, as part of the attraction, can become a determining factor in the attractiveness of a destination, so it can provide a memorable experience for visitors.

The aim of my research is to examine some of the rural catering units that are popular among tourists in terms of how the effects of these trends are reflected in their catering offerings, and how important catering facilities think it is to follow these trends.

In addition to reviewing the literature and the restaurants' menus and gastronomic offer, we asked the opinion of restaurant managers and chefs using an online questionnaire and semi-structured in-depth interviews. The websites and social media sites of the catering units and personal experience also provided information.

¹ tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
Vidékfejlesztési Intézet Élelmiszergazdasági és Turisztikai Tanszék, Szekszárd, angler@kpvk.pte.hu

In my work I would like to introduce the good practice of different types of catering units, proving that in many cases the location-specific food and beverage offer is a factor that can be the basis for an independent travel decision.

Bevezetés

Gasztronómiánk, táplálkozási szokásaink egyrészt részét képezik kultúránknak, fontos elemei történelmi örökségünknek, másrészt ételeink minősége egy nemzet egészségi állapotának meghatározói. Jelentős szerepük van országunk, illetve egy-egy térségünk imázsában (Gundel, 2013). Az elmúlt évek gasztronómiai forradalma a fővárosból a vidéki éttermekbe is begyűrűzött. Ennek jelei többek között az adott térségre, településre jellemző hagyományos ételek újrafelfedezése, korszerű vendéglátóipari technológiával való kombinálása, valamint a helyben megtermelt, közelben előállított alapanyagok hangsúlyos használata.

A téma aktualitását jelzi, hogy az Európai Parlament és a Tanács a 2018-as évet a Kulturális Örökség Európai Événak nyilvánította, a gasztronómia pedig a nemzeti kulturális örökség része.

Szakirodalmi áttekintés

A fogyasztói irányzatok gyors változása az étkezés terén is újdonságokat hozott: a gasztronómia előtérbe került, a mindennapokban betöltött szerepe megnövekedett. Az étkezés, az ételek készítése élménnyé vált. Friss helyi, szezonális és organikus termelésből származó élelmiszer-alapanyagok divatja jelent meg szemben a tömegtermelésből származó túlfinomított kényelmi élelmiszerek sokaságával (Gonda, 2012, Angler, 2015). Az egészséges élet és ezzel az egészséges, nyomonkövethető, autentikus ételek preferálása egyre intenzívebb (Skuras – Dimara, 2004). A fogyasztók növekvő rétege érez felelősséget környezete iránt. Tájékozottak a természetes környezetet fenyegető veszélyekkel kapcsolatban, ezért odafigyelnek a saját és családjuk egészségére, ügyelnek a környezetükre, próbálják csökkenteni a káros környezeti ártalmakat, és mindezt elvárják a termelőktől, forgalmazóktól, szolgáltatóktól is (Angler, 2015). Így a lokális élelmiszerek fenntartható fogyasztást generálnak (Jaffe – Nebenzahl, 2001). Emelkedik a locavore-kultúra követőinek száma is, akik igyekeznek minél közelebből beszerezni ételeik hozzávalóit és csak a helyi, szezonális termékekből előállított, helyben feldolgozott ételek fogyasztását szorgalmazzák (Szabó G., 2014).

A helyi terméket egyrészt helyben honos, helyben megtermelt vagy gyűjtött alapanyagokból az adott térségre jellemző hagyományos eljárással, helyi tradíciókat felhasználva helyben, elsősorban kisüzemi méretben, kis volumenben készített, a terület sajátosságait beazonosítható specialitásként értelmezem. Legalább 51%-ban helyi hozzáadott értéket tartalmaz, ami egyrészt a lokális alapanyagot, másrészt a helyi munkaerőt jelenti. Kicsi a földrajzi távolság a termelő és a fogyasztó között, gyakran személyesen is találkoznak egymással az adás-vétel kapcsán

(Angler, 2018, Szomi, 2016). A terméket 40-50 km-en belül értékesítik rövid ellátási lánc (élelmiszerek esetében rövid élelmiszerellátási lánc) keretében, így szempontként megjelenik a környezeti és társadalmi fenntarthatóság is. A helyi piacok a vásárlás emberközeli élményét kínálják. Mindez elvileg nemcsak frissebb és jobb alapanyagokat jelent, de a rövid élelmiszerlánc kedvezőbb élelmiszerbiztonsági helyzetet is teremt, csökkenti minden résztvevő vállalkozás környezetvédelmi terhelését, segíti a helyi diverzitás megőrzését, és közösségépítő hatása is van (Szabó D., 2014).

Mindez az éttermi kultúránkra is hatott; a hagyományos magyar konyha is adaptálta az új trendeket. Mivel az élelmiszerek erős regionális differenciálódású termékek, megjelent az igény azokra a tradicionális termékekre, amelyek esetében a helyi sajátosság, helyi tudás, a hagyományos eljárás beazonosítható. Az egyediség, a minőség központi kérdéssé vált. A lokalizáció jegyében a vendéglátóhelyek nagy hangsúlyt fektetnek kínálatukban a helyi termékekre, a hagyományos receptek alapján, de korszerű eljárásokkal készült egészséges, idényjellegű, a térségre jellemző étel- és italkínálatra. Törekednek a hagyományok megőrzésére, tradicionális ismeretek, a népi, tájjellegű ételek átörökítésére (Csíki, 2016). Ezzel egyedi gasztroélményt nyújtanak vendégeiknek. Bár a gasztronómia a turisztikai szuprastruktúra része, napjainkra már önálló utazási döntést meghatározó tényezővé vált (Gonda, 2018). Látogatottság szempontjából frekvenciált településeinken mindenképpen kiegészítő turisztikai terméknek tekinthetünk egy-egy kultikus vendéglátóegységre, míg a turisztikailag kevésbé jelentős települések elsődleges vonzerőjévé válhatnak.

A helyi termék fogyasztása, gasztronómiai hasznosítása erősíti a lokális piacot, segíti a tradicionális termékek fenntartását, a kölcsönös megbecsülést. A tájjellegű ételek megismerése, megismertetése a lokális közösségek közös múltjának kifejezője (Viga, 2014).

Kutatási módszerek

Feltételezéseim szerint:

A vidéken működő nívós vendéglátóegységek fontosnak érzik településük, térségük tradicionális konyhájának követését, így kínálatukban markánsan megjelennek a tájjellegű ételek.

A minőségi vendéglátás minőségi alapanyagokat követel. Ezért gyakran fordulnak a vendéglősök a közeli termelők által termesztett, előállított, szezonális nyersanyagokhoz.

A nemzetközi és hazai gasztronómiai trendek elemzését, a magyar konyha, a gasztronómia szakirodalmának tanulmányozását követően a szekunder kutatás alapjaira helyezve hipotéziseim bizonyítására primer kutatást folytattam, mely mind kvantitatív, mind kvalitatív elemeket tartalmaz.

2019 tavaszán online kérdőíves felmérést végeztem. A kérdőív 31 kérdést – 9 nyitott kérdést, 10 egyszeres és 7 többszörös feleletválasztós, 4 Likert skálás és 1 attitűdállítási kérdést tartalmazott. A kérdőív kérdéssora a vizsgálat szempontjából informatív pontokra fókuszál, mint például a vendéglátó vállalkozás jellemzői (fő tevékenysége, működési ideje, nyitva tartása, választékközlés módjai, stb.), az alapanyag-beszerzés preferenciái – különös tekintettel

a vásárolt, illetve a saját előállítású helyi termékekre –, valamint a tradicionális tájjellegű ételek kínálatba illesztése, kedveltsége, korszerűsítésük szükségessége. A minta az egyszerűen elérhető alanyok mintavételi stratégia alkalmazásával történt, így az nem tekinthető reprezentatívnak.

A kérdőívezés lebonyolítását követő kvalitatív kutatás legfontosabb célja volt, hogy a vizsgált vendéglátóegységek vezetőinek, dolgozóinak véleményét, hozzáállását megismerjem a témával kapcsolatban, a kérdőív eredményeit pontosítsam, továbbá esetleges ellentmondásait feloldjam. Ennek érdekében félig strukturált interjúkat bonyolítottam le (2019. május, június folyamán) személyesen, illetve telefonon a vizsgált egységek vendéglátós vállalkozóival (3 fő), séfekkel (2 fő), szakácsokkal (2 fő), pincérekkel (4 fő) és üzletvezetőkkel (3 fő). A tervezett 9 kérdés mellé az interjúalanyok további kérdéseket indukáltak. A beszélgetések általában 35-50 percig zajlottak.

A kiválasztott vendéglátóegységek étlapjai, ajánlataik elemzése, valamint saját személyes tapasztalataim széleskörű alapot biztosítottak következtetéseim levonásához.

Az információk rendszerezését, elemzését egyszerű leíró módszerrel, illetve matematikai, statisztikai módszerekkel végeztem.

Kutatási eredmények

Hazánk minőségi vendéglátását Budapest-centrikusság jellemzi. Mi sem árulkodik erről jobban, minthogy Michelin-csillagot kiérdemelt egységeink mindegyike fővárosi. Ugyanakkor egyértelműen nő a vidéki vendéglátóhelyek színvonala is. Szinte mindegyik régiókban megjelentek a magas élvezeti értéket nyújtó cukrászdák, bisztrók, csárdák, éttermek, kávézók, melyek a különböző gasztrokalauzok toplistáinak előkelő helyeire is sorra felkerülnek. A számos lista közül jelen tanulmányban a Dining Guide 2019. „A vidék legjobb étterme” első tíz helyezettjének kínálatát, szemléletét vizsgáltam (1. táblázat).

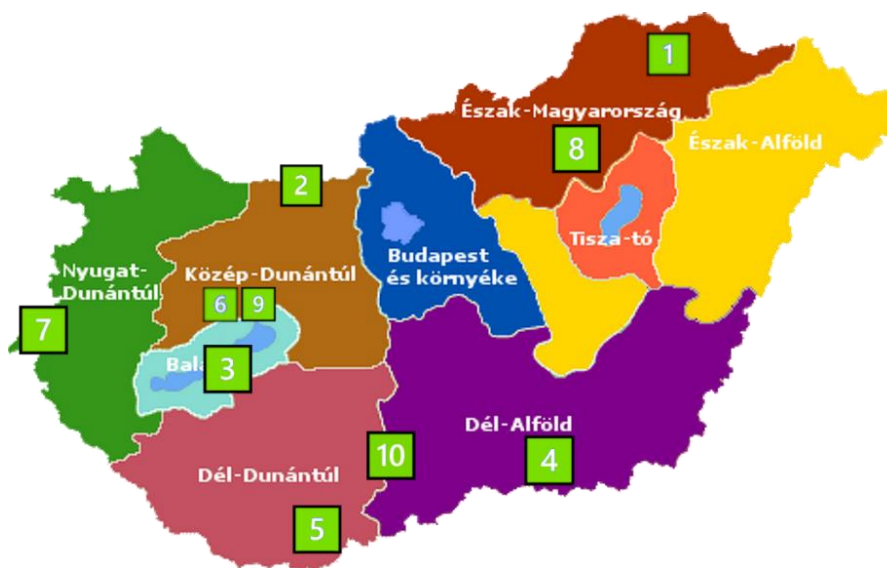
1. táblázat. A vizsgált vendéglátóegységek

Megnevezés	Dining Guide 2019 „A vidék legjobb étterme” - helyezés	Dining Guide 2019 „Ahol jó választás a rántott hús...” - helyezés	Dining Guide 2019 Családbarát étterem - helyezés	Stílusos Vidéki Éttermiség - tagság
Anyukám Mondta Étterem	1.	1.	2.	X
Platán Restaurant & Café	2.			X
Kistücsök Étterem	3.	7.	1.	X
Tiszavirág Étterem	4.			
Sauska 48	5.			
Bistro Sparhelt	6.			
Pajta Bisztró	7.			X
Macok Bisztró és Borbár	8.			X
Neked Föztem	9.		6.	
Rév Csárda	10.			

Forrás: Saját szerkesztés (2019) <https://diningguide.hu/category/toplistak/> (2019) <http://www.svet.hu/ettermek/> (2019) alapján

Néhány a kiválasztott vendéglátóhelyek közül másik listák élére is felkerült. Típusukat tekintve bisztró, csárda, étterem egyaránt szerepel közöttük. A vidéki gasztronómia, a helyi termékek iránti elkötelezettségüket mutatja, hogy öt közülük a Stílusos Vidéki Éttermiségnek is tagja. Ez a szervezet elsősorban a vidéki termelők és éttermek összekapcsolását tűzte zászlajára feladatul. Területi elhelyezkedésüket tekintve különböző turisztikai régiókban találhatóak (1. ábra). Csupán az Észak-Alföldi és a Tisza-tavi régiókban működő vendéglátóhelyek közül nem kerültek be a top tízes listába vendéglátóhelyek.

1. ábra. A vizsgált vendéglátóegységek turisztikai régiók szerinti elhelyezkedése

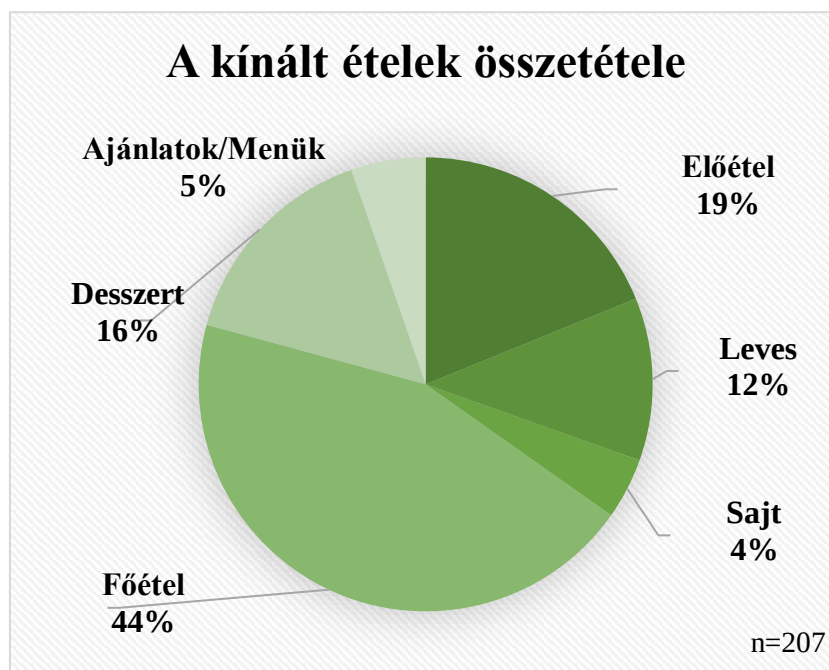
Forrás: Saját szerkesztés (2019) a <https://diningguide.hu/category/toplistak/> (2019), foldrajztanitas.elte.hu (2019) alapján. A számozás a listán való helyezésüket jelöli.

Változatos a településtípus szerinti eloszlásuk is: Szeged és Eger megyei jogú város, Tata, Balatonfüred, Encs, Villány, Óriszentpéter város, Érsekcsanád és Balatonszemes községi rangú település. Turisztikai szempontból a leglátogatottabb települések 50-es listájára Balatonfüred ötödikként, Szeged tizedikként került fel. Eger 12., Balatonszemes 27., Tata 47. a sorrendben (Győrffy, 2018). A többi település turisztikai szerepe kevésbé jelentős. Kivételt talán Villány képez, hiszen borturizmusa kimagasló. Szálláshelykapacitásának mérete és a kiránduló jellegű vendégforgalma miatt nem kerülhetett fel erre a listára (KSH, 2019). Óriszentpéter, mint az Őrség szíve, szintén keresett úti cél. Encs vonzerejét az Országos Kéktúra útvonalmenti fekvésének, Érsekcsanád a Duna-völgyi-főcsatorna közelségének köszönheti. Az utóbbi két település esetében a toplistás vendéglátóhely tekintélyes turisztikai vonzerőt jelent. A vizsgált vendéglátóegységek Óriszentpéter kivételével borvidéki településeken helyezkednek el. A kiváló borok mellett pedig kimagasló gasztronómiájuk révén gasztronómiai utazások célpontjává váltak.

A vizsgált vendéglátóhelyek a kulináris hagyományokat tiszteletben tartva haladó szellemiségű, korszerű konyhatechnológiával dolgoznak. Ugyanakkor a hagyományos ételkészítési módok – pl. nyárson sütés, kemencés, bográcsos ételek – is jelen vannak. Étlapjuk jellemzően francia típusú, az ételek fogyasztásának sorrendjét tükrözik. A viszonylagosan szűk

ételvászték miatt egyik vizsgált egység sem különít el az előételeken belül hideg, illetve meleg előételeket, a halak sem jelennek meg külön csoportként. Az ételfőcsoportok mellett az ajánlatok, menük aránya 5% (2. ábra).

2. ábra: Az ételkínálat összetételének jellemzői

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

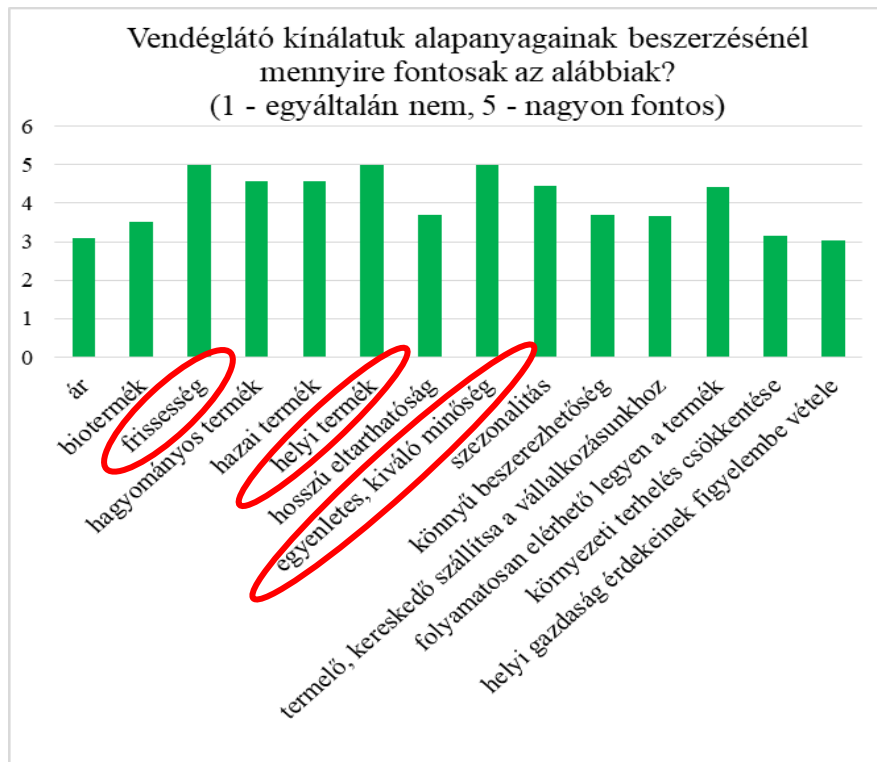
Többségüknel széles viszont a sajtok választéka. Divatja ellenére kevés azonban a vegetáriánus fogás, a főzelék, illetve a gyümölcs is elenyésző számban jelenik meg. A csúcsgasztronómia kreatív éttermeiben a tudatos fogyasztó keresi a húst helyettesítő alternatívákat, hiszen a hús- és tejtermékek a leginkább erőforrás-igényes élelmiszerek.

A választékok mélysége és szélessége jól kezelhető nagyságrend az egyszerűbb nyersanyag-gazdálkodáshoz. A szintén jellemző gyakori étlapváltás pedig segíti a friss, minőségi, szezonális alapanyagok rendszeres beépülését a kínálatba. Az állandó étlapok hetente, havonta megújuló ajánlatokkal egészülnek ki (pl. Sauska, Sparhelt, Platán, Anyukám Mondta). A Pajta Bisztróban pedig kizárólag heti ajánlatból – általában két előétel, két leves, 3 főétel, 2 desszert – választhat a vendég. Az étlapváltások biztosítják, hogy a vendégeket minden időszakban valami újdonsággal lepjék meg a vendéglátósok.

Valamennyi válaszadó egyetértett abban, hogy az alapanyag egyenletes, kiváló minősége, frissessége meghatározója egység kínálatának. A beszerzésnél további fontos szempont, hogy a termék hazai, hagyományos, helyből származó, idényjellegű legyen. A biztosítandó állandó magas színvonalhoz elengedhetetlen a termékek folyamatos elérhetősége, a hozzáférés lehetősége (3. ábra). Ehhez tapasztalatuk szerint a rövid élelmiszerláncon túl a hiper-lokális beszerzési források száma is gyarapszik: saját zöldségeskerttel, fűszerkerttel (pl. Platán, Pajta) a helyben termesztett alapanyagok mennyisége növekszik. Így garantáltan biztosítható a

természetes, „tisztá” nyersanyag. A Pajta továbbá a közelben lévő erdő növényeit, terményeit is hasznosítja.

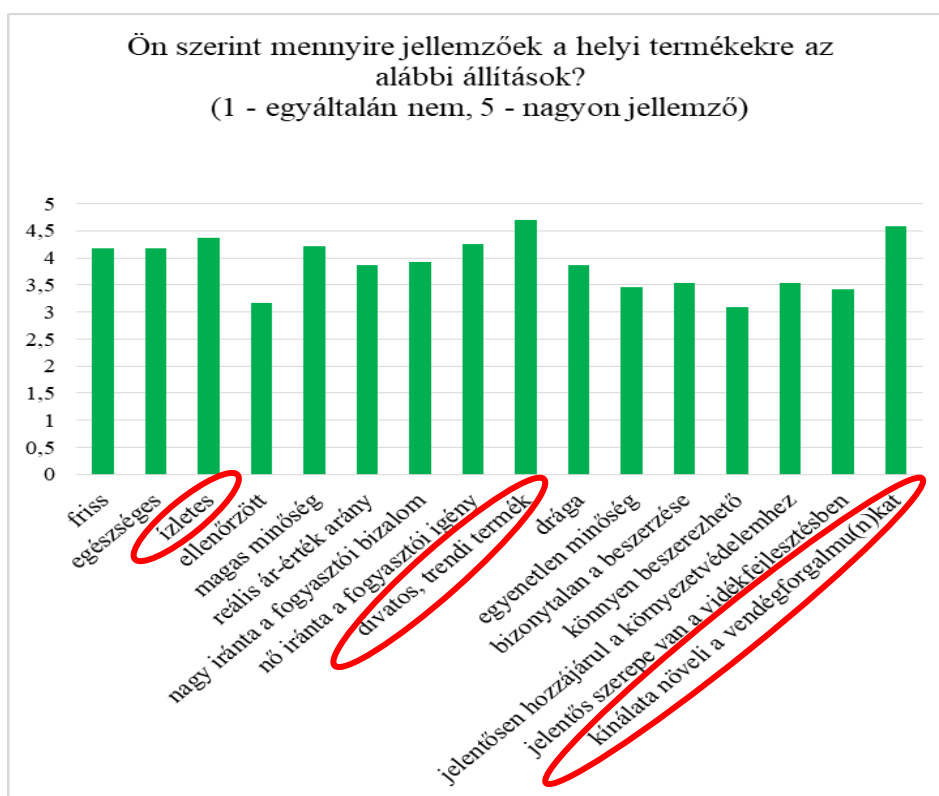
3. ábra: Az alapanyag beszerzés legfontosabb szempontjai a vizsgált vendéglátóegységekben

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Az interjúalanyok mindegyike hangsúlyozta, hogy kiemelt fontosságúnak tartja a beszállítókkal való kapcsolattartást, a rugalmas együttműködést, a bizalom kialakítását. A helyi termékeket a válaszadók divatos, trendi termékeknek tekintik, s mint ilyenek, nő irántuk a fogyasztói igény, ezzel növelve a vendéglátóhely forgalmát (4. ábra).

4. ábra: A helyi termék jellemzői a vizsgált vendéglátóegységek véleménye alapján

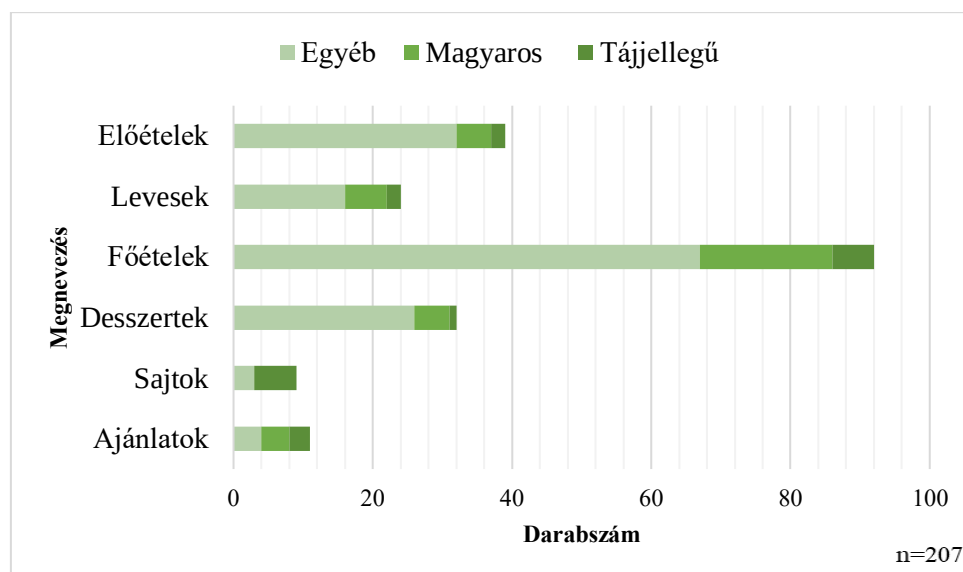

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

A helyi termékek magas értékelést kapott pozitív tulajdonságai – ízletes (4,4), friss (4,2), egészséges (4,2) – mellett negatívumként az ár – drága (3,8) –, a beszerzés bizonytalansága (3,5), valamint az ellenőrzöttség (3,2) is markánsan megjelenik. Az alapanyagok beszerzési szempontjainál az ár csak közepesen fontos, a helyi termékhez nagy számban mégis társították a magas árat. Bár a helyi termékeket inkább kiemelkedő minőségűnek (4,2) értékelik, a minőség egyenetlenségét (3,4) is hangsúlyozzák. Ez utóbbi összefüggésben állhat az ellenőrzöttség érzékelt hiányával. Az étterem megítélése nagyban nő, ha az évszaknak megfelelő alapanyagokból készülnek az ételek. A vendég ezzel kap biztosítékot arra, hogy garantáltan friss az étele. Az étlapokon nem elég nyomatékos a helyi termékek kiemelése, többnyire a pincérek csupán szóban tájékoztatják a vendégeket.

Annak ellenére, hogy a megkérdezettek tisztában vannak azzal, hogy a világ számos pontján, így hazánkban is turistavonzó tényezővé váltak a tradicionális nemzeti, valamint a tájjellegű ételek, a vizsgált 207 ételből csupán 39 a magyaros, 20 a tájjellegű (5. ábra).

5. ábra: Tradicionális tájjellegű és magyaros ételek a vizsgált vendéglátóegységek kínálatban

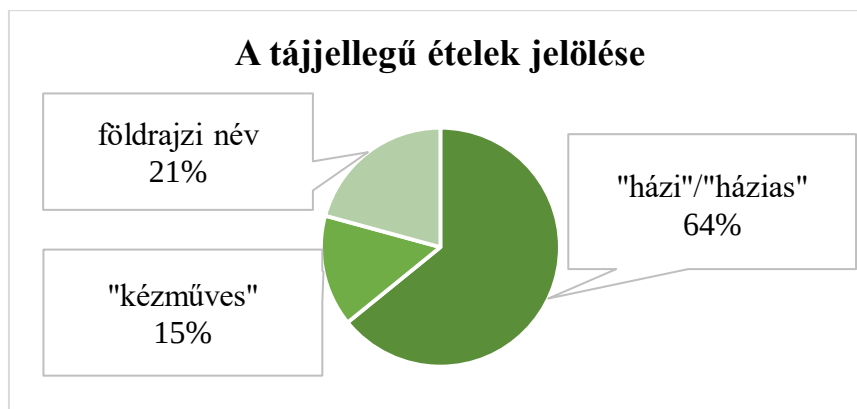

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Külön üdvözlendő és követendő példa a Kistücsökben a „Régióink ízei menü” kategória. A hagyományos gasztronómia megőrzésének további elemei ebben az étteremben a házilag készített sonka, szalonna, kolbász és szalámi is. Az Anyukám Mondta házilag savanyított zöldségeket is kínál.

Interjúalanyaim elmondták, a hagyományos ételek, konyhatechnológiák tudatos változtatásával készített ételek jobban megfelelnek a 21. századi fogyasztó ízlésének, elvárásainak. Igazodni kell a nemzetközi trendekhez is úgy, hogy a magyar konyha eredetiségét is meg kell tartani. Ezt többnyire gyorsabb technikával, könnyebb kivitelben történő készítéssel érik el. Így kerülnek fel a csúcsgasztronómiai étlapokra is olyan ételek, alapanyagok, mint például a káposztás cvekedli, a különböző főzelékek, a véreshurka, a malacfűl, a velős pirítós, a haltepertő, a rakott krumpli vagy a kacsanyak-leves.

6. ábra: A kínálatban szereplő tájjellegű ételek jelölésének módjai

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Az étlapokon a házi/házias jelző 53 étel esetében tűnik fel. Ez a szám interjúalanyaim szerint azt jelenti, hogy nemcsak a tájjellegű ételeket illetik ezzel a jelzővel, hanem mindazt az étel alapanyagot, vagy hozzávalót, kiegészítőt, ami esetében sajátos, eredeti receptet követnek, vagy a vendéglátóhelyen egyedi módon, kézzel készítik. A tájjellegű ételek többnyire földrajzi jelzővel ellátottak (pl. Tőreki babsaláta, Szilvásvárad i pizstrángrolád, Villányi lány kecskesajt, stb). A választék-elemzés esetén azonban többször szembesültem azzal, hogy a vizsgált étel elnevezése ugyan annak tájjellegére utal, de az mégsem múlttal rendelkező, autentikus, helyi specialitás.

Konklúziók

Konyhakultúránk értéke a sokszínűsége és a változatossága. Napjainkban az igényes asztali kultúra kialakítása vidéken is folyamatban van, szaporodnak a távolról érkező vendégeket is csalogató egységek.

A kutatási eredményekből világosan látszik, hogy a helyi termékek, a hagyományos tájjellegű ételek gasztronómiában betöltött szerepe napjaink népszerű vendéglátásának aktuális irányzata, melyet a vendéglátós szakemberek is követendőnek tartanak. A vizsgált egységek különösen igényesek az alapanyag-választásban. Sokat tesznek azért, hogy jó minőségű, friss magyar, illetve helyi alapanyagokat használjanak fel, piacot teremtsenek ezzel a vidék mezőgazdaságának, a helyi gazdaságoknak, gazdálkodóknak.

A vendéglátóegységek közül többen maguk is bekapcsolódnak a helyi termék-előállításba részben a saját területükön termesztett zöldségekkel, gyümölcsökkel, illetve azok, és a helyi gazdától vásárolt alapanyagok feldolgozásával. Ezzel is hangsúlyozva vidékiségüket, természetközelségüket.

A térségre jellemző specialítások, a helyi jellegzetességek megjelenése a top-éttermek étlapjain támogatja a régi ételek fennmaradását, lehetőséget biztosítanak az ételkészítésben generációkon átöröklődő tudás, a nemzetiségi hagyományok, a tájjellegű ételek bemutatására. Bár a tájjellegű kínálat forgalomnövelő hatása vitathatatlan, a vizsgált éttermekben alacsony ezeknek az ételeknek a súlya. Azok is a hagyományos elemek mellett izgalmas ízekkel, szokatlan elkészítési módokkal, korszerű konyhatechnológiával, változatos textúrákkal kombinálva válnak piacképesse. Érdemes lenne az alapanyagok milyenségének, jellegének, az elkészítési módoknak, egyedi receptúráknak nyomatékosabb kommunikációja, ezzel biztosítva a hagyományok továbbélését, a térségi konyhák hírnevének öregbítését.

A tradicionális magyar receptúrák megőrzése mellett a helyi termékek előállítása és széles körben történő értékesítése a vidék további fejlesztésének egyik mozgatórugója lehet.

Irodalomjegyzék

- Angler K. (2018) *Helyi termékek szerepe a Szekszárdi borvidék gasztronómiájában* In: Csapó, János; Gerdesics, Viktória; Törőcsik, Mária (szerk.) *Generációk a turizmusban. I. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia: Tanulmánykötet* Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK), Pécs, pp. 380-391., 12 p.
- Angler K. (2015) Kézműves borok – kérdőjelekkel. In: Oroszi Viktor (szerk.) *Szőlő, bor, turizmus: tanulmányok a szőlészet, borászat és borturizmus témaköréből*. 174 p. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, pp. 18-34.
- Gonda T. (2018) A gasztroturizmus fejlődése a gasztroturizmustól az önálló turisztikai terméké válásig In: Gonda Tibor (szerk.) *Ízes vidék: a helyi termékek és a vadon termő növények szerepe a gasztronómiában és a gasztroturizmusban* Pécs, Campinvest Kft. pp.5.-23., 19 p.
- Gonda T. (2012): A helyi termék reneszánsza. In: Aubert A., Gyuricza L., Huszti Zs. (szerk.) *A kultúra turizmusa a turizmus kultúrája*. 677 p. Konferencia helye, ideje: Szekszárd; Pécs, Magyarország, 2010. 09.16.-2010. 09.17. Pécs: IDResearch Kft.; PUBLIKON, pp. 233-243.
- Gundel J. (2013) Régiók és ízek. In: *Vendéglátás magazin* 56. évf. 2013. július-augusztus. pp. 30-31.
- Györffy Á. (2018) Magyar top 25 – a turisták legkedveltebb települései 2018-ban itthon, és ami mögötte van.
- Jaffe, E. D. D.– Nebenzahl I. D. (2001) *National Image and Competitive Advantage: The Theory and Practice of Country-of-Origin Effect*, Copenhagen Business School Press, Copenhagen,
- Skuras D. – Dimara E. (2004) Regional image and the consumption of regionally denominated products *Urban Studies*, Vol. 41, No. 4, 801-815 p.
- Szabó D. (2014) *A rövid ellátási láncban rejlő lehetőségek és veszélyek Magyarországon* Acta Carolus Robertus: Károly Róbert Főiskola Gazdaság- És Társadalomtudományi Kar Tudományos Közleményei 4:(2) pp. 109-118.
- Szabó G. (2014) *A helyi termékek bevezetésének lépései a Dél-Dunántúl fürdőiben*. 74 p. Baranya Megyei Falusi Turizmus közhasznú Szövetség Pécs
- Szomi E.(szerk.) (2016) *Helyi termék kézikönyv* 2016. 76 p. Nemzeti Agrárkamara Budapest Csongrád Megyei Agrár Információs, Szolgáltató és Oktatásszervező Nonprofit Közhasznú Kft. Szeged
- Viga Gy. (2004) *Tájak, ízek, ételek* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága Miskolc 159 p.
- Online források:*
- Csíki S. (2016): Gasztronómiai trendek, 2016 – Újra divat az egyszerűség.
<http://www.foodandwine.hu/2016/01/02/gasztronomiai-trendek-2016-ujra-divat-azegyszeruseg/> (utolsó letöltés: 2018. 01. 11.)
- ksh.hu (utolsó letöltés: 2019. 05. 21.)

A rövid élelmiszerláncsal kapcsolatos fogyasztói elvárások és termelői lehetőségek vizsgálata

Antal Sándor¹ – Vincze Judit²

Összefoglalás

A helyi termékekkel kapcsolatos fogyasztói és termelői igények kielégítésére nyújt megoldást a Rövid Ellátási Lánc (REL), melynek pozitív hatásai nem csak az ellátásban, hanem a fenntarthatóságban és a vidékfejlesztésben is jelentkeznek. Csökkenti a termelő és a fogyasztó közötti fizikai távolságot, valamint a hosszú ellátási láncokkal ellentétben a minőség garanciájaként a személyes kapcsolatot, a bizalmat és számos esetben az ökológiai minősítést építik be a rendszerbe. Lehetőséget nyújtanak a kistermelőknek a helyi -, minőségi élelmiszerek előállítására, közvetlen értékesítésére, a fogyasztóknak pedig garantálják a jóízű, többnyire ökológiai módszerekkel előállított helyi élelmiszerekhez való kényelmes hozzájutást.

A Vidékfejlesztési Program (VP) keretei között létrehozott Rövid Ellátási Lánc Tematikus Alprogrammal (RELTA) kapcsolatos tapasztalatok és kutatások azt mutatják, hogy a vártnál kevesebb gazdaság választja ezt a lehetőséget termékei értékesítésére. Az alprogram indításának ellenére, jelenleg a REL nyújtotta lehetőségek kihasználatlanok mind a termelői, mind a fogyasztói oldalon. A tanulmányban ennek a kihasználatlanságnak az objektív okait vizsgáltuk.

Abstract

The Short Food Supply Chain (SFSC) is the solution to meet consumer and producer demands for local products, with positive effects not only in supply but also in sustainability and rural development. Physical distance between producers and consumers will be reduced by these food chains, and contrary to long supply chains personal relationships, confidence and organic certification are built into the system as a guarantee of quality. It will be provided the opportunity for local small farmers to production quality foods and realization of direct marketing. Meanwhile the convenient access to tasty local foods is guaranteed for consumers. Experience and research on the Short Supply Chain Thematic Subprogram (RELTA) established within the framework of the Rural Development Program (VP) show that less than expected economy is choosing this option to sell its products. Despite the launch of the subprogram, the opportunities offered by SFSC are currently unexploited on both the producer and consumer sides. In the study, we examined the objective causes of this underutilization.

¹ Levelező hallgató Mezőgazdasági mérnöki (BSc) alapszak, Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus, Gyöngyös; s.antal@invitel.hu

² PhD, adjunktus, Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus, Agrártudományi és Környezetgazdálkodási Intézet; Gyöngyös; vincze.judit@uni-eszterhazy.hu

Bevezetés

A téma aktualitását több fontos körülmény is indokolja. Nemzeti oldalról a REL elsősorban a vidékfejlesztésben tölt vagy tölthetne be nélkülözhetetlen szerepet. Az élelmiszertermelésen, mint alapvető funkción túl, fontos feladat hárul rá a multifunkcionális mezőgazdaság kialakításában és fenntartásában egyaránt. A multifunkcionalitáson belül – több fejlett országhoz hasonlóan – a jövőben hazánkban is nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni a közösségépítésre, így a vidéki lakosság, főleg a fiatal generációk helybentartására. Főként a kisebb településeken, mezővárosokban és falvakban, valamint ezek vonzáskörzetében jelent egyre nagyobb feladatot a vidékfejlesztés számára a települések lélekszámának megtartása, kedvező esetben növelése. Az említett rurális térségek legfőbb problémája - az utóbbi néhány évtized tekintetében - a fiatal generáció tömeges elvándorlása. Ennek a jelenségnek a legfőbb okai között találjuk a települések (élelmiszer)ellátottságának (és egyéb szükségleteinek) alacsony nivóját, a munkahely teremtés lehetőségeinek hiányát, valamint a lokális gazdasági nehézségekből fakadó egyéb szociális problémákat (óvodai -, iskolai férőhelyek hiánya, egészségügyi ellátás nehézségei, stb.). A megbomlott vidék-város egyensúlyi helyzet optimalizálásában, főként a hátrányos helyzetű régiókba jelenthet egyfajta megoldást a helyi termelők és családi(kis)gazdaságok helyzetének stabilizálása, a helyi gazdaság élénkítése, a fogyasztói szükségletek színvonalas kiszolgálása. Mindemellett a REL ideológiájából eredő közösségépítő hatása elősegítheti az egyéb szociális - és kulturális problémák feloldását is.

Irodalmi áttekintés

Van Der Ploeg (2011) az élelmiszertermelésben a parasztságot helyezi előtérbe, feltételezi, hogy a paraszti farmgazdálkodás sokak számára túlélési lehetőség lesz napjainkban is. A gazdálkodás alapvetően a paraszti farm ökológiai tőkéjének fenntartható használatára épül, a paraszti életforma megóvására és jobbítására irányul. A termelést gyakran jellemzi multifunkcionalitás. A multifunkcionális mezőgazdaság fő feladatait Szakál (2000) rendszerezte. Összefoglalásában négy alapvető feladatot különít el, úgymint termelési -, regionális -, ökológiai -, valamint kulturális funkciót. A 20. században az élelmiszertermelési verseny fokozódott, emiatt a termelékenység kulcskérdéssé vált, többnyire csak a leghatékonyabb módszerekkel, intenzíven termelő gazdaságok tudtak talpon maradni (Farnsworth et al., 1996). A fokozott vegyszerhasználat, valamint a szállítás során fellépő károsanyag-kibocsátás sok esetben komoly környezeti ártalmakhoz vezetett, megjelent azonban egy fogyasztói réteg, amely érzékennyé vált a környezeti problémákra (Church, 2005; Huang, 1996).

A komplex fogyasztói elvárásokra reagáló alternatív ellátási láncok szükségszerűen igen heterogének. Diverzifikáltak a különböző táplálkozási, egészségügyi és ökológiai igényeknek megfelelően, ezen túlmenően pedig a helyi kulturális hagyományokba és politikai-szabályozási környezetbe ágyazottak (Winter, 2003). A REL csatornáinak különbözőségei ellenére, közös jellemző tulajdonságaikat Jarosz (2008) foglalta össze. Megállapítása szerint fő jellemző a kis fizikai távolság a termelő és a fogyasztó között, valamint szükség szerint létezik egy közös találkozási (átadási) pont, mely a társadalmi (szociális) közelséget biztosítja. Mindemellett jellemző a kis üzemméret, az alacsony termelési volumen. Az élelmiszerellátáson túl számos

kedvező hatásai lehetnek a helyi tájra és környezetre, valamint a régió gazdasági növekedésére (Gombkötő et al., 2017).

A REL leggyakoribb szervezeti típusai:

- *A részarányos vagy másképpen részes gazdálkodásban* van a legnagyobb szükség az elköteleződésre és az együttműködésre, ennek megfelelően ennél a formánál alakul ki a legközvetlenebb kapcsolat a fogyasztók és a termelők között (Dézsény et al., 2013).
- *Előfizetési dobozrendszer* típus a közösségi mezőgazdálkodás eredeti formája, melyet a kisléptékű, kézimunka-intenzív, családi gazdaságok hoztak létre (Kajner, 2007).
- *A kiszállítási rendszerek* elég rugalmasak, a vásárlók gyakran választhatnak, hogy mit és mikor szeretnének beszerezni (Réthy - Dézsény, 2013).
- *A gazdálkodók piaca* vagy másképpen termelői piac alkalomszerű, időszakos vagy rendszeres megjelenési lehetőséget biztosít a termelőknek (Kajner, 2007).
- *A bevásárló közösségek* külön kategóriát képviselnek, ugyanis az esetükben nem beszélhetünk semmiféle elköteleződésről. Több helyi termelő és a vásárlók egy kisebb csoportja kiszállítási és elosztói rendszert szervez a helyben előállított termékek számára (Dézsény et al., 2013).

Anyag és módszer

A tanulmány „eredmények” című fejezete alapvetően két részre tagolható, amelyet széles körben végzett adatgyűjtéssel sikerült megalapozni. A vizsgálatok első részéhez szekunder adatok szolgáltak alapul, a második vizsgálati fázishoz a kiválasztott termelőkkel végzett mélyinterjúk, valamint fogyasztói körben, kérdőíves módszerrel gyűjtött adatokat használtunk fel. A REL-ban jelentkező elvárások és lehetőségek megismeréséhez, az értékesítési csatornákkal kapcsolatos megfigyeléses és statisztikai vizsgálatokat végeztünk. A feldolgozás során az egyes jellemzők átlagát és medián értékét határoztuk meg, valamint a középértéktől való eltéréseket számoltuk. Az egyes jellemzők között kapcsolatokat kerestünk, ennek meghatározásához korrelációs vizsgálatokat végeztünk.

Mélyinterjúkat a termelői oldalon végeztünk, összesen 10 darab interjú készült. A megkeresettek között 50–50%-ban voltak állati termékekkel és növénytermesztéssel foglalkozó gazdálkodók. Az interjúk vidéken (Jászárokszállás) és fővárosi termelői piacokon készültek, 2018. év őszi – téli időszakában, valamint 2019 tavaszán. Az interjú alanyai véletlenszerűen kerültek kiválasztásra, továbbá valamennyien termelői piacokon is árusítanak, a termelésben átlagosan több évtizedes tapasztalattal rendelkeznek. Tiszteletben tartva a válaszadók kérését, nevüket és adataikat nem hozzuk nyilvánosságra, az eredmények bemutatása során, erre utaló információt nem közlünk. Az interjúk kérdéscsoportjainak összeállításánál kettős tematikát követtünk. Elsőként a gazdálkodással (gazdasággal) kapcsolatosan gyűjtöttünk adatokat, főként a gazdaság méreteivel és üzemvitelével, a motivációval, a tapasztalatokkal, valamint az input-output erőforrások – gazdálkodásával kapcsolatban. A gazdálkodással kapcsolatos kérdéscsoportok mind a gazdálkodói múlt, jelenre, valamint a tervezett jövőre vonatkoztak. Az interjúk második felében a REL és a KTM szervezetek ismertségét, valamint a REL-ban történő aktív részvételi hajlandóságot mértük. Az interjú kérdésein keresztül elsősorban a REL-hoz történő csatlakozást elősegítő, valamint gátló tényezők megismerésére fókuszáltunk.

A fogyasztói oldalon a megkérdezettek kiválasztása szintén véletlenszerű volt. A kérdőíveket Pest -, Nógrád -, Jász Nagykun Szolnok -, Heves -, valamint Bács Kiskun megyében gyűjtöttük. 100 darab kérdőívből összesen 79 darab volt kiértékelhető. A kérdőívezés egyrészt személyes megkereséssel, másrészt internetes csatornákon történt. A kérdéscsoportok az általános információk mellett a helyi termékek, valamint a REL és Közösség által Támogatott Mezőgazdaság (KTM) csatornáinak jellemzőire vonatkoztak. A tervezett kérdéscsoportok segítségével a vásárlási szokásokat, a helyi termékek jellemzőinek megítélését, valamint a KTM szervezeteinek ismertségét és elfogadottságát mértük. A fogyasztói attitűdök meghatározása 5 fokozatú Likert-skálán történt. A kérdőívek adatainak feldolgozását statisztikai alapmódszerekkel végeztük.

Eredmények

Helyi - és termelői piacok vizsgálatának eredményei

A helyi - és termelői piacok, mint közvetlen értékesítési lehetőségek, jelenleg a legnagyobb bázisát adják a rövid ellátási láncoknak. Mint a direkt értékesítés egyik legközvetlenebb csatornája, jó lehetőséget kínálnak a fogyasztóknak és a termelőknek, a REL megismerésére, valamint az abban történő részvételre. 2019-ben hazánkban, a NAK adatbázisa szerint 429 hagyományos (vegyes) és 307 termelői piac üzemel. Mind a hagyományos, mind a termelői piac esetében, az egy piacra jutó háztartások száma magas. Országos vonatkozásban egy hagyományos piacra 12 905, még egy termelői piacra 24 632 háztartás jut. A piacok számával kapcsolatos korrelációs vizsgálat az egy főre jutó GDP vizsgálatánál mind a két piactípus esetében közepes pozitív kapcsolatot mutatott. A hagyományos piachoz képest ($r_{\text{hagy}} = 0,21$) a termelői piac némileg erősebb ($r_{\text{term}} = 0,34$). A foglalkoztatottság esetében egyik piactípusnál sem jelzett számottevő kapcsolatot, gyakorlatilag nullának tekinthető ($r_{\text{hagy}} = -0,07$; $r_{\text{term}} = 0,09$). A nettó átlagkeresetek vizsgálata, bár statisztikailag igazolta azt a sejtést, hogy a megfelelő nagyságú fizetőképes keresletet a nettó jövedelmek befolyásolják, az eredmény elmaradt a várakozásoktól. Mindkét piac esetében a kapcsolat pozitív irányú, de a hagyományos piacok esetében csupán $r = 0,1$ értéket kaptunk. A termelői piacok esetében a korrelációs számítások közepes ($r = 0,3$) kapcsolatot mutattak.

Közösségi gazdaságok, Dobozrendszerek, Bevásárló közösségek vizsgálata

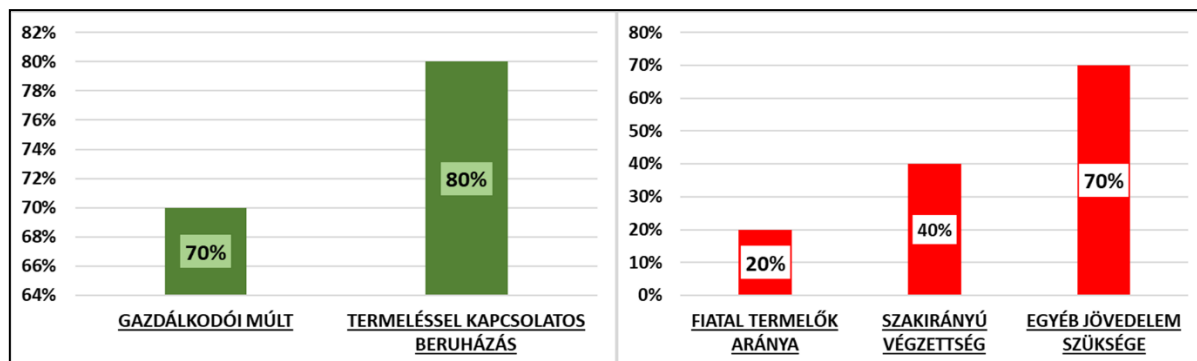
A KTM csatornák vizsgálatával kapcsolatos szekunder kutatás során kapcsolatot kerestünk a csatornák működését jellemző területi, gazdasági és demográfiai adatok, valamint a KTM csatornák száma között. A vizsgálat során a megyék népességi adatait vizsgáltuk. A kapott korrelációs együtthatók mind a három esetben erős pozitív kapcsolatot jeleztek ($r_{\text{kg}} = 0,88$; $r_{\text{dr}} = 0,86$; $r_{\text{bk}} = 0,72$). Az átlagos havi nettó jövedelmek vizsgálata során, a statisztikai jellemzők nem mutattak különösebben szoros kapcsolatot a közösségi szerveződésekkel szemben. A számítások eredményei mind a három esetben az $r = 0,2$ küszöbérték alatt maradtak ($r_{\text{kg}} = 0,19$; $r_{\text{dr}} = 0,19$; $r_{\text{bk}} = 0,13$). A KTM szervezeteinek kialakulásához, a szakirodalmi kutatásból ismeretesen, egy újszerű fogyasztói szemléletre van szükség, melynek központi elemei egybeesnek a multifunkcionális mezőgazdaság „feladatrendszerével”. Ezzel kapcsolatosan

vizsgáltuk a megyék lakosainak iskolai végzettségét. A korrelációs vizsgálat a közösségi gazdálkodás és a dobozrendszer esetében közepes, pozitív ($r_{kg} = 0,58$; $r_{dr} = 0,44$), míg a bevásárló közösségek esetén gyenge ($r_{bk} = 0,11$) kapcsolatot mutatott az érettségi és az ennél magasabb végzettség tekintetében. A korrelációs vizsgálat az településfejlesztési civil szervezetek száma és a KTM csatornák száma között viszonylag magas, közepes, pozitív kapcsolatot jelzett ($r_{kg} = 0,73$; $r_{dr} = 0,62$; $r_{bk} = 0,53$). A közösségi szerveződésekkel kapcsolatos vizsgálat lezárásaként az elérhető termékek körét vizsgáltuk azokban a városokban, ahol valamely közösségi forma átadó pontja működik. Nyers zöldség 100%-ban, még nyers gyümölcs 59%-ban minden városban elérhető. Feldolgozott formában mindkét kategória elérhetősége alacsony (zöldség: 13,64%; gyümölcs: 18,18%). A hús és húskészítmények 22,73%-ban érhetőek el, emellett rendkívül alacsony a növényi csírák, lisztek és ivólevelek elérhetősége, átlagosan 5% alatti értékkel.

Termelői mélyinterjúk eredményei

A mélyinterjúk során, a célkitűzésnek megfelelően állítottuk össze a kérdéseket. Elsősorban a termelők véleményét kívántuk felmérni a REL csatornáival kapcsolatosan. Másodsorban azokat a problémákat tártuk fel, amelyek gátolják a kistermelőket a REL-hoz történő csatlakozásban. A nemek megoszlásában a válaszadókból 70% nő és 30% férfi. Az interjú alanyai között magasabb az idősebb korosztályt képviselők száma. A válaszadók 60%-a 46-55 év közötti, még 20%-a 56-65 év közötti korcsoporthoz tartozott. A fiatal családtagok számára, jelenleg nem vonzó életpálya a gazdálkodói hivatás, mely megnehezíti a generációváltást a gazdaságokban. A gazdálkodással kapcsolatban pozitívan értékelhető, hogy a termelők 70%-a rendelkezik gazdálkodói múlttal és tapasztalattal, a termeléssel kapcsolatosan pedig, a gazdaságok 80%-ában történt az elmúlt néhány évben beruházás. A gazdálkodást nehezíti, hogy a termelők csupán 40%-a rendelkezik szakirányú végzettséggel. Különösen hátráltatja a REL jövőbeli fejlesztésének megvalósulását, hogy jelenleg a megkérdezettek 70%-a a gazdálkodás jövedelmét egyéb, nem mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelemmel kénytelen kiegészíteni. A gazdálkodás körülményeivel kapcsolatos releváns eredményeket az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. A gazdálkodás körülményei

Forrás: Primer kutatás eredményei alapján saját szerkesztés (2019)

A helyi termék megítélésével kapcsolatban biztató körülmény, hogy a válaszadók 90%-a tartja fontosnak a feldolgozott termékek arányának növelését a gazdaság termékpalettáján, az ehhez

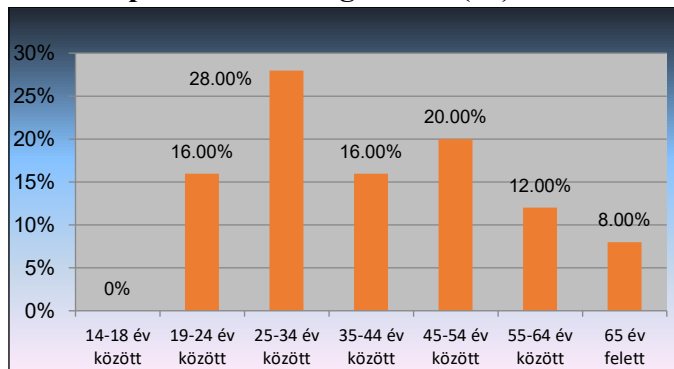
szükséges szakmai ismereteit - lehetőség esetén - a gazdák 60%-a fejlesztené. A REL-cal kapcsolatban a termelők 60%-a bővítené vevőkörét, melyhez a személyes kapcsolat kialakítását 80%-uk, saját gazdaságának népszerűsítését pedig 40%-uk tartja fontosnak. A helyi termék előállításával és kereskedelmével kapcsolatban a gazdák 100%-a tartja nehezen kezelhető jellemzőnek a foglalkoztatás (és a töredékidős foglalkoztatás) kérdését. Ennek okát egyrészt a bürokratikus rendszer nehézségeiben, másrészt a magas járuléktérhekben látják. Mindezek mellett, a gazdaság folyamatos üzemviteléhez 70%-uk vesz igénybe családi segítséget. A piaci árusítás egyik fő problémájának a gazdák 80%-a a szezonálisból eredő hullámzó fogyasztói keresletet tartja. Az üzemelő termelői piacok szakmai ellenőrzését a szakhatóságok részéről 70% hiányolta. A gazdaság fejlesztéséhez szükséges külső erőforrások elérhetőségét 50%-uk látta problémásnak. A válaszadók közül 5 termelő látta nehezen elérhetőnek a pályázatok benyújtásához átlagosan szükséges, 6000 euro Standard Termelési Értékű (STÉ) üzemméretet. A termékminőséggel kapcsolatosan a gazdálkodók 60%-a elmondta, hogy bár nem rendelkeznek bio-minősítéssel, de igyekeznek a termelésben használt mesterséges input anyagokat minimális szinten tartani. Ennek ellenére, a REL-ban kívánatos ökológiai minősítés megszerzését a következő 2-3 éves időszakban egyik termelő sem tervezi. Ennek okaként négy alapvető indokot említettek:

- Az aktuális értékesítési viszonyok mellett, a jelenlegi vevőkörben a bio-felár nem lenne érvényesíthető.
- A fiatalabb korosztályhoz tartozó termelők 75%-a, bár szeretné ezen területen szakmai ismereteit bővíteni, jelenleg azonban nem rendelkeznek ilyen irányú szakismerettel.
- A minősítést megelőző átmeneti időszakban a jövedelem csökkenésétől tartanak. Azon felvetésünkkel, mely szerint a jelenlegi jogszabályi háttér módosításával ez a veszély csökkenthető lenne, a termelők 50%-a értett egyet.
- 70%-uk vélte úgy, hogy a tanúsítás megszerzésére fordított erőfeszítések csak nehezen térülnek meg, az adminisztratív – és jogi szabályozás túlságosan megnehezítené a gazdálkodást.

A fogyasztói kérdőívek feldolgozásának eredményei

Kérdőívet nők és férfiak egyaránt töltöttek ki. A válaszadók közül 28% férfi, még 72% nő. A felmérésben az aktív fogyasztók közül valamennyi korcsoport képviseltette magát, azonban a legkisebb aránnyal (8%) az idősebb, 65 év feletti korosztály szerepelt (2. ábra).

2. ábra. A fogyasztók korcsoportonkénti megoszlása (%)

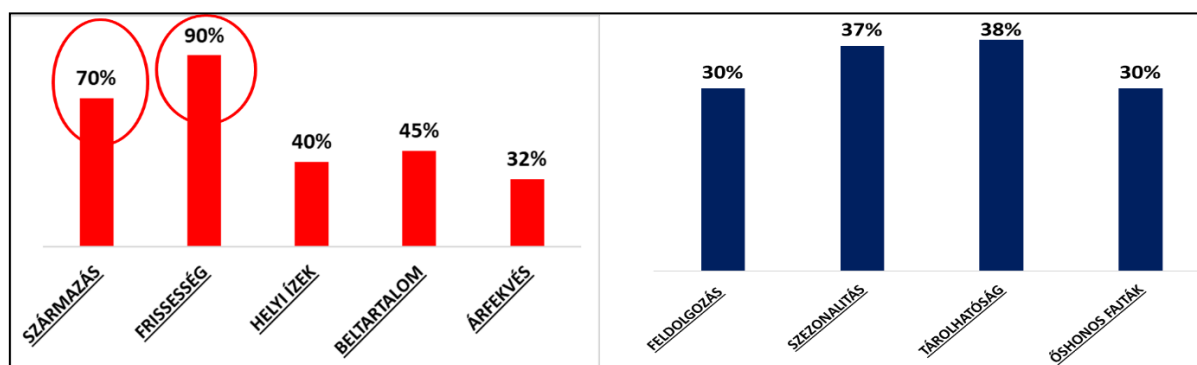

Forrás: A fogyasztói kérdőívek feldolgozása alapján saját szerkesztés (2019)

A REL csatornák bővítésével kapcsolatban pozitívan értékelhető, hogy a válaszadók 100%-a párhuzamosan több beszerzési lehetőséget is használ. Mindezek mellett a fogyasztók 72%-a szívesen vásárol kisebb szaküzletekben, melyek optimálisan működhetnek, mint átadó pontok, egy esetleges KTM szervezet esetében. Közvetlenül a termelőtől 32%-uk szerzi be szívesen termékszükségleteit. A megkérdezettek 22,67%-a heti, 26,67%-a havi rendszerességgel vásárol helyi terméket. Az idősebb korosztály 22%-a napi rendszerességgel fogyaszt helyi terméket. Mindezzel szemben a fiatalabb korosztály közel 10%-a csak évi 3-4 alkalommal vásárol helyi terméket. Szemben a termelői piacok jellemzően reggeli – délelőtti nyitva tartásával, a vásárlók 35%-ának a délutáni időpontok kedvezőbbek a vásárláshoz.

A 3. ábra a helyi termékek fogyasztói megítélését szemlélteti.

3. ábra. A helyi termékek fogyasztói megítélése

Forrás: Primer kutatás eredményei alapján saját szerkesztés (2019)

A helyi termékkel kapcsolatban a fogyasztók releváns számban fontosnak tartották a frissességet (90%), a termék származásának ismeretét (70%), az ár és a beltartalom kérdését, valamint a helyi ízek megjelenését. Nem tartották fontos kérdésnek a szezonalitást, valamint a tárolhatóság és a feldolgozhatóság kérdését. Az őshonos fajták alkalmazását a helyi termék előállításában, fontosnak csupán a válaszadók 25%-a vélte, még 30%-a egyáltalán nem tartotta lényegesnek. A vásárlói közösségekkel kapcsolatosan a tagok személyes közreműködése a kérdőívet kitöltők körében 47%-os arányban fontos ismerv. A termékminőség ellenőrizhetőségének nehézségeit a válaszadók 35%-a nem találja problémának, még 32%-uk fontos jellemzőként kezeli. A megrendelhető termékek széles választékát 51%, az átvételi időpont kérdését 27%, míg a fogyasztói ár kérdését 31% nem tartja fontos jellemzőnek. A KTM szervezeteivel kapcsolatos kérdésekre kapott nagyszámú bizonytalan válasz egyértelműen rámutatott arra, hogy ezek a szervezeti formák még kevésbé ismertek és elismertek hazánkban.

Következtetések, javaslatok

A piacok biztosítják a REL legnagyobb bázisát, ennek ellenére az egy piacra jutó háztartások száma magas (7308 db háztartás/egy piac). Az egyéni gazdaságok esetében, jelenleg a termelői piaci árusítás lehetőségének kihasználtsága alacsony, ez a gazdák részéről főként a kereslet hullámlásával, a feldolgozott termékek alacsony részarányával, a piacok üzemszervezési jellemzőivel, valamint a jelentkező munkaerőhiány jelenlegi megoldatlanságával magyarázható. A kisebb üzemmérettel rendelkező gazdaságok fejlesztését több, egymás negatív hatását erősítő tényező is hátráltatja. A már említett fogyasztói keresleti problémák és

a munkaerőhiány mellett jelentősebb gátló tényező a szakismeret bővítési lehetőségének hiánya, a beruházások lassú megtérülése, a külső erőforrások nehéz elérése, a pályázatok magas követelményszintje, valamint a kistermelők védelmét segítő jogszabályok érvényesülésének „hatékony” ellenőrzése a szakhatóságok részéről. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a gazdaságok ökológiai minősítésének szándéka a megkérdezettek körében kritikus a közeljövőben, ennek oka elsősorban az átállási időszak gazdasági - és jogi nehézségeire vezethetők vissza.

A termelői piacok látogatottsága a vidéken élők esetében jellemzőbb. A helyi termékekkel kapcsolatban a termelőknek magas fogyasztói minőségi elvárásnak kell megfelelni. A helyi termékkel kapcsolatos vizsgálat alapján, több fontos jellemzőt érintő fogyasztói elvárás említhető, melyek sorrendben az optimális betakarítással elérhető frissesség (90%), a származás megismerhetősége, ellenőrizhetősége (70%), a beltartalmi értékek (45%), valamint az ízekben megjelenő helyi jelleg (40%).

Véleményünk szerint a hazai REL működéséhez elengedhetetlen a fogyasztói - és a termelői elkötelezettség. Ennek elősegítésére szükséges a REL filozófiájának, céljainak és jellemzőinek széles körű megismertetése a fogyasztói – és a termelői oldalon. Gazdálkodói oldalon a szakmai ismeretek elmélyítésére, még a fogyasztók körében a gazdasági és környezeti előnyök ismertetésére van szükség. A REL fogyasztói bázisának tekintetében, különösen fontos a fiatal generáció elkötelezettségének „hatékony” elmélyítése.

A KTM szervezetek támogatására, valamint a helyi termékek értékesítési részarányának növelésére, kormányzati (szakminisztériumok) szinten szükséges olyan közvetett támogatási rendszer kidolgozása, amely ösztönzi a területen működő (nem mezőgazdasági) vállalkozások részvételét a REL-hez kapcsolódó terület - és vidékfejlesztési célok megvalósításában. Továbbá véleményünk szerint, meg kell(ene) teremteni azt a jogi háttérrel, amely biztosítja a helyi termékek értékesítéséből származó gazdasági források helyi szinten történő felhasználhatóságát, a közösségi célok megvalósulása és a helyi gazdaság élénkítése céljából.

Irodalomjegyzék

1. Benedek, Zs. (2014): A rövid ellátási láncok hatásai. Műhelytanulmány, MTA Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest.
2. Church, N. (2005): Why our food is so dependent on oil. Energy Bulletin April. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014.
3. Dézsény, Z. – Réthy, K. – Drexler, D. (2013): Közösség által támogatott mezőgazdaság. Zöldségközösségek Magyarországon. Biokultúra 24. évfolyam 5.
4. Farnsworth, R.L. – Thompson, S.R. – Drury, K.A. – Warner, R.E. (1996): Community supported agriculture: filling aniche market. Journal of food distribution research. 27: 90-98. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai, MTA Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014, 5. o.
5. Gombkötő, N. – Vincze, J. – Hegyi, J. – Kacz, K. (2017): Közösség által támogatott mezőgazdaság regionális vizsgálata. Gazdálkodás 61 évf. 2: 130-143.
6. Huang, C.L. (1996): Consumer preferences and attitudes towards organically grown produce. European Review of Agricultural Economics 23 évf. 331-367. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai. MTA Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014, 5. o.

7. Jarosz, L. (2008): The city in the country: Growing alternative networks in Metropolitan areas. *Journal of Rural studies*. 24. évf. 231-244. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai. MTA Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014, 9. o.
8. Kajner, P. (2007): Fenntartható vidéki gazdaságfejlesztés elméletben és gyakorlatban. Harmattan Kiadó, Budapest.
9. Réthy, K. – Dézsény, Z. (2013): Község által támogatott mezőgazdaság. Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet, Budapest.
10. Szakál, F. (2000): A mezőgazdasági vállalkozások és környezetük kapcsolata. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest.
11. Van Der Ploeg, F. (2011): Natural Resources or Blessing. *Journal of Economic Literature* 49. évf. 366-420. Kiss D.: A 21. század mezőgazdaság és élelmiszer-gyártó szektor szereplői Jan van der Ploeg munkáiban, <https://www.researchgate.net/publication> Letöltés dátuma: 2019. február 20.
12. Winter, M. (2003): Embeddedness the new food economy and defensive localism. *Journal of Rural studies*. 19. évf. 23-32. In: Benedek Zs.: A rövid ellátási láncok hatásai. MTA Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014, 7. o.

Internetes forrás:

1. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara: <https://www.nak.hu/piac-kereso>. Elérve: 2019. január 28.

Megélhetési lehetőségek a 21. század magyar falvaiban – esettanulmányok

Balázs-Legeza Borbála¹

1. Összefoglalás

Dolgozatomban a jelenkori megélhetési lehetőségeket igyekszem bemutatni néhány magyarországi településen, a 2018-2019-es helyszíni terepmunkáim során szerzett tapasztalatok alapján. Jelen kutatás szerves része a doktori kutatásomnak, mely a magyarországi falvak megélhetési helyzetét vizsgálja az 1920-2020 közötti időszakban. Egyénektől vett példákkal dolgozom: tehát az adott megélhetési palettát vizsgálom, mely a település számára elérhető, illetve hogy a település vezetése és lakosai melyeket választják, és mely irányba indulnak el a lehetőségek közül.

Az országos tendenciákat is tekintve három fő szempont körvonalazódik, melyek meghatározói egy mai település boldogulásának:

1. Helyi, településen belüli megélhetési lehetőségek: helyben működő üzemek, vállalkozások, szolgáltatások, illetve ide tartozik a mezőgazdasági megélhetés mai helyzete is.
2. Városok közelsége: a közeli városok munkahely-ellátottsági szintje, mely napi ingázással megoldható.
3. Közfoglalkoztatás: a 2010-es évek elejétől igen nagy arányban ez jelenti a falusi lehetőségeket, amely valójában nem egy igazi munkahely, hanem egy ideiglenesnek szánt megoldás, de sok esetben nehéz továbblépni belőle.

Az itt bemutatott esettanulmányokból kaphatunk egy részleges képet a mai magyar helyzetről, a problémákról és megoldási lehetőségekről egyaránt.

Abstract

In this paper I attempt to demonstrate the present-day livelihood opportunities in 3 selected Hungarian settlements, based on the experiences gained during my field work in 2018. This research is an integral part of my doctoral study, which examines the state of livelihoods in Hungarian villages between 1920-2020. I work with examples gathered from individuals: therefore, I examine the specific livelihood options available to the settlement, and, based on these options, the directions ultimately taken by the municipality's leaders and inhabitants.

¹ Néprajzkutató muzeológus – Szabadtéri Néprajzi Múzeum; Phd hallgató – Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola; legeza.borbala@gmail.com

Considering national tendencies, three main aspects can be outlined, which determine the success of a settlement today:

1. Local, in-house livelihoods: factories, businesses and services, including the current state of agricultural livelihoods.
2. The proximity of cities: the level of job availability in nearby cities, accessible via daily commuting.
3. Public work: from the beginning of the 2010s, public work encompasses a very large portion of rural opportunities – however, it's not a real job as such but a temporary solution, and one which is usually difficult to break out from.

From the case studies presented here we can get a partial picture of the present situation in Hungary, as well as of the associated problems and their solutions.

2. Bevezető

Terepmunkámat 4 településen végzem, melyeket már régóta vizsgállok, visszatérő terepmunkával, különböző korszakokat feltérképezve a megélhetési lehetőségek mentén. Jelen dolgozatban két települést hasonlítok össze: Dudar (Veszprém megye, 2012 óta) és Milota (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, 2011 óta).

A két település más-más jelleget mutat.

Dudar ipari település, a 20. század elején főként gyümölcstermesztés, rideg állattartás, háziipari tevékenységek, illetve szén-és mészégetés volt a fő megélhetési forma. Alapvetően nem volt jellemző a komplex mezőgazdasági tevékenység. A települést vizsgálták már korábban társadalomtudósok is, 1937-ben volt egy nemzetközi falukutatás, melyből megismerhetjük a település korabeli lehetőségeit.¹ A szocialista korszakban kapott ipari jelleget: az 1947-ben megnyíló szénbánya és az induló szénkitermelés felduzzasztotta a falu lakosságát, és ipari településsé tette, amely a saját lakosságszámának a háromszorosát látta el munkahellyel. A kiemelkedő település-jellegnek köszönhetően egyéb nagyüzemek is a községbe települtek, így például a Bakony Művek gyártósoros üzeme, csirkekelető telep, a Bakony Volán kihelyezett telepe. Mindezek mellett itt is volt egy (akadozva) működő termelészövetkezet. A rendszerváltás után fokozatosan bezárt a bánya és a köré települt többi üzem, a lakosság az országos tendenciához hasonlóan megélhetési válságba került az 1990-es években. Ma pedig kialakult az új megélhetési forma: többségük a környékbeli nagyvárosokba ingázik a munkahelyére.

A másik település Milota, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, közvetlenül az ukrán határ

1 Lsd. erről Lengyel – Simon, 1986; Lencsés, 2018

mellett, a Tisza partján. Földterülete viszonylag kicsi (1500 hektár), a 20. század eleji birtokviszonyokra is az elaprózódottság volt jellemző, kisbirtokosok alkották a helyi társadalmat. Megélhetési profilja főként a gyümölcsstermesztésben specializálódott – a kis méretű földek és a gyümölcsfáknak kedvező ártéri területek miatt is. Országos földrajzi elhelyezkedését tekintve mindig is távol esett az ipari, infrastrukturális központoktól. A szocialista korszakban a termelőségvetkezeti a kevés földterület miatt csak korlátozottan tudott a lakosságnak munkahelyet biztosítani, így fokozatosan kialakult egy széles palettájú melléküzemágazati rendszer, amellyel kiegészíthették a falu megélhetését. Így működött a sóderkitermelés a Tiszából, fatelep, műanyagüzem, varroda. A fő megélhetést pedig mindenki kiegészíthette a háztáji termelésben, mely itt főként a bikahizlalásban, tejleadásban mutatkozott meg. A rendszerváltás várható módon óriási érvágást jelentett Milota lakosságának: a központi megélhetési profil, a termelőségvetkezeti és a hozzá tartozó melléküzemágak szinte azonnal, vagy néhány éven belül bezártak, felszámolásra kerültek. A település félreeső elhelyezkedéséből adódóan pedig nem volt helyette más alternatíva – és számottevően nincsen ma sem.

Nézzük tehát a 3 szempontot, mely alapján a települések mai megélhetési lehetőségeit vizsgálni kívánom.

3. Helyi, településen belüli lehetőségek.

Dudaron, ahogy fentebb bemutattam, a szocialista korszakban igen gazdag helyi paletta volt elérhető, a település lakossága eleve felduzzadt, és ennek is a háromszorosát látta el munkahellyel. Így tehát százával jártak a faluba a munkavállalók a napi ingázások szintjén. A rendszerváltással ez a kiváltságos helyzet megszűnt, de még ma is azt mondhatjuk, hogy helyi kisvállalkozásokban viszonylag gazdag a település. Működik két faipari cég, építőipari vállalkozások, fuvarozási-szállítási cégek, különféle egyéni vállalkozók, és a szolgáltatások terén is viszonylag színes a paletta: szépségszalon, üzletek, vendéglátóhelyek találhatók itt. A korábbi, megmaradt nagyobb munkáltató intézmények közül a Volánnak van még egy kisebb részlege, az Erdészet szintén néhány fővel működik, és a korábbi szénbánya egyetlen utóda a Duszén Kft., mely kb. 20 fős létszámot foglalkoztat, és már csak külszíni fejtéssel nyer szenet a földből, amiből természetes talajjavító szert készítenek.

Milota helyi megélhetése igencsak szűkös, jóformán csak az alapvető intézmények működnek (polgármesteri hivatal, iskola, óvoda, menza, 2 kocsma), valamint egy ásványvíz-üzem, mely csupán 3 főt tud foglalkoztatni. A mezőgazdasági kisvállalkozók vannak még jelen a

településen, melyek közül néhányan (kb. 10-en) családi gazdaságként az önálló megélhetésüket is igyekeznek biztosítani ebből a formából, de a település lakosainak zöme csupán kiegészítésként tud anyagi bevételhez jutni ebből az ágazatból. A fő probléma ezen a területen a teljes bizonytalanság és kiszolgáltatottság a nagykereskedelmi folyamatoknak: jóformán minden termény szintjén évről évre kiszámíthatatlan a szezon végi bevétel, a befektetett munka megtérülésének, vagy a ráfizetésnek a mértéke. Érthető módon ez is csökkenti a mezőgazdasággal foglalkozók arányát. A fő helyi munkahely a közfoglalkoztatás, melyről majd később esik szó.

4. Városok közelsége

Dudar igazi erőssége ebben fogható meg. Szerencsés földrajzi elhelyezkedéséből adódóan (Nyugat-dunántúli régió) ma nem jellemző a munkanélküliség, több, komoly munkaerő-felszívó erővel bíró nagyváros is elhelyezkedik a közelében, melyeknek Kovách Imre meghatározása szerint az agglomerációjához számíthatjuk a települést (Kovách, 2012). Ő 60 km-ben állapítja meg az agglomeráció határát, mely valóban egy határérték lehet a napi ingázás mértékében is. Dudar esetében több nagyváros is ebbe a távolságba esik, melyek nagyrészt iparilag is fejlettek: Veszprém (32 km), Székesfehérvár (48 km), Győr (53 km), és Mór (27 km), bár ez utóbbi nem kifejezetten nagyváros, de az ipari parkja sokszínű munkalehetőséget kínál. Már ezek a városok is rengeteg lehetőséget nyújtanak, de még ezen felül 8 km-re fekszik tőle a járási központ, Zirc, valamint a közelmúltban a szomszédos, 5 km-re fekvő kistelepülésen, Csetényben nyílt egy 80 munkavállalót befogadó, elektronikai készülékeket gyártó üzem a Balluff Kft. részéről.

Természetesen tény, hogy ez sok utazással töltött idővel jár, akár napi 2-3 órát is igénybe vesz. Tehát értelemszerűen ezt sem mondhatjuk egy olyan ideális helyzetnek, mint a rendszerváltást megelőző korszakban, amikor településen belül volt a munkahely. Van olyan lakos is, aki így a Dudaron való lakhatásban éppen hátrányt lát, mert sokat kell utazni ahhoz, hogy az ember a munkahelyére eljusson. Mindenesetre a lehetőségekben nincs hiány, csak a távolsággal kell megbirkózni.

Dudar polgármestere pedig éppen ebben látja a település fő profilját, és ezen a téren tartja a legfontosabbnak az infrastrukturális megoldásokat, ha a fejlődésről van szó: stabil hátteret kell nyújtaniuk az ingázó családoknak.

Ehhez kapcsolódik a gyakorlati, pályázati munka is: a művelődési ház, orvosi rendelő, polgármesteri hivatal épülete a közelmúltban megújult, és most nyílt meg a bölcsőde.

Milota az ország másik végében helyezkedik el, az egyik legkeletibb csücskében, az Észak-alföldi régióban. Földrajzi elhelyezkedéséből és a központi erőforrásoktól való távolságából adódóan egy erősen laszakadó térség része, kistelepülési környezetben, és számottevő nagyvárosoktól távol.

A fentebb említett 60 km-es körzetébe csupán két kisebb város esik: Fehérgyarmat (30 km) és Mátészalka (50 km). Ezek a városok bár a mindennapi ügyintézés és az infrastrukturális ellátottság tekintetében központnak tekinthetők a környékbeli falvak számára, komoly munkaerő-felszívó hatásuk nincsen. Bár a 60 km-en kicsit túl van, de még ipari parkjával néhány főnek munkát biztosít Nyírbátor is (67 km). Így aztán mivel a közelben nincs komoly nagyváros, többen is távolabb, külföldön, Pest megyében, Budapesten (340 km) vagy a Nyugat-Dunántúlon, például Győrben (470 km) kénytelenek munkát vállalni – így csak néhány hetente, havonta tudnak hazautazni a családjukhoz. Ezt a helyzetet nem tudja mindenki vállalni, így sokak számára marad a helyi megélhetés – ami Milota esetében jóformán kimerül a közmunkaprogramban (erről lsd. később).

5. Közfoglalkoztatás

„A közfoglalkoztatás a munkaviszony egy speciális formája. Támogatott „tranzitfoglalkoztatás”, amelynek célja, hogy a közfoglalkoztatott sikeresen vissza-, illetve bekerüljön az elsődleges munkaerő-piacra. A közfoglalkoztatók támogatást vehetnek igénybe annak érdekében, hogy átmeneti munkalehetőséget biztosítsanak azok számára, akiknek az önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen.”¹

A közfoglalkoztatás terén Dudar szerencsés helyzetben van: alacsony a munkanélküliség, (bár ez a megyére és a dunántúli régióra is jellemző, tehát nem dudari sajátosság), tehát kevés a közfoglalkoztatott a faluban. Akik vannak, ők települési karbantartási munkákat végeznek: utak, járdák, közterületek rendben tartása. Kezdetben, a program indulásának időszakában 23 fő volt a maximális létszám, amelyből 12 főt azóta felvettek teljes állásban önkormányzati munkakörbe, a többiek pedig máshol találtak munkát. A jelenleg meglévő 6 közfoglalkoztatotti státuszt csak 5 fővel tudták feltölteni – ami szépen jelzi a falu helyzetét, a munkanélküliek, közmunka-programra alkalmasak arányát a településen.

1

<http://www.kormanyhivatal.hu/download/d/b3/70000/Amit%20a%20közfoglalkoztatásról%20tudni%20kell.pdf> (utolsó megtekintés: 2019. aug. 4.)

Milotán már sajnos más a helyzet. A fő megélhetési lehetőséget a közmunka-program nyújtja, bár ez megélhetésnek nem igen nevezhető. Érdemi változás nincs a környék munkahelybővítéseiben az elmúlt években a rendszerváltás óta, így tehát a program célja, miszerint visszaintegrálja az álláskeresőket a munkaerőpiacra, nem tud működni, hiszen kevés a hely, ahova visszatérhetnének. Az is igaz persze, amit szokszor lehet hallani, hogy *aki akar, az tud találni munkát magának*. Így tehát az sem mindegy, hogy egy ilyen program az egyes településen milyen formában működik, van-e benne valódi értékteremtő munka, valódi tevékenység, ami adott esetben motiválhatja a résztvevőket, hogy hasonló erőbefektetést téve egy valódi munkahelyen is megállják a helyüket. Mert ha ez hiányzik belőle, akkor nincs motiváció arra sem, hogy keressen egy igazi helyet, ahol a rendes munkával már rendes bérhez juthat.

Ugyanakkor nagyon fontos az az országos kutatás, amelyet Molnár György – Bazsalya Balázs – Bódis Lajos végzett, ők három kategóriába sorolják a közfoglalkoztatottakat a munkaerőpiacra való kilépés lehetőségének szempontjából: **(a)** különösebb segítség nélkül, azonnal elhelyezhető lenne, **(b)** oktatással, képzéssel, szakmai segítséggel képessé tehető arra, hogy az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedjen, **(c)** egészségügyi és mentális problémák miatt nem, vagy csak támogatott, szociális foglalkoztatás keretében képzelhető el az elhelyezkedése. A fejletlenebb területeken 10-20 százalékra tették azok arányát, akik megfelelő munkahely esetén minden további nélkül átvezethetők lennének az elsődleges munkaerőpiacra, 20-40 százalékra azokat, akiket támogató szolgáltatásokkal szintén integrálhatónak tartanak, és 30-50 százalékra azokat, akiknek az elhelyezését nem tudják elképzelni (Molnár et. al. 2017). Pontos adatunk nincs arról, hogy Milota mely régióba, mely fejlettségi szintre tartozik ebben a besorolásban, de mindenesetre ez egy elgondolkodtató kimutatás arról, hogy valóban csak arról van-e szó, hogy 'vissza kell küldeni az embereket a munkaerőpiacra', vagy ennél komplexebb megoldást igényel a helyzet, és egyéni szinten, szociális és mentális téren is szükség van a visszaintegrálást segítő mentoráló tevékenységekre. A közfoglalkoztatás hosszú távon nem megoldás, és jelenleg országos szinten is fokozatosan leépül, leépítik. Így ha nem jön helyette érdemi megoldás, akkor Milota most szinte újra abban a helyzetben találja magát, amiben egy szűk évtizede is volt, mert valós, eredményes változás nem történt e téren.

6. Összegzés

Azt mondhatjuk, hogy országosan érződik a 2009-ben indult nemzetközi gazdasági válság vége, illetve a külföldre távozó munkaerő, hiszen országos tendencia, hogy megnövekedett a munkaerő-kereslet, már nem olyan lehetetlen küldetés állást találni. Ugyanakkor még mindig erősen fennállnak a régiók közötti különbségek, és hiába az országos adatok, ha ezek a munkahelyek nem egyenlően oszlanak meg az ország különböző területei között. Mert lehet óriási munkaerőhiány a Nyugat-Dunántúlon, ha közben Kelet-Magyarországon jóformán továbbra sincs semmilyen lehetőség, vagy legalábbis elenyésző mértékben. Holott ezt különösebben nem indokolja semmilyen természeti, földrajzi körülmény, csupán az erőforrások, fejlesztések, beruházások nincsenek megfelelően szabályozva, hogy mindenhova jusson belőlük.

Ennek tükrében is azt mondhatjuk, hogy a munkaerőhiány ellenére még nem jelenthetjük ki, hogy megoldódott volna a magyar falvak lakosainak megélhetése. Egyrészt láthattuk a Molnár-Bazsalya-Bódis tanulmányból, hogy a korábbi munkanélküliek, akik közfoglalkoztatottakká váltak, nem feltétlenül képesek automatikusan integrálódni a munkaerőpiac körülményei közé, hiába vannak akár tucatjával is a betöltetlen álláshelyek a környéken. Nagyon fontos a megfelelő, minőségi átképzés, illetve a munkát kereső személyek egyéni mentorálása. Fontos látnunk, hogy – ahogy minden történet, amiben különböző egyének szerepelnek – nem fekete és fehér, hanem sokféle oldala, árnyalata van, így nem lehet egy általános gombnyomással megoldani egy-egy helyzetet.

Forrásjegyzék

Kormányhivatal (2013) Internetes forrás. On-line:
<http://www.kormanyhivatal.hu/download/d/b3/70000/Amit%20a%20közfoglalkoztatásról%20tudni%20kell.pdf> Elérve: 2019. aug. 4.

Kovács, I. (2012) A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. Budapest, Argumentum Kiadó, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet

Lencsés, Gy. (2018) Angolok a Bakonyban. Az Institute of Sociology 1937-es dudari falukutatásának története és dokumentumai. Budapest, Gondolat Kiadó – MNL Veszprém Megyei Levéltára

Lengyel, A. – Simon, J. (szerk.) (1986) Dudar 1937. Budapest, Országos Művelődési Központ

Szabó, G. – Gipsz, J. (2017) Folyóiratcikkek esetében. International Journal of Economics and Iconography, 4. évf. 2. szám, pp. 32-52.

Molnár, Gy. – Bazsalya, B. – Bódis L. (2017) A helyi foglalkoztatási kezdeményezések központi támogatásának elosztási mechanizmusai. Budapest, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet

Membranopolisz? Burokfalu? Piliscsaba környezeti kommunikációs elemzése

Benesóczky László¹ - Artner Réka Zsófia²

Összefoglalás

A vizsgálatban, amely a BME egyik egyetemi kurzusának (Kommunikáció városi térben, kurzusvezető: Dr. Dúll Andrea) keretében zajlott, és amelyből két mesterképzési szakdolgozat (Benesóczky, 2018; Artner, 2019) is született, Piliscsaba környezeti kommunikációs (vö. Dúll, 2014) vizsgálatára került sor. Piliscsaba a nyugat-budapesti agglomeráció kisebb részben falusi, nagyjából kertvárosi jellegű települése, jelentős világi és egyházi szereppel, valamint történeti léptékű multikulturális attitűddel. A kutatás több kérdést is felölelt (térhasználat, funkciók, attitűdök). Mivel a környezeti kommunikáció (Dúll, 2014) az ember és a környezet kölcsönhatásáról, azaz kommunikációjáról szól, mindkét aspektust vizsgáltuk.

A környezeti kommunikáció relevanciája a vidékkutatásban nem elhanyagolható - a személy-környezet-összeillés (Kaplan 1983, magyarul Dúll 2002) figyelembevétele hasznos szempont lehet a rurális településfejlesztés tervezési fázisában.

Abstract

In the study we examined the town of Piliscsaba, regarding environmental communication (cf. Dúll, 2014) issues. The study was made for the course '*Communication in Urban Space*' on Budapest University of Technology and Economics (lecturer: Dr. Andrea Dúll), From this topic, later two master's theses was written (Benesóczky 2018, Artner, 2019). Piliscsaba is a suburbanised settlement to the West of Budapest, mostly populated by rural and suburb family homes. It has and had a significant secular and ecclesial role, and historical scale multicultural attitude. The study embraced more issues (space usage, functions, attitudes). As environmental communication (Dúll, 2014) examines human-environment interference (or communication), we studied both aspects. Environmental communication has relevance in rural and regional sciences. Taking 'person-environment fit' (Kaplan 1983, in Hungarian Dúll 2002) into account can be a useful aspect in the planning phase of local development.

¹ okl. kommunikációs szakértő; benesoczky.laszlo@gmail.com

² BME-GTK regionális és környezeti gazdaságtan MSC hallgató; zsofia.reka.artner@gmail.com

Bevezetés

A környezeti kommunikáció (Dúll, 2014) az ember és a környezet kölcsönhatásáról, azaz kommunikációjáról szól. Munkánkban mindkét aspektust, tehát a környezet hatását az emberre, és az ember hatását a környezetre is vizsgáltuk. A környezeti kommunikáció a környezetpszichológiából született. A környezetpszichológia a tengerentúlon alakult ki az 1960-as években, az Egyesült Államokban és Kanadában körülbelül azonos időszakban. Ez az irányzat már nem csupán, mint passzív inger kezelte a fizikai környezetet, amely viselkedések kiváltójaként, vagy medreként szolgál, hanem "az ember egyenrangú partnereként vesz részt a viselkedések folyamatában" (Dúll, 2009:11-12). Tehát nem (csak) a természeti környezetről, hanem általában a fizikai környezetről van szó. Ugyanakkor inter-, sőt, transzdiszciplináris tudomány, hiszen más tudományágak is vizsgálják a területet (földrajz, építészet, szociológia), sőt, számos leágazása is kialakult, mint a viselkedéses tervezés, a szociális ökológia, stb. A közös, hogy ezen tudományok tranzakcionálisan értelmezik az ember és a fizikai környezetének a kapcsolatát (i.m.:13). Itthon ez a környezeti kommunikáció diszciplínájában indult el, amelyet a "környezetpszichológia leszármazottjának tekinthetünk." (i.m.:13-14). Ezzel a névvel külföldön eddig inkább olyan tudományokat jelöltek, amelyben a pszichológia nem kerül említésre. A tranzakcionális megközelítése problémafelvetésében a pszichológiával hozható összefüggésbe, de a kommunikáció, az antropológia, az építészettudomány, a geográfia és a szociológia módszereit is alkalmazhatja. Mi a környezeti kommunikáció tranzakcionális területét vettük alapul (kommunikáció a környezetben, környezettel, környezet által) (Dúll 2014, in:Szász-Kirzsa:2014). Piliscsaba város Pest megyében helyezkedik el, méghozzá a pilisvörösvári járásban. (PMKH:é.n., idézi Benesóczky 2018:10). 2011-ben 7577 állandó lakosa volt, lakónépessége pedig 8742 fő. 2557 hektár területű, és egy kilométerre vetítve pedig 331,3 fő lakik a településen. (KSH:é.n., idézi Benesóczky 2018:10).

Őskori lelőhelyeken túl római villa, vagy őrtorony is állt itt. A középkorban jórészt, illetve a török kiűzése után 1804-ig apácarendek tulajdona. Utána József nádor lett a birtokos, aki uradalmának központjává tette. A laktanya a századforduló előtt épült valamivel, nagyjából egy időben a Budapest-Esztergom vasútvonallal. A századfordulón alakult ki a villa- és nyaralótelep Klotildliget néven, és szintúgy akkor költözött ide öt apácarend egy-egy nővérotthona, de az angolkisasszonyok például iskolát nyitottak. A két világháború között az evangélikus egyház diakonisszaegylete és missziói otthon alakult Piliscsabán. 1956 után szovjet laktanya lett a volt magyar laktanya, és a rendszerváltáskor az épületek átalakításával egyetem

kapott helyet a területen. Érdekesség, hogy a területtől a század első felében egy ideig függetlenedő Klotildligetre telepítettek osztályidegeneket az ötvenes évek elején. (Csíky 2001). A kutatásról rövidebb formában már mindketten írtunk idézett szakdolgozatunkban (Benesóczky, 2018, Artner 2019), de egészben az anyag nem került publikálásra.

Módszertan

Fő kérdésünk az volt, hogy hogyan írható le Piliscsaba környezeti kommunikációs jelentése. Ennek megválaszolásához összetett kvalitatív módszertannal közelítettünk: Jan Gehl (Gehl-Svore 2013) metodikája alapján bejárásokat, megfigyeléseket és fotóelemzést végeztünk, és szemantikus differenciált (Cséfalvay-Fischer 1990) vettünk fel, valamint ötszavas asszociációs tesztet végeztünk a település lakóival hozzáférési mintavétellel. Adatainkat a kis mintalétszámra tekintettel (N=50) - elsősorban kvalitatív módon elemeztük.

Fotóinkon jellegzetes környezeti kommunikációs jelenségeket örökítettünk meg, beleértve a humán használat nyomait. A települést az elhelyezkedésében, a helyi társadalomban jelenlévő, és a funkciókkal kapcsolatos nyitottság-zártság dichotómiában is értelmeztük, utóbbira utal az előadás címe is. A településen több alkalommal bejárást tartottunk. A települést nem tudtuk teljes területén vizsgálni, de lakott területének nagy részét a kutatásban érintettük. Így a campust, Klotildligetet, Fényesligetet, Csabát (az ófalusi részt) északi területét, valamint a Magdolnavölgy lakóparkot is vizsgáltuk. A kutatás időbeli kereteit túlfeszítette volna, hogy eljussunk a Garancstető, Csabagyöngye, a Garancstető, Álomvölgy és Garancsliget lakóparkokba, Csaba főúttól délre eső területére, valamint a Fő út Pilisjászfaluhoz közelebbi részétől délnyugatra elterülő Hosszúrét nevű, ritkásan, inkább műhelyekkel, logisztikai ingatlanokkal beépített részre. Validnak olyan válaszadók válaszát minősítettük, akik a településen laknak minimum egy éve.

Megállapítások

Piliscsaba különböző területei karakterükben és lakosságukban is különböznek. Klotildliget a nemzeti, történelmi-építészeti hagyományokhoz él erős kapcsolódással. Nem ritka látvány az ezt kifejező székelykapu, vagy népi organikus stílusban épített családi házak. Csaba, az ófalu egy rurális hagyományait megtartó, de már régebben a polgárosodás útjára lépett település képét mutatja. A Magdolnavölgy magában hordozza a lakóparki életmód sajátosságait, egy (volt) gated communityként a település szélén. Fontos említeni, hogy a terület kiterjedéséhez képest megdöbbentően sok masszázsszalont és kozmetikát találtunk, valamint nem messze a terület

bejáratától, de már közigazgatásilag Pilisjászfalun van egy étterem, de élelmiszer és FMCG kiskereskedelmi ellátottsága és egyéb intézményi infrastruktúrája alig van. Fényesliget a legurbánusabb területe a településnek. Klotildliget és a campus között helyezkedik el. A szovjet laktanyának négyemeletes házakból álló, kis lakótelepe itt épült fel. A terület többi része viszont új beépítésű, társas- és családi házas övezet. A campus pedig egy századfordulón épült magyar, később szovjet laktanya épületállományának egy részének átalakításából jött létre. Népi organikus stílusban építették át az épületeket, a neves építész, Makovecz Imre vezetésével.

Módszerünk a terepbejárás után az érdekesebb környezeti kommunikációs aktusok lefényképezése volt. További vizsgálatra a Jan Gehl kifejezésével a mapping-nek hívott módszert választottuk, hogy a Templom teret és az Udvarház Üzletközpontot elemezzük. A Templom tér a város főtere, közepén barokk katolikus templommal. Mindennek ellenére amikor a vizsgálatuk, rajtunk kívül nem volt senki a téren. Mivel környékén lévő időpontot nem tudtunk vizsgálni. A Templom téren egy alkalommal láttunk térhasználatot: a helyi diákok Szent Márton-napi lampinonos vonulásán. Az Udvarház Üzletközpont tulajdonképpen a Templom tér szélén található, újszerű épület. Rusztikus stílusú, léptékében és stílusában is jól illeszkedik a csabai (ófalusi) házak közé. A jó lokációtól és harmonikus kialakítástól viszont elütött a valóság: üzlethelyiség, amelyet irodaként hasznosítanak, bezárt bolt, kreatív hobbiműhely. A szolgáltatások, például az optika és a biztosító bezárnak délután három-négy óra körül. Nem értettük, miért nem üzemelnek hosszabb nyitvatartási idővel. Ugyanis így csak a helyben dolgozókat, vagy élő inaktívakat tudják elérni. Nem tapasztaltunk aktivitást itt sem, bár nyitvatartási időn kívül látogattunk oda, általában hétvégén napközben, hétközben késő délután vagy este.

Egy alkalommal vizsgáltunk viszont egy harmadik teret is (a mártír ötvenhatosok emlékművét), még hozzá egy ünnepség alkalmával. Az Egyetem utca-Kenderesi út kereszteződésében található emlékművet koszorúzták meg 2017. október 23-án. Mivel a rendezvény végére értünk oda, jól kivehető volt, hogy a minden irányban a campus irányán kívül, sokan a Kenderesi úton a vasút felé de leginkább az Egyetem utcán Klotildliget felé hagyják el az emberek a teret. Gyakorlatilag libasorban mentek a szűk járda miatt. A kereszteződést polgárőrök és rendőrök zárták le, mert a tömeg nagy része az úttesten tudott csak állni.

Bár eredetileg nem gondoltunk rá, végeztünk résztvevő megfigyelést is. A november 11-i tanulmányutunkon belebotlottunk egy óvodáscsoportba, amely hatalmas lámpásokkal vonult a Polgármesteri Hivatal előtt. Így hát belevegyültünk a tömegbe. A Templom téren lévő Hauck János Német Nemzetiségi Általános Iskola udvarára mentek. Ott viszont több száz, akár ezer általános iskolás és óvoda volt. A gyülekező után, amit az udvaron tartottak, visszamentek a Templom térre, azután pedig átmentek a főúton keresztül a Bajcsy-Zsilinszky útra. A menetet a templom térről figyeltük. Ahogy egyik szerzőnk a szakdolgozata ezzel foglalkozó részében is megállapította: *"Jókedvű társaságnak tűnt, látszott, hogy erős közösségek működnek itt, talán nemcsak a gyermekek körében."* (Benesóczky 2018:19)

A céltábla-teszten, ahol egy céltábla két tengelye egy-egy dichotómiát (szép/csúnya, unalmas/izgalmas) jelölt, az derült ki, hogy a települést szépnek, de inkább unalmasnak, mint izgalmasnak gondolják a válaszadók. A továbbiakban egy szemantikus differenciálban vettünk fel adatokat, amely Cséfalvay Zoltán és Fischer Wolfgang 1990-es Budapest-image kutatásához (Cséfalvay, 1990, 207-220) készült. Mintavételünk önkényes volt, és a nem reprezentatív adatok azt mutatják, hogy a település atmoszféra szerint inkább unalmasnak, inkább rendkívülinek, inkább vonzónak és hangulatosnak találják. A település társadalmát inkább nemzetközinek gondolják, mint provinciálisnak (feltehetőleg a magyar-sváb-szlovák származású eredeti lakosság, és az egyetem kicsiny részt nemzetközi rekrutációjú hallgatói miatt létezik helyben interkulturális tapasztalat). A válaszadók szintén egyetértettek abban, hogy meghitt a település társadalma. A szórás viszont nagy volt, amikor azt kérdeztük, Piliscsaba társadalma inkább nyitott, vagy zárkózott. A mintában megkérdezett személyek a városszerkezetet inkább átláthatónak gondolják. A válaszok viszont a középértékek felé tendáltak a rendezettséget/kaotikusságot vizsgálva. Ugyanakkor nem gondolták túl kaotikusnak sem. A válaszadók inkább lazább beépítésűnek látták a települést. A települési környezet tekintetében inkább ápoltnak, inkább falusiasnak, és - jól kivilágított, hogy inkább tisztának tartották. A zajos/csendes skálán viszont nagy volt a szórás. *"Ez a település zajártalmi heterogenitásából is adódhat – a főútvonalak, és néhány mellékutca forgalma áll szemben az évszázados fasorok alatt álló ódon villák, és a hegyi nyaralók csendjével."* - írta egyik szerzőnk szakdolgozatában (Benesóczky:2018:20)

Azt is kértük, mondják el azt az öt szót a településről, ami legelőször eszükbe jut. A mintavételt kisebb részt Csabán, nagyobb részt Klotildligeten végeztük el, így ez sem reprezentatív. Az ötszavas asszociációs teszt kimutatja a Piliscsabával kapcsolatos vegyes attitűdöket. A válaszok ugyanakkor inkább a pozitív tartományban vannak. Nagyon sok válasz a természeti környezetnek és feltételeknek (pl. erdő, jó levegő, hegyek, szép táj) és a Piliscsabához való szubjektív kötődésnek szól (*otthon* – 5 db), valamint az egyetemet ugyan teljes nevén nem említették, de 14 fő említette valamilyen formában az intézményt az 50 válaszadóból, ami majd' egyharmados arányt jelent. A Klotildligetet érintő kicsúcsosodó adatok (öt válasz) származhatnak torzításból, mert jórészt Klotildligeten vettük fel.

A személyes kapcsolatok, közösség és család szerepe is fontos, tizenhat válasz tanúskodik erről, a barátsággal kapcsolatban 8 darab, a családdal kapcsolatban is több kifejezést mondtak a válaszadók. Az egyik válaszadó "tősgyökeres vezetők" válasza arra utalhat, hogy nem az agglomerációs hullámokkal betelepült, "gyüttment" vezetői vannak a falunak.

A megkérdezettek számára a közlekedés is jelentős tartalommal bír, mert tizenkétszer említették. Számos jelenségre asszociáltak ugyanakkor a közlekedéssel kapcsolatban, a közúti és vasúti közlekedésre is. A vasúti közlekedés hat kifejezéssel, összességében kilencszer fordul elő. Öt semleges és egy negatív választ adtak a vasúttal kapcsolatban, bár egy semleges előjelű adat is tartalmazhat implicit negatívumot. *"Szintén hozzátartozik, hogy a vasútállomás kétszáz méteres körzetében több adatfelvétel is történt, könnyen lehet, hogy csak a legkönnyebben elérhető asszociációs tárgy volt, ezáltal hozzáférési mintavételből fakadó torzítás történhetett."* -feltételezte egyik szerzőnk szakdolgozatában (Benesóczky 2018:21). A közúti közlekedés öt kifejezéssel fordult elő és hat alkalommal. Ebből három negatív volt – feltehetően a forgalmi terhelés miatt. Hanyatlást, stagnáló/negatív tendenciákat is asszociáltak a válaszadók a településről (17 kifejezés, 1-1 darab).

Összegzés

Piliscsaba egy heterogén település, urbánus és rurális elemek, különböző státuszú területek is megtalálhatóak benne. Szolgáltatások terén (bár felsőoktatási intézménye is van), bizonyos szolgáltatási/kereskedelmi szektorokban nagy az elmaradottság. A komplex vizsgálatunk válaszadóinak viszonya Piliscsabához ambivalens, bár összességében pozitív. Az elmaradottság, unalmasság jelen van a településen (ráadásul említik például, hogy nincs Piliscsabán szórakozóhely), bár nem a "provincialitás" kategóriában. Ugyanakkor rendkívülsége (okai talán a természeti környezet és a campus építésze) okán érdeklődésre is számot tart. Fontos kiemelni, hogy a települést szépnek tartják a megkérdezettek.

Megállapítottuk, hogy nyitottság-zártság dichotómiában érdekes a település további tanulmányozása. Piliscsabán számos "burok" létezik. A település rurális része (Csaba), történelmi villanegyed és rekreációs terület (Klotildliget), az urbánus rész (Fényesliget, és bizonyos jellemzők szerint a campus), valamint a lakóparkok sajátos alvóvárosi és szolgáltatásokat majdnem teljesen nélkülöző területei. Ugyanakkor Piliscsaba önmagában is egy ugyanilyen "burok". Egyházi szociális és rekreációs intézmények sora települt ide, a jó levegőjű, Budapesthez mégis közel lévő helyre, a nagy agglomerációs folyamatok kezdete előtt. Egy része, Klotildliget kitelepített családok kényszerlakhelye volt a Rákosi-időszak alatt. Itt Budapesthez közel élhettek, hasonló státuszból érkezőkhöz - az adott korban - szokatlan közelségben. A "burok" a védelmi funkcióban is értelmezhető. A limestől egygel beljebbi burkot nyújtott a Római Birodalomnak, nemhiába gyanítanak őrtornyot a régészeti feltárások. A laktanya szintén Budapest külső védelmi hataraként értelmezhető, ráadásul egy főutat és egy vasutat is biztosít.

A városi és a vidéki lét kettősségében egyelőre a vidék sajátosságai jobban érvényesülnek, mind vizuálisan, mind térileg. Ugyanakkor Klotildliget eredendően polgári (urbánusabb) lakossága, az egyetem és a laktanya által idehozott életmód, valamint Fényesliget urbánus településképe városiasítja a települést.

Forrásjegyzék

Artner Réka Zsófia (2019) Piliscsaba település identitásának vizsgálata. Szakdolgozat. Budapest. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Konzulens: Dr. Dúll Andrea egyetemi tanár

Benesóczky László (2018) Élet a campuson? A piliscsabai Pázmány-campus környezeti kommunikációs elemzése. Szakdolgozat. Budapest. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Konzulens: Dr. Dúll Andrea egyetemi tanár

Csíky Balázs (2001) Piliscsaba, látnivalók, h.n. TKM Egyesület

Cséfalvy Zoltán-Fischer Wolfgang (1990) Cigányzene és lakáshiány. Sztereotípiák és valóság ellentéte a Budapest-képben. Földrajzi értesítő. XXXIX, 1-4, pp. 207-220.

Dúll Andrea (2002) Kísérlet egy tranzakcionális környezetpszichológiai fogalom operacionalizálására: a lakó-otthon összeállítás empirikus vizsgálata. I. A kutatás elméleti háttere. Pszichológia (22) 2 pp. 183-219

Dúll Andrea (2009) A környezetpszichológia alapkérdései. Helyek, tárgyak, viselkedés. Budapest. L'Harmattan.

Dúll, Andrea (2014) A környezeti kommunikáció vázlata in: Szász Antónia-Kirzsa Fruzsina (2014): A kultúra rejtelsei. Kapitány Ágnes köszöntése. Budapest. MAKAT,. pp.162-176.

Szociális szolgáltatások helyzete a leszakadó térségekben

Bogárdi Tünde¹

Összefoglalás

Tanulmányom célja annak vizsgálata, hogy a hátrányos helyzetű térségek számos problémával küzdő helyi társadalmának ellátása milyen kihívások elé állítja a szociális ágazatban dolgozó szakembereket. Kutatásom során feltárom, hogy a belső perifériális térséghez tartozó Hevesi járás köznevelési intézményeiben a hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek, fiatalok száma/aránya, illetve a családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatás településszintű elérhetősége miként változott az elmúlt évtizedben. Mindezek mutatók időbeli változásának nyomon követése indokolt, mert a térbeli és társadalmi szempontból egyaránt marginális helyzetben lévő települések és csoportok esetében kiemelt figyelemmel kell kezelni a mélyszegénységben élő gyermekek sorsát, hiszen professzionális segítség nélkül sem esélyük, sem reményük nincs a minőségi életre. Rámutatok azonban arra is, hogy a helyi humán (legfőképp oktatási és szociális) ellátórendszer – mely feladata lenne e hátrányok kompenzálása – optimális működéséhez, az eredményes munkavégzéshez sok esetben a személyi (és amiről nem állnak rendelkezésünkre statisztikák, a tárgyi) feltételek sem megfelelőek.

Abstract

The purpose of my presentation is to examine the challenges that social services professionals must face in meeting the needs of local communities living under adverse conditions in disadvantaged areas. In my research I shall explore the changes occurring in the number/ratio of disadvantaged and multi-disadvantaged children enrolled in the public educational institutions of the Heves district belonging to the inner periphery and the availability of family assistance and child welfare services in the last decade. The monitoring of the temporal variation of all these indicators is justified, as in the case of communities and groups in marginal spatial and social contexts special attention must be paid to the fate of children living in extreme poverty, because without professional help they have neither chance, nor hope for a quality life. I shall also point out that in many cases the personal (and we do not have statistics on the material) conditions are not adequate for the optional functioning and efficient operation of the local human (mainly educational and social) welfare system, which normally should compensate for these disadvantages.

¹ PhD, tanársegéd, Eszterházy Károly Egyetem, Társadalomismereti Tanszék, Eger; bogardi.tunde@uni-eszterhazy.hu

1. Bevezetés

A vidéki szegénység problémaköre ma a magyar társadalmat sújtó egyik leghangsúlyosabb kérdés (Kovách, 2010). Tickmayer (2006) rávilágít arra, hogy a vidéki szegénység karakteresen eltér a sokkal jobban ismert és kutatott városi szegénységtől. Célom – mindebből kiindulva – a Hevesi járás példáján keresztül bemutatni, hogy a vidéki szegénység miként jelenik meg, képeződik le a lokális ellátórendszerben. Vizsgálom, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek milyen arányban vannak jelen a helyi köznevelési intézményekben (óvoda, általános iskola), illetve kitérek arra is, hogy a családsegítő szakemberek az egyes településeken hetente mennyi időt tudnak tölteni. Mindezekkel célom annak feltárása, hogy a leszakadó, hátrányos helyzetű térségek köznevelési és szociális ellátórendszere milyen mértékben leterhelt, mennyire sújtja a szakemberhiány, és ezek alapján miként válik kérdésessé az ellátórendszer hosszútávú működőképessége, fenntarthatósága.

2. Szakirodalmi áttekintés

Tickmayer (2006) a vidéki szegénység hátterében három típus-csoportot különböztet meg: egyéni, strukturális és középszintű okokat. Egyéni magyarázatnak tekinti a különféle demográfiai okokat (pl. alacsony iskolai végzettség, kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzet, nemi, etnikai hovatartozás, családi állapot). Strukturális okok alatt a modernizációt, a gazdaság változásait, átrendeződési folyamatait érti, amelyek szintén jelentős mértékben hozzájárulhatnak a vidéki szegénység növekedéséhez. A középszintű elméletek ezek ötvözetét teszik felelőssé.

A vidéki szegénység kapcsán fontos tény, hogy ezek összefügghetnek a társadalmi és térbeli kirekesztődéssel, amely folyamat sokszor a munkaerőpiac fragmentáltságára és fragmentáló hatására vezethető vissza (Kovách, 2010). Shucksmith és Chapman (1998) két évtizeddel ezelőtt arra is rávilágított, hogy a helyi társadalom egyes tagjainak/csoportjainak deprivációját erősíti, ha kimaradnak a fejlesztési projektekből. Gyakori tünet a vidéki szegénység etnicizálódása is (Ladányi, 1999; Ladányi – Szelényi, 2004; Kemény – Janky, 2003), a nagy tömegű, alacsonyan képzett, munkanélküli roma/cigány népesség térbeli koncentrációja a hátrányos helyzetű térségekben, településeken, mely szintén kiemelt problémát jelent.

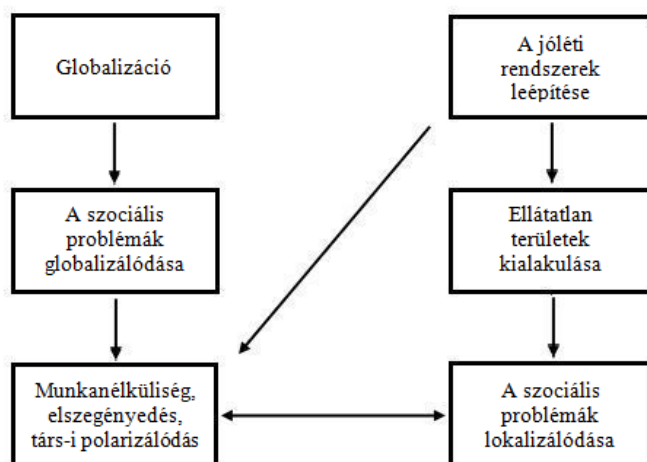
A hátrányt generáló folyamatok okaként sokan a szociális ellátórendszer és az oktatás elégtelen működését is indokként jelenítik meg (Virág, 2007). Tehát nemcsak a szociális, de az iskolarendszer is jelentősen hozzájárulhat a vidéki szegénység növekedéséhez. Ha ezek nem szolgálják jól az eredeti célt, a társadalmi egyenlőtlenségek és hátrányok mérséklését, hanem ezek ledolgozása helyett azok fokozódásához járulnak hozzá (Gazsó, 2008; Ritók, 2017), akkor a helyi fiatalok életésélyei leszűkülnek, ami egyúttal a helyi társadalom humán erőforrásának leértékelődését is eredményezi (Gazsó, 2006). Éppen ezért úgy vélem, fontos felismerése Kováchnak (2010), hogy a szociális (és oktatási) ellátórendszernek, segélyeknek ki kell

alakítani egy speciális falusi körülményekre adaptált változatát (Kovách, 2010). Ennek hiányában ugyanis – nemcsak 2010-ben, de napjainkban is – a vidéki kistélepeleéseken végzett például szociális segítő tevékenység és a szociálpolitikai intézkedések hatékonysága jelentősen elmarad a várositól. Bódi (2008) az ellátórendszer szerkezeti, funkcionális problémáiban és a forráshiányban látja mindennek okait.

Ugyanezt erősíti meg Nagy – Timár – Nagy – Velkey (2015:48-49), akik arra hívják fel a figyelmet, hogy miközben az állami intézmények feladata a társadalmi-térbeli különbségek mérséklése, az integrációs folyamatok elősegítése, valójában eredeti céljukat nem teljesítették az elmúlt két és fél évtizedben. „A közszolgáltatások fedezetét biztosító források folyamatos szűkülése, a reintegrációs kezdeményezések gyengesége, esetlegessége/hiánya, és – e feltételek mellett – az állami alapszolgáltatások helyi önkormányzatokon keresztül történő szervezése is a vidéki térségek marginalizációs folyamatait erősítették.” Mindemellett a szolgáltatások minőségi különbségei a hátránykompenzálás helyett tovább erősítették e leszakadó térségek, települések társadalmának hátrányos helyzetét, sok esetben a szegregáció erősítése mellett (Kertesi – Kézdi, 2004).

A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok problémái végső soron tehát a helyi ellátórendszerekben is lecsapódnak (Szabóné, 2004; Varga, 2011; L. Ritók, 2017). Farkas (2012:268) megfogalmazza, hogy „a globálisan és nemzeti szinten ignorált és kielégítetlen szükségletek, szociális problémák lokalizálódnak, olyan terheket rakva a helyi ellátásokra, amelyekkel azok képtelenek lesznek megbirkózni.”. A globális folyamatok, a rendszerváltás okozta válságfolyamatok jóléti rendszert kikezdő mechanizmusai a szociális problémák egyre kiterjedtebbé válását eredményezik. Ennek eredményeként erősödik a társadalmi polarizáció; miközben a lokálisan megjelenő növekvő szociális problémákra egyre kevésbé lesz hathatós válasz, azaz ellátatlan területek jönnek létre. (Fábián, 2001) (1. ábra).

1. ábra: A szociális problémák globalizálódása és lokalizálódása

Forrás: Fábián (2001:82)

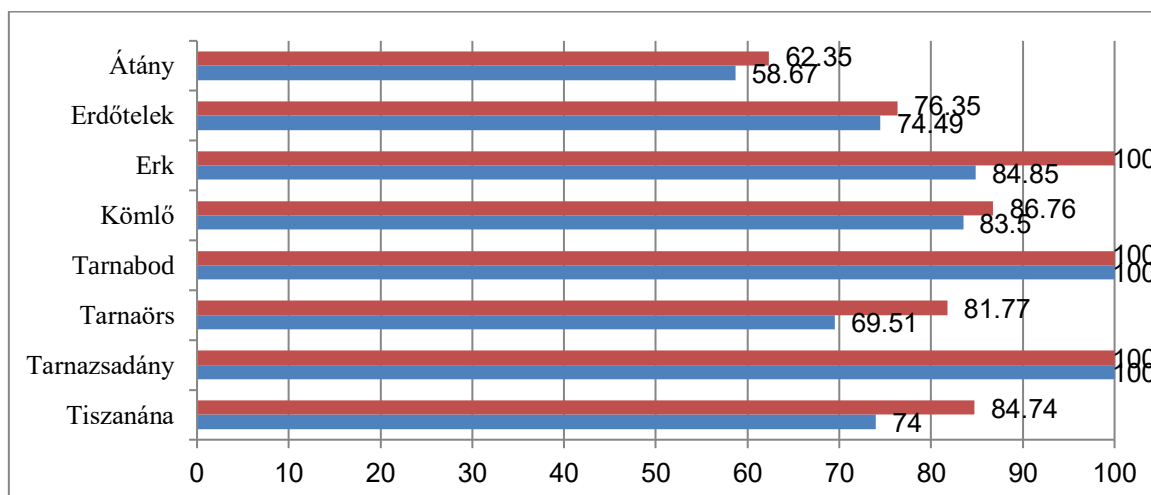
Mivel egy hátrányos helyzetű térségben alapvető fontosságú, hogy a fiatal generáció miként él benne, ezért rendkívül fontosnak tartom a Magyar Ifjúság Kutatások több mint egy évtizedes gyűjteményéből kiemelni, hogy mit tekintenek a fiatalok általában problémának. 2000 óta minden ifjúságkutatásban megjelenik, hogy a fiatal generáció a munkanélküliség és a szegényes egzisztenciális viszonyokat tekinti a legnagyobb hátrányhordozónak. A hátrányos helyzetű fiatalok esetében ezek a problémák szociális segítségnyújtás nélkül szinte egyáltalán nem kezelhetőek. Éppen ezért a következőkben megvizsgálom azt is, hogy a szociális ellátórendszeren belül a családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatás miként érhető el ma Magyarországon.

3. Kutatási eredmények: a szociális problémák lokalizálódása a Hevesi járás példáján

A kutatási mintaterületem, a Hevesi járás, amely klasszikus belső periferiának számít. E térséget mind az országosnál, mind a megyeinél fiatalosabb korstruktúra, alacsonyabb iskolai végzettség, a foglalkoztatottak alacsony, míg az inaktívak és eltartottak magas aránya jellemzi. Az itt található falvak egy részét az elöregedés, elnéptelenedés, míg másik – jelentősebb – részét a gettósodás fenyegeti, amely folyamatok oka és következménye is a térségből történő magas el- és kivándorlási arány. Fontos megemlíteni azt is, hogy e falvakban a cigány/roma népesség különféle – de mind az országos, mind a megyei átlagnál magasabb – arányban alkot települési közösséget a magyarokkal.

A helyi társadalom – azon belül is a gyermekek – helyzetét a hátrányos helyzetű óvodások és általános iskolások arányával kívánom szemléltetni. A Hevesi járásban összesen két város (Heves, Kisköre) és 15 község található, ezek között nyolc olyan község van, ahol mind az óvodások, mind az általános iskolások közt 50% fölötti a hátrányos helyzetűek aránya (2. ábra).

2. ábra: Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek és általános iskolai tanulók aránya a Hevesi járás egyes községeiben (2016)

Forrás: a TeIR – KSH-TSTAR adatai alapján saját szerkesztés

A 2. ábra szerint a Hevesi járásban két olyan község is van, ahol mind az óvodások, mind az általános iskolások esetében 100% a hátrányos helyzetűek aránya (Tarnabodon 52 és 128 fő, Tarnaszadányban 73 és 142 fő). További hat településen pedig legalább 50% ez az arány az óvodában és az iskolában is, ami összesen 390 óvodást és 928 általános iskolai tanulót jelent.

Vizsgáltam, hogy e településeken, ahol az óvodások és az általános iskolások között is 50% fölötti a hátrányos helyzetű gyerekek aránya, a család- és gyermekjóléti szolgálat családsegítői mennyi időt töltenek (tudnak tölteni) hetente. Ez esetben összehasonlító vizsgálatot is tudtam végezni, ugyanis rendelkezésre állnak nemcsak a 2018-as, de a 2009-es évi adatok is.

1. táblázat: A Hevesi kistérségben/járásban a családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatás településszintű elérhetősége (óra/hét)

	2009. év	2018. év
Átány	32,5	40
Erdőtelek	20	40
Erk	12,5	16
Kömlő	12	25,5
Tarnabod	12	17
Tarnaörs	28	24
Tarnaszadány	16	23
Tiszanána	20	14,5

Forrás: MTA Gyerekszegénység Elleni Program, Kistérségi Tükör, Hevesi kistérség (2009) és Heves Város Gyermekjóléti Központja és Családsegítő Szolgálat (2018)

Az 1. táblázat szerint a vizsgált nyolc település közül hat esetében növekedett az az időtartam, amennyit a családsegítő az adott községben tölt. Mindez azonban még a legmagasabb óraszámúval jellemezhető településeken is csak annyit jelent, hogy egy-egy családsegítő van a településen. Ugyanakkor például Kömlőn és Tiszanánán egy családsegítő látja el a feladatot, csakúgy, mint Tarnabodon és Tarnaszadányon. Az e településeken tapasztalható összetett problémahalmaz egyértelműen indokolná az ennél jóval intenzívebb professzionális segítői jelenlétet.

4. Összefoglalás

Az állami ellátórendszer számos problémával küzd, amelyek közül kiemelendő a szakemberhiány és az erkölcsi/anyagi megbecsültség hiánya. Mindezek természetesen összefüggnek, és számos más tényezővel együtt azt eredményezik, hogy a szociális ellátórendszerből – kiemelten a leszakadó, hátrányos helyzetű térségekben – rengeteg szociális szakember hiányzik. Akik pedig terepen vállalnak munkát, munkaidejük jelentős részét mindössze „tűzoltással” kénytelenek tölteni. Figyelembe véve a helyi társadalom – köztük a gyermek- és fiatalkorúak – helyzetét e térségekben, belátható, hogy hosszú távon nem tartható

fenn a jelenlegi működés, sokkal magasabb óraszámban kellene biztosítani számukra a professzionális szociális segítségnyújtást.

Forrásjegyzék

Bódi, F. (2008) A szociális ellátórendszer kifejlődése Magyarországon. Történeti háttér, nemzeti sajátosságok. In: Bódi, F. (szerk.) A helyi szociális ellátórendszer. Agroinform Kiadó, Budapest, pp. 57–70.

Farkas, P. (2012) A szeretet civilizációjáért. Társadalompolitika – szociálpolitika – családpolitika és a keresztény társadalometika. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Fábián, G. (2001) Szociális és egészségügyi ellátórendszer a globalizáció és a lokalizáció körülményei között. In: Bódi F. (2001): Helyi szociális ellátórendszer vidéken. Agroinform Kiadóház, Budapest, pp. 55-82.

Gaszó, F. (2006) Társadalmi struktúra és iskolarendszer. In Kovách I. (szerk.) Társadalmi metszetek. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006, pp. 207–227.

Gaszó, F. (2008) Közoktatás a zárványtársadalomban. In Bódi F. (szerk.) A helyi szociális ellátórendszer. Agroinform Kiadó, Budapest, pp. 129–145.

Kemény, I. – Janky, B. (2003) A 2003. évi cigány felmérésről. Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok. Beszélő, III/VII, 10. sz, pp. 64–76.

Kertesi, G. – Kézdi, G. (2004) Általános iskolai szegregáció. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek.

Kovács, I. (2010) A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. MTA doktori értekezés.

Ladányi, J. (1999) Helyi etnikai konfliktusok Magyarországon a rendszerváltás időszakában. In: Kárpáti, Z. (szerk.) A vidéki társadalom változásai, Térségfejlesztési ismeretek felsőfokon. 7 kötet, Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola, Szolnok, pp. 241–261.

Ladányi, J. – Szelényi, I. (2004) A kirekesztettség változó formái. Napvilág Kiadó, Budapest

L. Ritók, N. (2017) Láthatatlan Magyarország. Tea Kiadó, Budapest

Nagy, E. – Timár, J. – Nagy, G. – Velkey, G. (2015) A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben. In: Tér és Társadalom 29. évf. 1. szám, pp. 35-52.

Shucksmith, M. – Chapman, P. (1998) Rurality, Local Rural Development and Social Exclusion in the UK. Rural Development and Social Exclusion. Sociologia Ruralis, Volume 38 Issue 2, pp. 225–242.

Szabóné Kármán, J. (2004) Családgondozás – krízisprevenció. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest

Tickmayer, A. (2006) Rural poverty. In: Marsden, T. – Cloke P. – Mooney, P. (eds.) Handbook of Rural Studies. Sage Publications, London, pp. 411–426.

Varga, J. (2011) A társadalmi folyamatok hatása egy térség népességszámának alakulására és a helyi iskolapolitikára. In: Szretykó, Gy. (szerk.) (2011): Népesedés, humángazdaság és társadalompolitika. A népesedés szociológiai és társadalom-gazdaságtani problémái a XXI. század elején. Comenius Kft., Pécs pp. 61-72.

Virág, T. (2007) Migrációs folyamatok az aprófalvakban. In Kovács É. (szerk.): Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet. Budapest, Néprajzi Múzeum – PTE-BTK Kommunikáció-és Médiatudományi Tanszék, pp. 134–146. (Regio könyvek)

A vidékfejlesztés informatikai eszközei¹

Buday Gergely²

- *Hogy áll az Ipar 4.0 a régiókban?*

- *Már az is nagy fejlődés lenne, ha minden cégnél rendesen értenének az Office-hoz.*

(Anonim interjúalany, 2018)

-

Összefoglalás

A dolgozatom kiindulópontja egy oktatási kérdés: egy vidéki egyetemi kampuszon milyen informatikai ismereteket tanítsunk, amik a vidékfejlesztésben hasznosak? Ezen belül is mik azok az ismeretek, amik a vidéki vállalkozások fejlődését tudják segíteni? Az is fontos kérdés, hogyan tudunk a tudás, a képzett szakemberek helybenmaradását elősegíteni? Világjelenség, hogy a képzett szakemberek a nagyvárosokba és a fejlett régiókba vándorolnak, ahogy az is, hogy az Internet új központosítást indított el. Lehetséges-e informatikai tudással e trendek ellenében hatni? Két területen látok lehetőséget: az állami források felhasználásában és a vállalkozásfejlesztésben. A forrásokat pályázatok útján kínálja az állam, a pályázatírás pedig egy fontos képesség, amit érdemes oktatni. A vállalkozásfejlesztés egyik fő informatikai eszköze a digitális marketing. Az informatikai fejlesztések alapja ma az Internet és a távközlési infrastruktúra állapota a városoktól távol eső területeken. Itt a távközlési szolgáltatók nem fektetnek be sokat, mivel kevés az előfizető. Ennek a technikai megoldásait is vizsgálom. A vállalkozásfejlesztésben fontosak a vállalkozási, informatikai, pénzügyi ismeretek. Kérdés, hogyan lehet ezeket megszerezni és folyamatosan fejleszteni? Az informatikában nagy lehetőség van a nyílt forráskódú szoftverekben, a webes eszközökben és mobil applikációkban. Azt is vizsgálom természetesen, hogy bizonytalan hálózati kapcsolat esetén ezek közül melyek használhatók.

¹ A munkát az Eszterházy Károly Egyetem EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” projekt támogatta.

² Eszterházy Károly Egyetem Gyöngyösi Károly Róbert Campus, Alkalmazott Informatika tanszék; buday.gergely@uni-eszterhazy.hu

Abstract

The starting point of my paper is an educational question: what information technology knowledge should we teach at a rural campus, which are useful in rural development? What is the knowledge within this, what can help the development of rural enterprises? Another important question: how can we keep knowledge and educated professionals at these places? It is a common trend worldwide that people with higher education move to metropolises and developed regions, and so is true that the Internet ignited a new centralisation. Is it possible to affect against this trend using information technology skills? I see opportunities in two areas: using government funds and in business development. The government provide funds through applications: writing those applications is a critical skill which we should teach. An important tool of business development is digital marketing. The foundation for information technology developments today is the state of Internet and telecommunication infrastructure at rural places. Telecommunication companies do not invest much in rural areas as there are few subscribers. I investigate the technical means of solving this problem. In business development it is important to have entrepreneurship, information technology and financial skills. How can one get these skills and continuously develop them? In information technology there is a great opportunity in open source software, web tools and in mobile applications. Naturally I investigate which of these can be used when the network connection is unstable.

Bevezetés

Cikkem oktatói tapasztalatomból kiindulva vázol fel jövőképet: milyen informatikai tudást lehet és kell átadni egy vidéki intézményben, ahol zömében vidéki diákok tanulnak, akik nagyrészt vidéken fognak elhelyezkedni. Az informatika lehet a vidékfejlesztés motorja, ha megfelelő tananyagot választunk.

Irodalmi áttekintés

Érdemes meghatározni, mit értünk vidékfejlesztés alatt. A Térport portál szerint: „*A **vidékfejlesztés** alapvető kihívása a vidéki népesség helyben tartása, számára vonzó élettér és munkakörülmények létrehozása a helyi erőforrások átgondolt, integrált és fenntartható hasznosításával. A gazdasági potenciál mellett a vidékfejlesztés legfontosabb erőforrása az egészséges, önszerveződő helyi közösség*” (Lechner Ödön Tudásközpont, dátum nélk.) .

A vidéki népesség helybentartásának egyik fő eszköze a munkaerő helyben tartása, ennek az informatikai eszközeivel foglalkozom.

Munkaerő megtartására irányuló programok

Herrington és Herrington tanulmánya ezzel foglalkozik egy speciális kontextusban: hogyan lehet az Ausztrália távoli részein élő egészségügyi szakembereket helyben tartani informatikai eszközök segítségével (Anthony Herrington, 2006).

A cikk említi az infrastruktúra bizonytalanságát: az elektromos hálózat kieséseit, az Internet-kapcsolat sem megbízható, és a szerverek sem. Sok munkahelyen korlátozzák az Internet-hozzáférést és az Internet szakmai célú használatát nem tervezik bele a munkaidőbe. E mellett az informatikai ismeretek is hiányoznak sokszor ahhoz, hogy ki tudja használni az Internet adta lehetőségeket. A szakemberek leginkább a kutatási eredményekhez való hozzáférést és a kollégákkal való kapcsolattartást jelölték meg, mint szakmai célokat az internet használatában.

Ausztráliában nagyok a távolságok, előfordulhat, hogy egy fogorvos egyedül dolgozik egy városban, és a legközelebbi fogorvos 500 km-re lakik. Bár sok tanulmány foglalkozik a szakemberek vidékre vonzásával, kevesen írnak a munkarő megtartásáról. A vidéki munkahelyek elhagyásában nagy szerepe van a szakmai elszigeteltségnek. Az elszigeteltség okának a legtöbb fogorvos a szakmai emberi kapcsolatok hiányát említette meg, e mellett az utazási költségeket és a távolságot, illetve a képzések és képzési erőforrások hiányát említették meg. A szakmai weboldalakat hasznosnak tartják, egy megkérdezett a rendszeres hírleveleket tartja fontosnak, amiben felhívják a figyelmet az újdonságokra. Egy másik interjúalany azt várja az egyetemektől, hogy folytatódó képzésük is legyen, és ez jelenjen meg az egyetem honlapján. Ugyanitt a pályakezdők várják, hogy a szakmai szervezetek gyakorlati és szakpolitikai ajánlásokat fogalmazzanak meg, ami alapján könnyebben beletanulhatnak, mit jelent egy rurális térségben szakembernek lenni.

Fontos hiányként említik meg a megkérdezett szakemberek, hogy a szakmai honlapok nem ismerik fel azt az igényt, hogy vidéki kontextusban is kellene információkat nyújtaniuk – ez a cikk ebbe az irányba kíván lépést tenni. Az infrastruktúra bizonytalansága miatt ez e-mail mint médium népszerű az ausztrál vidéki egészségügyi szakemberek között.

A cikk ajánlásai: 1. A szakemberek egyenrangúként, nem pedig beosztottként kezelése, ezzel kapcsolatban nemzeti bevett gyakorlati előírás kifejlesztése 2. Vidéki pályakezdő szakemberek mentorálása 3. Hozzáférhető szakirodalom 4. Online posztgraduális kurzusok 5. Korszerű hardver és szoftver 6. Megbízható és költséghatékony Internet elérés 7. A szakmai szervezetek támogatása honlapok készítésére 8. A szakemberek informatikai képzése 9. A szakemberek üzleti képzése.

Távmunka

A munkaerő helyben tartásának egyik informatikai eszköze a távmunka. Gajendran és Harrison cikkét használtam fel ehhez a témához (Ravi S. Gajendran, 2007). A cikk azt vizsgálja, hogy mik a távmunka előnyei és hátrányai, és mik azok a kérdések, amikre a széleskörű kutatások sem adnak választ. Előnynek írják le az ingatlanbérlés költségeinek csökkenését, a jobb teljesítményt és a kevesebb stresszt az ingázás hiánya miatt, míg hátránynak az elszigeteltséget és a családi konfliktusokat. A karrier megakadásának okai között szerepel az, hogy megszűnik a szemtől szemben találkozás a főnökkel a kollégákkal, ez akár féltékenységet is kiválthat az irodában dolgozók szemében. A családi konfliktusok oka a családdal és a munkával töltött idő, az, hogy ez a határ elmosódhat. Előnyként szerepel az autonómia: távmunkában magunk határozhatunk az elvégzendő feladatok sorrendjéről, és kevesebbszer szakítják meg a munkánkat. Nem feltétlenül előny vagy hátrány, de változást okozhat a menedzselési stílusban: mivel az alkalmazott viselkedését nem lehet olyan könnyen megfigyelni, inkább a teljesítményét fogják értékelni.

Érdekes megfigyelés, hogy a távmunkában töltött idő mennyire befolyásolja az érzékelt előnyöket és hátrányokat: két kategóriát állítottak fel: azokat, akik az idejük nagyobb részét töltik távmunkával, és azokat, akik csak alkalmilag, a munkaidő kevesebb mint felében dolgoznak távmunkában. A két csoportnak különbözőek a motivációi: a főleg távmunkában dolgozók a munka és a családdal töltött idő egyensúlyát akarják egyensúlyozni, míg az inkább az irodában dolgozók azt szeretnék elérni a távmunkával, hogy kevesebbszer szakítsák meg őket. Az is megfigyelhető, hogy a két csoportnak különböző kommunikációs mintái vannak. Az első csoport jobban érzi az autonómiát és az is valószínűbb, hogy dolgozószobát alakítanak ki.

E mellett megfigyelhető, hogy a távmunkások idővel beletanulnak a távmunkába, új szokásokat vesznek fel, új technológiákat használnak, amivel javítanak a hatékonyságukon és csökkentik a költségeket. A túlzott megfigyelés az autonómia csökkenését is okozhatja, a távmunkások ezt nem szeretik. A bizalomra épülő, de az elvárásokat világosan kifejtő vezetői kapcsolat sokat segíthet.

A személyes találkozás hiányát pótlendő érdemes olyan napokat beiktatni, amikor a távmunkás találkozik irodai kollégáival, akár informális keretek – közös ebéd, kávézás, csapatépítés – között. A cikkből az derül ki, hogy a távmunka nem akadályozza a karrier kiteljesedését.

Pénzügyi források

A vidékfejlesztési informatikai projektek megvalósításához szükséges pénzügyi támogatás is. A kormányzat a Digitális Jólét program keretében támogatja az informatikai fejlesztéseket. A GINOP-3.2.2-8.2.4-16 Vállalati komplex infokommunikációs és mobilfejlesztések, felhőalapú online üzleti szolgáltatások terjesztésének támogatása programban 16,2 milliárd Ft vissza nem térítendő támogatást és 27 milliárd Ft kölcsönt nyújt a cégeknek, amellyel *„a vállalkozások hatékonyságát és jövedelemtermelő képességének erősítését kívánja elősegíteni a belső vállalati folyamatok hatékonyságának, a vállalatok közötti üzleti kapcsolatok, a hálózatbiztonság és a szolgáltatások minőségének javításán, a hatékony tudásmenedzsment érdekében a különböző vállalatirányítási és egyéb üzleti rendszerek, megoldások bevezetésén és összehangolásán, a felhőalapú és egyéb online elérhető üzleti szolgáltatások bevezetésének és használatának ösztönzésén keresztül.”* (GINOP, 2016, p. 1).

A Digitális Jólét Pénzügyi Program - Hitelprogram, GINOP-8.2.6-18 programban 7,5 milliárd Ft kölcsönt ad a kormányzat *„az oktatás (EdTech), az állami szolgáltatások (GovTech), az egészségügyi és jóléti szolgáltatások (MedTech, SportsTech), a digitális gazdaság különböző ágazatai (AgTech, E-commerce, Sharing economy), az információbiztonság (Cybersecurity) és a legújabb innovációk (5G fejlesztések és kapcsolódó innovációk) területeire”* (Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség, 2018, p. 1).

Anyag és módszer

Ebben a szakaszban megvizsgálom, milyen informatikai eszközökkel és tudással lehet a vidékfejlesztésben megfogalmazott célt, a munkaerő helyben tartását és az önszerveződő helyi közösséget támogatni. Írok a szükséges infrastruktúráról, a távközlésről, másrészt a munkahelyemen jelenleg folyó informatikai oktatásról.

Távközlés

A vidék informatikai fejlesztésének alapja a megfelelő távközlési infrastruktúra. Magyarország területén a törvény 98%-os lefedettséget ír elő. Az internetszolgáltatásban hasznos eszköz a Szélessáv kereső weboldal (Szélessáv Közhasznú Alapítvány, dátum nélk.), amivel a lefedett területen a címünk megadásával megtudhatjuk, milyen szolgáltatók milyen ajánlatokat adnak szélessávú internetszolgáltatásra. Ha azonban a címünkön nincs szolgáltatás, vagy nem megfelelő, akkor hálózatfejlesztésre van szükség. Erről kérdeztem a Magyar Telekom Nyrt. munkatársát (Kiss, 2019).

Három fő kérdésem volt: 1. Mi a teendő, ha egy cég olyan telephelyen működik, ahol nem elérhető távközlési szolgáltatás? 2. Mi a teendő, ha egy magánügyfélnek nincs vagy nem megbízható a szolgáltatása, pl. elviekben van mobil lefedettség, de a gyakorlatban ez bizonytalan? 3. Mi a teendő, ha egy önkormányzat azt észleli, hogy a település egy részében fennáll az előző probléma, hogy bizonytalan a szolgáltatás minősége?

Az egyik legfontosabb dolog, amit megtudtam, hogy külterületen nincs kötelezettsége a szolgáltatónak, hogy távközlési szolgáltatást nyújtson. Egy másik észrevétel az volt, hogy a problémák nagy részét megoldotta a mobiltávközlés elterjedése, ez által nem kellett tanyákra, elszigetelt telkekre vezetékes szolgáltatást vinni.

A Telekom a helyi szolgáltatókkal együttműködve vett részt a Szupergyors Internet Programban, aminek a célja, hogy *„2020-ra minden háztartás számára elérhető legyen a legalább 30 Mbps sebességű interneteléshez való hozzáférés lehetősége és hogy a háztartások legalább 50%-ában 100 Mbps-os internet-hozzáférés álljon rendelkezésre.”* (Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség, dátum nélk.) .

Az 1. kérdésre azt a választ kaptam, hogy háromféle technikai lehetőség van hálózatfejlesztésre: mobil, optikai és mikrohullámú hálózat. Ezek beruházással járnak az ügyfél részéről, és ha kiépül az új infrastruktúra, akkor azon a Telekom már másoknak is tud szolgáltatni. Különösen az új optikai hálózat kiépítése időigényes, többek között a hatósági engedélyeztetés miatt is. Ez a legköltségesebb módszer is, persze ez nyújtja a legnagyobb kapacitást is.

A 2. és 3. kérdés a mobil lefedettségről szól: itt a Telekom repeatereket üzemelhet be, ha azt az ügyfelek kéri, ez az eszköz kiterjeszti a hálózat hatókörét a bizonytalanul lefedett területre.

A jelenlegi informatikai oktatás

Az Eszterházy Károly Egyetem Gyöngyösi Károly Róbert Campusán jelenleg a nem informatika szakos hallgatóknak elsősorban a Bevezetés az informatikába tárgyat tartjuk meg, aminek a keretében az informatika történetét, alapfogalmait, a számítógép hálózatok és az operációs rendszerek alapjait tanítjuk meg, valamint a Microsoft Office programcsomag elemeit: szövegszerkesztést Word-del, táblázatkezelést Excel-lel, prezentációkészítést PowerPoint-tal és adatbázis kezelést Access-szel. Ezen kívül adatfeldolgozást Excel-lel, valamint a statisztikai tárgyakban az Excel haladó használatát. Vállalatirányítást is oktatunk, a kollégáim többek között ezt írják: *„A vizsgálataink során arra a következtetésre jutottunk, hogy a vállalatok, akik elmondásaik alapján mérsékelt adminisztrációs és menedzsment feladatokra, illetve főképpen adminisztrációs feladatok elvégzésére használják a rendszereiket jelentős hátrányban lehetnek, és vélhetően nem használják ki az általuk birtokolt rendszer előnyeit.”* (Zörög Zoltán, 2012a, p. 199) illetve *„Megállapíthatjuk, hogy az intézmények nagyrésze elsősorban elméleti ismeretekkel ruházza fel hallgatóit, kisebb hangsúlyt fektetve a rendszerek használatára, gyakorlatorientált oktatására”* (Zörög Zoltán, 2012b, p. 9) .

A képzett munkaerő nagyvárosokba és külföldre vándorlását ellensúlyozandó fontos, hogy a gyöngyösi kampuszhoz hasonló vidéki képzési helyeken is oktassunk informatikát, a helyben képzett diákok egy részt helyben is fog állást találni. Más, önálló felsőoktatási intézménnyel nem rendelkező városokban nagyobb egyetemek kihelyezett képzéseket tartanak. Fontos még a felnőttképzés, amit az állam is támogat, illetve a piaci alapú informatikai tréningek, amik nem annyira az alapozást, hanem a versenyszférában azonnal használható informatikai ismereteket adják tovább.

Eredmények

A fentiek alapján végiggondolva a képzési terveket, a következő területekre érdemes koncentrálni: ismertetni a távközlési infrastruktúrát, a vezetékes és vezeték nélküli – mobil és mikrohullámú – távközlés működését és naprakész ismereteket azok kiépítési lehetőségeiről. Ezek alapot biztosítanak a hang, videó és adat átviteléhez, az ezeket nyújtó szolgáltatásokhoz, ezeket is meg kell ismertessük a hallgatókkal. Fontos itt azt is figyelembe venni, hogy vannak helyek, ahol ez a távközlési infrastruktúra bizonytalanul működik: hogyan lehet ennek a hatását megfelelő szoftverekkel ellensúlyozni. A távmunkához fontos, hogy a diákok értsék a virtuális magánhálózatok alapfogalmait, az informatika szakos diákoknak pedig az OpenVPN program használatát és konfigurálását. Vállalkozásfejlesztésre is fel kell készítsük a hallgatókat, ehhez pedig elengedhetetlen az Interneten elérhető pénzügyi szolgáltatások ismerete.

Ezek voltak a munkavállaláshoz és vállalkozáshoz szükséges infrastrukturális elemek. Felmerül a kérdés, hogy ezen túl milyen ismeretekre van szükség az álláskeresésben, az ügyintézésben, a vidékfejlesztésben és a vállalkozásfejlesztésben? A vidékfejlesztésben elsőrendű a pályázatírás és projekt menedzsment ismerete, illetve az ezeket segítő informatikai eszközök ismerete, utóbbira számos online eszköz áll rendelkezésre, pl. a Trello, amivel feladatokat csoportosíthatunk, ezeket az Interneten keresztül bárhol és bármilyen eszközzel, tablettel és okostelefonnal is elérhetjük, és a csoportmunkát is támogatja.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a digitális marketing jelentőségét, ami a pályázati forrásokkal ellentétben egy vállalkozásnak nem csak egyszeri fejlesztését, hanem hosszú távú fenntartható üzletmenetét tudja biztosítani. Ennek az is adja a fontosságát, hogy a marketing klasszikus eszközei, az óriásplakát, a televíziós és rádiós hirdetések csak a nagyvállalatok számára megfizethetőek, addig a digitális marketing különböző eszközei: honlap, adatbázis marketing – hírlevelezés – közösségi hálózatok, webáruház, már egy kisvállalkozás számára is elérhetők, illetve az Interneten és könyvekben felhalmozott tudást megismerve saját munkával tudják pótolni a vállalkozások a médiaügynökségeknek kifizetett pénzt. Fontos is azt is megjegyezni, hogy számos nyílt forráskódú és ingyenesen használható webes eszköz támogatja a digitális marketing kampányok véghezvitelét, ezeket is be kell mutatnunk a diákoknak.

Az ügyfélkapcsolati rendszerek – Customer Relationship Management Systems, CRM – és a vállalatirányítási rendszerek – Enterprise Resource Management Systems, ERP – alkotják még ma egy digitálisan működő vállalat adminisztrációs hátterét, ezeket is be kell mutassuk a hallgatóknak. Ezekben a rendszerekben nagyon fontos a testreszabás, hogy a rendszer a valódi üzleti folyamatokat kövesse. Gyakori probléma, hogy nem visznek be minden adatot és folyamatot a rendszerbe, így az nem nyújt teljes körű információt a vállalati történésekről – ezt is meg kell értessük a hallgatókkal.

A marketing és ügyfélkapcsolati rendszerek működtetésében ma megkerülhetetlen a GDPR – General Data Protection Regulation – Európai Unió jogszabály ismerete: ez azt szabályozza, hogy a személyes adatokat hogyan kezelheti egy cég: mindig csak megadott célra és időre használhatják az adatokat, és ennek kapcsán a hálózati támadásokra hogyan kell reagálniuk: ha kiderül, hogy a támadók személyes adatokhoz férhettek hozzá, akkor azt 72 órán belül be kell jelenteniük. A kereskedelem és marketing szakos hallgatóknak alaposan ismerniük kell ezt a jogszabályt is.

A marketing és ügyfélkapcsolati rendszerek fejlesztésénél elsőrendű szempont azok használhatósága: nem csak a felhasználó kényelme miatt, hanem mert egy jól használható rendszer üzletileg is sikeresebb lesz. Ennek a területnek a tudománya a User Experience (UX), ami a felhasználók viselkedését, egy honlapon, mobilalkalmazásban vagy asztali szoftverben a lehetséges felhasználói utakat elemzi. Jelenleg egy informatikus üzemmérnök tanterven dolgozunk az Eszterházy Károly Egyetem Alkalmazott Informatika tanszékén, ebben szerepel egy Felhasználói felületek tervezése tárgy is.

A mezőgazdaságban és vidékfejlesztésben, illetve az önkormányzati munkában elengedhetetlen a térinformatikai rendszerek használata, ezt is fontos oktatnunk. A vállalkozásfejlesztésnek nem csak az informatikai módszereit kell oktatnunk, hanem érdemes bemutatni a hazai informatikai vállalkozások sikereit, mert ezeket a diákok nem ismerik.

Érdemes azt is végiggondolni, hogy a témákat milyen szoftver eszközökkel mutathatjuk be. Számos webes eszköz van, azokat érdemes megmutatni, amiket a munkaerőpiacon használnak – ez igaz a mobil alkalmazásokra is. A nyílt forráskódú eszközöknél érzékelhető a versenyszférában, az állami szektorban és a diákoknál is, hogy szkeptikusak velük kapcsolatban: ha valaminek nincs ára, akkor az nem tűnik elég komolynak a szemükben. Ezt legyőzendő érdemes megismertetni velük, hogy a nyílt forráskódú Linux operációs rendszer, az Apache webszerver, a MySQL adatbáziskezelő és a PHP programozási nyelv mind dominánsak a területükön. Azt is érdemes megmutatni, hogy számos a munkában felmerülő feladatra létezik nyílt forráskódú megoldás, ahogy azt is, hogy hogyan lehet egy nyílt forráskódú szoftver érettségét, használhatóságát megvizsgálni. Egy jól megírt, szintén nyíltan hozzáférhető tananyag és képzések fejlesztése pedig el tudja hitetni egy régió informatikai vezetőivel, hogy az adott szoftver jól használható, és a hozzá szükséges szaktudás pénzért megszerezhető: ha azt látják, hogy ebben az értelemben a kereskedelmi szoftverekhez hasonló

a nyílt forráskódú szoftver termék jellege, más szóval professzionalitása, akkor kialakul a szoftver kultúrája az adott területen. Itt érdemes megemlíteni a gyakori helyzetet, amikor nem legális Microsoft Office-t használnak magánszemélyek: érdemes-e ezt kiváltani ingyenes, legális nyílt forráskódú operációs rendszerekkel.

Az átlagos, nem informatika szakos diákok sokszor csak felesleges dolognak tartják az informatikai ismereteket, ahogy a cégvezetők pedig felesleges pénzkidobásnak az informatikai beruházásokat. Ezek mind az ismeretek hiányára vezethetők vissza. A diákok pedig nem látják magukat 5-10 év múlva: lehet, hogy ők fognak dönteni informatika beruházásokról, beszerzésekről, digitális marketing kampányokról, vállalatirányítási rendszerek bevezetéséről. E miatt fontos, hogy az IT menedzseri feladatokról is beszéljünk nekik: hogyan kell jó informatikai megrendelést írni, hogyan szerezzünk be informatikai eszközöket, különös tekintettel a közbeszerzésre, és ami a legfontosabb, hogy hogyan vezényeljünk le egy informatikai projektet: sokan ódzkodnak ettől, pedig ehhez nem kell feltétlenül informatikai végzettség.

A programozás területén a PHP és a Wordpress oktatása fontos: jóllehet ezeket sokan kritizálják, mégis a kisvállalati szinten sokan használják, piacképes tudás vidéken ezekhez érteni. A Java és a C# megkerülhetetlen szintén.

Következtetések és javaslatok

Az eredmények szakaszban kifejtett területek alkalmasak arra, hogy a vidékfejlesztést és a vidéki vállalkozások üzleti sikerét támogassák. A távközlési infrastruktúra ismerete, a pályázatírás és projekt menedzsment informatikai eszközeinek ismerete, a digitális marketing, az ügyfélkapcsolat-tartás, a vállalatirányítás, GDPR, a User Experience, a térinformatika, a hazai informatikai vállalkozások sikerei, a webes és nyílt forráskódú eszközök és az informatikai menedzsment mind szükségesek ahhoz, hogy a vidékfejlesztést az informatikával támogassuk.

A távmunka helyett a vidéken működő kis cégeket tartom megoldásnak, amik bedolgoznak nagyobb városokban levő nagyvállalatoknak vagy akár több távoli ügyfelük is van: ezek a cégek kihasználhatják a távmunka előnyeit, hogy nem kell nagyvárosba költözni vagy oda ingázni, ugyanakkor kiküszöbölhetik a távmunka hátrányaként fellépő társadalmi elszigetelődést illetve családi konfliktusokat, amik abból adódnának, hogy valaki a lakóhelyén dolgozik.

Összefoglalás

A vidékfejlesztésnek határozottan vannak informatikai eszközei, illetve az informatikai tudásnak van egy szelete, ami segíteni tudja a vidékfejlesztést. Ennek kiindulópontja a távközlési infrastruktúra, a hang alapú távközlés és az internetszolgáltatás, ami lehetővé teszi a magasabb szintű informatikai közművek használatát.

A képzésben központban kell legyenek a gazdasági informatikai ismeretek. Egyrészt a gazdasági adminisztrációs szoftverek használata: vállalatirányítási rendszerek alkalmazása könyvelésre, kontrollingra, adózásra, másrészt a digitális marketing ismeretek és alkalmazásuk ügyfélkapcsolati rendszerekben: ezekkel bármilyen kisvállalkozás meg tudja találni az ügyfeleit. Fontos még a nyílt forráskódú szoftverek ismerete, mivel ezek lehetővé teszik a tőkeszegény vállalkozások bekapcsolódását az internetes gazdaságba.

Hivatkozott források

Anonim interjúalany, 2018. *személyes közlés* [Interjú] 2018.

Anthony Herrington, J. H., 2006. *Effective Use of the Internet - keeping professionals working in rural Australia*, s.l.: Australian Government, Rural Industries Research and Development Corporation.

GINOP, 2016. *GINOP-3.2.2-8.2.4-16 Vállalati komplex infokommunikációs és mobilfejlesztések, felhőalapú online üzleti szolgáltatások terjesztésének támogatása*, Budapest: ismeretlen szerző

ICF, 2018. *Study on the movement of skilled labour*, Brussels: European Union.

Kiss, D. S., 2019. *Távközlő hálózat kiépítése nem lefedett területen* [Interjú] (2 7 2019).

Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség, 2018. *Digitális Jólét Pénzügyi Program - Hitelprogram, GINOP-8.2.6-18*, hely nélk.: ismeretlen szerző

Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség, dátum nélk. *Szupergyors Internet Program (SZIP)*. [Online]

Available at: https://kifu.gov.hu/szip_kmr17_18

[Hozzáférés dátuma: 10 7 2019].

Lechner Ödön Tudásközpont, dátum nélk. *Térport*. [Online]

Available at: <http://www.terport.hu/videkfejlesztas/altalanos-informaciok>

[Hozzáférés dátuma: 10 7 2019].

Ravi S. Gajendran, D. A. H., 2007. The Good, the Bad, and the Unknown About Telecommuting: Meta-Analysis of Psychological Mediators and Individual Consequences. *Journal of Applied Psychology*, 92(6), pp. 1524-1541.

Szélessáv Közhazsnú Alapítvány, dátum nélk. *Szélessáv szolgáltatás kereső*. [Online]

Available at: <http://www.szelessavkereso.hu/>

[Hozzáférés dátuma: 10 7 2019].

Zörög Zoltán, C. T. C. J., 2012b. *Vállalati információs rendszerek oktatásának összefüggései*. Gyöngyös, Károly Róbert Főiskola.

Zörög Zoltán, K. K. C. L. A. C. J., 2012a. *A vállalati információs rendszerek alkalmazásának területei a vállalkozásokban*. Debrecen, Magyar Agrárinformatikai Szövetség.

Példák a hazai felsőoktatási intézmények területfejlesztési hatásaira

Dános Zsolt¹

Összefoglalás

A globalizáció terjedésével a regionális területi szint jelentősége megerősödött. A globalizáció hatásai a nemzeti és a regionális keretekre növelték azon szervezetek jelentőségét, amelyek a különböző területi szintek között közvetítést látják el. Ezt a szerepet a felsőoktatási intézmények képesek hiánytalanul betölteni, köszönhetően a globálistól a helyi szintig terjedő kapcsolatrendszerüknek. Mivel a globális folyamatokban a tudás és az információ kiemelkedő termelési tényező, az ezeket előállító és közvetítő egyetem a régió szempontjából bekötő szerepet játszik a globális és alacsonyabb szintű gazdasági tevékenységekben. A leíró elemzések feltételezik a felsőoktatási intézmény széleskörű hatásait a fejlődésre és a regionális folyamatokra, de empirikus kutatási eredmények a gazdasági hatásokat véve mind a nemzetközi, mind a hazai területen kevés, bár növekvő számban olvashatóak. Hasonlóan kevés elemzés érhető el a felsőoktatási intézmények társadalmi-környezeti és általában azok helyi és regionális hatásaival kapcsolatban. Tanulmányomban egy speciális területen, a területfejlesztésben betöltött intézményi szerepeket vizsgálom meg két hazai felsőoktatási intézmény, a Kaposvári Egyetem és a Miskolci Egyetem esetét figyelembe véve. Mindkét intézmény hallgatói vonzáskörzetét tekintve elsősorban megyei, legfeljebb regionális kötelezettségű egyetemnek tekinthető, és ezért hatásaik, a területfejlesztésben való szerepeik is ezen a területi szinten értelmezhetők. Mindkét intézmény esetében tényleges vállalások és tevékenységek mutatják meg a felsőoktatási intézmények lehetséges hatásait a területfejlesztés kapcsolódó dimenzióira.

Abstract

With the spread of globalization, the importance of the regional territorial level has strengthened. The effects of globalization on national and regional frameworks have increased the importance of organizations that mediate between different territorial levels. Higher education institutions are able to engage this role completely, due to their global-to-local relationship. As knowledge and information are major factors in global processes, the producing and mediating university play connecting role in the global and lower-level economic activities. Descriptive analyses assume the wide-ranging effects of the higher education institution on development and regional processes, but the empirical research results, in terms of economic impact, are scarce in both international and domestic areas, although they can be read in increasing numbers. Similarly, little analysis is available on the social and environmental furthermore general local and regional impacts of higher education institutions.

¹ doktorjelölt, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr, danos.zsolt@gmail.com

In my study, I examine the institutional roles in a special area, regional development, taking into account the case of two Hungarian higher education institutions, Kaposvár University and Miskolc University. Both institutions can be considered as a university with a maximum of regional engagement, in terms of catchment area of students, and therefore their effects and roles in regional development can be interpreted at this territorial level. In the case of both institutions, concrete commitments and activities demonstrate the potential impact of higher education institutions on the related dimensions of regional development.

1. Bevezetés

1.1. Elméleti modellek

A globalizáció (nemcsak gazdasági) hatásai a nemzeti és a regionális keretekre növeli azon szervezetek jelentőségét, amelyek képesek a különböző szintek között közvetíteni, és ezt a funkciót a felsőoktatási intézmények képesek ellátni, mivel kapcsolatrendszerük a globálisról a helyi szintig terjed. Ugyanez figyelhető meg a gazdaság területén, ahol a globális gazdaság változásai és hatása az alsóbb területi szintek gazdaságára növeli a felsőoktatási intézmények regionális elkötelezettségét (Mezei, 2009). A leíró elemzések feltételezik felsőoktatási intézmény széleskörű hatásait a fejlődésre és a regionális folyamatokra, de empirikus kutatási eredmények a gazdasági hatások tekintetében mind a nemzetközi, mind a hazai területen kis, bár növekvő mértékben állnak rendelkezésre (Mezei, 2009; Teperics – Dorogi, 2014). Ennek oka a konkrét gazdasági hatások mérésének elméleti és módszertani problémái (Mezei, 2009). Az egyes ismert modellek alkalmazhatóságának legfőbb akadálya, az általános adaptálható módszertan hiánya a mutatórendszer és hatásmechanizmus vizsgálatára (Mezei, 2009). Mezei Katalin (2009) munkájában mind a Triple Helix, mind a regionálisan elkötelezett egyetemi modellt elvetette mind olyan elméleti keretet, amelynek általános alkalmazható az egyetemek gazdasági hatások mérésére. Ez egybeesik Clark azon megállapításával, amely az intézményi szintű kutatások folytatását javasolja a rendszerszintűekkel szemben, mivel azok nem képesek az egyedi vonásokat kiemelni (Clark, 2005). Egyetértve Clarkkal és Mezeivel valószínűsítenem kell, hogy általánosan alkalmazható modell a felsőoktatási intézmények regionális és így területfejlesztési hatásaira sincsen, ugyanakkor szükséges olyan esettanulmányok készítése, amelyek segítenek az egyes intézmények hatásainak felmérésére sorvezetőt nyújtva a többi intézmény részére is.

1.2. Irodalmi áttekintés

A leírtaknak megfelelően a hatásvizsgálatok tekintetében a felsőoktatásban nem a rendszerszintű, hanem elsősorban az intézményi szintű kutatások domináltak, illetve egy bizonyos szegmensből egyéni szintű megközelítésnek is van relevanciája (pl. egyéni életpályák feltérképezése a Diplomás Pályázatkövető Rendszer kutatásaiban). A

társadalomtudományokban az oktatási intézmények területi funkcionális és hatáselemzésének három alapvető iránya van (Petrás, 2009):

1. ökonómiai (gazdasági)
2. ökológiai (lényegében szociálökológiai irány)
3. párhuzamos (mindkét megközelítés együttes alkalmazása).

Ez a rendszerezés megfeleltethető a regionális tudományi kutatásoknak is, elsősorban ökonómiai főlénnyel, bár az innovációs megközelítések már párhuzamos kutatásnak tekinthetők. A felsőoktatási intézmények területi gazdasági (ökonómiai) hatásrendszerének kutatása először az angolszász regionális gazdaságtanban jelent meg, jellemzően periférikus helyzetű, hátrányos térségi intézmények kezdeményezésére (Petrás, 2009). A legáltalánosabban elterjedt módszer a hatástanulmányok készítése (Mezei, 2009). A kezdeti kutatások elsősorban regionális hatáskörűek voltak, a későbbiekben a kisebb települési vagy kistérségi szint megjelent, főleg a közösségi főiskolák esetében (pl. Lewis, 1988). Az egyetemek gazdasági hatásának vizsgálata mellett terjednek az olyan tanulmányok is, amelyek fókuszában az egyetemisták lokális, az adott városrészre, kerületre gyakorolt hatását vizsgálják (hazai viszonylatban pl. Gyüre et al. 2013). Az ökonómiai elemzések módszereire többféle csoportosítás van a szakirodalomban, amelyek tartalmukat tekintve részben átfedésben vannak, de a terminológia használata nem egységes. A felsőoktatási intézmények ökonómiai hatásait vizsgáló elméleti irány után következő nagy tömb az ökológiai hatások kutatása, amely alapvetően szociálökológiai alapon nyugszik (Petrás, 2009). Ez az irányzat a különböző társadalmi képződményeket saját környezetükkel együtt, a közöttük lévő kölcsönhatások alapján elemezi, így az oktatásökológia a szociálökológiai személelmód iskolák és környezetük kapcsolatában való alkalmazását jelenti (Wiseman, 1964; Petrás, 2009). A felsőoktatási intézmények ökológiai szemléletű funkcionális elemzése jelentős idejű késéssel jelentek meg az ökonómiai kutatásokhoz képest. A kezdeti vizsgálatok fő témája az intézmények és az őket körülvevő helyi társadalmak együttműködése volt. Ebben az elméleti irányban a kvantitatív, statisztikai módszerek mellett szerepet kapnak a kvalitatív kutatási módszerek, mint az interjú. A vizsgálatok elméleti alapját az képezi, hogy a funkcionalista értelmezés szerint az oktatási intézmények létét a környezetében élő népesség képzési szükséglete okozza, és ennek és az egyéb keletkező igénynek a kielégítését szolgálják az intézmények (Kozma, 2004). A felsőoktatási intézmények környezeti társadalmi hatásrendszerét bemutató elemzések többnyire arra felé mutatnak, hogy a vizsgált intézmények a környező településeket számos ponton kedvezően szolgálják, bár szükséges megemlíteni, hogy ez a kapcsolatrendszer intézményenként és településenként eltérő (Petrás, 2009), és esetenként potenciálisan kihasználatlanok az előnyei, illetve konfliktusokhoz vezet (Mullins – Gilderbloom, 2002). Az irányzat a hazai oktatáskutatásban az 1970-es években tűnt fel, és a felsőoktatási intézmények első kapcsolódó kutatásai az egyetem és környezete kulturális együttműködésének lehetőségeit (Kresz – Priszter, 1980) és a hallgatók társadalmi összetétele és lakóhelyük adottságai közötti összefüggéseket vizsgálták (Gérecz, 1980). Más tekintetben az ökonómiai elemzésekhez hasonlóan a hazai vizsgálatok között meglehetősen ritka a lokális szintű elemzés, és a meglévők

jó része is a közoktatási területet érintik (Petrás, 2009). A területi és regionális felsőoktatási hatástanulmányok között elsősorban a harmadik irány, az ökonómiai és az ökológiai megközelítés párhuzamos alkalmazása a legelterjedtebb, de ebben a megközelítésben is jellemzően a gazdasági hatások illetve az innovációs rendszer kerülnek a középpontba. Az ökológiai és ökonómiai megközelítés párhuzamos alkalmazásának egyik elterjedt területe hazai viszonylatban is a felsőoktatási intézmények regionális innovációs hatásainak elemzése (Petrás, 2009), mint például Grosz – Rechnitzer (2005) és Kozma (2005) munkája. Kétségtelen, hogy ez a kutatási forma jobban kedvez a felsőoktatási intézmények helyi és regionális beágyazottságának mélyebb feltárásának. Itt fontos még említeni, hogy a regionális oktatáskutatás három típusát különbözteti meg Kozma (2005), amelyik mindegyike a hazai szakirodalomban is előfordul:

1. szociálökológiai (társadalomföldrajzi) megközelítés
2. összehasonító (régióközi) megközelítés
3. Kultúraközi (kisebbségkutatási) megközelítés

1.3. Módszer és anyag

Az írás első része rövidített változata egy kutatástörténeti és szakirodalmi összefoglalásnak, ami a felsőoktatási intézmények területi hatásait összegezi, illetve kiegészült a vizsgált két intézmény kapcsán végzett elemzések kivonatával. A szakirodalmi összefoglalás módszerét a szekunder irodalom feldolgozása és a hazai kutatások részletes elemzése képezte, míg a két egyetem érintett hatásainak vizsgálatát primer forráselemzés jelentette. Ennek keretében megvizsgáltam az intézmény tervezési és stratégiai dokumentumait, a témához kapcsolódó projektdokumentációkat és honlapokat, hogy a hatásokat példákkal tudjam igazolni. Ebben a tanulmányban nincs lehetőségem a téma teljes bemutatására és a két egyetem tevékenységeinek széleskörű elemzésére, így elsősorban rövid összefoglalására és elemek példaszerű bemutatására törekszem.

2. Eredmények

2.1. Példák a gyakorlati regionális és lokális szerepvállalásra a Kaposvári Egyetemen

Az egyetem regionális szerepvállalásában oroszlánrészt vállaló szervezeti egység, az Agrár- és Környezettudományi Kar (AKK), amely jellegénél fogva kapcsolódik a térség gazdálkodásához és környezetéhez. Ezt tükrözi a képzési kínálata, de a kutatási témákban, a gazdálkodásban, a régió vidékfejlesztésében és környezetvédelmi tevékenységekben is megjelenik. A Kaposvári Egyetem a Dél-Dunántúli Regionális Élelmiszer Innovációs Klaszternek kutatásokért felelős tagja, és ebben a szerepében támogatja a helyi termelés és az önellátás ökológiai lehetővé tételét és fenntartását Somogy megyében. A kapcsolódó agrárkutatások mellett ki kell emelni

az intézmény élelmiszerbiztonsági kutatásait is.¹Mivel az egyetem vadgazdálkodással is foglalkozik, illetve a kapcsolódó ökológiai kutatásai kiemelkedő jelentőségűek. Ezek között említendő az ökoturizmussal foglalkozó pályázatok²és a Dél-Dunántúli Ökoturisztikai Klaszterben való szerepvállalás. Ide kötődnek a halászati és vízgazdálkodási kutatások, illetve a kapcsolódó ökológiai kutatási projektek,³amelyek a régió környezeti és gazdasági fenntarthatóságába vannak beágyazva (Patay–Dános, 2016). *A Pedagógiai Kar (PK) kínálata részben szakmai szolgáltatóként (pedagógiai szakszolgálat), részben gyakorlóintézmények, részben a szakemberképzés biztosításával mutatkozik meg és látja el a helyi és regionális igényeket.* A hallgatói önkormányzat partneri viszonya a Somogy Megyei Önkéntes Centrummal a hallgatók önkéntes tevékenységvállalást mozdítja előre. Ezt a szerepet erősíti az egyetem által 2012-ben indított roma szakkollégium is, amelynek keretében a roma felsőoktatási hallgatók tehetséggondozása zajlik integráltan nem roma hallgatókkal. A kar kapcsán kell még megemlíteni a Lovasakadémia tevékenységét, ahol fogyatékkal élő gyermek képességfejlesztését látják el lovas és kutyás terápiás foglalkozások keretében, és ennek kapcsán sikeresen együttműködések alakultak ki a térség módszertani központjaival és alapítványaival (Reisinger–Dános, 2015).

Az egyéb karok tevékenysége tekintetében a Gazdaságtudományi Kar (GTK) szerepe megkerülhetetlen. A karon belül elsősorban a Regionális Tudományok és Statisztika Tanszéket kell kiemelni, amelynek főleg egyes kutatási és oktatási tevékenységeiben jelenik meg a szerepvállalás. Ezen kívül a tanszék intenzív kapcsolatokat ápol helyi és regionális civil és nonprofit szervezetekkel, kormányzati, önkormányzati szervekkel, köztisztviselőkkel, kutatóintézetekkel illetve a helyi kistérségekben rendszeres kutatási és önkéntes tevékenységeket végez, mint a hallgatók kutatási gyakorlata, táboroztatása. Az elmúlt évek egyik legsajátosabb kutatási tevékenysége a Kaposvári Egyetemnek a Tamási kistérségben végzett kutatása volt, amelyben a GTK és PK is részt vett. A kutatás a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által meghirdetett és a Magyar Idegenforgalmi és Területfejlesztési Közhasznú Egyesület által koordinált A felsőoktatás és a kistérségek partnerségi programja című programban és annak finanszírozása által valósult meg, amelynek célja felsőoktatási intézmények és azokhoz közel fekvő LHH kistérségek együttműködésének támogatása volt (Sáriné Csajka és al. 2011). Hasonló volumenű kutatás zajlott egy TÁMOP pályázaton belül részprojektként, amelyben a Szegedi Gabonakutató Intézet és a Pannon Egyetem Georgikon Kara vett részt, és az egyetem a Kadarkúti kistérségben (térségfejlesztő fakultáció andragógia BSc szakos hallgatók és PK, GTK oktatók) végzett fejlesztéseket. Szervezeti szinten is jelentős

¹ pl. a TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0039 Nemzetközi közreműködéssel megvalósuló komplex élelmiszerbiztonsági, illetve a kapcsolódó élettani és diagnosztikai kutatások megvalósítása a Kaposvári Egyetemen című projekt

² pl. a Magyarország-Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében zajló ECOTOP projekt

³ pl. a Dráva biodiverzitását vizsgáló projekt, illetve a Balatoni Kutatóközpont átfogó kutatásai a Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai Kutatóközponttal

az egyetem regionális szerepvállalása. 2005-től tagja a Dél-Dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség (ma Dél-Dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség Nonprofit Kft.) Hálózatnak, és annak transzfertszervezeteként a régió mikro-, kis-és középvállalkozásaival aktív kapcsolatban állnak, és közvetítik a vállalkozások számára a szükséges partnereket, innovációs eredményeket, valamint segítséget nyújtanak a hazai és nemzetközi innovációs pályázatfigyelés, pályázatírás, projektmenedzselés területén. Ezen kívül az egyetem számos kapcsolatot tart fenn a régió településeivel, ami különböző kisebb programokban jelenik meg elsősorban, és egyes önkormányzatokkal hosszabb, több évre szóló együttműködési megállapodása is van, amelynek keretében az egyetem bekapcsolódik a vidékfejlesztés folyamataiba.

2.2. Példák a gyakorlati regionális és lokális szerepvállalásra a Miskolci Egyetemen

A Miskolci Egyetem kezdetben műszaki felsőoktatási intézmény, amely azonban a 2000-es évek elején záruló integrációs folyamatok eredménye egy sokszínű képzéskínálattal rendelkező intézmény lett. Az egyetem tekintélyesebb múltja egy mélyebben a társadalmi közegben gyökerező intézményt tett lehetővé, amelyek hangsúlyosan megjelennek az intézményi dokumentumokban. A város és így a lokális szinttel való fontos és átfogó együttműködés az egyetem 1949-es alapítása óta meghatározó az egyetem életében. Az egyetem stratégiai dokumentumaiban azóta meghatározó elem a várossal való együttműködés. Miskolcon már 2003-ban elindult a „nagyváros és térsége modellprogram”, amelynek célja a területfejlesztés és térségi közszolgáltatás bővítése volt. A program rámutatott arra, hogy a közfeladatok minden település igényeinek való megfelelő ellátása érdekében szervezeti együttműködésre van szükség az eltérő igények összeegyeztetése miatt, de a feladat nem oldható meg összefogás nélkül (Gazsó et al. 2008). Az eredmények a többcélú kistérségi társulások elterjedését segítették elő, amelyek aztán 2013-ban szűntek meg törvényi úton, és helyüket a járások, oktatási feladatok tekintetében a tankerületek vették át. A Miskolci Egyetem a 2006-ban indult Pólus Program kapcsán is kiemelkedő szerepet töltött volna be a városi és térségi innovációban. A miskolci Fejlesztési Pólus a Technopolisz fantázianevet kapta és elsődleges területei a műszaki és gazdaságtudományi tudásbázisokra épülő, high-tech ipari megoldások, mechatronika, vegyipar, anyagtudományok és nanotechnológia voltak. A pólus stratégiáját is négy egyetemi munkacsoport készítette elő. A stratégia a Miskolc Fejlesztési Pólus – TECHNOPOLISZ – alkalmazott high-tech ipari megoldások címet viselte, és elkészítése a Miskolci Egyetem két oktatójának, Lukács Jánosnak és Piskóti Istvánnak (2006) nevéhez fűződik. A Pólus Program végül elhalt, de a város és a régió fejlődésében jól mutatja az egyetem szerepét. *Az intézmény szintjén említeni kell a TÁMOP 4.1.1.C pályázati kiírás keretében megvalósuló projekt egyik részfeladatát (Társadalmi innovációk a felzárkóztatás szolgálatában), amelynek célja a három régiós felsőoktatási intézmény (Eszterházy Károly Főiskola és Károly Róbert Főiskola) együttműködésén keresztül a régió társadalmi innovációs potenciál növelése a társadalmi és területi hátrányok csökkentése érdekében. Ennek legfőbb eszköze egy Felzárkóztatási Klaszter létrehozatala, amelyben a térségben érintett különböző*

társadalmi, oktatási, kutatási, állami és önkormányzati és gazdasági szereplők összefogásával teremtenék meg a társadalmi fejlődés lehetőségeit. A projekt egyéb tevékenységei is azt célozzák, hogy a három intézmény a régió felzárkóztatásának motorjaként tudjon működni köszönhetően az együttműködésnek. A projekt már lezárt, de valós eredményei csak hosszú távú együttműködések tekintetében lesznek láthatóvá, egy olyan regionális felsőoktatási együttműködési modell kiépítése formájában, amelyben hangsúlyos szerepet tölt be a társadalmi-gazdasági szerepvállalás. Ezen a jelentős vállalkozáson kívül számos más tevékenységet is ellát az egyetem a felelősségvállalás területén. Az egyetem maga is több alapítványt hozott létre egyes képzés területei kapcsán (pl. közgazdászképzés), de város és a kistérség civil szervezeteivel is élénk a kapcsolata. Hasonló kistérségi programok a Miskolci Egyetemen is zajlottak (például a Szikszói kistérségben), mint amelyek a Kaposvári Egyetemen is megvalósultak (Reisinger–Dános, 2015). Az egyetem tudatos stratégiát folytat a társadalmi felzárkóztatás területén és a regionális szerepvállalása a civil kapcsolatok tekintetében is meghatározó, ugyanakkor a kettő egységes stratégiát a dokumentumok alapján nem alkot.

3. Következtetések és javaslatok

A direkt és indirekt kormányzati törekvések, valamint az EU regionális fejlesztési keretek mind abba az irányba tolták az intézményeket, hogy a megyei határokon túlnyúlva regionális szerepkörben határozzák meg önmagukat, ha a régióként megnevezett területi egység vagy a régió belüli valós vonzáskörzetük nem is fedi egymást. Ezek a változások azt is jelentették, hogy az egyetemek harmadik szerepe kibővült mind a tevékenységek körét mind azok hatásterületét tekintve. A regionális szerepvállalás, azaz a regionális gazdasági és társadalmi igényeknek való megfelelés és azok támogatása, hosszútávon fenntartható stratégiát jelenthet a vizsgált intézményeknek, mint olyan intézményeknek, amelyeknek a nemzetközi téren nincsenek erős pozíciói, így a területfejlesztés nemcsak regionális igény, hanem kitörési pont az egyetemek számára. Ezt számos nemzetközi kutatás is megerősíti, többek között Huggins és Johnston (2009), valamint Wright és szerzőtársai (2008). Ennek kapcsán Gál és Ptáček (2011) cseh-magyar kis-és közepes egyetemekre fókuszáló nemzetközi kutatásának köszönhetően a kis-közepes (mid-range) egyetemek tipológiája megjelent a hazai szakirodalomban is (Wright et al. 2008 nyomán). Az elmélet fókuszában az áll, hogy a kelet-közép-európai országok vidéki térségeire jellemző kis és közepes egyetemek kisebb innovációs potenciállal rendelkeznek, de így is a helyi, regionális innovációs rendszerek alappilléreit jelentik (Gál – Ptáček, 2011). Ezen régiók többségében a regionális innovációs rendszerek még jelenleg is gyengék, ezért az egyetemi-gazdasági kapcsolatok sajátos jellege miatt az egyetemeknek eltérő gazdaságfejlesztési stratégiát kell kialakítaniuk (Gál, 2016). Ennek működési elveit figyelhetjük meg a két egyetem területfejlesztési törekvéseiben is.

Forrásjegyzék

Clark, B. R. (2005) The Character of the Entrepreneurial University. On-line: <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7456/6652> Elérve: 2019. 07. 07.

Gál, Z. (2016) Egyetem és város. On-line: <https://folyoiratok.ofi.hu/szerzok/gal-zoltan> Elérve: 2019. 07. 07.

Gál Z. – Ptaček, P (2011) The role of mid-range universities in knowledge transfer in non-metropolitan regions in Central Eastern Europe. European Planning Studies, 19. évf. 9. szám, pp. 1669-1690.

Gazsó, I. – Kovács, R. – Perger, É. – Schneider, G. – Szegvári, P. – Vígvári, A. – Zsugyel, J. (2008) A nagyváros és környéke a kistérségi rendszer szempontjából I. Területi Statisztika 48. évf. 5. szám, pp. 524–543.

Gérecz, M. (1980) Összefüggések az egyetemi és főiskolai hallgatók szüleinek foglalkozása és a megyék társadalmi, gazdasági szerkezete között. In: Nemes Nagy, J. (szerk.) A felsőoktatás területi kapcsolatai. Budapest: FPK, pp. 29-46.

Grosz A. – Rechnitzer J. (szerk.) (2005) Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. Pécs-Győr, MTA RKK. p. 303.

Gyüre, J. – Makai, B. – Trócsányi, A. (2013) Az egyetemvárosiasodás kérdései a PTE nyugati kampusza példáján. Területfejlesztés és Innováció. A PTE TTK Földrajzi Intézet Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszékének, valamint Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének elektronikus folyóirata. On-line: http://www.terinno.hu/szamok/teruletfejlesztés_és_innováció_2013_3.pdf Elérve: 2019. 07. 07.

Huggins, R. – Johnston, A. (2009) The economic and innovation contribution of universities: a regional perspective. Environment and Planning C. Government and Policy, Vol. 27, pp. 1088-1106.

Kozma, T. (2004) Kié az egyetem? A felsőoktatás szociológiája. On-line: <http://mek.oszk.hu/08900/08962/08962.pdf> letöltve: 2019. 07. 07.

Kozma, T. (2005) Felsőfokú képzés és regionális rendszerváltozás. In: Pusztai, G. (szerk.): Régió és oktatás: európai dimenzióban. Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, pp. 23-30.

Kresz F. – Priszter A. (1980) Területi közművelődési kapcsolatfejlesztési kísérletek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. In: Nemes Nagy, J. (szerk.) A felsőoktatás területi kapcsolatai. Budapest, FPK, pp. 139-160.

Lewis, J. A. (1988) Assessing the Effect of the Polytechnic, Wolverhampton, on the Local Community. Urban Studies. 25. évf. 1. szám, pp. 53-61.

Lukács, J. – Piskóti, I. (2006) Miskolc Fejlesztési Pólus – TECHNOPOLISZ – alkalmazott high-tech ipari megoldások. Fejlesztési Pólus Stratégia. On-line: <https://docplayer.hu/4151517-Miskolc-fejlesztési-polus-technopolisz-alkalmazott-high-tech-ipari-megoldasok.html> Elérve: 2019. 07. 07.

Mezei, K. (2009) Az egyetemek szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben. PhD doktori értekezés. Pécs, (PTE KTK, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola), p. 180.

Mullins Jr. R. L. – Gilderbloom J. I. (2002) Urban revitalisation partnerships: Perceptions of the university's role in Louisville, Kentucky. Local Environment 7. évf. 2. szám, pp. 63-176.

Patay, T. – Dános, Zs. (2016) A településmarketing felsőoktatási aspektusai: helyben tartó stratégiák Kaposvárott és Miskolcon. TÉR-GAZDASÁG-EMBER 4. évf. 2. szám, pp. 73-94.

Petrás, E. (2009) Kisvárosi felsőoktatási intézmények lokális hatásrendszere az Alföldön. Doktori dolgozat. Debrecen (Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola), p. 229.

Reisinger, A. – Dános, Zs. (2015) Egyetemi társadalmi felelősségvállalás három magyar egyetem esetében TÉR-GAZDASÁG-EMBER 3. évf. 3. szám, pp. 117-133.

Sáriné Csajka, E. – Csizmadiáné Czuppon, V. – Németh, N. (2011) Ki tanul kitől? Tudástranszfer a Kaposvári egyetem és a Tamási kistérség között. Képzés és Gyakorlat, 1–2. pp. 135–143.

Teperics, K. – Dorogi, Z. (2014) Az egyetemek gazdasági és regionális hatásai. Educatio 23. évf. 3. szám, pp. 451-461.

Wiseman, S. (1964): Education and environment. Manchester. Manchester University Press. p. 202.

Wright, M. – Clarysse, B. – Lockett A. – Knockaert, M. (2008) Mid-range universities' linkages with industry: Knowledge types and the role of intermediaries. Research Policy Vol. 37, pp. 1205–1223.

A mezőgazdaság jelentőségének vizsgálata Bagon

Demeter Petra¹

Összefoglalás

A Pest megyei település életében olyan átalakulás ment végbe az elmúlt évszázadok alatt, mely mennyiségi és minőségi változásokat egyaránt tartalmaz. Az elmúlt években jelentősen növekedett a népesség száma, ezzel párhuzamosan zajlott le az agrármegélhetés háttérbe szorulása is, mint minőségi változás. A tanulmány célja, hogy bemutassa Bag mezőgazdaságát, hogy az agrárszektor milyen mértékben képes igazodni a megváltozott igényekhez. A kutatás primer és szekunder adatokra egyaránt támaszkodik.

Abstract

In the life of the analysed settlement of Pest country there was a transformation that has both quantitative and qualitative changes. Over the past few years, the number of inhabitants has increased considerably, with the backdrop of the agrarian lending as a qualitative change. The main goal of the study is to introduce the role of agriculture in the life of Bag and to analyse what extent the agricultural sector can adapt to the changing needs. The research is based on both primary and secondary data.

I. Bevezetés

A Gödöllői dombság keleti oldalán, a Galga völgyében helyezkedik el a falvak sorában Bag. A változatos adottságokkal bíró község külterülete igen kiterjedt, az eltérő talajadottságokkal rendelkező síkságok és dombok sokféle hasznosításra adnak alkalmat. A falu korábbi életében a mezőgazdaság szerepe jóval hangsúlyosabb volt. A dombokon értékes faállományú erdők díszlettek, míg az értéktelenebb részeket legeltetésre használták. A falu feletti domboldalon gyümölcsös- és szőlőskertek kaptak helyet, a síkterületeken a gabona, kapásnövények, káposztáskertek, kenderföldek sorakoztak, míg a patakpartján kaszáló rétek foglaltak helyet. A község életében az állattartásnak is nagy szerepe volt, hiszen a jószág könnyen értékesíthető, ezáltal a gyarapodást segítette (Bellon, 1988).

Napjainkban a település mezőgazdasága a korábbival ellentétes képet mutat: eltűntek a szőlőskertek, a gyümölcsösök, a kaszáló rétek, a legelők, a káposztáskertek, a kenderföldek. Nemcsak gazdasági, hanem társadalmi átalakulás is van a jelenség háttérében. Az egyik legnagyobb gondot az előregedő gazdálkodó társadalom okozza, a fiatalok érdeklődésének hiánya, míg a másik probléma a termelés kiszolgáltatottsága, a magas kockázatviselés a külső behatásokkal, az időjárási viszonytáborokkal szemben. A tanulmány vizsgálja, hogy a település milyen eszközökkel tudná a mezőgazdaság jelentőségét növelni, hogyan tudná elősegíteni az

¹ Egyetemi hallgató, SZIE GTK, Gödöllő; demeterpetra94@gmail.com

agrárium fejlesztését, hogy mindez milyen pozitív és negatív hatásokkal jár, illetve járna. Sor kerül az agrárszektor jelenlegi szerepének taglalására, különös tekintettel arra, hogy milyen szereppel bír a foglalkoztatási szerkezet alakulásában, hogyan járul hozzá Bag gazdaságához. A kutatás első lépéseként szekunder elemzést használtunk, melyhez a statisztikai adatokat az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) alkalmazásai, és a KSH által üzemeltett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) szolgáltatatta. A kutatás primer részét lakossági kérdőíves felmérés képezte, valamint a terepi munka során strukturált interjúkat készítettünk a témában leginkább érintettekkel, akik tapasztalataikkal, véleményükkel hozzá tudtak járulni a helyi mezőgazdaság minél hatékonyabb megismeréséhez. A következőkben ezen tapasztalatok és következtetések kerülnek összegzésre.

II. Mezőgazdasági hagyományok a XIX. századig

Bag hagyományosan egy tipikus jobbágyfalu volt, ahol a gazdálkodás szerkezetét a szántóföldi növénytermesztés, az állattenyésztés és a kertészkedés, a szőlőművelés egyaránt meghatározta, köszönhetően a terület természeti adottságainak. Az Alföld és a hegyvidék találkozásánál található település életében a XX. századig fontos, megélhetést kiegészítő foglalkozások kötődtek a mezőgazdasághoz. Bár Bag egész történetét végigkísérte a földnélküliség, a föld mégis meghatározó volt az itt élők mindennapjaiban (Fercsik, 2002a).

A lakosság véleménye alapján Bag mindig is egy gazdag, jómódú település volt, mert az itt élők képesek voltak megélni a mezőgazdaságból, valamint a háziipar is virágzott (ld. Bordás, 2009). A mezőgazdaság fejlettségét mutatja, hogy már az 1500-as években készült összeírások szerint is elsősorban a gabonatermelés túlsúlya volt jellemző. Ebben az időszakban Bagon három malom működött a gabonatermelésre alapozva. Emellett növekedő tendenciát mutatott a szőlőművelés, a bortermelés is. Figyelemre méltó volt még a káposzta- és hagyma termelés, valamint a gyümölcstermesztés, miközben az állattenyésztés volumene sem volt elhanyagolható. Tartottak sertést, szarvasmarhát, juhot, lovat (Horváth, 1982. p. 62-63).

A XVII. század vége igen nagy hatással volt a mezőgazdaságra, a jobbágyság újrakepítésére. Az állatállomány egyenlőtlen eloszlása azonban nem könnyítette meg a település lakosságának életét, törekvéseiket az emberi élet feltételeinek újrateremtéséhez (Horváth, 1982. p. 116). A lovak, ökrök, szarvasmarhák mellett úgy tűnik, hogy a juhállomány, a juhászkodás szerepe volt a legmeghatározóbb egy család életében, ennek elhagyása alapjaiban veszélyeztette a család anyagi helyzetét. A XVIII. század elején Bag lakossága alig differenciált jobbágy közösségből állt. A mezőgazdasággal foglalkozók szántóföldet műveltek, irtványföldet használtak, kaszás réteken és szőlőkben gazdálkodtak, amelyek területei folyamatosan növekedtek az évekkel (Horváth, 1982). A családok vagyonosságát mutatta a művelt területek nagysága, valamint a szőlő és bortermelés is a felemelkedés jelképévé vált idővel. Bag területei a megyében ekkor még a legtermékenyebbek közé tartoztak, melyeknek köszönhetően kiemelkedő termésátlagokat tudtak produkálni az itt élő gazdák. A település emellett 1760-ra jelentős fejlődésen ment keresztül, nem csak a növénytermesztés, de az állattenyésztés tekintetében is.

Nőtt az állatállomány és a termésátlagok, míg a kertészkedésben a lehullott gyümölcsöket kezdték hasznosítani a telepített pálinkafőző üstök jóvoltából (Horváth, 1982). A XVIII. század végére a bagi jobbágyság által megművelhető földterületek, a szántók, kaszálók elérték azt a nagyságot, melyet meg bírtak művelni a rendelkezésükre álló szaktudásukkal, állatállománnyal és emberi erőforrással (Horváth, 1982). Ugyanakkor a századforduló történései gyökerestől változtatták meg a település életét. Az 1800-as évek elején végbement úrbéri rendezés elmélyítette a paraszti rétegek közötti különbségeket. Emellett a főként szántóföldi növénytermesztésre és állattartásra alapozott gazdálkodási forma is idejét múlttá, elavulttá vált. Azonban Bag gazdaságát a XIX. század végére a kibontakozó változások következményeként már a gyümölcsstermesztés határozta meg. Jövedelmezőségét igazolja, hogy a helységben ez időtájt a bagiak az önellátás mellett már eladásra is tudtak termelni (Horváth, 1982).

III. A XX. század változásai

A nehézségekkel küzdő magyar jobbágyság, az elszegényedett vidéki területek külső segítségre szorultak, hogy képesek legyenek fejlődni. Ennek egyik módja a termelőszövetkezetek létrehozása volt. Így jött létre a XX. század közepén, a Galga-mente területén az Aszód, Bag, Hévízgyörk és Kartal földnélküli szegényeit tömörítő szövetkezet. Szintén a megoldást keresve zajlott le a Nagyatádi-féle földreform, azonban valódi eredményeket nem sikerült elérni (Horváth, 1982. pp. 213-214). Az ezekben az években jelentkező gazdasági világválság sem könnyítette meg a mezőgazdaság helyzetét. A község lakosságának nagy része maradt munka nélkül, miközben a kisgazdák által megtermelt termények árának színvonala is igen alacsony volt. A II. világháborút követően, az 1950-es években nagyon mélyről, nagy elhagyatottságból kellett kibontakozni a településen a mezőgazdasági termelésnek (Horváth, 1982).

A fejlődés reményeivel vette kezdetét a mezőgazdaság szocialista átszervezése, hogy ennek a hitvallásnak a fényében megalakuljon 1950. augusztus 20-án a Vörös Csillag Termelőszövetkezet Bagon. Az alapító tagok elsősorban a legszegényebb, legkevesebb mezőgazdasági felszereléssel és tapasztalattal rendelkező új gazdák soraiból kerültek ki, akik mindeddig önállóan sem voltak képesek egyéni kisgazdaságaikat felvirágoztatni. Ők lehetőséget láttak a szövetkezetben, hogy így képesek legyenek sorsukat jobbra fordítani, miközben az anyagi feltételek, az igavonó állatok hiánya hatalmas problémát jelentett a frissen megalakult termelőszövetkezetben (Horváth, 1982. p. 248). Ezen a kezdeti állapoton feltétlenül szükséges volt változtatni, amelyet úgy értek el, hogy a mindezidáig távolmaradó középparaszti gazdaságok gazdáira olyan mértékű terheket róttak, amelyeket önállóan nem voltak képesek teljesíteni. A Tsz. vagyona egyik pillanatról a másikra növekedett meg, azonban ez a fellendülés nem tartott sokáig. Ugyanis a középparasztság egy másik csoportja megalakította az I. típusú Petőfi Tszcs-t, mely lehetőséget adott a Vörös Csillag Termelőszövetkezetben lévő tagoknak, hogy kezdeményezzék tagságuk megszüntetését. Habár az I. típusú Petőfi Tszcs néhány éves fennállása során közös gazdálkodást alig folytatott, célját elérte, a Vörös Csillag Termelőszövetkezet mély válságba került (Horváth, 1982. pp. 249-251).

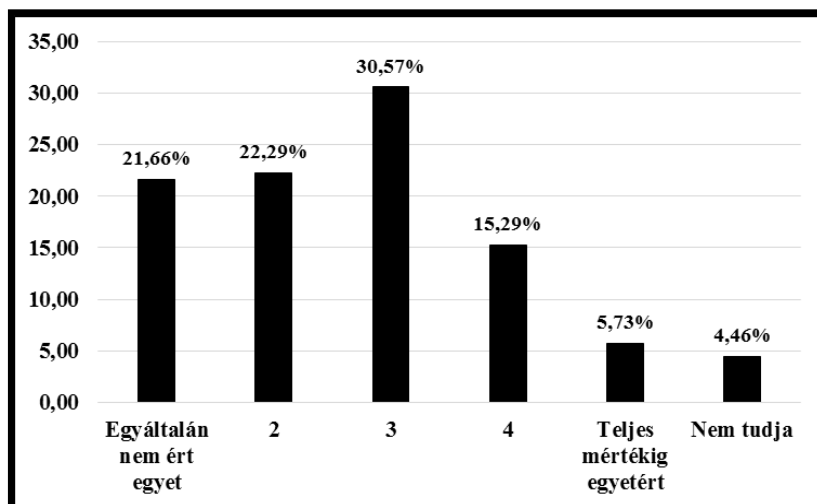
Az 1960-as évek a mezőgazdaság átszervezésében számos új intézkedést hoztak, a kötelező állami beszolgáltatás eltörlése, a föld adás-vételének engedélyezése, a kötelező vetéstervek megszüntetése, mind-mind olyan lépés volt, mely kedvezően hatott a paraszti gondolkodásra. Részben ennek is köszönhető, hogy túlkapasok nélkül sikerült elérni, hogy a község mezőgazdasággal foglalkozó lakosságának túlnyomó része belépett a megújult Vörös Csillag Termelőszövetkezetbe (Horváth, 1982. p. 254). Bár megerősödött a szövetkezet, mégis számos öröklött és újonnan jelentkező nehézséggel kellett megküzdenie. Ilyen nehézség volt, hogy a belépési nyilatkozatokat kizárólag a családok idősebb férfitagjai írták alá, míg a fiatalabb, munkaképes családtagok az iparban helyezkedtek el. Mindeközben a jogosultságon felül kiadott háztáji-földek művelése is munkaerőt vont el, valamint a géppark hiányosságai, elmaradottsága is problémát okozott a vállalt munkák teljesítése során. Ezen nehézségeket valamely módon mégis sikerült legyőzni, áthidalni, ugyanis ezekben az években képesek voltak a terményszerkezet átalakítására. Növelték a zöldségtermesztés jelentőségét, teret nyert az uborkatermelés, a paprika, paradicsom, konzervbab és a dinnye termelőterületei is növekedtek. Még az öntözés kiépítettségét is sikerült fejleszteni (Horváth, 1982. pp. 256-257).

Az elkövetkezendő évtizedekben a fejlődés üteme lelassult, majd visszaesett. Részben ennek a folyamatnak volt a következménye, hogy 1973. októberében a bagi Vörös Csillag és a hévízgyörki Dózsa Termelőszövetkezet egyesült, majd 1978. januárjában Bag, Hévízgyörk, Kartal és Verseg község termelőszövetkezetei is egyesültek Kartali Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet néven Bag székhellyel. Az újonnan létesített szövetkezés sikerességét mutatja, hogy rövid időn belül sikerült elnyernie a Kiváló Szövetkezet címet (Fercsik, 2002a, p. 15). A mezőgazdaság egészen 1990-ig működött e formában, a közösködésnek a gazdaságban és az igazgatásban a rendszerváltással lett vége. Viharos időszak következett. Pintér András a termelőszövetkezet elnöke így emlékszik vissza: *„A szövetkezetek a sietősen összeeszkábált törvények okozta bizonytalanságban, enyhén szólva megzavarodtak! A Kartali Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet sem kerülhette el sorsát. A négy község határát művelő és korszerű termelést folytató nagyüzem 1992. január 1-jén részekre szakadt, s minden község - Bag, Hévízgyörk, Kartal, Verseg - követelte a jussát, de természetesen igényekkel léptek fel a szövetkezet tagjai is. Ki mit hozott a közösbe? - kérdezték a községek önállóvá lett szövetkezeteinek vezetői, s ki-kí vinni akarta a maga részét, de mindezt nehezítette a közösen épített vagyon...”* (Fercsik, 2002b p. 33). Néhány év alatt csupaszodott le teljes egészében a bagi szövetkezet. Szinte a legelejéről kellett megkezdeni a gazdaság, a termelés kialakítását. A munkaerő drasztikus csökkenése, a megművelhető területek nagyságának visszaesése, a géppark használhatatlansága, hatalmas gondot jelentettek, olyan időkben, amikor nem volt elég pénz a fejlesztésekre. Átszervezésekkel, a lehetőségek felmérésével, a munkaerő igényekhez való igazításával, megszorítások sorozatával érkezett el a századforduló. A küzdelmes időszakot követően a 2000-es évek elején már új gépeket tudtak vásárolni, illetve megkezdődött egy egyszerűsített termelési rendszerben való földművelés is, amely mind a mai napig érvényben van. A település mezőgazdaságának jelenlegi helyzetét a primer kutatás - a lakossági kérdőív és a strukturált interjúk - eredményei alapján vázoljuk fel.

IV. Kutatási eredmények

Bag történetét áttekintve jól látszik, hogy bár a község földterülete a lakosság lélekszámahoz viszonyítva évszázadokon át nem volt túl bő, de a település mégis alapvetően mezőgazdasági jellegű volt. A föld meghatározóan jelen volt az itt élők mindennapjaiban. A főváros közelsége, árufelvevő szerepe mindig is meghatározó volt a Galga-menti települések életében, s ez alól Bag sem volt kivétel (ld. erről Fercsik, 2002b). Hogy az agráriumnak ez a - háztartások nagy részében hangsúlyos - korábbi szerepe tetten érhető-e, illetve hogyan látják a helyi lakosok e szerepnek az alakulását, külön kitértünk a kutatásunkban. Arra a kérdésre, hogy Bag jövője a helyben termelt termékek, mezőgazdasági áruk értékesítésében van-e (1. ábra), a válaszadók alig 6%-a vélte úgy, hogy valódi megélhetési lehetőséget, kitörési pontot jelenthet a mezőgazdasági termelés. Közel 45%-uk véleménye szerint semmilyen, vagy nagyon minimális potenciál sem rejtőzik a mezőgazdasági termékek értékesítésében.

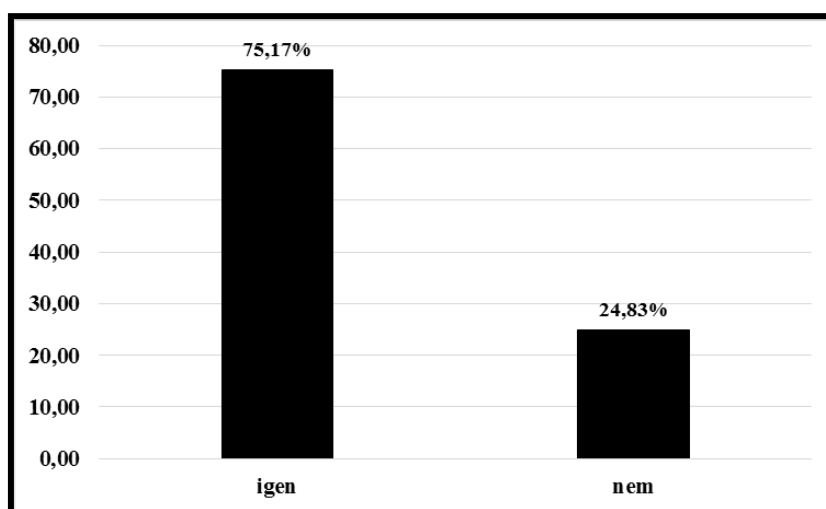
1. ábra: A helyi termékek szerepének lakossági megítélése Bag jövőjét illetően (%)

Forrás: saját kutatás és szerkesztés, 2018. *Megjegyzés:* 1-5 skálán, ahol 1= egyáltalán nem; 5 = teljesen egyetért

Az agrárium szerepének csökkenését mutatja, hogy a megkérdezettek közt elvétve akadt olyan, aki főállásban végezne mezőgazdasági tevékenységet. A főállású gazdálkodás visszaszorulása mellett ugyanakkor a mezőgazdasági hagyományok a háztáji művelésben érhetők még tetten. A konyhakerti művelés fontossága a mai napig aktívan él a lakosság körében. Ezt tükrözi a kérdőívben szereplő kérdésre (műveli-e a konyhakertjét?) adott válaszok megoszlása is (2. ábra), mely szerint a megkérdezettek több mint 75%-a termel otthon valamilyen zöldséget, gyümölcsöt, döntően önellátásra, de esetenként értékesítésre is.

2. ábra: A háztartások megoszlása a konyhakerti termelés folytatása alapján (%)

Forrás: saját kutatás és szerkesztés, 2018

A konyhakert megművelésén kívül a gazdálkodás viszont erősen visszaszorult. A megkérdezett háztartások több mint 4/5-ének nincsen a kertjén kívül földtulajdona.

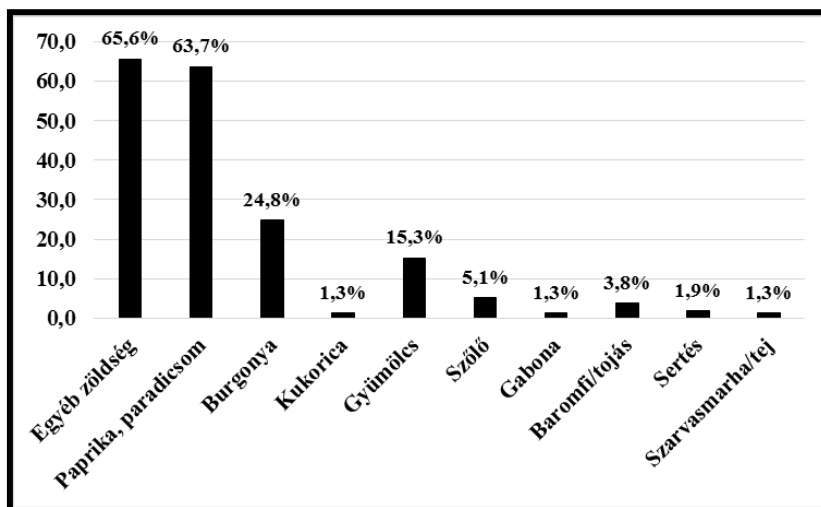
A konyhakertek mellett esetenként szerephez jut az úgynevezett kertalján történő gazdálkodás, ahol elsősorban további kertészkedést folytatnak a lakosok. A gondosan művelt, néhol fóliasátrakkal borított szalagparcellák azonban a földtulajdonnal rendelkezők 77%-ánál (ez az összes megkérdezett 12,7%-a) nem haladják meg az egy hektár feletti nagyságot.

A saját földtulajdon mellett a bérlet is háttérbe szorult, a válaszadó háztartások közül csupán három bérel földet, azok, akiknél legalább egy ember főállásban a mezőgazdálkodásból él (vállalkozóként vagy östermelőként).

Megkérdeztük, hogy ahol folyik valamilyen szintű gazdálkodás/kertészkedés, melyek a legjellemzőbb termékek (3. ábra). A válaszok alapján a Bagra leginkább jellemző termékek a paprika, paradicsom és egyéb zöldségfélék (közel 65-65%-ban) mellett a burgonya (közel 25%) valamint a különböző gyümölcsfélék (15%). Az állattenyésztés sok másikhöz hasonlóan ezen a településen is minimálisra szorult vissza. Az elenyésző sertés-, illetve hús és legfőképpen tejhasznú szarvasmarha tartás mellett leginkább (közel 4%-ban) a baromfi tartás érhető tetten. Korábban Bag nem csak zöldségeiről, de gyümölcseiről és szőlőjéről is híres volt. A falu felett húzódó jó minőségű talajjal rendelkező domboldalon páratlan minőségű szőlő termett, a helyiek elbeszélése szerint még a fővárosból is jártak ide, hogy vásárolt parcelláikon szőlőt termeljenek. Miközben otthon is már csak a háztartások 5%-a termeli ezt a gyümölcsfajtát, kiderült, hogy a Szőlőhegy napjainkra már nem tölti be eredeti funkcióját. A gyümölcsfák, a szőlőtőkék mindegyike gondozatlan sorokban várja, hogy újra művelés alá kerüljenek. A helyiek vélekedése szerint már nem éri meg szőlőt termelni, mert nem tudják értékeiket megvédeni a folyamatos lopások miatt. Bár tavasztól ősziig dolgoztak a korábbi években a parcellákon, leszüretelni már nem tudták terményeiket. Ez a probléma egyenes összefüggésben áll a településre jellemző roma kérdéssel, különösen azért, mert az érintett terület közvetlenül

szomszédos a cigányteleppel. Sokan már eladták területüket, míg másoké gazdátlanul, parlagon hever az egykoron gazdag vegetációval rendelkező dombon.

3. ábra: A megkérdezett háztartások által előállított főbb termények megoszlása (%)

Forrás: saját kutatás és szerkesztés, 2018. Megjegyzés: A három legjellemzőbbet kellett megadni

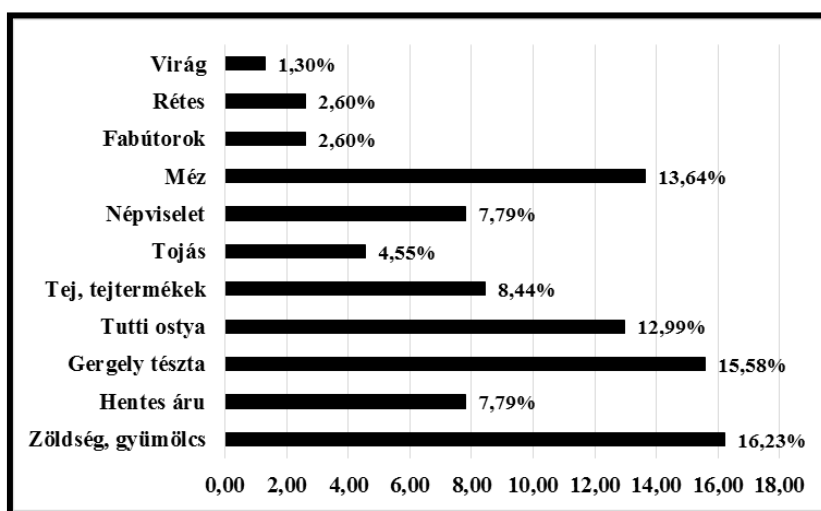
A korábbi évtizedekben kialakult kisüzemeknek, parasztgazdaságoknak volt egy közös vonása, hogy a családi földtulajdonra alapozódtak. Minden család egy komplex termelő egység volt, melyben egyszerre kapott szerepet az egyesült földművelés, az állattartás és a háziipar. A gazdaság központja a ház, a gazdasági épületek voltak, ahol helyet kapott az istálló, a zárt fészer, a nyitott pajta, valamint a zöldséges kert és a konyhakert. A gazdaság irányítója minden esetben a családfő volt, aki egy személyben volt férj, apa, munkaadó. Szerepe elengedhetetlen volt, hiszen a fontosabb munkákat is - mint például a vetés - ő maga végezte (Fercsik, 2002c). A családoknak ez a fajta termelői komplexitása azonban - az általános tendenciáknak köszönhetően - ma már jellemzően nem érhető tetten az egyes településeken, és feltételeztük, hogy ez Bag esetében is így van. Hogy ezt ellenőrizzük, megkérdeztük, hogy ahol folyik valamilyen termelés (az összes megkérdezett háztartás közel 75%-a), a háztartás hány tagja vesz részt a gazdálkodásban (akár a háztáji kertben, akár nagyobb földterületen). Miközben a lekérdezés során kapott kiegészítő információk alapján - ahol folyik - még mindig a családfő az, aki a most már összezsugorodott mezőgazdasági művelés motorja, a válaszadók alig 1/5-énél jellemző, hogy kettőnél több családtagot vonnak be a termelésbe (vagy akár alkalmazottat vesznek fel a munkák elvégzéséhez).

A Bagon termelt növények fajtái korábban egészen az 1900-as évekig voltak visszavezethetők, amikor a legnagyobb felvásárlónak a hatvani konzervgyár számított (Bellon, 1988). Annak bezárásával napjainkra nem maradt más fő lehetőség, mint a piacokon vagy a háznál történő árusítás. Hogy ezzel a lehetőséggel hány, mezőgazdasági árutermeléssel - kicsiben vagy nagyban - foglalkozó háztartás él, szintén vizsgáltuk. Azon háztartások közül, amelyek valamilyen mezőgazdasági terméket (akár növény, állat) állítanak elő (az összes megkérdezett háztartás közel 75%-a), a többség (91%) saját felhasználásra termel, nem értékesíti a konyhakertben vagy a

kertalján található szalagparcellán megtermelt termékeket. Akik nem csak önellátásra, hanem eladásra is termelnek, a gazdálkodók csupán 9%-a. Tőlük vevőik elsősorban a háztól viszik el az árujukat (az értékesítéssel is foglalkozó termelők 50%-a). Csak egy-két helyi termelő jár ki a helyi piacra, de ők is csak esetenként, mert véleményük szerint akkor már inkább felutaznak Budapestre (döntően a Lehel piacra), ahol szinte az összes árujukat egy alkalommal el tudják adni (ők az értékesítő termelők 30%-a). Pedig egészen a XVI. századig visszatekintő múltja van például a turai vásárnak ezen a vidéken, amely az év legjelentősebb vásárai közé tartozott (ld. erről Horváth, 1982). A gyümölcsökön és zöldségeken túl az asszonyok akár terítőket, kendőket is eladtak, melynek alapanyagát a kenderföldeken termelték meg, és a téli hónapokban dolgozták fel. Manapság már csak utalások vannak az egykori kenderáztatóra vonatkozóan, s a házilag készített szövetekkel sem találkozhatunk. Pedig a határ máig leértékesebb részét a „Káposztáskertek” - a korábban Kertaljának nevezett terület - és a „Kenderföldek” jelentik a Galga mentén.

A nagy múltú visszatekintő mezőgazdasággal kapcsolatban is vizsgáltuk, hogy a lakosság körében mely helyi termékek a legismertebbek (4. ábra). A zöldségeken, gyümölcsökön kívül a legtöbben, közel 16% a Gergely tésztát, míg 13% a Tutti ostyát említette. A megkérdezettek 14%-a a mézet nevezte meg, amely kissé meglepő, hiszen a méhészetnek sohasem volt nagy jelentősége a településen. Habár a község életében az erdőnek nagy szerepe volt (tűzifát adott, legelő gyanánt használták, vadgyümölcsöket gyűjtögettek, gombát szedtek benne - ld. erről Bellon, 1988), sokoldalúságát mégsem volt képes megtartani, szerepe nem kiemelkedő.

4. ábra: A helyi termékek megoszlása a lakossági ismertségük alapján (%)

Forrás: saját kutatás és szerkesztés, 2018. Megjegyzés: Több válasz is megadható volt.

A kiterjedt legelők az állattartás alapját képezték, mely olyan jelentős volt a településen, hogy az 1920-as években tejszövetkezetet hoztak létre. Az évek múlásával a korábban számottevő állattartás egyre inkább háttérbe szorult, napjainkra néhány család kivételével teljes egészében el is tűnt. Az említett családok főként baromfit, sertést, szarvasmarhát tartanak háztájiban.

V. Összegzés

Bag község gazdálkodása hajdanán egy tipikus jobbágyfalu modelljét mutatta, a termelés kereteit megteremtő szűk határ, a majorsági gazdálkodás adta lehetőségeket kihasználva folytattak itt növénytermesztést és állattenyésztést. A lakosság mindennapjait alapjaiban határozta meg a mezőgazdaság. A XX. század közepéig meghatározóan agárarculatú, az 1920-30-as években még hűen őrzi a paraszti kultúrához fűződő hagyományait. Ebben az időszakban azonban már megkezdődik, folyik az az átalakulás, mely nagymértékben Budapest közelségének is köszönhető. A XXI. század fordulóján már egyértelműen felfedezhetők a főváros hatásának jegyei, erősen visszaszorult a főállású gazdálkodás, s már csírájában is alig találhatóak meg a korábban jellemző családi gazdaságok. Néhány háztartás kivételével már senki nem él a megművelhető föld adta jövedelemből. Emellett az állattartás is szinte teljesen eltűnt.

A változásokat több tényező is erősítette. Sem a szántóföldi növénytermesztésben, sem a zöldségtermesztésben nem tudnak a közeli települések versenyképesebb termékeivel konkurálni. Míg a település közelsége a fővároshoz korábban kifejezett előnyt jelentett, ma már a közlekedési lehetőségek és az infrastruktúra fejlődése ezt az előnyt elmosta. A településen már csak elvétve akad olyan fiatal, aki az agrárhagyományokat kívánja folytatni, és ők is többnyire a volt szövetkezet felbomlásából gyökerező, tovább élő utódszervezetek táptalaján tudnak tevékenykedni. Mindezek összességében azt eredményezik, hogy a két-három nagyobb vállalkozáson, azok alkalmazottain, és néhány őstermelőn kívül az agrárium már nem jelent főállású megélhetést a településnek. A generációk problémája a még erősen élő háztáji, kiskerti gazdálkodás kérdéskörét is árnyalja, hiszen azt elsősorban az idősebb generáció, az „öregek” csinálják még, de világosan prognosztizálható, hogy velük együtt maga a tevékenység is el fog tűnni záros határidőn belül. A kerti művelés döntően önellátásra szolgál, az esetek kis részében jelent jövedelem-kiegészítést a lakosoknak.

Összegzésként megállapítható, hogy a napjainkban kertvárosi képet mutató Pest megyei község elveszítette mezőgazdasági karakterét, a főváros vonzásának hatása jobban érzékelhető, mint a korábbi évtizedek bármelyikében.

Irodalomjegyzék

Bellon T. (1988.): Termelés és értékesítés. in: Asztalos I. (szerk.): Bag - Néprajzi tanulmányok I.-II. Petőfi Múzeum, Aszód, pp. 105-155.

Bordás M. (2009): Ahány ház, annyi szokás - Avagy a hagyomány és modernizáció kapcsolata Bagon. in: Deáky Z. - Molnár M. (szerk.): Acta Regionis Rurum 3. Szent István Egyetem, Gödöllő, pp. 128-133.

Fercsik M. (2002a): Bag a Galga menti községek sorában. in: Kasza S. (szerk.): Az ezredforduló települései - Bag. CEBA Kiadó, Budapest, pp. 9-22.

Fercsik M. (2002b): Gazdasági élet. in: Kasza S. (szerk.): Az ezredforduló települései - Bag. CEBA Kiadó, Budapest, pp. 31-37.

Fercsik M. (2002c): Történelmi múlt. in: Kasza S. (szerk.): Az ezredforduló települései - Bag. CEBA Kiadó, Budapest, pp. 62-83.

Horváth L. (1982): A kapitalizmus kora (1850-1945). in: Horváth L. (szerk.): Bag története. Bag Nagyközségi Közös Tanács, Bag, pp. 187-238.

Horváth L. (szerk.)(1982): Bag története. Bag Nagyközségi Közös Tanács, Bag

Az alpinfrastruktúra és az iparági közös kapcsolata

Duczon Árpád¹

Összefoglalás

Pisano és Shih 2012-ben megjelent tanulmányában iparági közösnek (industrial commons) nevezi a beszállítók, vetélytársak, vevők, szakképzett munkaerő, egyetemek és infrastruktúra olyan kritikus tömegét, melyek egy iparágba tartoznak és egy adott földrajzi egységen belül helyezkednek el. Az alapvetően amerikai viszonyokon alapuló modell nem vette figyelembe, hogy a világ más részein nem tudott olyan organikusan fejlődni a gazdaság, mint náluk. Jellegzetes példa erre Kelet-Közép-Európa, ami mindig kisebb-nagyobb lemaradásokkal tudta csak követni a világpiaci eseményeket. Ilyen értelemben fontos lehet a kérdés, hogy van-e lehetőség arra, hogy egyes államok mesterségesen pótolhassák ezeket a tényezőket, maguk hozva létre azokat.

Az egyik legfontosabb és leginkább látványos elem az alpinfrastruktúra, amit minden állam igyekszik fejleszteni. A különböző közlekedési útvonalak – legyen az vasút, vízi út vagy autópálya – megléte dönthet egy település és egy vidék sorsáról, hiszen aki abból kimarad, az elesik annak esetleges hasznából. Hipotézisünk szerint a térségben a „tyúk vagy a tojás” helyzet áll elő: az állam maga döntheti el, hogy az iparági közösből melyiket kívánja fejleszteni. Magyar példákon keresztül pedig tökéletesen be lehet mutatni, hogy mit is jelenthet az alpinfrastruktúra megléte és hiánya, illetve az ezt feloldani kívánó intézkedések mögött milyen politikai döntések húzódnak meg.

Abstract

Pisano and Shih have written about the „industrial commons” for the first time in 2012. It means a critical mass of buyers, suppliers, competitors, infrastructure, educated workforce and universities and other educational institutions in a geographical area. Industrial commons arise from a self-strengthening cycle, whereby companies want to be as close to their buyers as possible, which pulls along their supplier network. Their theory was based on their own – American – experience but world’s economy is different. For example in East-Central Europe the whole economical system was lagged behind the market and they tried to do their best to keep up. The question lies ahead: is there any possibility to change the direction and make the „industrial commons” for themselves?

The most spectacular element of this system is the basic infrastructure. Having public roads, railways or river ways could make a city – or even a region – rich and wealthy but lacking such

¹ PhD-hallgató. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar. Gazdálkodástani Doktori Iskola; arpad.duczon@gmail.com

elements of infrastructure could make them poor. In my presentation I would like to point out that governments can go upside down within the „industrial commons” and decide where to invest first.

1. Bevezetés

Tanulmányom célja, hogy egy amerikai közgazdasági fogalom segítségével bemutassam Magyarország 21. századi infrastrukturális helyzetét, különös tekintettel az alapinfrastruktúrára. A téma szakirodalmának összefoglalása után megvizsgálom az infrastruktúrával foglalkozó véleményeket és a különböző iskolákat. Ez után magyar adatok segítségével kívánom bemutatni, hogy egy alapvetően amerikai viszonyokból kiinduló, alulról felfelé építkező rendszer helyett milyen lehetőségei vannak a mindenkori kormánzatnak arra, hogy gazdaságát fejleszthesse. A téma terjedelme és nagysága miatt az alapinfrastruktúra elemei közül egyedül az úthálózat kérdéseivel foglalkozok, mivel ezek látványos és meglehetősen drága beruházásokat jelentenek, amik egyedül állami részvétellel és tervezéssel jöhetnek csak létre.

2. Irodalomáttekintés

2.1. Az iparági közös fogalma

Pisano és Shih (2012) iparági közösnek (industrial commons) nevezi a beszállítók, vevők, versenytársak, szakképzett munkaerő, egyetemek és infrastruktúra olyan kritikus tömegét, amik egy iparágba tartoznak és egy adott földrajzi területen helyezkednek el. Míg Porter (1993) főként a versenytársak versenyzését hangsúlyozta, addig Pisano és Shih az iparági közösökben lévő gazdasági és állami szereplők szimbiotikus kapcsolatára fókuszálnak.

Az iparági közösök létrejöttét a két szerző az alábbi módon írta le. A vállalatok közel szeretnének elhelyezkedni vevőikhez, ami magához húzza a beszállítókat. Ha egy új versenytárs lép be a piacra, akkor annak leglogikusabb játékelméleti lépése a már meglévő rivális rendszere mellé való település lenne. Ez további beszállítókat, szakképzett munkaerőt vonz a térségbe, ami után előbb-utóbb megjelennek az ezt kiszolgáló egyetemek és az infrastruktúra. Ez az önmagát erősítő folyamat aztán ezután magától is működik.

Az iparági közösök lényegi vonása, hogy minden gazdasági szereplő jobban jár a létezésével, mivel így nagyobb munkaerőállomány áll rendelkezésre, így ezek cégek közötti mozgása lehetővé teszi a tudás terjedését. A beszállítói rendszer koncentráltága miatt például a Porteri (2008 [1979]) öt erő alapján élesedik a verseny, ez lenyomja a vállalat nyersanyagainak költségét és csökkenti tárgyaló erejüket.

A kialakulás folyamatából látható az is, hogy hogyan épülhet le egy iparági közös. Egy gazdasági visszaesés vagy például a kiszervezés hatására a fenti folyamat megtorpan vagy akár megfordul (Pisano Shih, 2012). A vállalatok távozásával vagy működésük megszűnésével a beszállítók és a szakképzett munkaerő rendszerint továbbáll. A csökkenő munkaerő-kínálat, a beszállítók alku erejének növekedése felerősíti az iparági versenyt (Porter, 2008 [1979]). Ez ösztönző lehet a vállalatok számára, hogy szintén kiszervezzenek, vagy további vállalatokat dönthet csődbe. Ahogyan az iparági közös kialakulása, úgy leépülése is egy önmagát erősítő folyamat.

2.2 Kiszervezésről

Az offshoring egy – különösen az Egyesült Államokra, Japánra és Nyugat-Európára – jellemző tevékenység. Ennek során az alacsony bérek és működési költségek kihasználásának érdekében a vállalat különböző funkcióit más országba viszi el (Lach, 2012).

A kiszervezés (outsourcing) fogalmának meghatározása nem ilyen könnyű, mivel a szakirodalomban eltérő módon hivatkoznak rá. Krajewski et al. (2010) szerint a kiszervezés a beszállítók vagy elosztók fizetése egy adott tevékenység elvégzésért. Lach (2012) véleménye szerint a kiszervezés egy másik vállalat bérleése olyan tevékenység elvégzésére, amit eddig maga végzett el. Lagace (2004) felhívta a figyelmet arra, hogy a kiszervezés és offshoring fogalmai több esetben összemosódnak, azokat egymás szinonimájaként használják.

Mivel jelen tanulmány a termelés kiszervezésének hosszú távú következményeivel szeretne foglalkozni, ezért Krajewski et al. (2010) tág értelmezése helyett a Lach-féle (2012) definíciót használjuk a továbbiakban. A továbbiakban kiszervezésnek nevezzük, ha egy vállalat egy olyan tevékenységét, melyet korábban maga végzett el, egy másik gazdasági szereplőnek adja át, függetlenül annak földrajzi elhelyezkedésétől.

2.3 Az infrastruktúra fogalma

Manapság a gazdasági fejlesztések egyik legtöbbször használt és sokat vitatott fogalmának tekinthetjük az infrastruktúrát. A szó latin jelentése alapépítmény, alapszerkezet vagy egyszerűen valaminek az alapja. Mai jelentésében általában műszaki tartalmat hordoz magával, ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk. A fogalom használata legfőképpen nagyobb háborúk idején, így a második világháború során az Egyesült Államokban, mások szerint már a napóleoni háborúk során terjedt el. A 19. században megjelenő tömeghadseregek ellátásához szükség volt olyan közlekedési megoldásokra, amik hosszú távon stratégiai tervezést igényeltek. Így lendült fel a különböző utak – kövezett makadámutak, később a vasutak – építése, ami a mai napig a gazdasági tevékenységek nélkülözhetetlen és fontos helyét foglalja el. A kutatók és a szakértők megegyeznek abban, hogy az infrastruktúra fejlettsége nagymértékben befolyásolhatja egy adott terület (ország, régió, település) társadalmi viszonyait, úgy pozitív mind negatív irányban (Brodorits, 2004, 6-7).

Az infrastruktúra fogalmával több gazdasági szakértő is behatóbban foglalkozott és a mai napig is vitatémát ad a téma szakértőinek. A számtalan definíció miatt szükséges lehet ezeket valamilyen szinten csoportosítani, hiszen ezek viszonylag jól körülhatárolható tematikai egységeket jelentenek.

Az amerikai iskola főként anyagi-műszaki szempontból tekint az infrastruktúrára. Hirschman szerint az infrastruktúra kiterjedéséből fakadóan „társadalmi rezsi tőkének” (social overhead capital) tekinthető, mivel ennek jelenléte nélkül gazdasági tevékenység (pl. termelés) sem folytatható. Ilyen értelemben nem csak műszaki tartalmat jelöl, hanem a gazdasági funkcionalitáshoz szükséges egyéb intézkedéseket (például jogi szabályzások, közegészségügy, stb.) is ide sorolja (Árva, 2014: 4-5).

A német iskola ezzel szemben kiemeli a gazdasági tevékenységek mögött meghúzódó intézményi és humán tőke kérdéseit is. Jochimsen véleménye szerint nem csak anyagi infrastruktúra, hanem intézményi (1) és szellemi infrastruktúra (2) is szükség van a hatékony (gazdasági-termelés) rendszer működéséhez. Előbbibe a gazdasági-termelési hagyományok és szokások összesége található meg. Utóbbiba az egyéni képzettségekből és tapasztalatokból álló tudást helyezi, illetve annak különböző vállalati vetületeit (Brodorits, 2004, 9-10).

A két iskola eredményeit felhasználva létezik egy ún. strukturális iskola, ami egységre próbál törekedni. J. Tinbergen véleménye szerint az infrastruktúra az az alapstruktúra, amire minden termelés épül, ilyen értelemben utóbbi ún. szuperstruktúrának minősül. A kettő között található metastruktúra pedig a rendszer intézményi-szellemi szférát jelenti elemzése szerint. Ennek tudható be, hogy a strukturalista kutatók nem tartják lehetségesnek a globális infrastruktúra létrejöttét, mivel így elvesznek a helyhez kötött egyedi sajátosságok (Brodorits, 2004, 11).

Ebben a szellemben készült közgazdasági kislexikon az alábbi módon értelmezi a fogalmat. Az infrastruktúra „*olyan gazdasági feltételek (úthálózat, közlekedés, kikötők, közművek, közoktatás stb.) gyűjtőneve, amelyek nem vesznek részt közvetlenül a termelési folyamatban, de közvetve befolyásolják a termelés fejlesztésének lehetőségeit.*” (Brüll Varsádi 1972, 170).

Köszegfalvi György (2009) szerint az infrastruktúra a gazdaság fejlődésének egyik legmeghatározóbb eleme. Elméleteiben ő két nagyobb részre osztja ezeket. Az első az ún. műszaki (vonalas) infrastruktúra, ami magába foglalja a közlekedést, a szállítást, az energiaellátást, a vízellátást és a szennyvízelvezetés-elhelyezést, valamint a hír- és távközlés hálózati és létesítményi rendszereit. A szociális (humán) infrastruktúra tartalmazza a lakásokat; a kereskedelem és a vendéglátás létesítményeit; az egészségügyi-gyógyászati, oktatási, művelődési és kulturális intézményeket; a sport, a tömeges üdülés-pihenés, a szabadidő eltöltésének céljait szolgáló különféle létesítményeket.

3. Alapinfrastruktúra

A különböző megközelítésekből láthattuk, hogy a szakértők milyen sokrétűen foglalkoznak az infrastruktúra egyes szegmenseivel. A szerteágazó, műszaki és technikai tudást igénylő meghatározások helyett azonban szükséges lehet egy olyan fogalom használata, ami biztosabb alapokon állhat. Erre kitűnő példa a mindennapokban „alapinfrastruktúrának” nevezett feltételrendszer, ami olyan alapvető dolgokat jelöl, amelyek nélkül szinte semmilyen gazdasági tevékenység nem folytatható. Ezek alapján az alábbi technikai feltételek tartoznak ide:

- Úthálózat (közút, kötött pályás út [vasút], légi út, vízi út)
- Csatornázási rendszer (ivóvízhálózat, szennyvíz-hálózat)
- Energiagazdálkodás (gázhálózat, elektromos hálózat)

Az alapvető infrastruktúra fejlesztése kiemelkedő szereppel bír egy ország versenyképessége szempontjából. Amint látható, ez olyan alapkövetelményeket tartalmaz, amelyek nélkül a termelés szinte teljes egészében elképzelhetetlen. Fejlesztése nagymértékben hozzájárulhat egy település vagy régió fejlődéséhez, ami által növelheti a nemzetgazdaságban fennálló töredezett viszonyokat, egyben javíthatja az állampolgári életminőségét is (Brodorits).

Az infrastruktúra fejlesztése erős multiszektoriális hatással bír, hiszen ennek kiépítése és fenntartása is működhet iparági közösként, ahová különböző beszállítók és munkaerő érkezik. Ez jellemzően a 19. század vasútépítéseire volt jellemző, ahol a kialakuló vasúthálózat szinte magával hozta a bányászat és a nehézipar fejlődését. Mai értelemben az infrastruktúra fejlesztése nem csak rövidtávon, hanem hosszabb periódusban is megragadható. Az alapinfrastruktúra kiépítésével a régi cégek versenyelőnybe kerülhetnek (például egy új bekötőút építésével), a további megtelepülőket pedig a piacokhoz vonzhatja.

3.1 Úthálózat

A közlekedési infrastruktúra sajátossága, hogy egyszerre bír pont- és vonalszerű felépítéssel. Ilyen értelemben a közutak, kötött pályás rendszerek (vasutak) képviselik az első kategóriát, míg a másikat a légi és vízi utak. Közelebről megnézve azonban ezek sem egyértelműek: egy körgyűrű vagy csomópont – ahogy a neve is mondja – megtörheti az utak vonalszerűségét; egy légi folyosó vagy maga a víz pedig az utóbbi kategóriának ad mozgásteret (Brodorits 2004).

A közúti infrastruktúra ezért kiemelkedő szerepet játszhat az iparági közösök létrejöttében. Ebben a rendszerben mindegyik elem saját feladattal bír. A gyorsforgalmi és főutak képviselik a fő véráram szerepét, vagyis a különböző gazdasági tevékenységek (kereskedelem, szolgáltatások) és maga a turizmus számára is kiemelkedő fontossággal bírnak ezek fenntartása és létrehozása. A fő- és mellékutak főként a mezőgazdasági szereplő számára jelenthet komoly gazdasági potenciált, mivel azok kiépítése és karbantartása megkönnyítheti a földhöz való eljutást, illetve a termékszállítást. Az alsóbb szintű (helyi jellegű) szerepe ebben a struktúrában a lokális közösségek bekapcsolása a fő véráramba. Ez azért is jelentős, mert a kistérségek számára több esetben csak ez jelenthet kiutat a kedvezőtlen gazdasági és társadalmi

folyamatokból. A településekről a munkaerő végleg elvándorol, ami után otthon szinte csak az idős korosztály képviselői maradnak. Emiatt a nagy beruházásokból ezek a területek kieshetnek, vagyis gátolhatják az iparági közösök létrejöttét. A közutak fejlesztése segítséget nyújthat abban, hogy a jellemzően kistelepülések bekapcsolódhassanak a főútvonalak

Ebből is jól látható, hogy a közúti infrastruktúra fejlesztése révén az állam felülről-lefelé építkezve szólhat bele egyes régiók gazdasági tevékenységeibe és későbbi fejlődési pályáit is meghatározhatja. Itt is élhet a mondás, miszerint aki ebből a fejlesztési tervből kimarad, az olyan gazdasági beruházásokból maradhat le, ami akár egy térség jövőjét is meghatározhatja.

A 2014-ben kiadott Nemzeti Közlekedési Infrastruktúra-fejlesztési Stratégia fejtette ki a kormány az infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatos nézeteit. A magyar és európai uniós forrásokat egyaránt felhasználó programok hozzájárulhatnak az ország gazdasági versenyképességének javulásához, illetve új lehetőséget teremthet a magyar gazdaság számára. A 2014-2020 közötti operatív programok közül kiemelkedik az IKOP (Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program), aminek első prioritástengelye foglalkozik a Nemzetközi (TEN-T) közúti elérhetőség fejlesztésével.

Fontos célként jelenik meg a különböző közlekedési módok és irányok egybekapcsolása, amire az az intermodális csomópontok (IMCS) fejlesztése ad lehetőséget. Ezek több módon, többféle közlekedési rendszert kívánnak összekötni, ezzel növelve az adott terület versenyképességét, illetve bekapcsolni őket a gazdasági vérkeringésbe. Az országban az alábbi helyeken épül ilyen csomópont: Eger, Kaposvár, Miskolc, Nyíregyháza, Székesfehérvár, Tatabánya-Bicske (Homolya, 2017).

3.2 A magyar közúthálózat

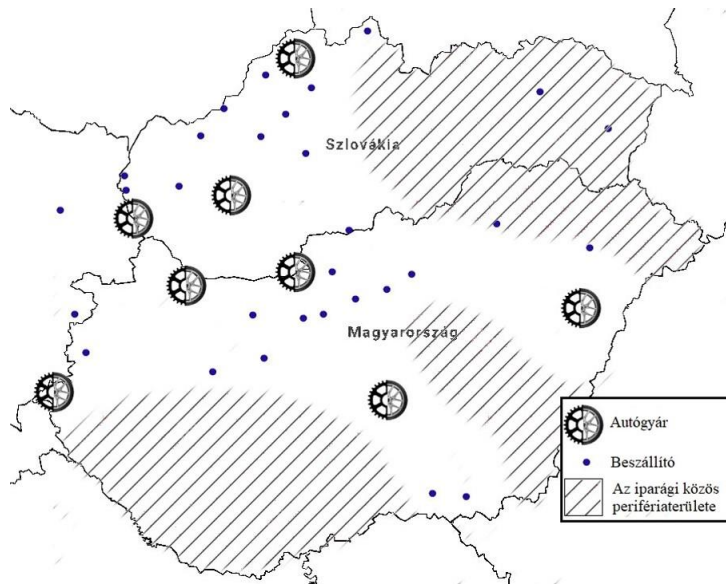
A közutak kialakítása (megépítése), üzemeltetése és karbantartása rendkívül költségigényes beruházásoknak minősül, ezért a szektor állami beavatkozásra kényszerül. A megfelelően elkészített közutak lassú megtérüléssel bírnak, ezért a helyi önkormányzatok csak helyi jellegű közlekedési útvonalakat tudnak felügyelni.

Az állam infrastruktúrához köthető feladatai igen széleskörűek. Egyrészt üzemelteti és karbantartja a már meglévő úthálózatot. Ehhez különböző módokon biztosíthat forrásokat: egyrészt felújítási programokkal segítheti a beruházásokat (legyen az hazai vagy uniós forrásokból), másrészt a fenntartáshoz köthető díjakból is adhat ilyen célokra. A díjköteles közúthálózat hossza 2017-ben két nagyobb részből állt. Az elsőbe a gyorsforgalmi utak (autópályák) tartoznak, amik ekkor körülbelül 1350 kilométert tettek ki. A második része a tehergépjárművek számára fizetőssé tett főúti szakaszok teszik ki, amelyek hossza 6.849 kilométer volt ugyanebben az évben (Homolya, 2017).

Az állam beleszólási lehetőségei miatt rá hárul a tervezés és kivitelezés is. Célja a nemzetgazdasági szempontok érvényesítése, aminek több eleme lehet. Gazdasági szempontból a legfontosabb a megfelelő versenyképesség biztosítása, illetve az ipari közösök már említett

meghonosítása. A top-bottom szerveződés lényege az iparági közösök létrejöttében abban áll, hogy az állami döntéshozók az infrastruktúrát arra használhatják, hogy a piaci befektetőket az országba vonzanak, hogy azok multiplikátor-hatással élve fejlesszék a nemzetgazdaságot. Erre kitűnő példát nyújthat a magyar és szlovák autóipari ipari közösének kialakulása.

1. ábra. Magyarország és Szlovákia autóipari iparági közöse és perifériaterülete

Forrás: saját szerkesztés az Invest in Austria (2018), Slovak Investment and Trade Development Agency (2018) és a Hungarian Investment Promotion Agency (2012) alapján

Az ábrából jól látható az autóipari gyártókapacitás földrajzi elhelyezkedése. Egy korábbi munkámban (Duczón 2019) már bemutattam ennek részletes elemzését. Szempontunkból az országban található perifériaterületekre érdemes figyelnünk. Az iparági közösök kialakulásakor látható a tendencia, hogy vannak az országnak olyan részei, amik ezekből nem részesülnek. Ilyen az ország délnyugati, illetve északkeleti része, amelyek a jelenleg fennálló struktúrába nem illeszkednek bele. Az állam feladata ezért kiemelkedő abban, hogy ezeket a régiókat valahogyan bevonja ebbe a szisztémába. Erre adhat okot az oktatás fejlesztése, vagy például az infrastrukturális reformok sorozata.

A kormányzat ezért több módon kívánja az országon belüli mobilizációt fejleszteni, hogy ezzel csökkenjenek a leszakadó régiók és növekedjenek a gazdasági beruházások mértéke. Ilyen lehet a megyeszékhelyek és megyei jogú városok bekapcsolása a gyorsforgalmi hálózatba, gondoljunk például az M6-os autópálya Pécsre történő elvezetésére. A következő állomás lehet a különböző – már meglévő – gyorsforgalmi utak országhatárokig való bővítése, amivel az országon túli – regionális – gazdasági kapcsolatok is fejlesztésre kerülhetnek. A fenntartási feladatok mellett állapotjavítás és fejlesztés is szükséges, így a hidak, elkerülőszakaszok és 2x2 sávú főutak kialakítása is az állami stratégia része.

1. táblázat. A magyar közútiinfrastruktúra főbb adatai 2017-ben

Mutató/dimenzió	Százezer lakosra jutó autópályák hossza (km)	Százezer lakosra jutó gyorsforgalmi utak hossza (km)
Közép-Magyarország	4,9	14
Közép-Dunántúl	18,7	24,7
Nyugat-Dunántúl	12	33,4
Dél-Dunántúl	26,3	38,2
Dunántúl	18,8	31,7
Észak-Magyarország	12,3	15,3
Észak-Alföld	11	13,5
Dél-Alföld	14,2	17,2
Alföld és Észak	12,4	15,2

Forrás: KSH 2017. alapján saját számítás.

Az adatokból megállítható, hogy autópályák tekintetében a legrosszabb helyzetben a Dél-Dunántúl áll (százezer lakosra 26,3 km autópályája), amit Közép-Dunántúl követ (százezer lakosra 18,7 km). Az autóipari tematikában említett Észak-Magyarország ebből a szempontból jobban teljesít, ahol százezer emberre 12,3 kilométer autópályája jutott 2017-ben. Kimondható, hogy az autópályák fejlesztésében a Dunántúl, különösen annak dél-délnyugati sarka jelentős hátránnyal küzd, amin a terület nyugati részén található ipari egység (Szentgotthárd, autógyár) sem tud enyhíteni. Hasonló tendenciát figyelhetünk meg a gyorsforgalmi autóutak területén is. Legrosszabb helyzetben ismét a Dél-Dunántúl helyezkedik el (százezer emberre 38,2 km), öt követi a Nyugat-Dunántúl (százezer emberre 33,4 km). Ezzel szemben Észak-Magyarország ugyanebben a mutatóban jobban áll: itt százezer lakosra 15,3 km gyorsforgalmi út jut. A 2017-es adatokból jobban érthetőek a kormányzat említett fejlesztési programjai (például az IMCS kialakítása) mögött meghúzódó stratégiai víziót. Ez egyben felhívja a figyelmet a regionális különbségekre, amikre a kormányzatnak figyelnie kell, ha el akarja kerülni az ország destabilizációját.

4. Konklúzió

Pisano és Shih gondolataiból kiindulva kimondható, hogy a magyar infrastrukturális fejlesztések hozzájárulnak az iparági közösök létrejöttéhez. A magyar kormányzat tevékenyen vesz részt ilyen struktúrák létrejöttében, amivel egyszerre növelheti az ország versenyképességét, illetve közelítheti egymáshoz az ország különböző régióit. Ennek egyik legjobb példája a magyar alpinfrastruktúra fejlesztése, különös tekintettel az úthálózat kialakításának kérdése. A régiók összehasonlítása során láthatóvá vált, hogy az úthálózattal kapcsolatos fejlesztések elmaradása, illetve a meglévő állomány karbantartása nélkül lehetnek olyan részei az országnak, amik a nagy gazdasági fejlesztésekből kimaradhatnak. Ezért az

államnak tevékenyen fel kell lépnie, hogy ezek a területek ne szűnjenek meg a gazdaság számára, hanem különböző javaslatok segítségével javítsa állapotukat.

Hivatkozásjegyzék

Árva Zs. (2014): Infrastruktúra-fejlesztés. Budapest.

Brodorits Z. (2004): Az infrastruktúra szerepe a területi fejlődésben, a térszerkezet és az infrastruktúra fogalmai, VÁTI Kht. - Területfejlesztési Igazgatóság Elemző és értékelő iroda, Budapest, 2004.

Brüll M. Varsádi Zs. (1972): Közgazdasági kislexikon. Budapest.

Duczón Á. (2019): Az oktatás szerepe a nemzeti gazdasági stratégia kivitelezésében. In: arlovitz, János Tibor; Torgyik, Judit (szerk.) Szakmódszertani és más emberközpontú tanulmányok. Komárno. 471-477.

Homolya R. (2017): Magyarország folyamatban lévő és tervezett közlekedési beruházásai. (ppt)

Központi Statisztikai Hivatal (2017): Közlekedési infrastruktúra (2003–2017). https://www.ksh.hu/thm/1/indi1_4_1.html (utolsó hozzáférés: 2019. 07. 15.)

Kőszegfalvi Gy (2009): Infrastruktúra, életkörülmények. – Területi Statisztika 49. 1. pp. 47–65.

Krajewski, L. J. - Ritzman, L. P. - Malhotra, M. J. (2010): *Operations management*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.

Lach, (2012): 5 Facts About Overseas Outsourcing: Trend Continues to Grow as American Workers Suffer. *Center for American Progress*.

Lagace, M. (2004): The Outsourcing Revolution. *Harvard Business School: Working Knowledge: Business Research for Business Leaders*.

Nemzeti Közlekedési Infrastruktúra-Fejlesztési stratégia. Stratégiai Dokumentum, 2014.

Pisano, G. – Shih, W. (2012): Producing Prosperity: Why America Needs a Manufacturing Renaissance. Boston: Harvard Business Review Press.

Pisano, G. P. – Shih, W. C. (2012). Does America Really Need Manufacturing? *Harvard Business Review*, 90(3), pp. 94-103. *America Needs a Manufacturing Renaissance*. Boston: Harvard Business School Publishing

Porter, M. (1993). *Versenysstratégia*. Budapest: Akadémiai.

Porter, M. E. (2008, [1979]). The five competitive forces that shape strategy. *Harvard Business Review*, 86(1), pp. 78-93.

A kötőtpályás közösségi közlekedés szerepe Budapest észak-keleti agglomerációjának múltjában és jelenében

Erdei Attila¹

Összefoglalás

A közösségi közlekedési rendszerek fő funkciója a mobilitás. Ezzel lehet biztosítani a versenyképességet, a megfelelő életminőséget és a kohéziót a társadalom számára. A közlekedési rendszerek legfőbb szereplői az utasok, a szolgáltatók, illetve a döntéshozó, hatósági szerepet betöltő szervezetek (pl. állam, önkormányzatok, szakhatóságok). Budapest agglomerációjának észak-keleti szegmensét ma és a múltban is sűrűn behálózzák a vasúti és HÉV pályák. Budapest agglomerációjának közlekedési térképét tanulmányozva jól látható a gödöllői HÉV vonal, és az azzal szinte hurkot képező vasútvonal, amely a MÁV 80a számú, 2 vágányú, villamosított fővonala (Budapest-Hatvan). A helyi érdekű vasutak történetét áttekintve felfedezhetjük további vonalak létezésének bizonyítékait, amelyek egykor szintén jelentős hatással voltak a régió gazdasági, társadalmi fejlődésére. Kutatásomban vizsgálom, hogy milyen hatásai voltak/vannak a kötőtpályás közlekedési rendszereknek a budapesti agglomeráció ezen részének fejlődésére.

Abstract

The main function of public transport systems is mobility. This will ensure competitiveness, a fair quality of life and cohesion for society. The main actors in the transport system are passengers, service providers and decision-making bodies (e.g. the state, municipalities, public authorities). The north-eastern segment of Budapest's agglomeration is, and continues to be, densely networked by railway and suburban railway tracks. Studying the traffic map of the Budapest agglomeration, a loop, formed by the Gödöllő HÉV line and the MÁV 80a 2-track electrified railway line (Budapest-Hatvan), is visible. Reviewing the history of local railways, we can discover evidence of the existence of additional lines that once had a significant impact on the economic and social development of the region. In my research, I investigate the effects of fixed rail systems on the development of this part of the Budapest agglomeration.

¹PhD hallgató, Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő;
erdei1974attila@gmail.com

1. Bevezetés

Az 1867-es kiegyezés egy békés, gyarapodó korszak kezdetét jelentette Magyarország számára. A polgárosodás és az ipari termelés növekedésének hatására az ország egyre több városa vált regionális központtá. Különösen Budapest fejlődése volt erős, a századfordulóra igazi metropolisszá vált a Kárpát-medence szívében. Hatalmas gyárai egyre távolabbi környékről vonzották a dolgozókat, míg újonnan felépült vásárcsarnokai és forgalmas piacai a környező települések gazdáinak, kofáinak nyújtottak megbízható jövedelemforrást. Emellett megjelent egy új életforma, a turizmus is. A különböző HÉV és vasútvonalak ideális eszközei voltak a főváros körül elhelyezkedő, egyre népszerűbb kirándulási és pihenési célpontok, mint például a Dunakanyar, a Gödöllői-dombság, a Csepel-sziget és Ráckeve környéki üdülők elérésének.

2. Anyag és módszertan

Tanulmányomban széleskörű tudományos szekunder irodalomforrást és szakmai háttéranyagot tekintek át. Az adatbázisok felhasználásával ismertetem a kötöttpályás közlekedési eszközök, mint a vasúti fővonalak és a HÉV vonalak létrejöttét Budapest észak-keleti agglomerációjában, valamint ezek társadalmi, gazdasági és környezeti szerepét Budapest agglomerációjának életében. A források alapján vizsgálom a korábbi és a jelenleg fennálló budapesti HÉV-vonalak kialakulásának és esetleges megszűnésének indokait, illetve a változások történelmi folyamatát, okait és hatásait ismertetem. Elemzésemben áttekintem a Budapest-Gödöllő, és az egykori Vác-Budapest-Gödöllő HÉV-vonalak, illetve a Budapest-Hatvan vasúti fővonal működésének társadalmi hatásait.

3. Eredmények

Budapest agglomerációjának kialakulása egy időben hosszabb folyamat eredménye, fontos történelmi, városfejlődési, urbanizációs aspektusokkal. Enyedi György (1988) megfogalmazása szerint: „Az urbanizáció egy „kettős értelmű térbeli folyamat: a) a népesség állandó átrendeződése a településhálózaton belül és b) a „városi” technikai civilizáció, szokások, foglalkozások, fogyasztási és kulturális formák elterjedése az egész településhálózatban.”

Budapest, mint Magyarország gazdasági, politikai központja mindig is vonzotta a munkát, boldogulást kereső emberek tömegeit. Ezek az emberek pedig szükségleteket generáltak, úgy, mint lakhatás, ételmezés, közlekedés. A fővárosba költöző tömeg között egyre több, egyre szegényebb ember érkezett, akik nem tudták a főváros ingatlan árait megfizetni, ezért a főváros környéki településeken vásároltak maguknak ingatlanokat, ahonnan naponta be tudtak járni a fővárosban levő munkahelyeikre.

Budapest (az 1872-es egyesítés előtt Pest- Buda és Óbuda) és környékének urbanizációs folyamatainak kezdete a XIX. század első felére tehető. 1950-ben jött létre az ún. „Nagy

Budapest”, amikor 23 települést csatoltak a fővároshoz. A főváros agglomerációjának lehatárolása az elmúlt időszakban többször változott. A jelenlegi érvényes lehatárolás szerint Budapest agglomerációja a fővárost és a körülötte elhelyezkedő 81 település által alkotott településgyűrűt foglalja magába több mint 2,5 millió lakossal. Az agglomeráció valamennyi települése Pest megye területén helyezkedik el. Vizsgálataim során az agglomeráció észak-keleti részén elhelyezkedő terület (Gödöllő és környékének) kötőtpályás közlekedésének változását, illetve ezeken társadalmi, gazdasági hatásait vizsgálom.

A gödöllői járás 15 települése (Csömör, Dány, Erdőkertes, Gödöllő, Isaszeg, Kerepes, Kistarcsa, Mogyoród, Nagytarcsa, Pécel, Szada, Vácszentlászló, Valkó, Veresegyház, Zsámbok) közül a 2005. évi LXIV. törvény alapján 11 település (Csömör, Erdőkertes, Gödöllő, Isaszeg, Kerepes, Kistarcsa, Mogyoród, Nagytarcsa, Pécel, Szada, Veresegyház) alkotja Budapest agglomerációjának keleti szektorát. A felsorolt települések összterülete 317 km², lakosságának száma a 2015-ös mikrocenzus adatai alapján 133.748 fő.

Budapest agglomerációjának közlekedési térképét tanulmányozva jól látható, hogy a vizsgált észak-keleti agglomerációs területet (Gödöllői járás) az alábbi kötőtpályás vonalak érintik, szelik át (1. ábra):

- Gödöllői HÉV (H8) a MÁV-HÉV kezelésében,
- MÁV 80a számú, 2 vágányú, villamosított fővonala (Budapest-Hatvan),
- MÁV 71 számú fővonala Budapest-Veresegyház-Vácraót-Vác (1911),
- MÁV 72 számú 1 vágányú mellékvonala (Vác-Veresegyház-Gödöllő) (1911-1970-ig).

1. ábra: Budapest észak-keleti agglomerációjának kötőtpályás közlekedési hálózata

Forrás: MÁV (2016)

A következőkben röviden ismertetem az érintett kötőtpályás vasút- és HÉV vonalak történetét, befolyásoló hatását a terület életére.

3.1. MÁV vasútvonalak

A MÁV kezelésében levő 80a számú fővonala része volt az 1869-ben alapított Magyar Királyi Államvasutak első vasútvonalának, amelyet eredetileg a később csődbe ment Magyar Északi Vasút épített Budapest és Salgótarján között. Első végállomása a Józsefvárosi pályaudvar volt, majd 1884-től a Keleti pályaudvar vette át a szerepét.

A 67 kilométer hosszú pálya 20 kilométeres része Budapest területén helyezkedik el (Budapest-Keleti, Kőbánya felső, Rákos, Rákosliget, Rákoscsaba, Rákoscsaba-Újtelep, új megállóhelyként Akadémiaújtelep), főként a főváros XVII. kerületének közlekedését támogatva. A vonal további része legfőképpen Pest megye Gödöllői és Aszódi járását szolgálja ki, érintve Pécel, Isaszeg, Gödöllő, Máriabesnyő, Bag, Aszód, Hévízgyörk, Galgahévíz és Tura településeket, majd a Heves megyei Hatvant, amely az elővárosi vonal végállomása, de a távolsági vonatok innen folytatják útjukat Szolnok, illetve Miskolc, Szerencs, valamint Nyíregyháza irányába.

3.2. Budapest-Gödöllő HÉV

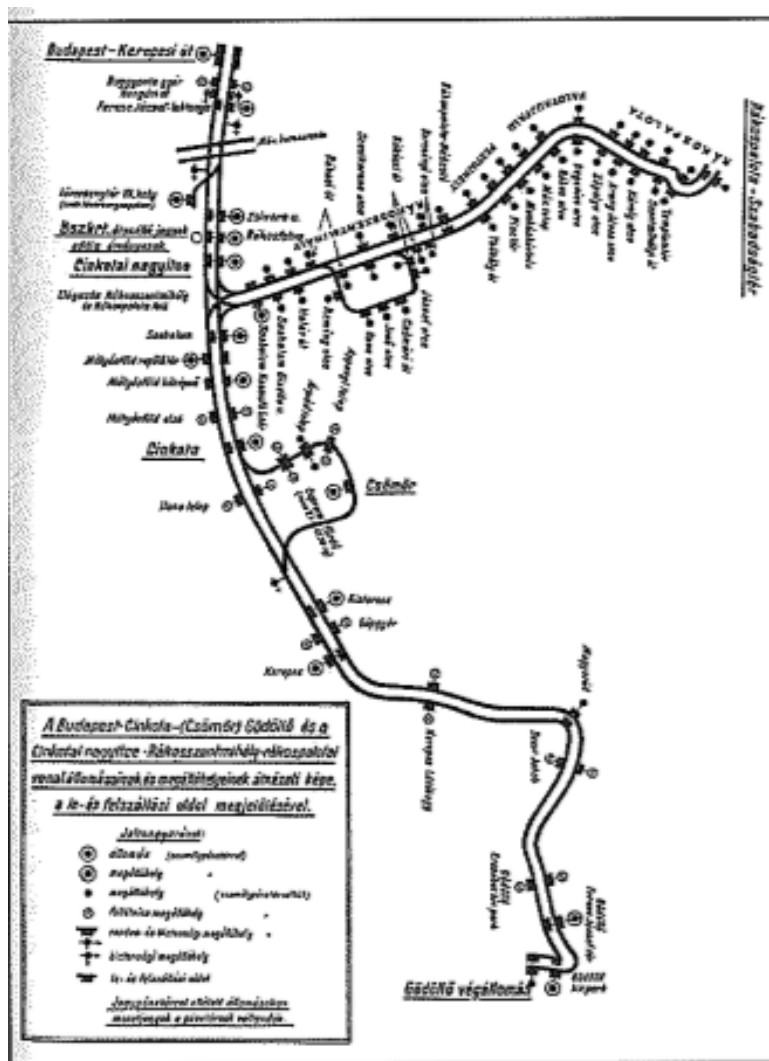
Az elsőként épített Budapest-Ráckeve Helyiérdekű Vasút nagy népszerűsége, valamint a főváros környéki településekről a városba bejárók számának növekedése újabb vonalak építését vonta maga után. A Keleti pályaudvar és Cinkota között megépült vasutat 1888 júliusában adták át az utazóközönség számára. Ekkor még csak egy vágányon és gőzüzemű vonatokkal folyt a közlekedés. 1900-ban készült el a pálya meghosszabbítása Kerepesig, majd 1906 tavaszán elkezdődtek az egyeztetések a HÉV-vonal Gödöllőig történő meghosszabbításáról. Az akkori tervek szerint a HÉV Gödöllő állomáson csatlakozott volna a nagyvasúti pályához. Ezzel, megnyílt volna a lehetőség arra, hogy a Felvidékről érkező árukat, mint például a szenet, a fát közvetlenül a HÉV-vonal mentén fekvő településekre szállíthassák. Éveken át tartó kisajátítási perek, a nyomvonal vezetéséről szóló parttalan viták és többszöri halasztás után végül 1911. november 25-én történt meg a meghosszabbított vonal átadása.

A második világháború előtti és alatti időszak a vonalcsoport forgalmának folyamatos emelkedéséről szólt. Nagy kihívás volt a HÉV számára az 1933-as Cserkész Jamboree, amelyhez új kocsikat is beszereztek, illetve 10 perces követéssel indították a szerelvényeket. A nagy forgalom szükségessé tette a vonal teljes hosszán a biztosító és jelzőberendezések kiépítését. Ezek az 1930-1940-es évek fordulóján készültek, az akkor szabványos bal oldali közlekedésnek megfelelően. Az 1941-es jobb oldali közlekedésre való átállást az ország összes vasútvonalán végrehajtották, azonban ezen a vonalon a hatalmas költségek miatt ez elmaradt, így jelenleg is ez az egy vasútvonalunk, amelyen bal oldali közlekedés van érvényben.

Az 1950-es évek első felére esik a gödöllői vonalcsoport belső végállomásának áthelyezési terve. El is készült a föld alá süllyesztett négyvágányos, kettős fejállomása Budapesten a Népstadionnál (a mai Puskás Ferenc Stadion állomás). Eredetileg a metró, a Déli-pályaudvartól

csak idáig jött volna, és a két közlekedési eszköz között itt lett volna fedett átszállóhely. A „szocreál stílusú” állomás felszíni, két kupolás kiképzése már meg is épült. Később elvetették a tervet, és az Örs vezér terére került az átszállópont. Ennek fő oka az ide telepített nagyméretű lakótelepek, és az ezzel megjelenő hatalmas utastömeg volt.

2. ábra: A gödöllői vonalcsoport átnézeti térképe (1934)

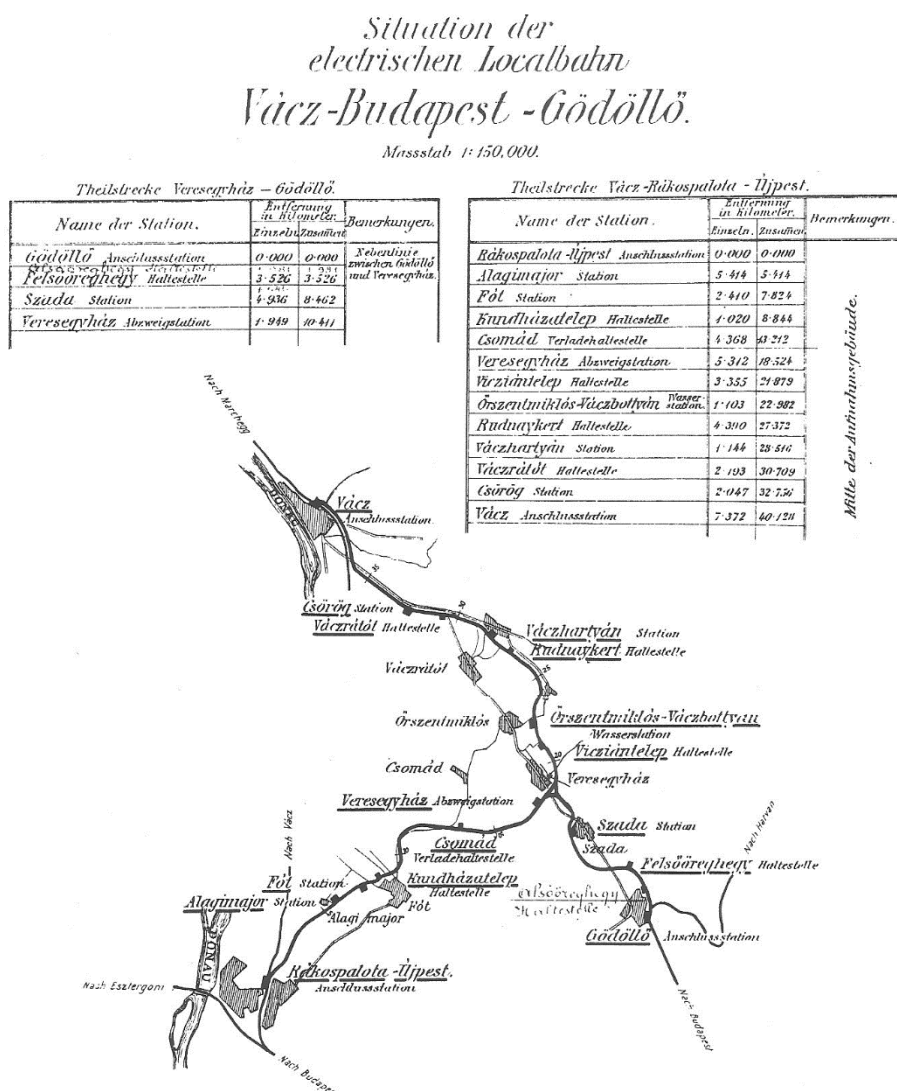
Forrás: Kertész (2017)

2.1. Vác-Budapest-Gödöllő villamos helyi érdekű vasútvonal

Nem kifejezetten fővárosi HÉV-vonal a Vác–Budapest–Gödöllő helyi érdekű villamosvasút, de mindenképpen említést érdemel, főleg vizsgálatom szempontjából. A vonalcsoport belső végpontja Rákospalota volt, amely a vonal építésekor még nem tartozott a fővároshoz. A vonal, 1911. októberi átadásakor ilyen tekintetben Magyarország első villamosított nagyvasúti vonala volt. A pálya mindhárom végpontján kapcsolódott a MÁV vágányhálózatához. Rákospalotán és Vácott a MÁV szobi fővonalához, Gödöllőn a Budapest–Hatvan–Miskolc MÁV fővonalhoz, illetve a Budapest–Gödöllő BHÉV vonalhoz rendelkezett közvetlen kapcsolattal. A villamosított vonal két része a Rákospalota–Veresegyház–Vác közti 41 kilométeres fővonal és

az abból Veresegyháznál kiágazó Gödöllőig tartó 11 kilométeres szárnyvonal volt (Lovas, 1999) (3. ábra).

3. ábra: A Vác-Budapest-Gödöllő helyi érdekű vasút helyszínrajza (1907)

Forrás: Lovas (1999)

A vonalon a MÁV végezte az üzemeltetést. Sajnos a II. világháború jóvátehetetlen károkat okozott a vonalnak. A német csapatok szétrombolták a pályát, míg a szovjetek a felsővezeték oszlopokat vágták ki. Az újjáépítés után gőzvontatással indult meg a forgalom mind a fő-, mind a mellékvonalon. az előbbi 71-es, utóbbit 72-es mezőszámmal vette fel a menetrendjébe a MÁV. 1970-ben azonban gazdasági megfontolások miatt a MÁV bezárta a Veresegyház–Gödöllő vonalat. Jelenleg a Vác–Veresegyház–Budapest Nyugati-pályaudvar vonal ismét villamosított, a MÁV 71-es vonalaként üzemel.

4. Következtetés

Az agglomerációban élők életének mindennapos tevékenysége a napi ingázás. Ez a naponta ismétlődő vándorlási folyamat a lakosság jelentős részét érinti. Az agglomeráció társadalmi, gazdasági folyamatai és a közösségi közlekedési infrastruktúra egymással függő viszonyban állnak. Az infrastruktúra fejlesztése komplex módon befolyásolja a régióban élő emberek mindennapi életét.

A budapesti agglomeráció észak-keleti területén kiépült kötöttpályás közlekedési infrastruktúra a régióra fontos hatást gyakorol. Ez a hatás mind gazdaságilag, mind társadalmilag jelentősnek mondható. A vizsgált agglomerációs régió társadalmi, gazdasági folyamatainak részletesebb vizsgálataihoz további kutatás szükséges, amely fontos része doktori tanulmányaimnak.

Irodalomjegyzék:

Enyedi, Gy. (1988) A városnövekedés szakaszai. Budapest, Akadémiai Kiadó. 110 p.

Kertész, Z. (2017) Az elővárosi vasút. A budapesti HÉV története, Budapest, Kornétás Kiadó, 180 p.

Lovas, Gy. (1999) A Budapest-Gödöllő-Vác helyiérdekű vasút. pp. 240-288. In: Villányi, Gy. – Varga, K. – Keller, L. – Horváth, F. – Molnár, E. – Kubinszky, M. (1999) Vasúthistória Évkönyv, MÁV, Budapest, 371 p.

MÁV (2016) Belső anyaga.

Alföldi kisvárosok városimázs vizsgálata

Gera Anna¹

Összefoglalás

Tanulmányomban a településmarketing fő eszközét a települési imázst vizsgálom. A vizsgálatban szereplő alföldi kisvárosok területileg, népességszámban, hagyományokban is közel állnak egymáshoz, még is nagyon különbözőek. A problémák mellyel küzdenek sok esetben hasonlóak, ám a probléma mértéke eltérően jelenik meg a településeken, így a problémákra adott válasz a városvezetéstől is eltérő. A települések IVS, ITS, és önkormányzati weboldaluk elemzése, a városi szervezésű rendezvények összegyűjtése során megállapítható volt, hogy az alföldi városok szándékolt imázsa jelentős különbségeket mutat. Némelyik városban komoly hangsúlyt kap a településmarketing az IVS-ben, meglátzik a honlapon, továbbá a városvezetők logóval és jelmonddal látják el a várost. Más városokban viszont abszolút nem jelentős a marketing tevékenység, az imázs-építés. A nem szándékolt imázs feltárását az online média megjelenés alapján valósítottam meg. Az elemzés során, a szándékolt imázshoz hasonlóan, kiderült, hogy az alföldi kisvárosok ebből a szempontból sem alkotnak homogén csoportot. Bár a településeken más fontos problémákkal küzdenek, mint az elvándorlás, munkanélküliség, leromlott infrastruktúra stb., még is azt mondhatjuk, hogy igen is érdemes ezekkel az eszközökkel foglalkozni. A vizsgált városokban rengeteg lehetőség rejlik, de nem lehet rájuk sémát húzni. Helyhez kötöten kell meghatározni az arculati elemeket.

Abstract

In my study I researched the main instrument of city marketing which is city image. In spite of the fact that the examined towns and cities from the Alföld are having regional and traditional resemblances, as well similarities in the number of populations, yet they are considerably different. Although the problems that they struggle with in many cases are almost the same, their extent differs, therefore the responses from the city governors may vary. Development strategies and local governments were analysed; hence I acquired the data from locally organized events which makes me state that the intended images significantly differ. In some development strategies of the towns there is more space for city marketing than it can be seen on their local webpage for instance, although some governors tend to give logo and slogan for their cities, while marketing and image building in other cities is absolutely not significant. The not intended image was researched from online media. Throughout the analysis similarly to the intended image, turned out that the small towns from the Alföld do not create a homogeneous group, neither from this point of view. Although, the cities are struggling with other important problems such as migration, unemployment, degraded infrastructure, etc., yet

¹ MA hallgató szociológia szakon, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, geranna@windowlive.com

we can say that it is actually worth to consider using these instruments. The researched towns and cities have immense amount of opportunities, still we can not use one single scheme for them, the image components need to be determined locally.

Bevezetés

Magyarországon kevés publikus tanulmány születik a magyar városok marketing tevékenységéről, és arról, hogy ezek hogyan válnak be a városoknál. A kutatások ugyanakkor nagyon hasznosak, hiszen a jól működő modellek adaptálhatóak lehetnének. Tanulmányom fő célja az volt, hogy olyan alföldi kisvárosok meglévő imázsát, és potenciális imázselemeit mutassam be, amely városok nevei ismertek, de még sem köthetünk hozzájuk egy konkrét arculatot, városmárkát. Ezek a városok Békés, Balmazújváros, Hajdúnánás, Mátészalka, Mezőtúr, Kisvárd, Csongrád, és Szarvas voltak. A meglévő arculatot a városok hivatalos honlapjának elemzésével, az Integrált Városfejlesztési Stratégiák összehasonlításával, és a fontosabb helyi programok, fesztiválok összegyűjtésével határoztam meg. A potenciális imázselemeket, melyeket egyes esetekben használnak, de nem használják ki teljesen, a két legolvasottabb online hírfelületen egy év alatt megjelent cikkekből nyertem ki, és elemeztem kvantitatív tartalomelemzéssel. A kutatásom többek között azért lehet fontos, mert összegzi a már meglévő arculati elemeket, értékeit a vizsgált városoknak, amelyek birtokában könnyebben lehet meghatározni marketingstratégiát.

Városverseny, városmarketing, városimázs

A magyar szakirodalomban a városversenyt többnyire egyfajta területi versenyként fogják fel, amelynek alapvető célja az adott város gazdasági növekedése, fejlődése, valamint a városban előállított jövedelemnek, azaz helyi GDP-nek a tartós növelése. A várospolitikával szemben elvárás, a település lakosai részéről, hogy a település sikeres legyen. (Enyedi,1995) A településmarketing a várospolitiká legfontosabb eszköze a városversenyben való sikerességhez (Puczkó, 2015). A településmarketinggel minden városvezetőnek foglalkoznia kell, mivel előnyét jelentős mértékben tudja növelni egy megfelelő marketing stratégiával. A sikeres város, ugyanis vállalkozóinak helyi adójából fedezi kiadásainak nagy részét, éppen ezért az iparban, a szolgáltatásban és a kutatás-fejlesztésben érintett cégek városba csábítása növeli a városversenyben való eredményességet. (Michalkó, 2015)

Egy adott terület imázsának vizsgálata során a saját lakosságban, az operátorokban, a fejlesztőkben és a fogyasztókban, egyszóval a különböző célcsoportokban kialakult vélemények feltárása, annak elemzése kerül előtérbe. Az imázs (angolul image) jelentése az alábbi módon fogalmazható meg: „az aktív vagy passzív módon befogadott információk alapján, a személy által tanult, képviselt és megtestesített értékekre támaszkodva kialakított benyomás, vélemény, amely alapját képezi az ember tevékenységének, bizonyos dolgokkal szembeni beállítódásának” (Piskóti, 2002:88). Azaz többek között a média, a személyes tapasztalataink, a rokonaink és ismerőseink tapasztalatai, a marketing eszközök, az internetes felületek, melyek magába foglalják a különböző blogokat, fórumokat, közösségi média

felületeket is hatással vannak a településről kialakított imázsra. (Michalkó, 2015) Az imázst az önkormányzat viszonyában két típusra lehet osztani. Egyfelől a szándékolt imázs, mely az önkormányzat kommunikációs munkájának eredményeként alakul ki, és létrejöttében információforrások közül a közforrások (tömegkommunikációs eszközök, úgymint újsághirdetések) és a kereskedelmi-szakmai források játszanak fontos szerepet. Másfelől a nem-szándékos imázs, amely az önkormányzati kommunikációtól teljesen függetlenül fejlődik ki, többnyire a saját tapasztalatokból, a személyes információforrásokból, kiegészülve közforrásokból szerzett információkkal (például az újságokban megjelent kedvező vagy kedvezőtlen cikkek) (Kozma, 2006). A kétfajta imázs egymáshoz viszonyított súlya helyzettől függően eltérő lehet, azonban a legtöbb kutató úgy véli, hogy a nem-szándékos imázs nagyobb mértékben járul hozzá a végleges cselekvéshez, mint a szándékos imázs. Az egyes területi egységeket a velük kapcsolatban kialakult vélemények alapján különböző csoportokba lehet besorolni, mely bizonyos mértékig befolyásolja az önkormányzat munkáját (Kozma, 2006). A pozitív imázssal rendelkező helyek esetében a legfontosabb feladata az önkormányzatnak pozitív benyomások megerősítése és továbbítása minél több célcsoport felé. A negatív imázssal rendelkező helyek fő feladata, hogy törekedjen a meglévő negatív vélemények megkérdőjelezésére, hatásuk gyengítésére. A vegyes imázssal rendelkező helyeken az adott területről kialakult képben pozitív és negatív elemek keverednek, és ezért az önkormányzatnak az előbbieket megerősítésére és az utóbbiak hatásának csökkentésére kell törekednie. Az ellentmondásos imázssal rendelkező helyek: az érintett területről az emberek egy részében még mindig a negatív benyomások uralkodnak, mivel a korábbi történelmi fejlődése ezt vonta maga után. Azonban más személyek, akik a jelenlegi fejlődési folyamatokat ismerik, már pozitívan ítélik meg az adott területet (Kozma, 2006). Az imázs másik fajta csoportosítása alapján újabb két csoport között tehetünk különbséget. A gazdag imázs esetében igen sokat tudunk az adott területről, és ismereteink általában különféle forrásokból származnak, míg a szegény imázs esetében igen kevés információval rendelkezünk, és azokat általában egy forrásból szereztük be (Kozma, 2006). Az egyes imázsvizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a pozitív imázs vonzó hatását nehezebb kimutatni és bizonyítani, összetettebb jellege miatt, azonban az adott területekről kialakult negatív vélemények, benyomások hatása jobban mérhető, és jelentős mértékben befolyásolják a cselekvést. Célszerű a vizsgálatok során összehasonlítani az adott terület kapcsán felmerülő érzelmeket és benyomásokat a terület tényleges adottságaival. Ez az elemzés legalább három különböző helyzetet eredményezhet (Kozma, 2006). Az első ilyen eset, ha a benyomások jobbak, mint a település adottságai, a legfontosabb feladat a termék-fejlesztés, és a hiányosságok eltitkolása egy elfogadható fejlettségi szint eléréséig. A második esetben, ha az adottságok jobbak, mint a létező benyomások, törekedni kell a kedvezőtlen vélemények megváltoztatására, továbbá az önkormányzatnak reklámkampányba kell kezdeni. A harmadik eset, ha a terület jó adottságokkal és kedvező imázssal rendelkezik, a feladat az önkormányzat részéről triviális, cél az adott állapot fenntartása. (Kozma, 2006)

Alföldi kisvárosok

A kutatásomban olyan alföldi kisvárosokat vizsgáltam, amelyek népessége 2017. januári adatok alapján meghaladja a 15 ezer főt, de még nem éri el a 20 ezret, és emellett nincsen kézenfekvő általános érvényű kép az emberek fejében, melyet a város nevét hallva egyből hozzá rendelhetne (például Paks - atomerőmű). Ezek alapján nyolc város került a mintában Békés, Balmazújváros, Hajdúnánás, Mátészalka, Mezőtúr, Kisvárd, Csongrád és Szarvas. A városokban közös, hogy nem tartoznak az általános iskolai, vagy a középiskolai tananyag fő részéhez. A vizsgált települések szándékolt imázsát a városi honlapok, social média felületek, és helyi rendezvények elemzésével vizsgáltam. Napjaink információs társadalmában alapnak tekinthető, hogy egy városról saját honlapján tájékozódhat az érdeklődő legyen akár befektető, akár turista, vagy helyi lakos. A város által használt weboldal imázs alkotó elem. Megadja a lehetőséget szándékolt imázs kialakítására. Tartalmaznia illik minden hasznos információt a városról, hangsúlyoznia kell a település erősségeit és könnyen kezelhetőnek, érthetőnek, hozzáférhetőnek kell lennie mindenki számára. A nem helyi lakosok és a város között ez egy olyan csatorna, mely megteremtheti a kapcsolatot. A helyi lakosok és a város között viszont a bizalmi kapcsolatot erősíti. A social média, azaz a közösségi média felület még közvetlenebb kapcsolatot alakíthat ki a város iránt érdeklődő emberekkel. A közösségi média megjelenés kevésbé formális, és kevésbé kötelező érvényű. Ha valaki „követi” ezen a felületen a város oldalát, a hírek gyakorlatilag szembejönnek velünk a „hírfolyamon”. Így nincsen szükség a lakosnak, vagy bárkinek, aki érdeklődik a város iránt, direkt rákeresni a város honlapjára, hiszen az események, hírek egyből láthatóak. A szándékolt imázs direkter vizsgálatként, a városok Integrált Városfejlesztési Stratégiát, fejlesztési koncepcióit is elemeztem. A fejlesztési dokumentumokat és fentebb felsorolt internetes felületeket tartalomelemzéssel vizsgáltam. Earl Babbie (2001) szerint a tartalomelemzés a rögzített emberi kommunikációk tanulmányozása, amely a szövegek és azok kontextusának elemzésével, illetve az egyéb, jelentéssel bíró alapanyagokból az elbeszélőkre, vagy az általuk megfogalmazott társadalmi környezetre próbál rávilágítani. Pont ezért alkalmas arra, hogy feltérképezzük, hogy milyenek is valójában a vizsgált városok honlapjai, továbbá hogyan működnek, mit kommunikálnak, milyen célcsoportjaik vannak, kik számára elérhetők, milyen társadalmi normákat hangsúlyoznak ki. A globalizáció és az információs társadalom kialakulásával, az internet térhódítása tette lehetővé a honlapokon keresztül ívelő információs csatornát a város és az iránta érdeklődők között. A honlapok szabadon elérhetők, és mivel manapság a legtöbb háztartásban van internet hozzáférés, otthonról is könnyen megtekinthetők a honlapok. A tartalomelemzés módszere pedig alkalmas arra, hogy a szövegekben rejlő információkat általánosítható struktúrába rendezze, továbbá a megfelelően felépített kutatási eljárás, a szabályszerűen követett, érvényes és megbízható módszertani lépések követésével kiválóan elemezhető, értelmezhető adatbázist hozunk létre, mely a kutatási kérdések megválaszolásához segít hozzá. A módszer előnyei, hogy beavatkozás-mentes, tehát sem az adatfelvétel, sem az elemzés nem befolyásolja az adatok alakulását, egyszerre nagy mennyiségű adathalmaz feldolgozására is alkalmas, továbbá a kutatási kérdések, hipotézisek folyamán a módszer is rugalmasan alakítható. (Krippendorff

1995). A városok vizsgálata során hasznosnak tartottam megvizsgálni, hogy a város milyen címet, logót, esetleg szlogent használ, ugyanis ezek magukban hordozhatják a szándékolt imázst. Neumeier (2006) „Brand Gap” című munkája szerint, a márka az adott személy saját érzése, esetünkben a vizsgált városokról. A címer, a logó, és a szlogen olyan eszközök, melyek erősítik a helyi identitást, könnyebben megteremtik a kötődést, és a szubjektív imázs alakítói is lehetnek.

Szándékolt imázs

A városoknak minden esetben van címere, weboldala és Integrált Városfejlesztési Stratégiája, azonban social média megjelenése csak három városnak, Balmazújvárosnak, Mátészalkának és Csongrádnak van. A honlapok minősége nagyon különböző. Van közöttük rendkívül innovatív, szép megjelenésű weblapok, mint Hajdúnánásé, vagy Csongrádé, és kevésbé szép, kissé elavult felület, mint Balmazújváros oldala. Mátészalka, Csongrád, Kisvárdá és Mezőtúr esetében fellelhető a honlapon egy-egy imázsfilm. Ezek érdekesebbé teszik a várost az odalátogató számára, és közelebb hozza őket a város megismeréséhez. Ezek milyensége, azonban elég eltérő. Még Kisvárdá imázsfilmje rövid, érdekes, és tetszetős, addig Mezőtúré, interjúkkal tarkított, hosszú film lett. A Hajdúnánás kivételével minden vizsgált város használja a honlapon a címet, melyben a városra jellemző motívumokat láthatjuk. Ezek a szimbólumok korona, páncél, madár, vagy a város mezőgazdasági tevékenységére utaló növény, illetve valamilyen virág. Kisvárdá esetében a város fejlesztéséért sokat tevő nemesi család címere, amely körülvonja a városi címet. Hajdúnánás esetében abszolút érthető, hogy a címet nem használják a honlapon, és helyette a város logóját láthatjuk. Ugyanis a levágott törökfejekkel díszített címer napjainkban túl kegyetlen, és brutális képet mutat, még akkor is, ha a történelmi múltat dicsőíti. Két városnak nincsen jelmondata, Csongrádnak és Balmazújvárosnak. Hajdúnánás, az „aranyshalma városa” és Mezőtúr, a „kerámia városa” jelmondatai a város hagyományos termékére utalnak. Szarvas, „Békés megye nyugati kapuja” és Mátészalka, „Szatmár fővárosa” jelmondatai a város földrajzi fekvéséből származnak. Békés, a „hidak városa”, az épített környezetre utal, még Kisvárdának, modern szlogenje, a „város, ahová visszatérsz” merőben eltér a többi városétól. A városok Integrált Városfejlesztési Stratégiájában leginkább a városi arculat javításán a leromlott épületállomány javítását értik. Mezőtúr kivételével, egyik IVS-ben sincsen marketing stratégia, mellyel javítanának, vagy esetleg mellyel létrehoznák a városimázsát. Balmazújváros és Csongrád esetében, bár imázsról nem igazán volt szó, csak helyenként, az identitás erősítése fontos szerepet kapott. Ezt mindkét esetben helyi rendezvényekkel szeretnék elérni.

Nem-szándékolt imázs

A városok online hírportálokon való megjelenését vizsgáltam, abból a szempontból, hogy milyen jellegű hírek jelentek meg a településről. A vizsgált hírek 2017. január 1. 2017. december 31. között jelentek meg, a Marketing&Media magazin szerint, a két legolvasottabb hírportálon, amely 2017-ben az Origo és a 24.hu voltak. A megjelent írásokat tartalmuk szerint

csoportosítottam, majd a kategóriák alapján kódokat hoztam létre. Ezt követően megvizsgáltam, mely témák kerültek elő leggyakrabban a városoknál. Összesen tizenegy témakört lehetett kialakítani a hírek jellege alapján a vizsgált időszakra, ezek az autóbaleset/gázolás, a turizmus, az egyéb baleset, a bűncselekmény, a foci, a kézilabda, a kórház, a gazdaság, a politika, a társadalmi/városi élet/helyi színes és a természeti kár kategória. Ez rávilágít arra, hogy milyen történések miatt kerülhetnek be a települések az országos sajtóba, hogy milyen különbségek vannak a városok között, és hogy ezek a cikkek tükröznék-e imázst, és ha igen, milyen.

Békés város esetében elmondhatjuk, hogy 2017-ben a két hírportálon összesen 13 hír jelent meg, ebből hét az Origo-n, és hat a 24.hu-n. Kilenc hónapban abszolút nem jelent meg hír a várossal kapcsolatban (2. táblázat). A hírek legnagyobb részben novemberben jelentek meg, bűncselekmény kategóriában, ezek is egy bűncselekményhez kapcsolódó hírek voltak. A turizmussal kapcsolatos hír az Origo-n jelent meg, „Bringával fedeztük fel Békés megye szépségeit” címmel. Első blikkre azt gondolnánk ez cikk valami pozitív imázst mutat nekünk, azonban a cím Békés megyére gondol, és a cikkben leginkább Békéscsabát és környékét nevezi meg, mint a megye szépségei. Békés város gyakorlatilag a pontosabb helymeghatározás végett került a cikkben. Semmilyen más a várossal kapcsolatos információt nem tartalmaz, éppen ezért nem járul hozzá a pozitív imázs-építéshez. A politikai kategóriába eső „Felvágták a balos tortát, kiderült hány egyéni jelöltje lesz az MSZP-nek és DK-nak” cikk, a 24.hu-n jelent meg, és közeli választások kapcsán jelent meg. A cikk szintén nem a városhoz közvetlenül köthető információt jelentet meg, ezzel szintén nem járul hozzá a város imázsához.

Balmazújváros nevét, január hónap kivétel minden hónapban olvashattuk valamely vizsgált online felületen. Az évben összesen 81 hír jelent meg, melyben említették a várost, ebből 43 az Origo, és 38 a 24.hu felületén jelent meg. Az év minden hónapjában jelent meg cikk a várossal kapcsolatban. A hírek 85%-a futballal kapcsolatos hír volt, ezen felül néhány politikai, kézilabdával, vagy gázolással, autóbalesettel kapcsolatos írás jelent meg a városról. Mivel a városban komoly sporttevékenységet folytatnak, ez gyakorlatilag megalapozza a helyi identitást, és imázs-építő elemként is szolgálhat. Mint a város IVS-be is írták, a sportesemények szervezésével ez konkrétan meghatározott céljuk. A politikai hírek a közelgő választásokkal kapcsolatosak, semlegesen jelenik meg benne a város. Bűncselekmény kategóriában „Felfüggesztett börtönt kapott Balmazújváros polgármestere” című cikk az, ami negatív benyomásokat kelthet az olvasókban. A polgármestert a cikk szerint „vezető beosztású hivatalos személy által, kötelességszegéssel elkövetett hivatali vesztegetés elfogadásának büntette miatt” vontatta felelősségre a bíróság. Az ügy bár 2017-ben, a vizsgált időszakban, csak kis figyelmet kapott, a korábbi évben több cikk is megjelent róla.

Hajdúnánással kapcsolatban 13 hír jelent meg, melyből öt az Origo, nyolc a 24.hu oldalán jelent meg. Többségük autóbalesettel, vagy gázolással foglalkozott, de három gazdasággal, egy politikával és egy helyi történelemmel foglalkozott. A gazdasági cikkek, mint a „Válságba került a magyar struccitenyésztés” nem tesznek sokat hozzá a város imázsához. A

helyi színes hír, „Zsidó Laci és Cigány Karesz harcolt a magyar szabadságért”, 1956-os eseményeket ír le. Hajdúnánás egy mondat erejéig szerepel benne.

Mátészalkáról 23 hír jelent meg, öt az Origo-n, és tizennyolc a 24.hu-n. Az online hírszolgáltatónak leginkább a várost is érintő vasútvonal fejlesztés kapcsán említették, de baleset, és bűncselekmény miatt bekerült az országos médiumokba. Az egyetlen cikk, amely a turisztikai kategóriába esett Vittoriáról, egy szicíliai városról szól, melynek egyetlen testvérvárosa Mátészalka. „Az elfeledett szicíliai magyar kápolna titka” című írás nem szól közvetlenül Mátészalkáról, tehát nem közvetít semmilyen imázst az olvasók felé. A helyi színes hírek, leginkább olyan emberekről szólnak, akik a városban születtek, és a város neve csak emiatt van megemlítve a cikkben. A politikai hírek a közelgő választáshoz kapcsolódnak, így ebben az esetben sem járulnak hozzá, hogy a médiumok olvasói jobban megismerjék a várost. A gazdasági hírek közül a „Magyar vándor – a legyek városai” című cikk az, ami kiemelendő abban a tekintetben, hogy „arányait tekintve tavaly Mátészalkán volt a legnagyobb az elköltözés”. Az Enyedi György által meghatározott sikeres város definícióba, mely szerint a sikeres városnak nő a népessége, Mátészalka nem fér bele.

Mezőtúr esetében 25 hír jelent meg, 6 az Origo-n, 19 a 24.hu-n. A legtöbb hír a gazdaság kategóriába esett olyanok, mint a „Hiánypótló: bivalytej-feldolgozó üzemet építettek”, vagy a „Óriási kutatásba kezdhet a Mol Magyarországon”. A politikai hírek a közelgő választásokról szóltak. Az egészségüggyel kapcsolatos hírek, mint „Sok kórházban látogatási tilalom van az influenzajárvány miatt”, az influenzajárvánnyal kapcsolatosak és nem a helyi kórház állapotával, felszereltségével, vagy azokhoz kapcsolódó történetekkel.

Kisvárdára szerepelt a legtöbbet a 2017-ben a vizsgált oldalakon. 118 cikk jelent meg róla, 82 az Origo-n, és 36 a 24.hu-n. A hírek kicsit több, mint 54%-a sport hír. Nagyobb része foci, kisebbik kézilabda. Sporttevékenységek magas szintje komoly imázs-építő elem lehet. Növeli a városban élők identitásának erősségét. Meglepően magas arányban merült fel a város neve valamilyen politikai hír kapcsán. Ezek a politikai hírek, gyakorlatilag szoros kapcsolatban vannak a várossal, nem csak megemlítik a várost, hanem konkrétan a városról szólnak. A politikai hírek, igaz mind a 24.hu-n jelentek meg, de alapvetően negatív képet tükröznek, például „Hatalmas pénzeket emészt föl „Kelet Felcsútja””. A turisztikai hír, „Az ország második legnagyobb csúszdaparkja épül meg Kisvárdán”, jövőre utaló, de komoly turisztikai lehetőséget hordoz magában. Az egészségügy kategóriába Kisvárdára nem csak az influenzajárvány miatt került be. „12 magyar kórház küszködik a hiányszakmák miatt” című cikk komoly problémával küzdő kórházakat sorolja fel, és közöttük van a kisvárdai Felső-Szabolcsi Kórház is.

Csongrád városa 15 cikkben kerül említésre, hatszor az Origo-n, kilencszer a 24.hu-n (2. táblázat). Leginkább valamilyen bűncselekménnyel, vagy autóbalesettel kapcsolatban. A vizsgált időszakban megjelent cikkek nem tükröznek semmilyen a várossal kapcsolatos imázs elemet. A Csongrádról megjelent bűncselekmények kategóriába kerül cikkek jellege sem hat negatívan a városra nézve. „38 év után küldtek el egy tanárnőt, mert az igazgató állította, megütött egy gyereket” című hír, bár az eset egy csongrádi iskolában történt, nem minősíti a

várost. A következő bűncselekménnyel foglalkozó cikkben, „Több száz gyereket zaklatott egy csongrádi férfi”, a címen kívül még egyszer szerepel a „csongrádi” meghatározás, nem fontos a cikkben igazán, hogy hol történt az eset.

Az utolsó vizsgált várost, Szarvast, 22 helyen említik, tizenötször az Origo, és hétszer a 24.hu. Gazdasági és politikai hírek kapcsán is felmerül a neve, de a legszembeötlőbb, hogy a hírek több mint egy negyede valamilyen turizmussal, utazással kapcsolatos. A „Nem igaz, hogy az Alföld unalmas hely” című cikknek már a címe is sokat mondó, tartalma még inkább. Leírja Szarvas nevezetességeit, kitérve mind az épített, mind a természeti környezetre. A „Szerелеmből épített oázist az Alföld közepén” című cikk a szarvasi Pepi-kert szépségeit, történetét írja le. A cikkekben Szarvas csodálatos környezetét emelik ki leginkább, és ezzel küldenek egyfajta képet az olvasók felé a városról. „Ingyenes vetítésekkel várják a családokat a hosszú hétvégén” nevezetű cikk Országos Természet- és Környezetvédelmi Filmnapok program ajánlója, melyet 19 városban rendeztek meg, köztük Szarvassal. A politikai hírek az időközi választásról és a közelgő választásról szóltak.

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a megjelent cikkek tükröznék egy fajta imázst, de nem minden esetben. Békés, Csongrád bár leginkább valamilyen bűncselekmény miatt került be az országos médiába, még sem neveznék a bűn városának őket, főként mert egy eseményt többször is tudósítottak. Ellenben Balmazújváros és Kisvárdai foci csapatára az oldalak olvasói akarva akaratlanul is felfigyelhetnek. Kisvárdát egy cikkben a 24.hu újságírója a „Kelet Felcsútja”-nak nevezi, melynek a sporton felül politikai felhangja is van. Az ilyen jellegű címkék, könnyen megragadnak az emberben, ezzel az ilyen címkék beépülhetnek az imázsba. Békés, Mátészalka és Kisvárdai esetében a vizsgált időszakban egy-egy cikk jelent meg turizmus témában a városokról. Szarvas ebből a szempontból messze túlszárnyalta a többi. Kisvárdát leszámítva, mindent város a természeti környezete miatt hívta fel magára figyelmet. Kellemes, természethez közeli helyként festették a városokat. Kisvárdai az újonnan épülő csúszdaparkjával hívta fel magára a figyelmet. Mezőtúron, bár a viszonylag ismert East Fest vonzza a turistákat, nem a turizmus került fókuszba, hanem valamilyen a fesztiválhoz kapcsolódó esemény, ami miatt nem a turizmus kategóriába sorolható lett a cikk. Összességében, ha az írások számát nézzük Békésről és Hajdúnánásról jelent meg a legkevesebb cikk, még toronymagasan Kisvárdáról jelent meg a legtöbb.

Összefoglalás

A városokról összességében megállapítható, hogy nem egyformán használják a település marketing eszközeit. Nem lehet általánosítani, hogy milyenek ezek a városok, mert mindegyik más-más módszerekhez nyúl a városversenyben. Némelyik városban komoly hangsúlyt kap a településmarketing az IVS-ben, meglátzik a honlapon, továbbá a városvezetők logóval és jelmonddal látják el a várost. Más városokban viszont abszolút nem jelentős a marketing tevékenység, az imázs-építés. Azonban az elmondható, hogy bár városokban összességében nem azonos mértékű az arculat kiépítettsége, a településeknek sokkal átfogóbb, konkrét intézkedésre volna szüksége ahhoz, hogy a városversenyben sikeresebben

teljesítsenek. Külön-külön minden településnek vannak olyan értékei, melyeket nem közvetítenek megfelelően. Bár a településeken más fontos problémákkal küzdenek, mint az elvándorlás, munkanélküliség, leromlott infrastruktúra stb., még is azt mondhatjuk, hogy igen is érdemes ezekkel az eszközökkel foglalkozni. A vizsgált városokban rengeteg lehetőség rejlik, de nem lehet rájuk sémát húzni. Helyhez kötötten kell meghatározni az arculati elemeket.

Irodalomjegyzék

Ashworth, G. J. - Voogd, H. (1997) A város értékesítése. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Earl Babbie (2001) A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest: Balassi Kiadó,.

Enyedi György (1995) Városverseny, várospolitika, városmarketing. In: Tér és Társadalom 9. 1-2.

Enyedi György (1996) Regionális folyamatok Magyarországon. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

Enyedi György (1997) A sikeres város. In: Tér és társadalom. 4.

Klaus Krippendorff (1995): A tartalomelemzés módszertanának alapjai. Balassi Kiadó, Budapest

Kovács Zoltán – Monika Micheel - Udvarhelyi Gergely (2002) A poszt-szocialista városok változó imázsa és a városmarketing lehetőségei Budapest és Lipcse példáján. In: Földrajzi Értesítő, LI. évf. 1-2.

Kozma Gábor (2006) Terület- és Település-marketing. Debrecen: Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó.

Michalkó Gábor (2015) A városimázs és a jól-lét alapú társadalmi versenyképesség. In. Szirmai Viktória (szerk.) A területi egyenlőtlenségtől a társadalmi jólét felé, Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola

Neumeier, Marty (2006): The Brand Gap – How to Bridge the Distance Between Business Strategy and Design (New Riders, Pearson Education, Berkeley, California, USA)

Piskóti István (2002) Régió- és Település-marketing. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.

Puczkó László (2015) Településmarketing. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem.

További felhasznált Irodalom

Balmazújváros Integrált Településfejlesztési Stratégiája (2015)

Békés Város Település Fejlesztési Koncepciója (2015)

Csongrád Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2008)

Hajdúnánás Integrált Településfejlesztési Stratégiája (2015)

Kisvárdai Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2009)

Mátészalka Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája (2015)

Mezőtúr Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2013)

Szarvas Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2009)

Weboldalak

<https://www.balmazujvaros.hu>

<http://bekes.hu>

<http://www.bekesvaros.hu>

<http://www.csongrad.hu>

<http://www.hajdunanas.hu>

<http://www.kisvarda.hu>

<http://www.mateszalka.hu>

<http://www.mezotur.hu>

<http://www.szarvas.hu>

Kisvárosok, a vidéki térségek központjai? (Somogy megyei esettanulmány)

Horeczki Réka¹

Összefoglalás

Európa lakosságának 87%-a urbánus területeken él, a kisvárosi népesség kritikus tömeget képez (157,7 millió fő). Európában meghaladja a 69 ezret az 5000 lakos alatti kisvárosok száma, amelyek egyszerre mutatják a jóléti szuburbanizáció és a kényszer-visszaköltözés generálta népesség- és funkcióbővülés mintázatait. Magyarországon 2010 óta nem növekedett a városok száma (346 db), de a népességfogyás és kiköltözések miatt a kisvárosoké (30.000 fő alatti lakosságszám) mára elérte a 312 darabot. A kutatásaim során a célom: a dél-dunántúli térség három megyéjében a gazdasági, társadalmi és politikai életet erőteljesen befolyásoló kisvárosok hosszú távú fejlődésének törvényszerűségeit, sajátosságait és típusait feltárjam és bemutassam; a kisvárosok egyéni fejlődési jegyeit azonosítsam és csoportokba rendezzem. Azt vizsgálom, hogy mely fejlesztési hatótényező érvényesült leginkább Somogy megyében, a megyei kisvárosoknál és térségükben. A várossá válás vajon külső elvárások eredménye a megyében? A városhiányos térségekben kell(ene) 1-1 formális központ? Avagy külső hatások miatt indult el a fejlődés egy-egy településen? Gondolok itt az infrastruktúra fejlődésére, közigazgatás változására, urbanizációs hatásokra, gazdasági szerkezet átalakulására, stb. Esetleg belső hatótényezők a fejlődés mozgatórugói? Úgy mint, demográfiai változások, tevékeny közösségek, tradíció a kis- és kézműiparban stb. Célom az is, hogy elemezve a kisvárosok fejlődéstörténetét, megvizsgáljam, hogy valóban térségközponti, piacközponti funkciókat töltenek be.

Abstract

Nowadays one of the most important topics of the EU regional policy is the development of the town and metropolitan region. Urbanization is one of the most powerful, permanent forces in the world. We live in a new urban era with most of humanity now living in towns and cities. The economic space of Eastern Europe is dominated by urban areas, leading to a top-down diffusion of modernisation and innovation from the highest levels of settlement hierarchy. Considering that due to their size and geographical position, large cities and small towns fulfil the role of economic, employment and service centres in their regions with a population of a million, in the framework of our research it is reasonable to analyze regional functions fulfilled by urban areas along with the conditions of competition. In the 1990s, the more or less homogenised system of settlements was affected to a significant degree by phenomena such as deindustrialisation, de-urbanisation, privatisation, foreign capital investments and the possibility of local autonomy, which led to increased competition between different hierarchical levels and elements of the settlement system. The quantitative urbanisation has also been underlined by the increasing number of small urban places possessing officially the town rank. The urban reclassification or according to our understanding “formal”, or “administrative” urbanisation emerged 180 settlements in the period between 1990 and 2013.

¹Doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, tudományos segédmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Pécs; horeczkireka@gmail.com

Bevezetés

Az eddigi kutatásaim tárgya egy fejlődéstörténeti vizsgálat, melyben a dél-dunántúli városi jogkörrel, de alacsony népességgel rendelkező települések gazdasági, társadalmi, közigazgatási életét bemutassam. Azon meglévő sajátosságokra fókuszálok, amelyek lehetővé tették a városok fejlődését, térségközponti szerepkörének megragadását. A dél-dunántúli régióban a kisvárosok/mezővárosok számát állandó változás jellemezte a dualizmus időszakától kezdődően, ezért döntöttem egy mából kiinduló visszafelé haladó vizsgálat mellett. A kisvárosok többsége kistérségi, illetőleg járási székhely, ezért fejlődésüket befolyásolja a kistérség településeinek erőforrás-függvénye. A kutatással rá kívánok világítani a régió kisvárosainak felzárkózási lehetőségeire, amelyek a múltban kialakult, mára is adaptálható mintákat követhetnek. A kutatás során fontosnak tartom a társadalmi tényezők vizsgálatát is, azaz a kisvárosokban, illetve közvetlen környezetükben élők milyen jövőképpel rendelkeznek a térségi szereplők.

A vállalásaim között szerepelt a kisváros fogalmának lehatárolása, elkülönítése a város fogalmán belül; valamint az elméleti háttér ismertetése. Az európai urbanisztika és várostörténeti irodalom tanulmányozása fontos számomra abból a célból, hogy megvizsgáljam, melyek azok az alternatívák, amelyek mentén a kisvárosok sikeresnek mondhatóak. A „nyugati” társadalomtudományi szakirodalomban az 1920-as években erősödtek meg a várostörténeti kutatások, melyek elméleti keretet biztosítanak a kutatásomnak. Az 1970-es évektől a kutatások intézményesüléséről beszélhetünk, amikor is elindul az Urban History Yearbook, majd megszületnek a színvonalas urbanizációtörténeti szakirodalmi munkák főleg német nyelvterületről. Ehhez kapcsolódóan elindul a magyar várostörténeti kutatás is, több monografikus piacközponti elemzés kezdődik, hogy csak párat emeljek ki: Bácskai Vera, Nagy Lajos, Kövér György, T. Mérey Klára, Kaposi Zoltán stb. Majd igazodva a nemzetközi trendekhez Magyarországon is indul Várostörténeti folyóirat. Az 1980-as évektől kezdődő és erősödő régiókutatások által megteremtett hatalmas irodalom is szintén növeli a kutatási programom megvalósításának esélyeit.

A helyi viszonyok vizsgálata mellett az 514 milliós Európai Unió azon részeit (régióit) is vizsgálni kívánom, amelyek a dél-dunántúli térséghez hasonló kisvárosi hálózati struktúrával rendelkeznek. Magyarország már tizenöt éve az Európai Unió része, egyre szervezettebb egységet alkot a szomszédos országokkal is, ezért gondoltam, hogy a komparatiztika lehetőségével is élni fogok, hiszen a magyarhoz hasonló adottságú, struktúrájú és történelmi előzményekkel rendelkező kisvárosok találhatók a szomszédos országokban. Elsősorban Ausztria keleti részeit: a burgenlandi, stájer és karintiai, illetve Románia erdélyi részeit: a határtól a Királyhágóig terjedő vidéket, Szlovákia Felvidéki területeit, Szerbia Vajdasági területeit vizsgálom abból a szempontból, hogy megtalálható-e és milyen fejlődést mutat a kisvárosi hálózat. A kisvárosi fejlődés az egész társadalom és gazdaság számára fontos entitás, hiszen a kisvárosokban kialakuló konzervatív értékek és mentalitás elősegítheti a gazdasági és politikai rugalmasság létrejöttét.

Kisváros-kutatás a szakirodalom alapján

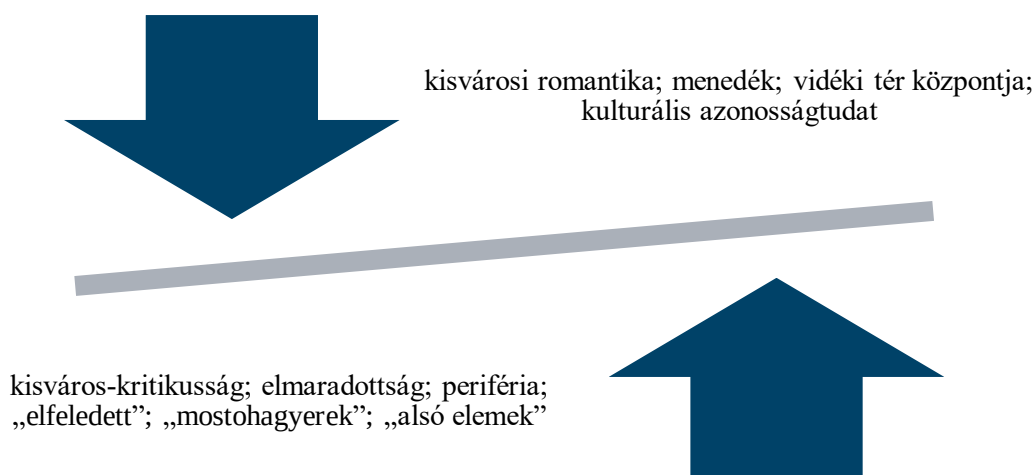
Európa településhálózatában a városok mindig kiemelkedő szerepet töltöttek be. A városok fejlődése, a városi egyenlőtlenségek kérdése mindig fontos és aktuális kutatási téma volt (Mumford 1985, Clark 2000, Thorns 2002, Beluszky 1999, Bácskai 2002 stb.). Az 1990-es

évek után felerősödő urbanizációs folyamatok a városhálózatok fejlődésében sajátos irányokat alakítottak ki. Európán belül a közép-kelet-európai városi fejlődés egy sajátos fejlődési pályát mutat (Enyedi 1978, 1998). A településhálózat szempontjából lényeges tulajdonság, hogy a nagyvárosok dominanciája (főleg a fővárosoké) alakult ki a térségben, s nem léteznek igazi ellenpólusvárosok. A városkutatók többsége előnyben részesíti a nagyvárosok, nagyvárosi térségek elemzését; az információk elérhetősége, gazdagsága miatt. Mindezekkel összhangban a kisvárosok kutatása kiegészítő funkciót tölthet be az eddigi elméletek vizsgálata között.

A kisvárosok változása (akár pozitív vagy negatív irányú) mindenképpen befolyásolja egy ország településhálózatát, a benne élő társadalom életét, hiszen ma Magyarországon a városi népesség egyharmada kisvárosokban él. Kutatóként azt vizsgálom, hogy a kisvárosi fejlődés mely tényezők eredményeképpen változik. Az előremenekülés útjaként fogalmazódik-e meg a kisvárosok élete és ez által múltja? Esetleg a nagyközségek már elláttak olyan városi funkciójú szolgáltatásokat, működtettek olyan típusú intézményeket és döntési jogköröket, mely révén városnak minősíthetők? A városi jogot elnyert települések köre Magyarország területén belül erősen eltérő. A kutatás során a városi mikrotér sajátosságainak bemutatására törekedtem.

A kisvárosi lét fejlődését vizsgálva korántsem könnyű a fogalmak pontos meghatározása. Ahogyan a városfogalmak is igen eltérőek a történelem és szaktudományok szerint, úgy a kisvárosok csoportokba történő besorolása (népességszám, gazdasági aktivitás, térségi szerepkör, fejlettség) sem egységes. A kisvárosok mentális képe a közvéleményben már régóta két ellentétes klisére korlátozódik: egyfajta sajátos nagyváros kritikusság; illetve a nagyváros-barát nézőpont kiegészítése. A kisvárosi romantika nézőpontja szerint a modernnel, a globalizáció vívmányaival szembeni menedék a kisvárosi lét, „az elveszett paradicsom retrospektív utópiája” (Burdack, 2013). A kisváros-kritikusok ehhez a városi formához elmaradottságot és provincializmust társítanak. A térkutatásokban elhanyagolt kutatási téma a kisvárosok vizsgálata, habár különösen a vidéki térségekben fontos elemei a településszerkezetnek. Főként a perifériákon működnek tényleges fejlődési gócpontként, valós központi funkciókkal. Pirisi (2008) a kisvárosokat, mint a „településföldrajz mostohagyermekét” említi, mivel a városföldrajz elemei többnyire a nagyobb városok, metropoliten térségek; a vidéki térségek kutatása a falvakra, tanyás térségekre koncentrál. A történelemtudományokban T. Mérey (1989) szerint „nem megérdemelt helyen” szerepelnek a kisebb városok. Bácskai (2002) a kisvárosokat „elfeledett kategóriaként” definiálja, mivel a hajdani mezővárosok többsége elvesztette városi rangját, nem jelennek meg számottevő mértékben a városkutatásokban. Általánosságban kijelenthető, hogy mindig az adott kor városait vizsgáljuk; nem található olyan irányú vizsgálat, amely a mai kisvárosok fejlődéstörténetét mutatná be. Két általánosan elfogadott álláspont ütköztethető (1. ábra): az empirikus és a tudomány oldaláról megközelített. Ha gyakorlati oldalról közelítjük meg, egyszerű és általánosan elérhető kritériumrendszert láthatunk: a népességszám alapján történő meghatározást valamint a jogállás szerinti megkülönböztetést. A különböző küszöbértékek Európa-szerte változhatnak, ország-specifikus településhálózati tényezők végett. A tudományos megközelítés komplexebb és többféle kritériummal rendelkezik. A komplexebb városfogalom meghatározásakor Wirth definíciójára lehet visszautalni: „a város olyan viszonylag nagy, sűrű és állandó település, amely társadalmilag heterogén egyénekből tevődik össze” (Wirth, 1938. 8. old.); ő sem tudott egyértelmű küszöbértékeket mondani a városhierarchia egyes szintjeire, meghatározásában a viszonylag nagyot használja.

1. ábra Kisváros értelmezések

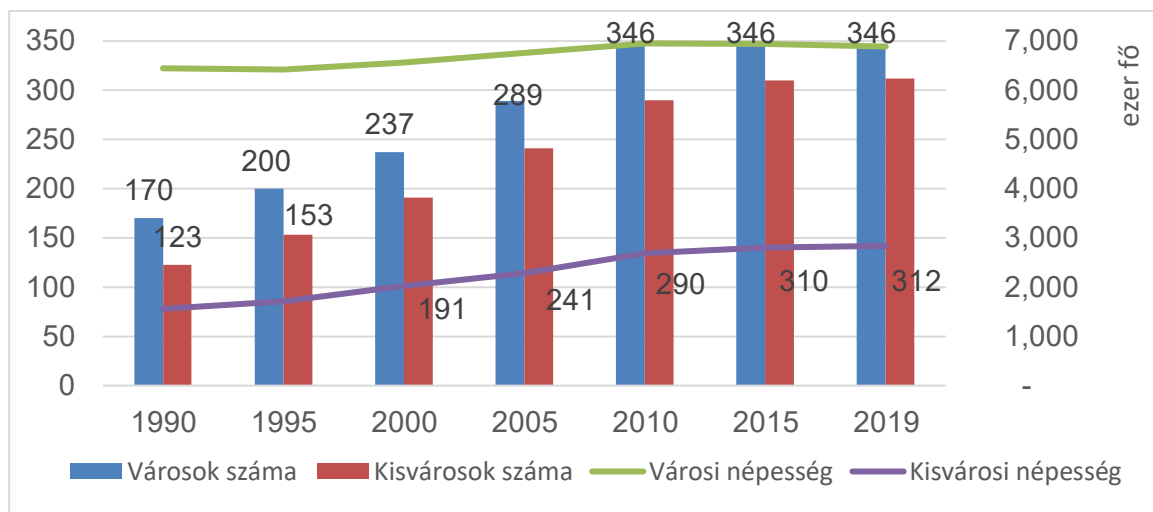

Forrás: saját szerkesztés

Kisvárosi körkép Magyarországon

A szakirodalom számos vonatkozásban vizsgálja a városodás, városiasodás jelenségét, hiszen ma Magyarországon 346 város található (2019. jan. 1-ei adat alapján), amelyből 312 kisvárosnak tekinthető.

2. ábra A városi és kisvárosi népesség, valamint a városok és kisvárosok számának változása 1990-2019 között

Forrás: saját szerkesztés KSH megfelelő adatsoraiból

A városok háromnegyede kisvárosnak tekinthető. Az egyes megyékben a kisvárosi népesség aránya a városi népességen belül jelentős súlyt képvisel, többségében és átlagosan a városlakók egyötöde kisvárosokban lakik. Kiemelkedő ezen belül Fejér megye ahol a 15 város közül 10; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye ahol a 27 város közül 21 kisvárosnak tekinthető és Jász-Nagykun-Szolnok megye ahol 8 várost nem sorolnak a kisvárosok közé. Baranya megye az országos átlag alatti értékkel rendelkezik, ami mutatja a megyeszékhely Pécs lakosságának fölényét a többi városéhoz képest. Kaposvár és Szekszárd népessége csekélyebb, ezért a

somogyi és tolnai kisvárosok népességének aránya kb. 5 százalékponttal magasabb, mint Baranya megyében.

Somogy megye és Kadarkút példája

Somogy megye gazdag természeti kincsekben, a Balaton, számos termálforrás, jó termőtalajok jellemzi, agrárpotenciálja számottevő. A megyében 16 város található, mégis funkcionális értelemben a megyét városhiányos térségként tartják számon. A megye városhálózatának döntő többsége a Balatoni Üdülőkörzet része, kilenc város található ebben a térségben. Népességszám szerint bontva a városokat, a megyeszékhely Kaposvár középvárosnak tekinthető, a megyei népesség egyötödének lakhelye. Siófok népessége meghaladja a 20 000 főt, Nagyatád, Barcs és Marcali népessége meghaladja a 10 000 főt, további három város népessége 5000-10 000 fő közötti, és a megyében kilenc város népessége nem éri el az 5000 főt. Somogy megye abban a kivételes helyzetben van, hogy az ország legritkábban lakott megyéje, viszont az egyik legmagasabb a településsűrűsége (100 km²-re 4,1 település jut). A megyében kilenc város népessége nem éri el az 5000 főt (1. táblázat); nemcsak népességük alacsony, városi funkcióik is hiányosak, az aktív népesség jelentős része ingázó.

1. táblázat Somogy megye kisvárosainak száma, népessége, 2019

	3000 fő alatti	5000 fő alatti	10 000 fő alatti	20 000 fő alatti
Kisvárosok száma (db)	6	9	11	14
Kisvárosi lakosság száma (fő)	11.105	28.295	39.016	70.898
Népesség megoszlása (%)	3,7	9,3	12,8	23,3
Városi népesség megoszlása (%)	7,0	17,9	24,7	44,8

Forrás: saját szerkesztés

Kadarkút a megye déli részén helyezkedik el, közlekedési csomópontnak tekinthető. Településszerkezetét az áthaladó főutak és a táji adottságok határozzák meg; derékszögű úthálózati rendszerű, a gazdasági területek elszórtan régi majorságok területén működnek. 2005-ben nyilvánították várossá. Népessége azóta sem haladja meg a 2300 főt. A településen számos egyesület és szolgáltató, kiskereskedelmi egység található, viszont közigazgatási szempontból hátrányos helyzetű.

A járási rendszer kialakításának a történelmi tényezők figyelembevétele mellett a közelség is fontos tényező volt: a járásszékhely város távolsága a járás legtávolabbi településétől nem eshetett 30 km távolságra. A törvény a járások és központjaik kijelölésével egyidejűleg létrehozta a járásszékhely város fogalmát. A jelenlegi városállományunk több mint fele (328-ból 175) funkcionál járásszékhelyként. A Dél-Dunántúlon Bóly és Tolna járásszékhely város, de nem kistérségi központ. Somogy megyében fordított a helyzet, három város, amely kistérségi központ volt, nem lett járásszékhely város (Kadarkút, Lengyeltóti és Balatonföldvár) (218/2012 kormányrendelet). A járási rendszer bevezetése a területi közigazgatás és az önkormányzati igazgatás átalakításának eredménye. A többlépcsős folyamat pozitívuma: az adósságkonszolidáció minden 5000 főnél nem népesebb településre vonatkozóan. 1700 települési önkormányzat és 10 többcélú kistérségi társulás adósságát vállalta át 100%-ban az állam. A dél-dunántúli kisvárosok közül pl. Kadarkút városát. Az 5000 főnél népesebb települések esetében az adósságátvállalás az egy főre eső adóbevételektől függött (Papp, 2013). A következő lépés a körjegyzőségek helyett Közös Önkormányzati Hivatalok működésének megszervezése. A kisvárosok közül több alkot önmaga egy közös hivatalt, a környező kisebb települések – hasonló lakosságszámmal szintén egy közös hivatalt. Somogy megyében Kadarkút Kisasszonddal közösen alapított Közös Önkormányzati Hivatalt; a környező

települések: Hencse, Hedrehely, Visnye, Kőkút, Mike – Mikei Közös Önkormányzati Hivatal néven egyesült.

A további kutatás jelentősége

A kutatás alapvetően interdiszciplináris jellegű, ezért lehetséges eredményei is több tudományághoz és gyakorlati elemhez kapcsolódhatnak. Egyrészt a helyi gazdasági és politikai tevékenység szempontjából felhívhatja a figyelmet máshol jól működő modellekre, s ezzel adaptálható mintákat közvetíthet a helyi szereplők számára, amit aztán a kisvárosi működési struktúrába beillesztve lehet hasznosítani. Nagyon lényeges lehet az is, hogy a kutatás felhívja a helyi gazdasági potenciál lehetséges hasznosítására a térség szereplőinek figyelmét. Ezek a potenciálok a helyi tradíciókból, szokásokból, speciális, évszázadokon keresztül gyakorolt és művelt gazdasági tevékenységekből, szaktudásból vagy gazdasági magatartásból állhatnak. Egyes esetekben a kisüzemi művelés lehetősége vagy a kertészeti tevékenység specialitása stb. A kisvárosok lehetséges fejlődése feltételezi a külső források intenzív felhasználását. Az európai példák segíthetnek a hatékony forrásfelhasználás területén, amely egyrészt új ágazatok megteremtését (pl. idegenforgalom, stb.), másrészt egy nyugatias szemléletű vállalkozói kultúrát is kialakíthatnak. Erre világos példák vannak, amit az életben is lehet tapasztalni. Egy stájer vagy burgenlandi kisváros bora gyengébb minősége ellenére is magasabb életszínvonalat biztosíthat termelőjének, mint mondjuk a Dél-Dunántúl egyes kisvárosai esetében (Villány nyilván kivétel). A kisvárosok egy része nem használja ki meglévő lehetőségeit, a helyi vezetés nincs tisztában a pályázati lehetőségekkel; a vezetők figyelmét sokszor a mindennapi „tűzoltó politika” köti le, és az adódó lehetőségeken a kockázatoktól tartva nem is mernek változtatni.

Felhasznált források

218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelete a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról.

Bácskai, V. (2002): Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Osiris kiadó, Budapest.

Beluszky, P. (1999): Magyarország településföldrajza. Általános rész. Dialóg Campus kiadó Budapest-Pécs 209-467. old

Burdack, J. (2013): Lokal basierte Kleinstadtentwicklung im östlichen Europa: Potenziale, Probleme und Praktiken – eine Einführung. Forum IFL. Heft 19. Leibniz-Institut für Länderkunde. 5-13. o.

Clark, P. (2000): The Cambridge Urban History of Britain Volume II. 425-476., 733-775.

Enyedi, Gy. (1978): Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Enyedi, Gy. (1998): Social Change and Urban Restructuring in Central Europe.

Központi Statisztikai Hivatal Helységnévtárai. <http://www.ksh.hu/Helysegnevtar> letöltve: 2019. jan. 15.

Mumford, L. (1985): A város a történelemben. Létrejötte, változásai és jövőjének kilátásai Gondolat kiadó, Budapest

Papp, E. (2013): A helyi önkormányzatok adósságkonszolidációja. Belügyminisztérium, helyzetértékelő előadás, 2013. február. 13., Budapest.

Pirisi, G. (2008): A magyar kisvárosok differenciált fejlődése a rendszerváltozás után. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola, Pécs. 80-118.

Thorns, D. C. (2002): The Transformation of Cities. Urban theory and urban life. Palgrave Macmillan, Hampshire.

T. Mérey, K. (1989): A mai Dunántúli kisvárosok a dualizmus idején. Kézirat. Készült az OTKA I. kisváros kutatás keretében, Pécs. 1-63. old.

Wirth, L. (1938): "Urbanism as a Way of Life." American Journal of Sociology. Vol. 44. pp. 1-24.

Rurális térségek társadalmi, gazdasági jellemzői az Európai Unióban

Igari András¹

Összefoglaló

Az Európai Unió területpolitikájában az elmúlt években egyre nagyobb szerepet kapnak a speciális, bizonyos természet-, vagy társadalomföldrajzi elemekhez kötődő régiótípusok. Ezek közül kettő a településszerkezetbeli eltérésekhez kapcsolódik: a NUTS 3 szintű régiókat egyrészt nagyvárosi - nem nagyvárosi, másrészt a városi – átmenti – rurális csoportokra bontó tipológiák. Munkámban arra keresem a választ, hogy ezen régiótípusoknak milyen társadalmi-gazdasági jellemzői vannak, illetve hogy miben különböznek egymástól a vidékies és városias terek összeurópai és makroregionális szinten.

Az egy főre jutó GDP értékei alapján kijelenthető, hogy átlagosan a rurális térségek tekinthetők Európa legfejletlenebb régiócsoportjának, azonban ennek hátterében jelentős belső egyenlőtlenségek húzódnak. Ennek felderítésére vizsgálom a kontinens egyes nagyrégiói közti eltéréseket, illetve területi egyenlőtlenségi mutatókat alkalmazok: súlyozott relatív szórást és Hoover-indexet.

Végezetül foglalkozom az Európai Unió regionális tipológiáinak magyar vonatkozásaival is. Tekintve, hogy Magyarországon nagy számban találhatunk rurális régiókat (20 NUTS 3 szintű régiókból 13), így kiemelkedő fontosságú ezen térségtípus alaposabb ismerete, már csak az Unió szakpolitikai és költségvetési viták tekintetében is. Ezen okból kifolyólag összevetem az Unió és a magyar szakpolitika vidékies térségekhez, és azok lehatárolásához kapcsolódó elképzeléseit, illetve statisztikai adatok alapján vizsgálom az eltérő álláspontok közti különbségeket.

Abstract

Recently, special types of regions linked to specific natural or socio-geographical elements have become increasingly important in the European Union's regional policy. Two of these are related settlement structure: the metropolitan typology and the urban – rural typology. These typologies divide NUTS3 level regions into two (metropolitan, non-metropolitan) and three (predominantly urban, intermediate, predominantly rural) groups. This paper presents the socio-economic characteristics of these types of regions, and shows how rural and urban spaces differ on European and macro-regional level.

¹ Egyetemi hallgató; Eötvös Lóránd Tudományegyetem, TTK, Földrajz- és Földtudományi Intézet, Budapest; andris.igari@gmail.com

Based on GDP per capita, rural areas are (on average) the most underdeveloped group of regions in Europe, but there are significant internal inequalities. The underlying causes are examined by differences between the macro-regions and by regional inequality indicators (weighted relative standard deviation and Hoover index).

Finally the paper deals with the Hungarian aspects of the regional typologies of the European Union. Because the large number of rural regions in Hungary (13 of 20 NUTS 3 level regions), it is essential to have a better knowledge of this type of regions. For this reason, the paper compares the concepts of European and Hungarian regional policies regarding rural areas, and examines the differences on the basis of statistical data.

1. Bevezetés

A regionális politika kiemelkedő jelentőséggel bír az Európai Unióban, hiszen a 2014-2020-as pénzügyi ciklusban kiadásainak egyharmada jut kohéziós célokra, amelyek 80%-át az egy főre jutó GDP alapján fejlettségi csoportokba rendezett NUTS 2-es régiók alapján utalnak ki (EC, 2019a; EC, 2019c). Hasonló arányszámok várhatók 2021-től is (EC, 2019b), azonban az elmúlt években az Eurostat adatbázisában és a szakpolitikai elemzésekben megjelentek bizonyos, NUTS 3-szintű térségeket csoportokba soroló regionális tipológiák, amelyek a jövőben egyre nagyobb szerepet tölthetnek be a költségvetési elemek között. Jelen dolgozat célja, hogy ezen regionális tipológiák közül a magyar szempontból legfontosabb, ugyanakkor a városias térségek mögött a fejlesztéspolitikában sokszor háttérbe szoruló vidékies régiótípusokat megvizsgálja aszerint, hogy ezek mennyiben szorulnak rá a regionális politika esetleges változása következtében járó támogatásokra.

2. Régiók és vidékiség az Európai Unióban

A regionális politika alappillérei a régiók, amelyeknek számos meghatározása van; ezekben a közös az, hogy ezek meghatározott területi egységek, amelyek közös társadalmi jellemzőkkel bírnak. Méretüket általában az országos és lokális szint közé helyezik (Szabó, 2015). Ennek megfelelően jött létre az Európai Unió területi felosztásának rendszerezését szolgáló területfelosztás: a NUTS-rendszer (magyarul Statisztikai célú Területi Egységek Nomenklatúrája). Ez három szintet különít el. A NUTS 1-es szinten található a legnagyobb, általában társadalmilag és gazdaságilag együvé tartozó területeket összekapcsoló régiók. A NUTS 2-es régiók a regionális politikák alapkövei és közepes nagyságú terület egységeket jelentenek. Végül a legalsó szinten találhatjuk a NUTS 3-as régiókat, amelyek már jóval kisebb egységeket jelentenek (Magyarországon Budapestet és a megyéket), mint az előbbiek, így általuk lehetőség nyílik az alaposabb vizsgálatokra is (Eurostat, 2018a).

Nemcsak a régió, hanem a vidékies térségek fogalmát is sokan sokféleképpen igyekeztek meghatározni, aminek következtében számos magyarázat látott napvilágot (Szabó, 2010, Kis,

2011, Valanszki, 2015, Kovács et al. 2015 stb.). A sokszínűséget az okozza, hogy a fogalom értelmezése attól is függ, hogy milyen szempontból vizsgáljuk: földrajzi, gazdasági, szociális, kulturális aspektusból. Mindegyik eltérő értelmezés más-más eredményt hoz, így a különböző definíciók alapján egészen eltérő méretű és tulajdonságú térségeket kapunk (Kis, 2011).

Európában sokáig a vidéki térségeket a városiakkal szemben, maradékalapon képezve határozták meg; ez az elgondolás egyértelműen a városokat helyezte előtérbe. Ezen korai meghatározásokban (pl. Vidéki Térségek Európai Chartája 1996-ból) a gazdaság és társadalom (pl. népesség, kultúra, intézmények) alacsony koncentrációja, valamint a területhasználati jellemzők alapján határolták le a vidéki térségeket. Az 1999-ben kiadott Európai Területfejlesztési Perspektívában már összetettebb definíció jelent meg, miszerint az egyes vidéki térségek is jelentősen eltérnek egymástól, egyedi értékek és problémák jellemzik őket. A 2000-es évek elején indult ESPON program egyik tematikus projektje is a vidék-város kapcsolatot vizsgálja. Eszerint bár a város és vidék közti strukturális különbségek (pl. népesség eloszlása, területhasználat, településszerkezet) lassan változnak, azonban a funkcionális tulajdonságok közti eltérések (pl. a gazdasági termelés, kommunikáció) gyors módosulása miatt különválasztásuk nem mindig egyértelmű (Szabó, 2010, Kis, 2011).

Ugyanakkor a regionális politika szempontjából egyértelmű lehatárolásra van szükség. Ennek alapja – a rendkívül sokszínű szakirodalom ellenére, vagy éppen emiatt – napjainkig is a népsűrűség. Az Európai Unióban két vidékiséghez kapcsolódó régiótípust határozhatunk meg: egyrészt az ún. nagyvárosi tipológiát, amely a nagyvárosok és agglomerációik régióit állítja szembe az ezeken kívül eső területekkel, illetve a háromosztatú ún. város-vidék tipológiát, amely a NUTS 3-as régiókat döntően városias, átmeneti és döntően rurális kategóriákra osztja. E kettő tipizálás a vidékiség értelmezésének két irányát is megmutatja, hiszen míg előbbi értelmezés szerint vidéknek számít minden, a nagyvárosi agglomerációkon kívül eső térség, addig a másik szerint a rurális és urbánus terek kettősége figyelhető meg, a kettő között átmeneti kategóriával. Így előbbiben a hangsúly a nagyvárosi térségeken van, míg utóbbiban az urbánus-rurális térségek duálja, egyenrangúsága sejlik fel.

Ezen régiótípusok lehatárolási módszerei többlepcsősek: első lépésként mindkettő esetén 1x1 kilométeres GRID-cellák népesség és népsűrűség adatait használva meghatározzák az ún. városi központokat (minimum 50.000 fő és 1500 fő/km²) és az ún. rurális GRID-cellákat (maximum 5000 fő és 300 fő/km²). Előbbit LAU 2 (települési) szintre kiterjesztve megállapítják a „központi városokat”, majd ingázási adatokat felhasználva azok „ingázási zónáját”. E kettő együttesét hívják „funkcionális várostérségnek”, röviden FUA-nak. Nagyvárosi régiónak azok a NUTS 3-as szintű területegységek számítanak, amelyek népességének legalább 50%-át kiteszi egy, legalább 250.000 fős FUA. Végezetül maradékalapon meghatározásra kerülnek a nem-nagyvárosi régiók (Eurostat, 2018b). A döntően rurális régiók esetén, hasonló lépések során, a rurális GRID-cellákból előbb rurális térségeket (LAU 2 szint,

ahol a népesség minimum 50% él rurális cellában), majd azokból a már említett régiókat képzünk (NUTS 3 szint, ahol a népesség minimum 50%-a rurális térségben él) (Eurostat, 2019).

3. Kutatási eredmények

3.1. A vidéki térségek területi megoszlása az Európai Unióban

Az Európai Unió 1164 NUTS 3-as régiója közül – nem ide értve a Brexit okán az Egyesült Királyság régióit és a francia tengerentúli területeket – 728 nem-nagyvárosi (63%) és 485 döntően rurális (42%) régió. A két régiócsoporthoz nagy az átfedés, hiszen 443 olyan régió van, amely mindkét régiótípusba beleesik: ez a döntően rurális régióknak 91%-át jelenti.

Ezek földrajzi megoszlására igaz, hogy a nem-nagyvárosi és a döntően rurális régiók nagy aránya elsősorban az európai szinten értelmezett centrum-periféria viszonyrendszer utóbbi térségeiben (Nemes Nagy, 2009), azaz a központoktól távolabbi területeken jelentősebb. Így Kelet-Közép-Európa országai mellett a dél-európai Portugáliában és Görögországban, az észak-európai Finnországban, avagy a nyugat-európai Írországban találunk nagy arányban vidékies régiókat. Ugyancsak nagy az arányuk a döntően magashegységi domborzatú országokban is: Horvátország, Görögország, Szlovénia, Ausztria. Ezzel szemben Nyugat-Európa legtöbb államában és a kisállamokban relatíve kevés vidékies térséget találunk: előbbiekben az urbanizáció magas foka az ok, míg utóbbiakban az, hogy a főváros kiemelkedő értékei miatt az ország általában egyetlen régiója városias, vagy átmeneti jellegű lesz (pl. Ciprus, Luxemburg, Málta).

3.2. A vidéki régiók népesedési, munkaerőpiaci jellemzői az Európai Unióban

Az Európai Unió nem-nagyvárosi és döntően rurális régióira általánosságban igaz az, hogy – tekintettel a régiótípusok közti jelentős mértékű átfedésre – hasonló társadalmi-gazdasági jellemzőkkel bírnak. Az alábbiakban így a vidékies régiók jellemzőit közösen mutatom be, külön utalva az egyes esetekben fellépő régiótípusok közötti különbségekre.

1. táblázat: A kiemelt tipológiák által jellemzett régiók átlagos népsűrűsége és népességük korcsoport szerinti megoszlása, 2016

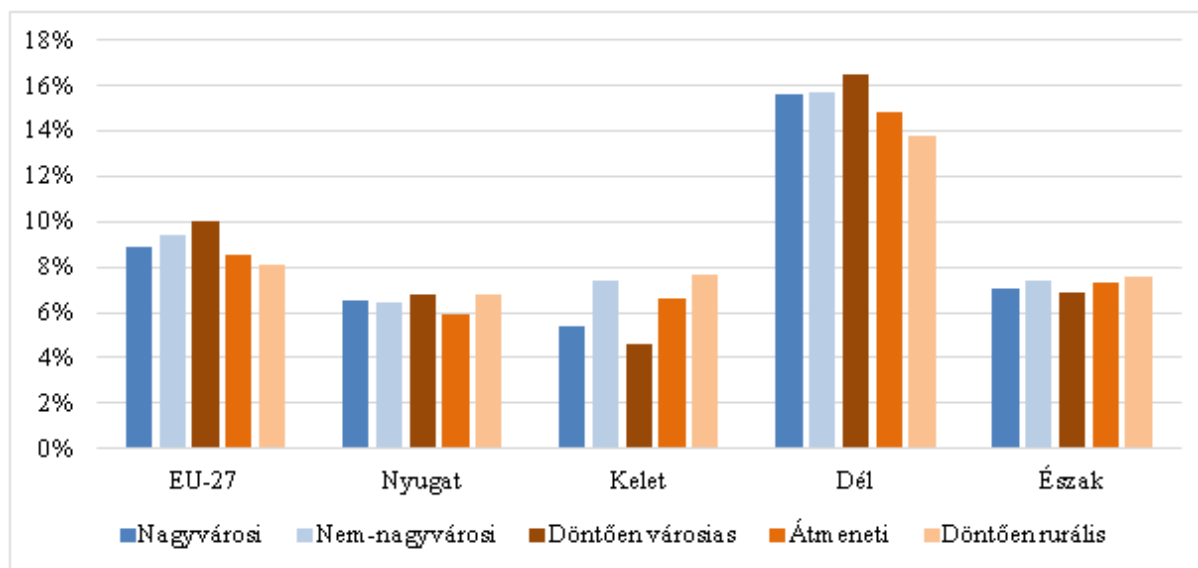
	Népsűrűség, 2016 (fő/km ²)	Népesség korcsoportok szerint, 2016 (%)		
		15 év alatt	15 - 64 év között	65 év felett
EU-27 (összes)	107	15%	65%	19%
Nagyvárosi	235	15%	66%	19%
Nem-nagyvárosi	61	15%	65%	20%
Döntően városias	465	15%	66%	18%
Átmeneti	107	15%	65%	20%
Döntően rurális	50	15%	65%	20%

Forrás: Eurostat (2019) alapján saját készítés

Ahogy az 1. táblázat is mutatja, az Európai Unió vidékies térségeinek átlagos népsűrűsége elmarad más régiótípusokétól, aminek hátterében lehatárolásuk módja áll. Különösen a rurális régiók népsűrűsége alacsony, azonban közöttük is találunk kiemelkedő értékeket: így egyes német, rurálisnak mondott régiókban akár 1000 fő/km² feletti is lehet a népsűrűség értéke. A nem-nagyvárosi régiók között általában a döntően városias régiók emelkednek ki: igaz Melilla és Ceuta speciális földrajzi fekvésének is köszönheti 4000 fő/km² feletti népsűrűség-értékét.

Összeurópai szinten hasonló a városias és vidékies térségek korszerkezete, hiszen maximum 1-2%-pontnyi eltérést találhatunk az egyes területek korcsoportjainak össznépességhez képest viszonyított arányaiban. A számítások azt is igazolták, hogy amennyiben az Európai Uniót déli (Ibériai-félsziget országai, Olaszország, Málta, Görögország, Ciprus), keleti (Balti államok, Visegrádi Négyek, jugoszláv utódállamok, Románia, Bulgária), északi (Svédország, Finnország, Dánia) és nyugati részekre (többi ország) osztjuk, azokon belül is csak mérsékelt eltéréseket tapasztalhatunk. Igaz, mindegyik országcsoportban valamivel fiatalosabb a városias, nagyvárosias régiók korszerkezete, azonban nagyarányú (az átlagnál 2%-pontnál nagyobb mértékű) eltéréseket ilyen szinten sem találunk.

1. ábra: A kiemelt tipológiák által jellemzett régiók munkanélküliségi rátája (15 év feletti korosztály körében) az Európai Unió nagyrégióiban, 2016 (%)

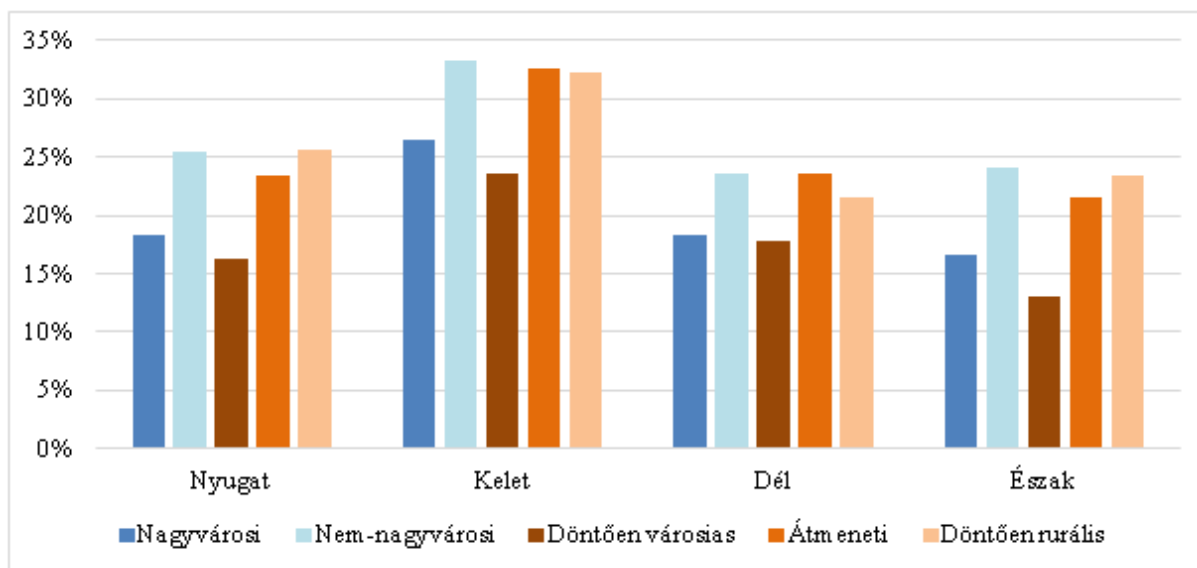
Forrás: Eurostat (2019) alapján saját készítés

A munkaerőpiaci jellemzőiről sokat elmond a munkanélküliség mutatója és az abból képzett relatív változók. Az 1. ábra tanulsága szerint a 15 éveseknél idősebb korosztály körében a munkanélküliségi ráta csak kismértékben tért el az egyes régiócsoportokat tekintve: míg a nem-nagyvárosi régiókban valamelyest átlag feletti, addig a rurális térségekben valamelyest az alatti értékekkel találkozhatunk. Azonban itt kifejezetten jelentős eltéréseket találhatunk az egyes országcsoportok között; nem csupán a munkanélküliség összértéke, hanem egyes régiócsoportok közötti megoszlása közt is. Míg a déli országokban – ahol jóval magasabb a munkanélküliségi ráta – a döntően rurális régiók munkanélküliségi értéke relatíve alacsony,

addig a keleti tagállamokban a vidékies régiótípusok munkanélküliségi rátáinak értékei jócskán meghaladják a városi régiókéét. Azaz míg Dél-Európában a munkanélküliség inkább városi, addig a hazánkat is magába foglaló Kelet-Közép-Európában inkább vidéki problémaként jelentkeznek.

Az egyes régiócsoporthoz munkaerejét azonban nem csak a munkanélküliség, hanem a foglalkoztatottak gazdasági ágazatokba való tartozása alapján is jellemezhetjük. Ezen a téren, az előzetes várakozásnak megfelelően azt tapasztalhatjuk, hogy a vidéki régiókban magasabbak a primer szektor (mező-, erdőgazdálkodás és halászat) értékei, mint a városokhoz, nagyvárosokhoz kapcsolódó térségekben. Ugyancsak magasabb a szekunder szektor (ipar, építőipar) részaránya is, míg a terciér szektoré (szolgáltatások) ennek megfelelően relatíve alacsony; igaz így is a foglalkoztatottak abszolút többsége (69%-a) a szolgáltató szektorban dolgozik. Mindez azt mutatja, hogy míg a primer szektor továbbra is a vidékies térségekre jellemző inkább, addig a korábban főleg (nagy)városokra jellemző ipar is kihelyeződik az átmeneti és vidéki térségekbe, a terciér szektor részaránya pedig hiába jóval magasabb a városias térségekben, azonban azokon kívül is ez vált a legfőbb foglalkoztatóvá.

2. ábra: A kiemelt tipológiák által jellemzett régiók szekunder foglalkoztatási részaránya az Európai Unió nagyrégióiban, 2016 (%)

Forrás: Eurostat (2019) alapján saját készítés

Ezen értékek háttérében is jelentős makroregionális egyenlőtlenségek vannak. Az agrárium terén bár többszörös az egyes országcsoporthoz tartozók értéke közti eltérés (a keleti országokban 12% a primer szektor részaránya, a déliekben 5%, míg az északiakban és a nyugatiakban 2-3%), azonban az országcsoporthoz tartozók régiótípusai közti eltérések mindenhol hasonlóak: azaz mindegyik országcsoporthoz tartozóban magasabb a vidékies térségek primer foglalkoztatási részaránya a városias, nagyvárosias térségekéhez képest. Ezzel szemben a szekunder szektor esetén már a régiócsoporthoz tartozók közötti megoszlásban is eltérések vannak az egyes országcsoporthoz tartozók között: míg nyugaton és északon a döntően rurális régiók értéke a legmagasabb, addig a másik két

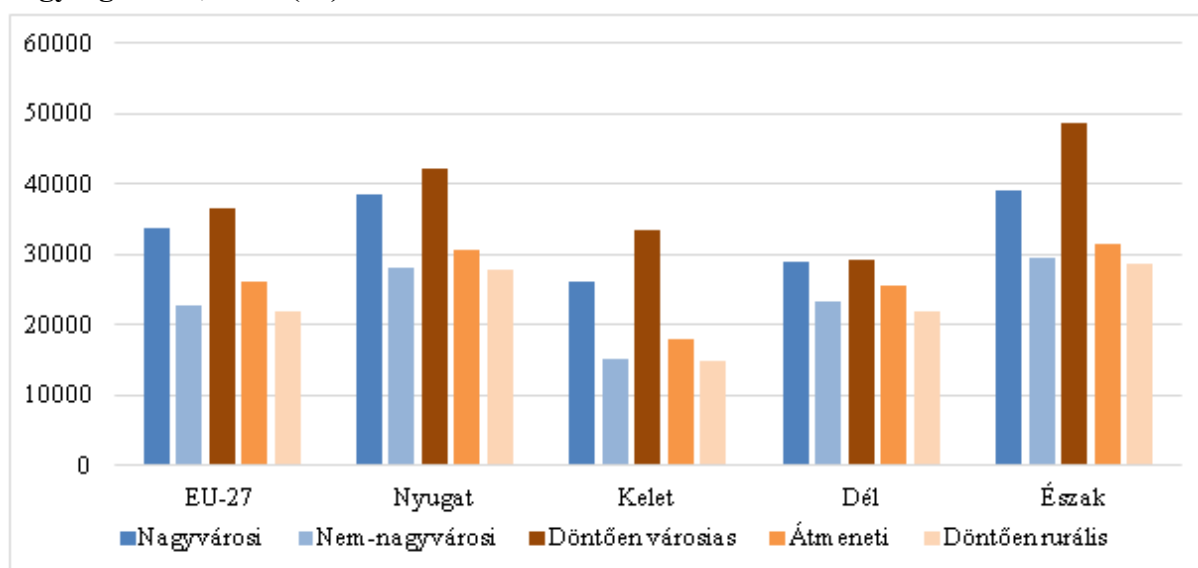
országcsoporthoz valamelyest alacsonyabb, mint az átmeneti régiókban. Megfigyelhető ugyanakkor az is, hogy míg Európa legtöbb régiójában a szektor foglalkoztatási részaránya 20% körül mozog, addig a keleti tagállamokban eléri a 30%-ot (ld. 2. ábra).

Összegzésül megállapítható, hogy összeurópai szinten alacsonyabb munkanélküliségi ráta, illetve magasabb primer és szekunder részarány jellemzi a vidéki térségeket, mint a városias régiókat, azonban ezek mögött számos regionális eltérés húzódik. Ezek közül kiemelendő a munkanélküliség városi (déli tagállamok), vagy vidéki (keleti tagállamok) problémaként való megjelenése jelentette különbség, valamint az, hogy míg nyugaton és északon az ipari foglalkoztatás súlypontja kitolódott a döntően rurális térségekbe, addig a keleti és déli tagállamokban inkább az átmeneti régiókra jellemző a magas szekunder részarány.

3.3. A vidéki régiók gazdasági mutatói

A szektoriális megoszlás nem csak a foglalkoztatottak, hanem a gazdasági termelés szempontjából is vizsgálható. Az előbbieken ismertetettekhez hasonlóan ismét azt tapasztalhatjuk, hogy a vidékies térségekben magasabb a primer és szekunder ágazatok részaránya. Ugyanakkor az agrárium gazdasági termelésből való részesedése minden régiócsoporthoz alacsonyabb a népességből való részesedésnél. A nem-nagyvárosi régiókban 9% a primer foglalkoztatottak aránya, míg a bruttó hozzáadott értékből (GVA) csak 3%-kal részesedik a szektor. Ugyanezek az arányok a döntően rurális régiókban 12% és 4%. Mindez a primer szektor relatíve alacsony produktivitását jelzi egyfelől, másrészt pedig a vidéki térségek visszafogottabb gazdasági termelését is előre vetíti (hasonló eredményeket hozott Kiss, 1998 és KSH, 2007 is).

3. ábra: A kiemelt tipológiák által jellemzett régiók egy főre jutó GDP-je az Európai Unió nagyrégióiban, 2016 (%)

Forrás: Eurostat (2019) alapján saját készítés

Ezt támasztja alá az egy főre eső bruttó regionális össztermék (azaz az egy főre eső GDP) értéke is. A 3. ábra tanulsága szerint mindegyik országcsoportban megelőzi a városias térségek értéke a vidékies térségeket, azonban ezen nagyrégiók között jelentős eltéréseket is találunk: egyrészt a nyugati és északi országokban jóval magasabb a gazdasági fejlettség ezen mutatójának értéke, mint a déli és keleti tagállamokban, másrészt az Európai Unió keleti részében jóval nagyobb a vidékies térségek lemaradása, mint másutt. Mindez egyszerre köszönhető az elmaradottabb gazdasági szerkezetnek és az alacsonyabb produktivitásnak.

Természetesen az egyes régiótípusokon és nagyrégiókon belül is jelentős eltéréseket találhatunk, nem csak közöttük. Mindezen különbségek feltárására területi egyenlőtlenségi mutatókat alkalmaztam: súlyozott relatív szórást és Hoover-indexet. Ezek alapján megállapítható, hogy a nem-nagyvárosi és átmeneti régiók belső egyenlőtlenségei a legkisebbek, míg a rurálisaké és nagyvárosoké a legnagyobbak (ld. 2. táblázat), azaz a kétféle vidékies térség itt nem kezelhető együtt.

2. táblázat: A kiemelt tipológiákba tartozó régiócsoportok egy főre jutó GDP-értékének belső, területi egyenlőtlenségei, 2016 (%), 2016

	Súlyozott relatív szórás	Hoover-index
EU27 (összes)	48%	16,6%
Nagyvárosi	46%	15,7%
Nem-nagyvárosi	37%	14,6%
Döntően városias	43%	15,0%
Átmeneti	39%	13,2%
Döntően rurális	45%	15,5%

Forrás: Eurostat (2019) alapján saját készítés

A döntően rurális régiók nagy belső egyenlőtlenségeinek hátterében elsősorban a nagyrégiók fejlettségbeli különbségei állnak. Amennyiben a döntően rurális régiókat egy főre jutó GDP értékük alapján kvintilisekbe osztjuk, azt tapasztaljuk, hogy alapvetően a fentebb bemutatott országcsoportok szerint oszlanak meg a régiók. Míg a nyugati és északi döntően rurális régiók elsősorban a gazdasági fejlettség szerinti első és második kvintilisekbe tartoznak (a nyugati régiók 35 és 30%-a, míg az északiaknak 38 illetve 58%-a tartozik a két legmagasabb gazdasági fejlettségű csoportba), addig a déli országok jelenléte a negyedik (43%), a keletieké pedig az ötödik kvintilisen belül (61%) kiugró. Azaz a döntően rurális régiók közti különbségek elsősorban a makroregionális helyzetnek köszönhetők.

3.4. Vidéki régiók Magyarországon

A magyar szakpolitika a vidéki térségeket az Európai Unió és az OECD gyakorlatához hasonlóan a népsűrűség alapján határolja le: az OTK-ban a vidékies térségeket azon kistérségek alkotják, amelyekben (1) a népsűrűség alacsonyabb 120 fő/km² -nél, valamint (2) amelyekben a népsűrűség alacsonyabb 120 fő/km² -nél és található a kistérségben 20 ezer fő feletti település

(városias központú vidékies térség)” (NFGM, 2009). Ezt követve megállapítható, hogy az Európai Unió módszere alapján meghatározott 13 magyar rurális régió közül kettőben (Győr-Moson-Sopron és Fejér megyék) a vidékies járások népességéből való részaránya 50% alatt marad, így ezek kevésbé számítanak „vidékiesnek”, mint társaik. Ezt támasztja alá, hogy számos más mutató terén (egy főre eső GDP, népsűrűség, foglalkozási szerkezet) a kelet-közép-európai átlagnál (ideszámítva az átmeneti és városias régiókat is) városiasabbnak – azaz a döntően városi régiók átlagértékéhez közelebbinek – mondható értékekkel bírnak.

Mindent összevetve így is 11 olyan megyéje marad hazánknak, amelyek döntően rurálisnak tekinthetők, nem csak az Európai Unió, hanem a magyar szakpolitika szemszögéből is. Ezen régiócsoporthoz, mely hazánk területének 57%-át, népességének pedig 37,5%-át adja, magyar és uniós fejlesztéspolitikában való kiemelt kezelése tehát rendkívül fontos lenne Magyarország számára, különös tekintettel arra, hogy közülük kerülnek ki a gazdasági szempontból egyébként is fejletlenebb országunk legelmaradottabb térségei: Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, vagy éppen Békés megyék.

4. Konklúzió

A vidékies (nem-nagyvárosi, döntően rurális) régiók tehát jelentős súllyal képviseltetik magukat az Európai Unióban. Kifejezetten magas az arányuk a periférikus elhelyezkedésű, illetve hegyvidéki országokban. A lehatárolásuk okán is alacsony népsűrűség jellemzi őket, ugyanakkor a korszerkezetük csak kismértékben tér el a városias térségektől. A munkanélküliségi rátájuk sem tér el nagy arányban, sőt valamivel alacsonyabbnak is mondható, mint a városias térségé. Már nem beszélhetünk agrártúlsúlyról a vidékies térségekben – sem a foglalkoztatás, sem a bruttó hozzáadott érték tekintetében – de itt továbbra is magasabb a primer szektor részaránya. Ugyanez igaz a szekunder szektorra is, ami az ipar lassú vidékre „vándorlását” jelzi. Az egy főre jutó gazdasági termelés ugyanakkor jóval alacsonyabb, mint más régiótípusok esetén; emellett jelentős belső egyenlőtlenségek is jellemzik, amelynek fő oka az egyes országcsoporthoz (nyugati, északi, déli és keleti tagországok) közti eltérés.

Ez a különbség azonban nem csak a gazdasági fejlettség terén köszön vissza. Kelet-Közép-Európában jóval nagyobbak a régiócsoporthoz közti egyenlőtlenségek és a vidékies térségek egyértelműen problémásabbnak tekinthetők más régiótípusoknál: magasabb a munkanélküliség, alacsonyabb a gazdasági fejlettség, illetve kiemelkedően magas a primer szektor részaránya, amelynek produktivitása messze elmarad a többi ágazattól. Ugyanez tapasztalható hazánkban is, így magyar szempontból támogatandó lenne a vidékies, elsősorban a rurális térségeket célzó, átfogó Európai Unió szintű támogatási rendszer kidolgozása, azonban ez a régiócsoporthoz nagy belső egyenlőtlenségei és európai szinten kevésbé jelentős lemaradása – sőt pl. a munkanélküliség terén előnye – okán nem indokolt.

Forrásjegyzék

EC (2019a) Heading 1b: Economic, social, and territorial cohesion. https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/eu-budget/spending/topic/eu-funding-programmes-2014-2020/heading-1b-economic-social-and-territorial-cohesion_en. Elérve: 2019. 07. 30.

EC (2019b) New Cohesion Policy. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/. Elérve: 2019. 06. 08.

EC (2019c) The EU's main investment policy. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/. Elérve: 2019. 07. 30.

Eurostat (2018a) NUTS – Background. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>. Elérve: 2019. 07. 30.

Eurostat (2018b) Territorial typologies for European cities and metropolitan regions. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies_for_European_cities_and_metropolitan_regions#A_typology_of_metro.28politan.29_regions. Elérve: 2019. 06. 07.

Eurostat (2019) Territorial typologies manual - urban-rural typology. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies_manual_-_urban-rural_typology#Classes_for_the_typology_and_their_conditions. Elérve: 2019. 06. 07.

Kis K. (2011): A vidék és a vidéki térségek meghatározásának európai vonatkozásai. In: Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok, 6. évf. 1-2. szám, pp. 105-112.

Kiss J. (1998) Az ágazati gazdaságszerkezet szerepe a regionális differenciálódásban Magyarországon. Tér és Társadalom, 12. évf. 1-2. szám, pp. 138-162.

Kovács A. D. – Farkas J. Zs. – Perger A. (2015) A vidék fogalma, lehatárolása és tipológiai kísérlete. Tér és Társadalom, 29. évf. 1. szám, pp. 11-34.

KSH (2017) A gazdasági fejlettség alakulása a kelet-közép-európai régiókban. Statisztikai Tükör, 1. évf. 54. szám, pp. 1-5.

Nemes Nagy J. (2009) Terek, helyek, régiók – A regionális tudomány alapjai. Budapest, Akadémiai Kiadó, p. 350

NFGM (2009) Kézikönyv a területi kohézióról. Budapest, Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, p. 160

Szabó Sz. (2010) Vidéki térségek Magyarországon, és azok főbb társadalmi-gazdasági problémái. In: Szabó Sz. (szerk.) Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanulmányok 5. Trefort Kiadó, Budapest, pp. 11-71.

Szabó P. (2015) Régió és térszerkezet – az elmélettől a területpolitikáig. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, p. 275

Valanszki I. (2015) Vidéki térségek fejlesztését szolgáló indikátorrendszer kidolgozása. PhD-értekezés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola, p. 206

Statisztikai adatok forrása

Eurostat (2019) Database. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. Elérve: 2019. 06. 07.

Szigetmonostor az ékszerdoboz

Kasza Zsolt¹

Összefoglalás

Az adottságok azok, amik meghatározzák Szigetmonostor, mint település ékszerdoboz jellegét.

2017. szeptember 9. én Szigetmonostoron A Saját sorsunk – A jövő önmenedzselése Own fate – Self-managing the Future konferencia dolgozta fel a fenntarthatóság témakörét Szigetmonostoron, köztük az ékszerdoboz jelleg fenntarthatóságát is. Az azóta eltelt lassan két év arra enged következtetni, hogy ennek a képnek a fenntartása sikeres volt a településen.

2017 decemberében készült el Szigetmonostor Településképi Arculati Kézikönyve (TAK), amely szintén tárgyalja a településképi fenntarthatóságának kérdését. A településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény, mint minden települést így Szigetmonostort is kötelezte arra, hogy készítse el a TAK-ot. A törvény értelmében a helyi lakosság véleményének megkérdezése nélkül nem lehetett véglegesíteni ezt a fontos dokumentumot. Szigetmonostor életében immáron sokadszor fordult tehát elő, hogy a lakosság beleszólhatott abba milyen képet tartsanak fent a településen. Noha Szigetmonostor településmarketingje nem nevezhető hibátlannak, számos pozitívumot lehet benne találni. Talán az egyik legfontosabb, hogy a település vezetése nem feledkezik meg a helyi lakosság véleményéről, hanem azt megértve dönt. További előny, hogy nem téveszti össze a településmarketinget a turizmusmarketinggel még akkor sem, ha vélhetően a 3. számú tehát turista orientált településmarketinget alkalmazza. Ha figyelembe vesszük azt, hogy vannak magyar települések, amelyeknél mindkét hibát elkövetik (elfeledkeznek a helyi lakosságról és összetévesztik a turizmusmarketinget a településmarketinggel) akkor Szigetmonostor településmarketingje inkább tartozik a jó példák, jó gyakorlatok közé mintsem a rossz településmarketing gyakorlatok közé.

2019. május 26 án zajlott EP választás után 2019 őszén az önkormányzati választások következnek. A településmarketing lehetőségeit ismerő és azt jól alkalmazni képes polgármesterjelöltek remélhetőleg élni fognak választási kampányaikban a településmarketing adta lehetőségekkel.

Abstract

It is the conditions that determine the character of Szigetmonostor as a settlement's jewelry box.

September 9, 2017 in Szigetmonostor The conference Our Own Fate - Self-Managing the Future Own fate - Self-managing the Future conference in Szigetmonostor, including the

¹ PhD-hallgató; Nemzeti Községi Szolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola; kaszazsolt@gmail.com

sustainability of the jewelry box. Slowly two years have passed since it was concluded that the maintenance of this image was successful in the settlement.

In December 2017, Szigetmonostor's Municipal Imagery Handbook (TAK) was prepared, which also discusses the sustainability of the settlement image. LXXIV of 2016 on the Protection of Settlements Act, like all settlements, obliged Szigetmonostor to prepare the TAK. By law, this important document could not be finalized without consulting the local population. Thus, for many times in the life of Szigetmonostor, the public could have had a say in the image of the settlement. Although Szigetmonostor's municipal marketing cannot be called flawless, there are many positives to it. Perhaps one of the most important is that the management of the settlement does not forget the opinion of the local population, but decides to understand it. A further benefit is that it does not confuse settlement marketing with tourism marketing, even if it is believed that number 3 is tourism-oriented settlement marketing. If we consider that there are Hungarian settlements where both mistakes are made (they forget about the local population and confuse tourism marketing with settlement marketing) then Szigetmonostor's settlement marketing is more of a good example, a good practice than a bad settlement marketing practice.

Following the EP elections on May 26, 2019, municipal elections will follow in the fall of 2019. Mayor candidates who are familiar with and well-versed in the potential of township marketing will hopefully use the opportunities offered by township marketing in their election campaigns.

Bevezető

A tanulmány aktualitását az adja, hogy 2019 október 13 án vasárnap rendezik meg Magyarországon a polgármester választásokat. A polgármester jelöltek 2019 es kampányaikban¹ azt ígérik jobb lesz a település élete, ha a helyi lakosok őket választják meg. Ebben játszhat fontos szerepet a településmarketing, mert komoly segítséget nyújthat abban, hogy a 2019- 2024 közötti önkormányzati ciklusban az adott település élete ténylegesen javuljon. Ilyen eredmény lehet az, ha a rurális térségekre jellemző elvándorlás helyett a lakosság szám öröndetes módon nem csökken, hanem emelkedik. Ilyen lakosság szám növekedés volt Szigetmonostoron is. A településfejlesztés Szigetmonostoron átlátható és fenntartható módon kialakított. A tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a választási kampányokhoz a településmarketinget csak egy átgondolt, koncepcióra épített operatív tervvel lehet jól alkalmazni.

Szigetmonostor adottságának bemutatása:

Szigetmonostor a Szentendrei-sziget közepén fekszik. „Ősi egyházi település, amely a Duna két ága által védett helyen, sok történelmi vihartól menekült meg, szerencsés földrajzi helyzete

¹ A polgármester választásokban nem új keletű az, hogy a polgármesterek a helymarketinget alkalmazzák. Lásd erről részletesen Papp-Váry Árpád hogyan lesz a településéből márka? A városmárkázás alapjai Beszédék könyve polgármestereknek Szónoklatminták és kommunikációs tanácsok minden alkalomra 2011 Raabe2011. augusztus pp 1-24

okán.”¹ A Duna ölelése a történelmi időkben számos esetben megvédte a települést a támadásoktól, de napjainkban nincsenek háborúk. Manapság nincs tehát, mitől megvédje Szigetmonostort a Duna. Ha csak nem az ide látogató turistáktól, és a velük járó kosztól, zajtól, a benzingőztől. De akkor miért hirdeti a település azt, hogy Szigetmonostor a „Szentendrei-sziget turisztikai központja” és miért rendez évente több mint 100 turistacsalogató rendezvényt a település? A válasz nyilvánvaló: ebből próbál a település bevételekhez jutni. Akkor most Szigetmonostor egy ékszerdoboz, a béke szigete vagy egy turista központ?

1. ábra Szigetmonostor a Szentendrei-sziget turisztikai központja

Forrás: <http://www.szigetmonostor.hu/> (letöltve: 2019. szeptember 1.)

A Duna ma, inkább elválasztja, elszigeteli, mintsem védelmezi Szigetmonostort. Ennek felismerése indította el 2009-ben azt a szavazást, amelynek eredménye alapján a lakosság túlnyomó része (a szavazók 82,77%-a) hidat akart Szigetmonostor és Szentendre között². Mivel a híd megépítése nagyon drága és a hidat olyan magasra kellene építeni, hogy egy esetleg 1 méteres vízemelkedés esetén is közlekedni lehessen rajta mind a mai napig nem készült el a híd. Jelenleg a hidat nem akaró kisebbség (17%) akarata érvényesül, ami Szigetmonostort ékszerdobozként kívánja megőrizni. Erre utal a településről készült 21 perc 37 másodperc hosszú video is, aminek a címe a béke szigete.³

A település továbbra is csak komppal közelíthető meg autók és biciklisták számára. Továbbra sem tud sem mentőautó, sem tűzoltó autó közvetlenül a településre jutni, csak nagyot kerülve Tahitófalun keresztül.

¹ Forrás: Szigetmonostor TAK 2. oldal https://drive.google.com/file/d/1P_TeGwuN-IVCFdj1X8rDMRDvQSKhHmMt/view letöltve 2019. szeptember 1.

² 2009. MÁRCIUS 1-én az 1838 szavazatra jogosultból 1138 fő (61,91%) szavazott az alábbi kérdésről: „Egyetért-e Ön azzal, hogy Szigetmonostor település Önkormányzata ragaszkodjon a Szigetmonostort Szentendrével összekötő, közúti közlekedést biztosító autós híd megépítéséhez, és hogy egy kerékpáros – gyalogos híd nem helyettesítheti az építendő autós hidat?”

Az IGEN szavazatok száma (az 1138 főből) 942 fő (82,77%), a NEM szavazatok száma mindösszesen 194. (17%)
Forrás: <https://szigetmonostor.hu/index.php/monostori-hidugy> letöltve 2019. május 31

³ https://www.youtube.com/results?search_query=szigetmonostor+a+b%C3%A9ke+szigete

A helymarketingről röviden

A településmarketing Kotler¹ szerint attitűdváltozást kíván elérni az adott hely illetve a település célcsoportjaiban. Philip Kotler az 1986 –ban megjelent Principles of Marketing. Prentice-Hall, New Jersey könyve 690. oldalán Place marketingnek, geographical marketingnek nevezi és az alábbiak szerint határozza meg a településmarketinget: település vagy „helymarketing” „mindazon tevékenységek” gyűjtőfogalma, „amelyeknek a célja az egyes helyek iránti attitűd és viselkedés kialakítása, fenntartása és megváltoztatása.”

Ez Szigetmonostorra és annak helymarketingjére értelmezve azt jelenti, hogy a település iránti attitűdöt kell a különböző célcsoportokban megváltoztatni. Az attitűd három komponensének (kognitív, affektív, konatív) megváltoztatása a helymarketingben Tózsza István² szerint a „3M” modell szerint alakul.

A „3M” modell alapján a célcsoportokat először Megismertetni kell³ a település történetével, értékeivel stb. A Megismertetést követően, a Megszerettetés következik, mert amit nem ismerünk, azt nem fogjuk megszeretni. Ha tehát a célcsoportok nem szerették meg eddig a települést, akkor a marketingnek azért kell munkálkodnia, hogy megszeressék, ha pedig nem eléggé szerették meg akkor meg azért, hogy még jobban szeressék azt. A Megszerettetés időigényes és következetes offline, és online közösség építést jelent. Ha sikerült a Megismertetés és a Megszerettetés, akkor következhet a Megvédés. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a helyi célcsoport tagjai megvédik a települést a kósztól, a zajtól, a víz és légszennyezéstől.

A helymarketing folyamata

A helymarketing egy helyzetfelméréssel kezdődik. A különböző dokumentumok⁴, figyelembevételével kerülnek kitűzésre a célok, és azok megvalósítási tervei. A sikeres helymarketing jele Szigetmonostoron az, hogy a település neve szerethető márkává változott, a helyi lakók és az oda érkezők jól érzik magukat a településen, a településképp tiszta és rendezett. (Piskóti,2012⁵) a helymarketingben a 2K rendszerét a Kínálati mixet és a Kommunikációs mixet javasolja alkalmazni ezeknek a céloknak az elérése érdekében. A Kínálati mixet jól alkalmazza Szigetmonostor, mert az adottságokhoz igazítva alakította ki a településtermékét. A kommunikációs mix azonban ellentmondásos. Ha ékszerdoboz, azaz a béke szigete kíván lenni, akkor miért szervez ide 100- nál több eseményt turisták számára? Ha a Szentendrei-sziget turisztikai központja akar lenni, akkor miért hangsúlyozza a reklámfilm azt Szigetmonostor a béke szigete?

¹ Philip Kotler 88 éves az USA-ban élő marketing professzor a marketing világ egyik legismertebb szerzője

² Témavezető: Prof. Dr. Tózsza István PhD intézetvezető egyetemi tanár, NKE ÁKK előadásaiban, mint pl. A Jó, a Rossz és a Csúf a településmarketing didaktikája előadás 2019 március mutatja be a 3M rendszerét

³ Láthattuk, hogy ebben nagy segítségünkre van, 2017-ben elkészült Településképi Arculati Kézikönyv melynek első oldalain bárki ingyen tájékozódhat Szigetmonostor történetéről és jelentőségéről, a klasszikus prospektus, honlap, video, mint marketing eszközök mellett.

⁴ Ilyen például az Integrált Településfejlesztési Stratégia, Településfejlesztési koncepció, Akcióterületi fejlesztések stb.

⁵ Piskóti (2012) 56.o

A helymarketing célcsoportjai

(1) helyi lakosság (2) a befektetők operátora vagy operátorai (3) a befektető vagy más néven investor, aki a településen teremt munkalehetőséget (4) a településen dolgozó vendégmunkás, aki nem ritkán csak szombat vasárnap utazik vissza az állandó lakhelyére (5) sokat költő beteg például Magyarországon fogászati kezelésen tartózkodó külföldi (6) sokat költő egyetemista vagy főiskolai diák és végül (7) az általában keveset költő turista.

Szigetmonostor célcsoportjainak vizsgálata

A helyi lakosság, (az 1. számú célcsoport,) amelynek a véleményét az önkormányzat kikérte a hídról való szavazáskor, de a 2017-ben készült Településképi Kézikönyv (TAK) kapcsán is. Szigetmonostor figyelembe vette, hogy a többség hidat szeretne mégis több mint 10 éve a hidat nem akarók akarata és az ékszerdoboz jelleg megőrzése érvényesül. A TAK tükrözi azt, a helyi lakosok hogyan szeretnék megőrizni Szigetmonostor településképét, tehát a település nem feledkezett meg a legfontosabb célcsoport a helyi lakosok véleményének megkérdezéséről.

Sem az operátorok, (2. számú célcsoport) sem a befektetők, (3. számú célcsoport) sem a vendégmunkások (4. számú célcsoport) hada nem árasztja el a települést. Pedig lennének befektetési lehetőségek Szigetmonostoron. Lehetne befektetni a (1) Klímapark projektbe, (2)(Zöld)turizmus lehetőségeibe, (3) Biokert Szigetmonostor, Tudatos Vásárlói Közösségbe, (4) Helyiek Szigetmonostorért: Faluszépészeti Egyletbe, vagy a (5)Kék Hullám Egyesületbe¹ is. Ezek a befektetések tovább növelhetik a településen a munkalehetőségek számát és a településsel való elégedettséget is.

Valójában a sokat költő beteg (5. számú célcsoport) sem kiemelkedően jellemző Szigetmonostorra. Nem járnak ide fogászati eljárásokért fizető külföldiek. Nézzünk egy ellenpéldát. Budapest XIV. kerületében az „A” Hotel jóformán abból él, hogy a külföldi a Hoteltől egy megállóra található fogászati rendelőben csináltatja meg a fogait. Magyarország annyi olcsóbb ugyanis fogászati ellátás tekintetben, hogy az angol vagy más külföldi állampolgár inkább utazik Zuglóba, az „A” Hotelba pár napra/hétre, mint ezt a kezelést hazájában fizetné ki! Ilyen vagy hasonló sokat költő „beteg” (5. számú célcsoport) nincs elég Szigetmonostoron.

Szigetmonostornak nincs egyeteme és főiskolája sem, így a szeptembertől egészen nyárig itt lakó diákok seregétől (6. számú célcsoport) sem kell tartani. Másként fogalmazva diákoknak történő szoba kiadásból sem jut túl nagy jövedelemhez Szigetmonostor. (más településeken az egyetemek főiskolák környékén a kiadó szobák folyamatos bevételt jelentenek a helyi lakosságnak)

Kizárásos alapon tehát marad a turista (a 7. számú célcsoport). A turista azonban keveset költ és kereslete meglehetősen szezonális. Néhány ebéd, belépőjegy vagy néhány vendégéjszaka eltöltése nem sokkal növeli a település bevételeit kivéve, ha a település évente 100- nál több

¹ Ezek a befektetési lehetőségek hangzottak el a 2017. szeptember 9. én Szigetmonostoron A Saját sorsunk – A jövő önmenedzselése konferencián.

eseményt szervez¹. A kereslet elsősorban jó idő esetén mutatkozik csak, mert kinek van kedve például januárban biciklivel Budapestről Szigetmonostorra kirándulni? Ha Siófoknak a Balaton fővárosának nem sikerül megélnie egész évben a turizmusból, akkor hogyan sikerülhetne ez Szigetmonostornak? Még az olyan európai országokban, mint Görögország, vagy Olaszország, amit Isten is a turizmusra teremtett sem találunk olyan településeket, amelyek kizárólag turizmusból tudnának 12 hónapig megélni. Ilyen települések ugyan léteznek a világon, de nem Európában.

Szigetmonostor helymarketingjének beazonosítása

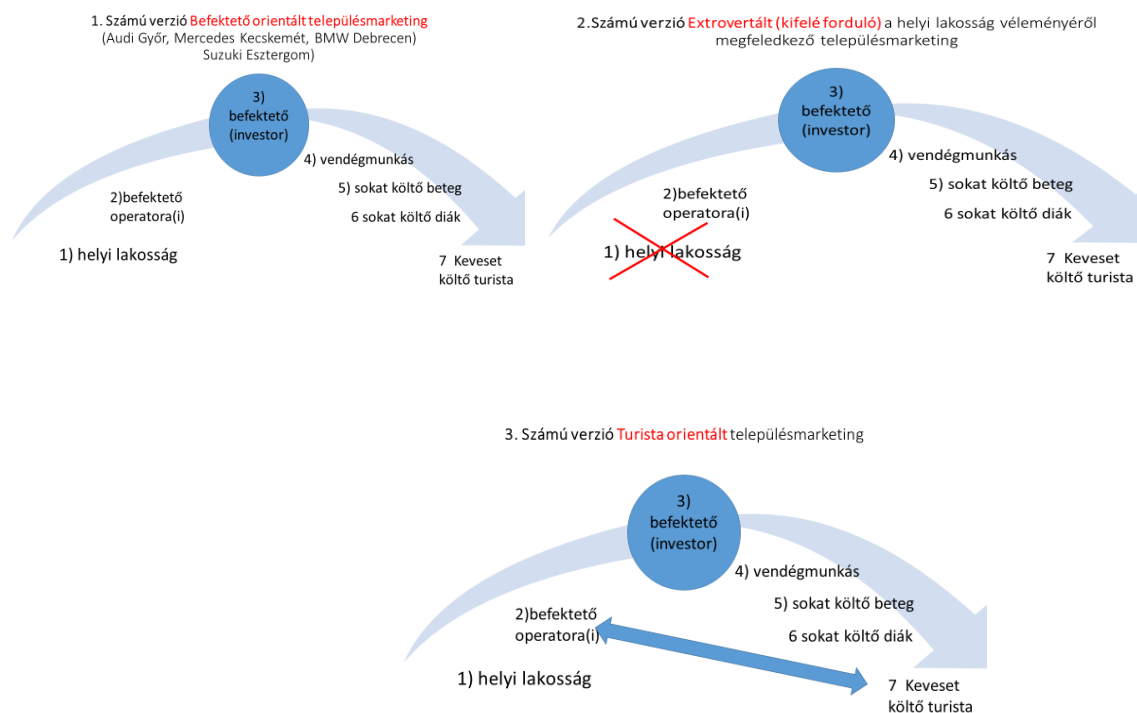
A tanulmányban ismertetendő három településmarketing alternatíva közül nagy valószínűséggel a 3. számú turista orientált településmarketinggel azonosítható Szigetmonostor helymarketingje.

1. Számú verzió Befektető orientált településmarketing,

2. Számú verzió Extrovertált (kifelé forduló) a helyi lakosság véleményéről megfeedkező településmarketing,

3. Számú verzió Turista orientált településmarketing

2.ábra A Településmarketing 3 fontosabb² alternatívája Tózsza alapján (saját ábra)

Mint az az ábrákon jól látható minden esetben a 3) befektető azaz investor célcsoport áll legfelül. Ennek az az oka, hogy a településmarketing szempontjából meghatározó, és a

¹ Ilyen például a Piroslábas fesztivál

² Nem pusztán ez a három változat létezhet, hanem más kategorizálások is létezhetnek (például jó, rossz,) sőt az itt felsorolt verziók bizonyos kombinációi is előfordulhatnak

legnagyobb bevételt hozó lehet az, ha a település működő tőkét tud a településre vonzani (FDI) annak érdekében, hogy új munkahelyek létesülhessenek a településen. A nagybefektetők közvetlenül nem érhetők el. Ők az operátorokon keresztül tájékozódnak érdemes-e a településen gyárat vagy egyéb munkahelyet teremteni? Az ábrán a magyarországi autógyártás nagybefektetőit látjuk (Audi Győr, Mercedes Kecskemét, Suzuki Esztergom és majd BMW Debrecen). A kisbefektetők, akik csupán néhány tíz munkahelyet teremtenek, mint például az Algyőn található Lassen&Tóth kft¹ nem feltétlenül operátorokon keresztül tájékozódnak, hanem saját tapasztalataik, a településen tett személyes látogatásuk alapján döntenek.

Ez a befektetői vagy investor modell településmarketing szempontjából azért zárható ki Szigetmonostor szempontjából, mert sokkal inkább valószínű az meg, hogy a helyiek Budapestre, Szentendrére vagy, egyéb településekre járnak dolgozni, mintsem Győrhöz, Kecskeméthez vagy Esztergomhoz hasonlóan más településekről járnának ide Szigetmonostorra a vendégmunkások (4. számú célcsoport)

A második modell az extrovertált, vagyis kifelé forduló, a helyi lakosság véleményét figyelmen kívül hagyó modell sem illik Szigetmonostorra. Ez a modell ugyanis nem veszi figyelembe a helyi lakosság véleményét. Noha az extrovertált modell is lehetne jó, ez sem írja le jól igazán a szigetmonostori településmarketinget.

Természetesen nemcsak a lakosság, hanem a településen élő más élőlények –például vadludak- szempontjait is figyelmen kívül lehet hagyni, de az olyan önkormányzatok, mint például Tata, (a vizek városa) képesek voltak nemet mondani.² Nem engedték például, hogy 2018. november 1 től petárdázzanak a településen és ezzel a vadludakat elijesszék a szilveszterkor.

Látható tehát, hogy annak ellenére is lehet és kell figyelni egyéb például lakossági vagy állat, ill. természetvédelmi szempontokra, ha azok bizonyos érdekek ellen hatnak. Az extrovertált településmarketing nem alapvetően és nem feltétlenül rossz, de többnyire az, ha kevesek érdekeit képviseli sokak érdekeivel szemben. Természetesen ez alól kivétel Szigetmonostor, ahol a többségi akarat a híd meg nem épülése miatt nem tud érvényre jutni. A kisebbség, a hidat nem akarók azon szándéka valósult meg az elmúlt 10 évben, amely a települést ékszerdobozként kívánja megőrizni.

Kizárásos alapon belátható, hogy Szigetmonostor a harmadik tehát turisztika orientált településmarketinget próbálja alkalmazni. Ez a modell azzal, hogy Szigetmonostort a „Szigetmonostor a Szentendrei sziget turisztikai központja” néven pozicionálja, utal arra, hogy a turistákat célozza meg a településmarketing.

¹ A svéd- magyar kft skandináv Exportra gyárt prémiumkategóriás babakocsikat. A dolgozói létszám évek átlagosan 30-40 fő Algyőn

² „Évtizedes rekordot döntött a vadludak száma az Öreg-tavon újév reggelén. Ez köszönhető a tűzijáték-tilalmat betartóknak. A polgármester a közösségi oldalon erősíti meg: érdemes volt visszafogottan mulatni. szilveszterkor”. Idézet Tata büszke lehet: tűzijáték helyett a vadludait választotta című cikkből <https://www.kemma.hu/kozelet/helyi-kozelet/tata-buszkelehet-tuzijatek-helyett-vadludak-1350082/>

Letöltve 2019. május 30

Összefoglalás

A lakosság több mint 10 éve hidat szeretne Szigetmonostor és Szentendre között, de a híd máig nem akar megépülni. Az introvertált, tehát a lakosság akaratát figyelembe vevő helymarketinget próbálja alkalmazni Szigetmonostor vezetése. Az introvertált helymarketing évek óta nem tud működni, mert a híd meg nem épülésének nemcsak anyagi, hanem műszaki, technikai okai is vannak. Ezek hiányában nem kezdődhetett meg a híd építése, a lakosság többségi igényének kielégítése, hanem a kisebbség akarata érvényesül, tehát maradt az ékszerdoboz jelleg.

A tanulmány a településfejlesztést koncepciónálisan eredményesen alkalmazó település, Szigetmonostor helymarketingjét mutatta be. Noha a település helymarketingje nem mondható hibátlannak és ellentmondásmentesnek, mégis a jó példák közé sorolható Magyarországon. Hazánkban 2019-ben, az is öröndetesnek számít, ha a polgármesterválasztás kampányaiban helyet kap a helymarketing¹. Még öröndetesebb, ha nemcsak megjelenik ez az eszköz, hanem alkalmazzák is azt. A legjobb természetesen az, ha nem csupán alkalmazzák, hanem jól alkalmazzák a helymarketinget, tehát nem követnek el hibákat. Szigetmonostor a jó példák közé sorolható. A lakosság száma növekedik, a helyi lakosok jól érzik magukat a településen és szívélyesen fogadják az ide érkező turistákat és sikeresen őrzik Szigetmonostor ékszerdoboz jellegét is.

Irodalomjegyzék:

{1}Kotler Philip Principles of Marketing1986 Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1986.
[//www.worldcat.org/title/principles-of-marketing/oclc/898796480](http://www.worldcat.org/title/principles-of-marketing/oclc/898796480)

{2}Papp-Váry Árpád hogyan lesz a településéből márka? A városmárkázás alapjai Beszédék könyve polgármestereknek Szónoklatminták és kommunikációs tanácsok minden alkalomra 2011Raabe2011. augusztus pp 1-24

{3}Piskóti István Régió- és településmarketing. Marketingorientált fejlesztés, márkázás. 2012 Budapest, Akadémiai Kiadó. ISBN 978 963 05 9186 7 400 pp

{4} Tózsá István A Jó, a Rossz és a Csúf a településmarketing didaktikája előadás és cikk perspectives of local governments in central–eastern europe gyakorlat és innovációk nemzetközi konferencia 2019. március 5-6. Aquaworld Resort Budapest (1044 Budapest, Íves út 16.)

¹ A település fejlesztés eszköztára Magyarországon 25 éve alakult ki és ebben a helymarketing még mindig elenyészően kevés településen jelenik meg, holott a helymarketing már több mint 30 éves múltra tekint vissza a nemzetközi tudományban

A Szigetköz térség turisztikai regionális ereje és lehetőségei

Kupi Marcell¹

Összefoglalás

A Szigetköz térsége kiemelkedő regionális jelentőséggel bír a tájegységre jellemző természeti környezet, földrajzi elhelyezkedés, valamint a benne rejlő turisztikai erő miatt egyaránt. A tanulmányban a Szigetközre irányuló idegenforgalmi helyzetelemzés során meghatározásra kerülnek az említett térség turisztikai jelentőséggel rendelkező települései, valamint azok kialakult gócszerepének tényezői, mint például az idegenforgalmi adók eltérései, a szálláshelykapacitás növekedése, a vendégforgalom korábbi 3 éves adatainak összehasonlítása, az átlagos tartózkodási idő stb.

Primer eredményekként a Szigetköz turisztikai ereje – mint például a víziturizmus erősödése, a kereslet bővülése – és kihívásai is – mint például a szemetelés problémája, a szolgáltatások nem megfelelő kidolgozottsága - egyaránt mérésre kerültek. A turisták motivációit és preferenciarendszerüket vizsgálva klaszteranalízis során, meghatározásra kerültek a fő fogyasztói csoportok. Az adatok alapján három különböző klasztert lehet elkülöníteni: „a természetbúvárokat”, és a „a vízitúrás felfedezőket”, mint két pozitív klasztert, és negatív klaszterként a „helyi kirándulókat”.

Abstract

The area of Szigetköz is of outstanding regional importance due to the natural environment, geographical location and the tourism strength inherent in the landscape. In the study, the tourism situation analysis of Szigetköz is used to identify the factors of tourism importance of the region and the factors that have formed in them, such as the differences in tourist taxes, the increase of accommodation capacity, the comparison of the previous 3 years data of guest traffic, the average residence time, etc.

Primary results include both the tourism strength of Szigetköz, such as the strengthening of water tourism, the expansion of demand and the challenges, such as the problem of littering, the inadequacy of services. When examining the motivations and preferential systems of

¹ PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem Regionális-és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr;
kupi.marcell@sze.hu

tourists during cluster analysis, the main consumer groups were defined. Based on the data, three different clusters can be distinguished: "nature divers" and "water explorers" as two positive clusters and "local hikers" as negative clusters.

1. A Szigetköz természeti vonzereje

A Szigetköz turisztikai helyzetelemzés szempontjából meghatározó szerepet játszik az adott térség földrajzi elhelyezkedése, a tájegységre jellemző természeti környezet, hiszen ez az idegenforgalmi adottságok vizsgálata szempontjából, valamint a vendég desztinációjának kiválasztása szempontjából elsődleges szempontként szerepel.

Szigetköz földrajzi elhelyezkedés szempontjából Magyarország észak-nyugati sarkában, a Nyugat-Dunántúl északi részén, a Kisalföldön helyezkedik el. A Szigetköz-Csallóköz területéhez hasonló fonatos mellékágrendszerrel rendelkező ártéri rész nemzetközi viszonylatban a Duna mentén ma már nagyon kevés található.

Szigetköznek nevezzük (Nagy-)Duna és a Mosoni-Duna között elterülő területet. Ez a térség a világ legnemzetközibb 2880 km hosszú folyójának több mint 50 km-es szakaszát jelenti, mely a Rajnán keresztül kapcsolódik a teljes európai vízrendszerhez. A Szigetközt, hazánkban ezt az Európában is egyedülálló vízi birodalmát joggal nevezik a „Duna gyermekének”, mert a 375 km² nagyságú területének minden négyzetméterét a Duna teremtette. A szigetek nem egyenletesen követik a Nagy-Duna medrét, különösen gazdag a szigetvilág Dunaszigetnél és Lipót-Ásványráró térségében, itt a legkarakteresebb a táj, itt maradt fenn a Szigetköz ősi képe (ALEXAY 1982).

Szigetköz térsége a Fertő-Hansági Nemzeti Park Igazgatóságához tartozik, mint tájvédelmi körzet, és amelyek a NATURA 2000¹ természetvédelmi területek kategóriájába is beletartoznak. Ilyen terület pld. Dunaszentpál határában a települést határoló Mosoni-Duna alsó és felső szakasza, ahol a Bolgány-major menti hullámtéri erdő, szántó és gyepterület védett.

¹ Az Európai Unió természetvédelmi szabályozásának két legfontosabb pillére a Tanács 79/409/EGK (1979. április 2.) számú irányelve a vadon élő madarak védelméről és a Tanács 92/43/EGK (1992. május 21.) számú irányelve a természetes élőhelyek, a vadon élő állatok és növények védelméről (a gyakorlatban madárvédelmi irányelv és élőhelyvédelmi irányelv elnevezéssel használják). A két irányelv alapján kijelölt területek alkotják az európai jelentőségű területek ökológiai hálózatát, amely a Natura 2000 nevet kapta. (<http://www.ferto-hansag.hu/hu/termeszetvedelem/termeszetvedelmi-teruletek/natura-2000-halozat.html>)

2. Szálláshelyek, vendégforgalom, általános tartózkodási idő

A Szigetköz Turizmusáért Egyesület 2009. szeptemberében alakult meg 4 önkormányzat, 6 civil szervezet, 42 vállalkozó kooperációjában, mely együttműködés napjainkra már 142 tagot számlál. A szervezet új felfogású turizmusmarketing feladatokat lát el – így médiakommunikáció, PR tevékenység és arculatépítés –; térségi turisztikai desztinációs menedzsmentet (TDM) koordinál; turisztikai beruházási projekteket állít elő a Szigetköz innovációs képességét serkentendő; részt vállal a turisztikai rendezvények lebonyolításában; szervezi és támogatja a turisztikai kiadványok létrehozását és egyéb turisztikai kiadványokban a térség megfelelő színvonalon történő megjelenítését; tájgondozási menedzsmentet folytat, beleértve a természet és környezet védelmét, de a tájtermékek termékmenedzsmentjét is; adatbázisokat készít, mérési és monitoring tevékenységet folytat az érintettek köreiben; közvetíti a turisztikai termékeket a hazai és külföldi piacra.¹

Az egyesület tevékenységének köszönhetően a vendégéjszakákat figyelembe véve megállapítható (1. táblázat), hogy 2018-ban legjobban Mosonmagyaróvár teljesített a régióban a maga 118.775 éjt számláló teljesítményével (amely 2,8%-os növekedést jelent az egy évvel korábbi adatokkal összevetve), de nem elhanyagolható a 67.946 vendégéjjel rendelkező Hegyeshalom (amely 31,5%-os növekedést jelent 2017-hez képest) sem, míg valamivel kisebb, de így is jelentős továbbá Dunasziget 17.710-es éjszakát jelentő adata (amely kisebb, 2,5%-os visszaeséssel számolhat 2017-hez képest).

A legnagyobb növekedést Halászi jelentette. A település 2016-ban és 2017-ben egyaránt 360 vendégéjszakát jelentett, mely szám 2018-ra viszont ugrásszerűen megnőtt, s mintegy 304,2%-os növekedést elérve 1.455 turistát fogadott minimum 1 éjszakára. Emellett ugyancsak kimagasló, felfelé mutató eredményről számolhat be Lébény is, ahol is a 2017-ben bejegyzett 626 vendégéjszaka egy évvel később már 1.514-re nőtt, mely 141,9%-os pozitív eredményt mutat.

A két legfrissebb adatot jegyző évet összehasonlítva csupán kettő település számolhat csökkenéssel. Levél -6,5%-os teljesítményt produkált (amely 2017-ben 7.235, míg 2018-ban 6.768 vendégéjszakát jelentett), Dunasziget pedig 2,5%-os csökkentést számolt el (mely 2017-ben 18.156 látogatót jelentett, 2018-ban pedig 17.710-et).

¹ <http://www.szigetkozportal.hu/hu/egyesuletunk/szigetkoz-turizmusert-egyesulet> letöltve: 2019.02.20.

1. táblázat – A vendégéjszakák alakulása 2016-tól 2018-ig a Szigetközben

Település neve	Vendégéjszakák száma 2016-ban	Vendégéjszakák száma 2017-ben	Vendégéjszakák száma 2018-ban
Dunakiliti	18 156	18 838	19 081
Dunaszeg	-	-	-
Dunasziget	6 432	18 156	17 710
Halászi	360	360	1 455
Hédervár	1 791	-	-
Hegyesalom	67 270	51 661	67 946
Jánossomorja	4 292	-	-
Kimle	545	545	726
Kisbodak	1 216	-	1 122
Kunsziget	126	-	-
Lébény	834	626	1 514
Levél	5 819	7 235	6 768
Lipót	-	21 425	-
Máriakálnok	-	-	-
Mecsér	279	265	1 300
Mosonmagyaróvár	114 850	115 535	118 775
Nagybajcs	-	-	-
Rajka	4 716	4 654	-
Vámosszabadi	-	-	-
Összesen:	226 686	239 300	236 397

Forrás: saját szerkesztés a Szigetköz Turizmusáért Egyesület adatai alapján

2018-as KSH statisztikákat¹ megvizsgálva kimutatható, hogy bár a Szigetköz fejlődő térség, de az országos viszonylatban még nem képviselteti magát jelentős arányban (az összes, 30.913.573 mért vendégéjszakához képest évi aránya mindössze 0,76%). A teljes Dunántúl viszonylatában (11.904.048 vendégéjszaka) 1,99%-ban képviselteti magát, míg regionális bontásban, a nyugat-dunántúli (5.734.081 vendégéjszaka) Vas, Zala és Győr-Moson-Sopron megye tekintetében ez az arány 4,12%. Megyén belül már jelentősége nagyobb, a győri dominanciával bíró térségben is az 1.338.656 vendégéjszakához a szigetköz 17,66%-ban járult hozzá, melyet csakis a Soproni és a Győri térség előz meg.

A Szigetköz térség települései a Szigetköz Turizmusáért Egyesület fentebb felsorolt tevékenységei mellett helyi szinten is törekednek mutatóik javítására, mely során az

¹ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_oga011.html letöltve: 2019.02.28.

önkormányzatok együttműködnek, valamint idegenforgalmi adójukat szabályozzák az alábbiak szerint:

2. táblázat – Az idegenforgalmi adó mértéke az egyes településekben 2017-ben

Település neve	IFA/éj
Mosonmagyaróvár	350 Ft
Kimle	150 Ft
Dunakiliti	300 Ft
Halászi	100 Ft
Hédervár	300 Ft
Jánossomorja	-
Lébény	300 Ft
Lipót	500 Ft
Település neve	IFA/éj
Rajka	-
Levél	300 Ft
Dunasziget	300 Ft
Kisbodak	-
Kunsziget	-
Mecsér	200 Ft
Hegyeshalom	400 Ft
Nagybajcs	-

Forrás: saját szerkesztés a Szigetköz Turizmusáért Egyesület adatai alapján

Legutóbbi jelentései alapján az egyesület tranzit jellegű turizmusról számol be, mely 1,8 belföldi átlagos tartózkodási napot tart számon a térségben.⁴¹ A külföldiek esetében ugyanezen érték 2,5 nap, viszont ez utóbbi adat az ún. magtelepüléseken – így Mosonmagyaróváron, Hegyeshalomban, és Dunaszigeten – koncentrálódik.

A KSH 2011 évi kimutatását (amely alapján a térség vendégéjszakáinak száma 209.621)⁴², valamint az 1. táblázat által ismertetett értékeket összevetve megállapítható, hogy 2016-ra 8,1%-os növekedést tudhat magának a Szigetköz térsége, 2017-re újabb 5,6%-os pozitív eredménnyel számolhat (mely 2011-es jelentéshez képest 14,2%-os emelkedés). 2018-ra az előző évhez képest a jelen állás alapján kis visszaeséssel számolhatunk (-1,2%), ugyanakkor a tanulmány írásakor a 2018-as adatok még nem teljesek, ám így is a bázisévi KSH jelentéshez mérten 12,8%-os a növekedés. Megállapítható tehát, hogy a Szigetköz turizmusa a vendégéjszakák száma alapján növekvő tendenciát mutat.

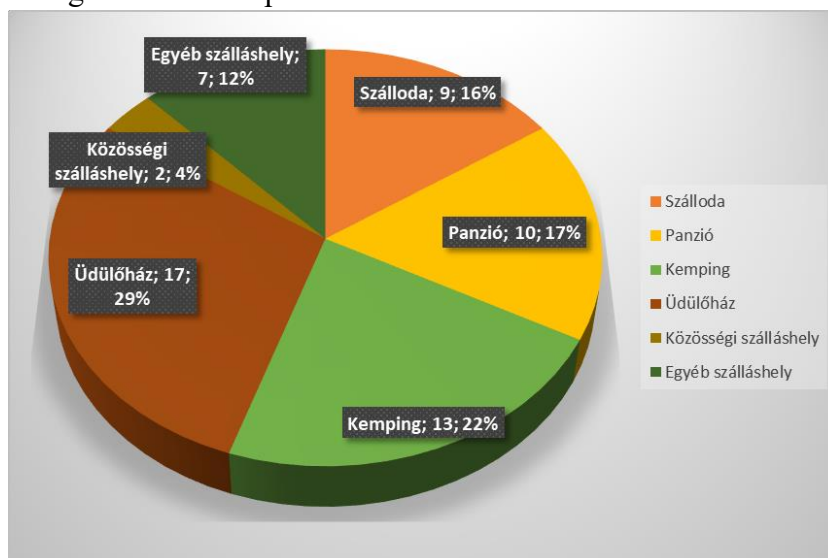
⁴¹ http://www.szigetkozportal.hu/uploads/files/98609600_1393933891.pdf

⁴² <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyorturizmus.pdf>

A térség természetesen szálláslehetőségekben is gazdag, mely mind a szállások számában, mind a szolgáltatási skála szélességében is megmutatkozik. Dr. Kardos Zoltánné 2011-es, az aktuális, 239/2009. (X.20.) kormányrendeletet feldolgozó írása nyomán a szálláslehetőségeket nem kereskedelmi, -és magánjellegük, hanem egységes elsődleges vagy kiegészítő jövedelemszerzési céllal végzett üzletszerű tevékenysége alapján határozza meg⁴³. Ezen újfajta osztályozást alkalmazva a térségben megkülönböztetve vizsgáljuk a szállodákat, panziókat, kempingeket, üdülőházakat, közösségi szálláshelyeket, egyéb szálláshelyeket.

A Szigetköz regisztrált, interneten is fellelhető szállásait összegyűjtve és vizsgálva alátámasztható, hogy a térségben a legjellemzőbb forma az üdülőházak (29,31% a teljes szálláskínálathoz képest, mely részarányból 76,47% a vendégházak és 23,53% az apartmanok eloszlása) és a kempingek használata (amely 22,41% a Szigetköz szállásaihoz képest). Ez nem meglepő a térség adottságait, természetközeli élménykínálatát, valamint a kis települések infrastruktúráját figyelembe véve. Jellemző forma még a panzió (17,24%), de szép számban képviseltetik magukat a különböző minőségű hotelek is – jóllehet azok csak a nagyobb városokban. Bár az egyéb szállások (~magán szállások) hányada nem jelentős (mindössze 12,07%), mindennek ellenére azon kevesek között is több megtalálható a nemzetközi AirBnB-n is. Legkevésbé a közösségi szálláshely (3,45%) elterjedt.

1. Ábra: A Szigetköz szállástípusainak száma és százalékos eloszlása

Forrás: Saját szerkesztés netnográfiai kutatás alapján

⁴³ Kardos Zoltánné (szerk.) 2011. Turisztikai ismeretek, Keszthely, p.64.

A fentiekben a Szigetköz 58 szállásának (2018.) megjelenési formája került ismertetésre. A 2018 nyarán a Nyugat-Pannon Nonprofit Kft. által kiállított, „A Szigetköz desztináció turisztikai stratégiája” c. tanulmánya alapján látható, hogy a 2010-es évben a szálláshelyek száma 39 volt, kismértékű növekedést követően ez a szám 2012-re 46-ra emelkedett, majd ezt követve ismételten 39-re esett vissza 2014-ben. A 2016-os év adatait feldolgozva 2017-ben már 44 szállásról számol be az említett tanulmány⁴⁴. Ennek értelmében 2018-ra 2010-hez képest 48,72%-os, 2017-hez képest pedig 31,82%-os változásról beszélhetünk.

Jelen évben a legtöbb szálláshellyel Mosonmagyaróvár rendelkezik. A térség szálláslehetőségeinek csaknem egyharmadát (27,59%) lefedve, a város kínálja a legszélesebb választékot is egyben: a Szigetköz legmagasabb minősítésű, 4 csillagos hotelje mellett megtalálható még több 3 csillagos szálloda, kempinglehetőség, magán szállások, panziók, vendégházak, apartmanok és természetesen a kollégiumi szolgáltatás is. A térség domináns városát Dunasziget követi, mely természetközeli kempingjeivel, vendégházaival és panzióival a térség ötödét (20,69%) teszi ki. Jelentős szálláshellyel rendelkezik még Lipót települése, amely a Szigetköz szállásainak több, mint egytizedét kínálja (12,07%), jellemzően magánszállások formájában.

3. táblázat – A Szigetköz településeinek szálláskínálata

Település neve	Szálláshelyek száma	Százalékos arány
Dunakiliti	1	1,72%
Dunaremete	1	1,72%
Dunasziget	12	20,69%
Feketeerdő	1	1,72%
Gyórsövényháza	1	1,72%
Halászi	4	6,90%
Hegyeshalom	3	5,17%
Hédervár	4	6,90%
Jándossomorja	1	1,72%
Kisbajcs	1	1,72%
Kisbodak	1	1,72%
Lipót	7	12,07%
Lébény	1	1,72%
Mecsér	1	1,72%
Mosonmagyaróvár	16	27,59%
Rajka	1	1,72%
Ásványráró	2	3,45%

Forrás: Saját szerkesztés primer kutatás alapján

⁴⁴ Nyugat-Pannon Nonprofit Kft. (2018.) A Szigetköz desztináció turisztikai stratégiája, Szombathely, p. 20.

3. Primer kutatás

A primer kutatás 2019. január-február hónapjaiban zajlott a Széchenyi István Egyetem Turizmus tanszékén. A megkérdezés eredményességét az alapsokaságból tudatosan kiválasztott mintakeret, a turisztikai termék pontosan célzott fogyasztói közössége, illetve a 202 főt számláló mintanagyság biztosította. Ezt tovább erősíti a papír alapú megjelenési forma, valamint a kitöltés során a kérdezőbiztosi jelenlét is.

Első lépések egyikeként a térség turisztikai erejét kutatva a motivációk kerültek felmérésre (ahol 1 az egyáltalán nem fontos, 5 pedig a nagyon fontos tényező). A tényezők sokasága megkívánta az átlagok rendezését, ennek megfelelően a kapott adatok könnyebben értelmezhetőek:

A turisztikai termék fogyasztóinak az élménykeresés a legmeghatározóbb tényező (4,22 átlagérték). Ugyancsak fontos a családként való együttlét élménye (4,20), valamint a fürdözési lehetőség (4,04). Jelentős szerepet játszott továbbá a többi 4-es átlagérték fölötti fizikai aktivitás iránti igény, az izgalmas dolgok felfedezésének vágya, valamint a turisztikai övezet megfelelő tisztasága (17. táblázat).

Ezzel szemben legkevésbé dominánsnak mondhatók mindazon tényezők, melyek 3-as alatti átlaggal rendelkeznek, így a bevásárlás, családi gyökerek felkeresése, helyi kézműves hagyományok megismerése, az otthontól való távolság érzése, múzeumok, művészeti galériák kínálta kultúra, semmittevés (2,35), direkt olyan helyek felkeresése, ahol a válaszadó barátai még nem jártak (2,22). Legkevésbé a dicsekvés tényezője játszik befolyásoló szerepet (2,15). Láthatjuk tehát, hogy a Szigetközt valóban a családos, természetközeli élménykeresők kedvelik, ahová aktív kikapcsolódási szándékkal kirándulnak el.

4. táblázat – Motivációs tényezők átlagrangsora az utazás alkalmával

Megnevezés	Átlagértékek	Megnevezés	Átlagértékek
Élménykeresés	4,22	Önmagam újrafelfedezése	3,38
Családként együtt lenni	4,20	Érdekes város / falu	3,37
Fürdőzési lehetőség	4,04	Állatvilág megismerése	3,36
Fizikailag aktív legyek	4,03	Tanulni a természetről	3,35
Izgalmas dolgok felfedezése	4,03	Olcsó szállás	3,35
		Barátok és rokonok látogatása	3,34
Tisztaság	4,01		
Egészségmegőrzés, regenerálódás	3,91	Olcsó étkezési lehetőség	3,27
		Kulturális aktivitás	3,26
Harmonikus viszony a környezettel	3,89	Növényvilág megismerése	3,22
Háborítatlan természet	3,88	Bevásárlás	2,92
Megkóstolni új ételeket	3,82	Olyan helyeket meglátogatni, ahonnan a családom származik	2,90
Biztonságérzet	3,80		
Kalandos túrán vegyek részt	3,73	Helyi kézműves hagyományok megismerése	2,86
Távol a tömegturizmustól	3,72	Az otthontól való távolság érzése	2,83
Más életstílus, életmód megtapasztalása	3,57	Múzeumok, művészeti galériák	2,78
Érdekes és barátságos helyiek	3,56	Egyáltalán nem csinálni semmit	2,35
Fényképezni az állatokat és tájképet	3,55		
Vízi sportok	3,49	Olyan helyekre utazni, ahol a barátaim még nem voltak	2,22
Új emberek megismerése, kapcsolatteremtés	3,46		
Más kultúra megtapasztalása	3,40	Hogy eldicsekedhessek az úton tapasztaltakról	2,15

Forrás: Saját szerkesztés

A zavaró tényezők sok esetben már az utazás megtervezésekor demotiváló erővel hatnak. Hogy ezekről világos képet kaphassunk, összegyűjtöttük a legfontosabb zavaró tényezőket, mely során a sokaság 1-5-ig terjedő skálán (amelyben 1 a legkevésbé, 5 pedig a meghatározóan zavaró) értékelte a zavaró tényezőket. A kérdés átlagvizsgálata alapján látható (20. táblázat), hogy azon problémák, melyre leginkább oda kell figyelni a jövőben a szemetelés (4,44), a túlsordult hulladékgyűjtő edények (4,34), a kellemetlen szagok (4,15), valamint a hulladékgyűjtő edények hiánya (4,14). Jól látható, hogy a szeméttel kapcsolatos problémák mind a lista elején szerepelnek, de a tiszta levegőhöz és a tisztasághoz köthetőek a porszennyezés, a nagy gépjárműforgalom is. Fontos a válaszadók számára az ivóvíz minősége, a szúnyogkérdés, az információs táblák hiánya és a közbiztonság, mely a rongálás magas értékében jelenik meg.

A felsorolt zavaró tényezők közül az átlagos középérték (3) alá csupán csak egyetlen zavaró tényezőt soroltak be: a kültéri reklámok és táblák hiánya (2,63). A természetkedvelőket tehát

alig zavarja a marketingelemek hiánya, ez nyilván inkább a szolgáltatók oldaláról lehet nagyobb probléma, hisz így kevésbé vagy egyáltalán nem találják meg őket.

Jelen kérdésnél lehetőség adódott egyéb válaszlehetőségekkel kiegészíteni kérdőívünket. Ezek alapján elhangzottak:

- „útfelújítás, minőségen aluli szolgáltatás a szálláshelyen, szobában”
- „hangos vendégek a hotelben”
- „drága étel, kicsi adag, tömeg”
- „nem megfelelő közbiztonság, túl drága szolgáltatások, erőszakos eladók”
- „túlzsúfolt lakrészek”
- „illemtelen emberek”

5. táblázat – A zavaró tényezők átlag szerinti rangsorolása

Zavaró tényező	Átlagérték
Szemetelés	4,44
Túlcsordult hulladékgyűjtő edények	4,34
Kellemetlen szagok	4,22
Udvariatlan kiszolgálás	4,15
Hulladékgyűjtő edények hiánya	4,14
Por, szennyezett levegő	4,11
Gépjárművek kipufogógáza	4,11
Rongálás	4,04
Nagy gépjármű forgalom	3,99
Ivóvíz minősége	3,97
Szúnyog	3,87
Útbaigazító táblák hiánya	3,76
Információk hiánya a szolgáltatásokról	3,69
Zsúfoltság a bemutatóhelyeken	3,65
Parkolóhelyek hiánya	3,58
Éttermek hiánya	3,52
Tömegközlekedés	3,37
Nem megfelelő vízállás	3,23
Kóbor állatok	3,20
Kültéri reklámok, táblák hiánya	2,63

Forrás: saját szerkesztés

A Szigetköz szolgáltatásaira, a víziturizmus jelentős tényezőire összpontosítva, a turisztikai igények széles körében gondolkodva úgy alkottuk meg skálás kérdéseinket, hogy a legfőbb szegmensek meghatározhatóak legyenek. Ehhez a fő eljárásunk a hierarchikus klaszterelemzés volt, mely során négyzetes euklideszi távolság alapján csoportosítottuk az egyes válaszadókat, az egyes klasztertagokat pedig a Ward's method segítségével vontuk össze.

Ennek segítségével három klasztert hoztunk létre. Az első klaszter – nevezzük vízitúrás felfedezőnek – egy pozitív klaszter.

A vízitúrás felfedezőket a következő tényezőkkel lehet jellemezni egyértelműen: fontos számukra

- a táborozóhelyek infrastrukturális kiépítettsége (4,09), a megfelelő ár-érték aránynak (4,64)
- a vízitúrázás más aktív tevékenységekkel való kombinálhatósága pl. gyalogtúra/kerékpártúra (4,15)
- a vízitúrázás kulturális programokkal való kombinálhatósága (4,03)
- a természetközeli környezet (4,60)
- valamint hogy természeti értékek legyenek a közelben (4,64)
- az élővilág (4,09)
- Minden előbb felsorolt tényező szórása 1-es érték alatti, tehát abszolút egyetértésről beszélhetünk. Ez a tárgyalt klaszter (fogyasztói szegmens) a legjellemzőbb, 75 válaszadó található a klaszterben.

A második klaszter – nevezzük természetbúvárnak – már kisebb értékekkel, valamivel magasabb szórási hányadossal, kevesebb (39) alannyal, de egyértelműen meghatározható. A természetbúvárok fő ismerve, hogy a táborozóhelyeket ugyancsak kedvelik (3,15), a megfelelő ár-érték arányt keresik (4,18), a természetközeli környezetért rajonganak (3,95), a közeli természeti értékek vonzzák őket (3,92), valamint az élővilág értékeit kutatják (3,54), de szem előtt tartja valamilyen szinten azt is, hogy lakóhelyéhez közel essen a desztináció (3,29). Fontos megemlíteni, hogy a természetbúvárok valóban csak a természet iránt érdeklődnek, a vallási jelentőségű kulturális értéket kifejezetten érdektelenséggel fogadják (1,79, 1,056 szórással).

A harmadik klaszter egy negatív klaszter. A 34 fő alkotta szegmens – hívjuk őket helyi kirándulóknak – fő ismerve, hogy nem keresik sem a szervezett túrákat (2,15), sem a vízitúrákért nem rajonganak (2,74), nem különösen érdeklődnek a komplex épített tájért (2,76

és 0,855 szórás), de a vallás sem képvisel számukra különösebb értéket (2,44 és 0,96 szórás). Számukra nincs egyértelműen kiemelkedő befolyásoló tényező, ellenben inkább a mindennapi funkciót kielégítő épületek (3,76), a történelmi jelentőségű épületek (3,26), valamint – ugyancsak kisebb mértékben – a természetközeli környezet és a természeti értékek a közelben (mindkettő 3,79) játszanak szerepet utazásuk kiválasztásában.

Hogy jobban megismerjük a célcsoportot, felállított klasztereinket összevetettük a demográfiai adatokkal és keresztábra elemzéssel jellemeztük őket. Az alábbi demográfiai ismérvekkel jellemezhetők leginkább:

- Vízitúrás felfedező: jellemzően házas vagy egyedülálló. Főként egyetemi végzettségű vagy jelenleg egyetemista. Életkorát tekintve két kategória elkülöníthető: 40 és 54 év közötti – jellemzően 1 vagy 2 (kevésbé jellemző, hogy 3) gyermekkel -, valamint a 2023 éves, gyermek nélkül.
- Természetbúvár: jellemzően szintén házas vagy egyedülálló, 2 gyermekes szülő, akiknek gyermekei már 18 év feletti. Iskolai végzettségét tekintve szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségivel rendelkezik. Inkább a 40-54 közötti korosztály jellemzi, de szép számban képviselik magukat ugyancsak a 20-23 évesek is.
- Helyi kirándulók: túlnyomó részt házas emberek gyermek nélkül vagy 1 gyermekkel. Végzettségüket figyelembe véve ugyancsak a szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségi a leggyakoribb forma, ugyanakkor magas értéket képviselnek a befejezett általános iskolai tanulmányok, mint legmagasabb végzettségi forma is. Ez utóbbi nem meglepő, elvégre ezen két tényezővel arányosan oszlanak meg a 40-54 évesek és a 19 év alatti szereplők is.

A Chi-négyzet statisztikát tekintve az utolsóként ismertett adat, az életkor tekintetében találtunk továbbá szignifikáns összefüggést is, kijelenthető tehát, hogy az életkor befolyásolja azt, hogy az illető melyik klaszterbe tartozik.

Összegzés

A Szigetköz regionális jelentőségének alappillérei a természeti vonzerők, kulturális örökségek. Mosonmagyaróvár komplex jellegű vonzástényezői révén a térségben meghatározó attraktivitással rendelkezik. A vizsgált térségben való kiemelkedő gócszerepét kihasználva célszerű olyan összefogás létrehozása és koordinálása, mely a felmért problémákkal – így elsősorban a szemeteléssel – foglalkozik, emellett a felmért erősségekhez további támogatást nyújt, elvégre a Szigetköz térség kínálta lehetőségek bőven szolgáltatnak okot a többnapos ott

tartózkodásra és a hosszabb túrákra, így a családoso k és a diákok is potenciális célközönségnek tekinthetők. A Szigetköz t leginkább a természetet kedvelő élménykeresők részesítik előnyben, ahová aktív kikapcsolódási szándékkal kirándulnak.

Hivatkozások

- ALEXAY Z. (1982): Szigetköz, ember és táj. Gondolat Könyvkiadó Budapest, p.187
- ALEXAY Z. (1997): Változó Szigetköz. Hazánk Könyvkiadó, Győr, p.106.
- A Szigetköz desztináció turisztikai stratégiája, 2018.
- Kardos Zoltánné (szerk.) 2011. Turisztikai ismeretek, Keszthely, p.64.
- Nyugat-Pannon Nonprofit Kft. (2018.) A Szigetköz desztináció turisztikai stratégiája, Szombathely, p. 20.
- <http://www.ferto-hansag.hu/hu/termeszetvedelem/termeszetvedelmi-teruletek/natura-2000-halozat.html> letöl tve: 2019.02.21.
- <http://www.szigetkozportal.hu/hu/egyesuletunk/szigetkoz-turizmusert-egyesulet> letöl tve: 2019.02.20.
- http://www.szigetkozportal.hu/uploads/files/98609600_1393933891.pdf letöl tve: 2019.02.20.
- <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyorturizmus.pdf> letöl tve: 2019.02.20.

Helyi fejlesztések hatása a periférikus térségek változó munkaerőpiacára

Lipták Katalin¹ - Musinszki Zoltán²

Összefoglalás

A magyarországi periférikus térségek és települések többféle problémával és kihívással néznek szembe, a gazdasági nehézségek (alacsony jövedelemszint vs. magas bűnözési ráta) mellett a demográfiai (fogyó és elöregedő társadalom vs. etnikai problémák) és munkaerő-piaci kihívások (kevés munkalehetőség vs. új kompetenciák iránti igény) is fokozott figyelmet és megoldási lehetőséget várnak. A jelenlegi munkaerőpiacon egyszerre van jelen a munkaerőhiány, az automatizáció és robotizáció, a gyorsan változó feltételek és a magas munkanélküliség. A periférikus térségek többségében az elsődleges munkaerőpiac igényeinek megfelelő munkaerőforrás már csak nagyon korlátozottan áll rendelkezésre, a helyi munkaerőpiacok teljesen kiürültek. A munkanélküliek nem rendelkeznek megfelelő végzettséggel, szakmai tapasztalattal. A helyzet kezelése helyi, települési szintű megoldásokat igényel, amely igazi kihívás, hiszen egységes recept nincs. A helyi fejlesztés eszköztárára lehet és kell építeni, hiszen a helyi erőforrásokra, a helyi „hősre”, a helyi kontrollra és a helyi ötletekre alapozott megoldások sikeresek lehetnek. A tanulmányban egy sikeres helyi fejlesztést fogunk ismertetni.

Abstract

The Hungarian peripheral regions and settlements have various challenges and problems, along with economic difficulties (low income level vs. high crime rate), demographic (deprived and aging society vs. ethnic problems) and labor market challenges (few job opportunities vs. new competencies) demand for solutions. In the current labor market there is a shortage of labor, automation and robotization, fast changing conditions and high unemployment rate. In the majority of peripheral regions, the labor market for primary labor market needs is only very limited and local labor markets are completely empty. The unemployed people do not have the appropriate qualifications and professional experiences. Managing the situation requires local settlement-based solutions, which is a real challenge, as there is no single recipe. It can and should be built on the tools of local development, as solutions based on local resources, local “hero”, local control and local ideas can be successful. In the study some of these successful local developments will be described.

¹PhD, egyetemi docens, tanszékvezető, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Munkaerőpiac és Foglalkoztatáspolitikai Tanszék; liptak.katalin@uni-miskolc.hu

²PhD, egyetemi docens, dékánhelyettes, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Pénzügy és Számvitel Intézet; stmusz@uni-miskolc.hu

1. Bevezetés

Az 1980-as évek utáni időszakot a mikroelektronikák terjesztésének, terjedésének forradalma jellemezte. Az információs és híradástechnikák terjedése döntően megváltoztatta azt a teret, amiben a vállalkozások működnek, versenyeznek és kereskednek, ez a fejlődés azóta is töretlen. Az információs forradalom a cégeknek felkínálja a lehetőséget arra, hogy javuljon belső hatékonyságuk, növekedjen a termelékenységük és a földrajzi távolság áthidalható legyen vevő és eladó között. A technológia importja az országok növekedésének és fejlődésének egy szükséges, de nem elégséges feltétele. Technológiához való hozzáférés hiánya az alacsony jövedelemmel rendelkezők helyzetét nehezíti és növeli a szegénység szintjét. Kétségtávol a technológiák változása létfontosságú tényezője a növekedésnek és a fejlődő világ előretörésének. Számos fejlődő ország szerkezeti átalakulást tapasztalt a magángazdaságaikban, mely a szolgáltató ipar növekedését hozta magával. Az új technológiák biztosították ezen szektorok megerősödését, ám ez nagyfokú munkaleépítéssel is együtt járt. A technológiai változások fokozatosan kiváltják a munkaerő egy részét és ezzel párhuzamosan egy minőségi átvértékelődés is elkezdődött a munkaerőt illetően.

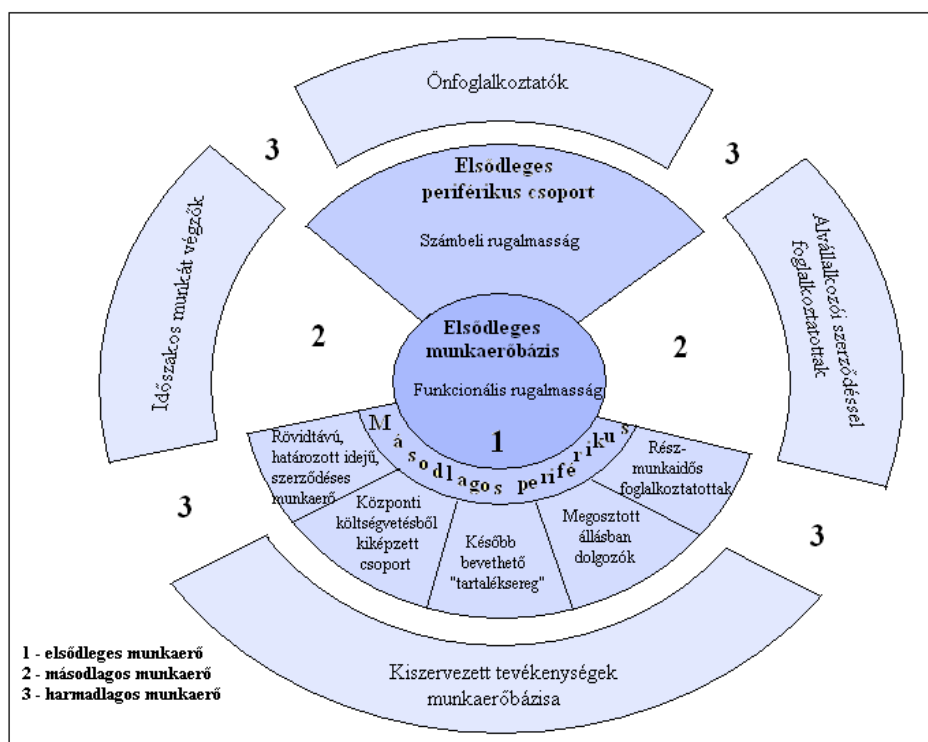
2. A megváltozott világ következményei

Sennett (2000) egy új gazdaságot képzel el, amelyben csúcstechnológia, globális pénzügyi és új típusú szolgáltató szektor jelenik meg. Szerinte a jövőbeli munkahelyek inkább egy vasútállomásra hasonlítanak és nem lakható falvakra, ahol csak rövid ideig tartózkodik az ember, aztán megy tovább. A népesség és a foglalkoztatottak nagyságának összehasonlítása a világ országaiban jól ábrázolja, hogy a foglalkoztatás nem tudja követni a népesség számának növekedését. Lipták (2013) számításaival igazolta, hogy a népesség 1,7-szer gyorsabban nő, mint a foglalkoztatottak állománya.

A globális változások hatására néhány kutató (Mészáros, 2010; Peck, 1996) mégis azon a nézőponton van, hogy a munkaerő megoszlását egy koncentrikus körmodellel lehet leírni (1. ábra). A körmodell a globális hatások miatt sokkal rugalmasabb, ugyanakkor bizonytalanabb munkaerőpiacot ír le, amit a munkaerőpiac új modelljeként is nevezett Peck. Szerinte a munkaerőpiacnak a stabil rétegét az elsődleges munkaerőbázis adja, ahol a dolgozók folyamatosan és teljes munkaidőben vannak foglalkoztatva. Az elsődleges periférikus csoport munkavállalói szintén teljes munkaidőben dolgoznak, de a munkavégzés feltételei már csökkenő hatásfokúak. A másodlagos periférikus csoport a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatott munkavállalókat tartalmazza, valamint a részmunkaidőben dolgozókat. A harmadlagos munkaerő-piaci csoportba az önfoglalkoztatók, az időszakos munkát végzők és a kiszervezett tevékenységek munkaerőbázisai tartozna. Erős verseny jellemzi az egyes csoportokat, ugyanis a technológia intenzív fejlesztések miatt azonos mennyiségű termék előállításához kevesebb munkaerő is elégséges. Tehát rejtetten, de ebben a modellben is megjelenik a 20-80 társadalom problémája, vagyis a jövőben a munkaképes korú népesség

20%-a tud majd csak dolgozni, hiszen az automatizáció és robotizáció miatt jelentősen lecsökken a munkaerő iránti igény.

1. ábra: A munkaerő megoszlás főbb típusok szerint

Forrás: Mészáros (2010), 232. old

2.1. Paradigmaváltás a munka világában

A munka világában érezhető a folyamatos változás, öt évente a létező szakmák 5%-a kicserélődik, az infokommunikációs technológiai (IKT) ismeretek nélkül üzhető szakmák száma két évente 5%-kal csökken, az alapvető IKT ismeretek nélkül üzhető szakmák jövedelemtermelő képessége a minimálbér körül mozog. A megtanult szakmai ismeretek tíz év alatt elévülnek, a munkavállaláshoz kapcsolódó ismeretek mennyisége az interneten két évente 32-szeresére nő, az internet kapcsolatok száma évente megduplázódik, az elérhető sáv szélesség folyamatosan emelkedik. Ezek a változó feltételek a munkavállalókat is új helyzetbe hozzák. Az automatizáció és gépesítés által a jövőben jelentősen lecsökken bizonyos munkakörök emberi erőforrás igénye, tanulmányában Bartha és Sáfránné Gubik (2018) részletesen ismertetik az egyes munkakörök létszámgényének várható csökkenését.

Emmerij (1994) kiemelte a szociális gondoskodás jelentőségét és annak egy újszerű értelmezését. A szolidaritás munkaerő-piaci fontosságát és újra definiálását Mückenberger (1996) is leírta. A szolidáris gondolkodás, az újszerű munka és az etikus élet kulcsfogalomként jelent meg tanulmányában, a munka fogalom újragondolását ő is elfogadottnak tekintette. Frey (2007) szerint „olyan helyi kezdeményezéseket tekintünk a szociális gazdaságba tartozónak,

amelyek célja a nehezen elhelyezhető emberek integrálása a munka világába, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra.” A szociális gazdaság alapját jelentős szociális munka nem a hazai értelemben használatos. Ennek a munkának a célja, hogy elősegítse a társadalom tagjai közötti kapcsolatokat, támogassa a változást, alapjait az emberi jogok és a társadalmi igazságosság jelentik.

Napjainkban a legelterjedtebb gazdasági modellben három gazdasági szektor létezik egymás mellett. A gazdaságilag aktívként jellemzett első szektorba, a versenyszférába az üzleti vállalkozások, gazdasági társaságok tartoznak, fő céljuk a profitszerzés. Az üzleti tevékenységet nem folytató, ezért gazdaságilag inaktívnak tartott második szektor a költségvetési, ill. közintézményeké, melyek fő feladata a közigazgatás és a jóléti alrendszerek működtetése. A harmadik szektor szervezetei rendkívül változatos képet mutatnak. A szociális vállalkozásokat és a gazdaságilag aktív non-profit szervezeteket tömörítő szociális gazdaság, a karitatív alapon működő szervezeteket magába foglaló közösségi gazdaság és az informális gazdaságot, családi, önellátó tevékenységeket tartalmazó árnyékgazdaság együttesen alkotják a harmadik szektort (G.Fekete, 2011).

2.2. Lokális munkaerő-piaci trendek

A munkaerőpiacon is érezhetőek a globális kihívások úgy mint a technika fejlődése és az élómunka-igény csökkenése, a tevékenységek kihelyezése, a szolgáltatások bővülése, az infokommunikációs tevékenységek terjedése. Ezzel párhuzamosan a lokális válaszok is felerősödnek úgy mint a munkaerő vándorlások, az ingázás vagy a távmunka, a még lefedetlen helyi szolgáltatások indítása, az infokommunikációs hálózatokba való bekapcsolódás, a közösségi feladatok és felerősödnek a társadalmilag hasznos tevékenységek.

A munkaerőpiac globális átrendeződésével a munkaerőpiac területi egyenlőtlenségeit lehet megfigyelni, a kereslet és a kínálat egyensúlyának a megbomlásával együtt. A magas munkanélküliség mellett a nagymértékű munkaerőhiány is problémaként jelenik meg, ezen a kétarcú munkaerőpiacon, de települési szinten még mindig a magas munkanélküliség a legfőbb probléma. A munkanélküliség társadalmi tény, de az állam beavatkozása segíthet. Minthogy a munkahiány mérhetetlen sok baj gyökere, kevés olyan fontos közcél van, mint a munkátlanok számának csökkentése, a legálisan foglalkoztatottak számának növelése. Az Európai Unió törekvésekkel összhangban helyi szinten is fontosnak tartják a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelmet, a hátrányos helyzetű csoportok, rétegek foglalkoztathatóságának fejlesztését, a helyi közösségek erősítését, a diszkrimináció csökkentését, a tolerancia növelését, a szociális szolgáltatások minőségének és hozzáférhetőségének javítását, a szakemberek fejlesztését. Kezelési alternatívák között megjelennek azok a megoldások, amikor a munkaerőt kell a munkahelyhez vinni vagy a munkahelyet kell a munkaerőhöz vinni és a helyi munkahelyek számát bővíteni.

A tartós munkanélküliség csökkentéséhez az első gazdaság szereplőitől – sem a piaci szférától, sem a létszámleépítésre kényszerülő költségvetési szervezetektől – nem várható hathatós segítség. Ezért a non-profit szervezetekre és a helyi kezdeményezésekre támaszkodva indokolt számukra a jelenleginél perspektivikusabb megoldásokat keresni. Ennek útja lehet a non-profit szervezetek foglalkoztatási kezdeményezéseinek támogatása, azaz a munkaerőpiac főáramlatán kívüli munkahelyteremtés.

3. Helyi fejlesztések szerepe a perifériákon

A megváltozott munkaerő-piaci kihívások települési szinten felerősödnek és helyi szintű megoldásokra várnak, itt jelennek meg a helyi fejlesztések fontosságai (G. Fekete – Lipták, 2011). A helyi fejlesztés fogalmának elemei közé tartoznak, hogy a helyi fejlesztések a helyi erőforrásokra építenek, helyi szükségleteknek megfelelő célokat szolgálnak, helyi szereplők bevonásával valósulnak meg és helyi kontroll alatt. Egy olyan helyi fejlesztést mutatunk be, amely a Dél-dunántúli régió egyik településén valósult meg. A választásunk azért esett erre a régióra, mert térszerkezet erősen hasonlít az Észak-magyarországi régióra, viszonylag magas az aprófalvak száma, ahol szinte alig van elérhető munkalehetőség, a magas foglalkoztatás, a gyenge társadalmi potenciál, alacsony végzettségű humán erőforrás és alacsony térségi jövedelem jellemzi a halmozottan hátrányos helyzetű LHH-s Tamási járást. Az alábbiakban a legismertebb helyi gazdaság és foglalkoztatás-fejlesztési célú helyi fejlesztést ismertetjük.

A Belecska Tolna megyében a Tamási járásban egy 365 fős község. 1479 hektár a községhez tartozó területek nagysága, ebből 57 hektár belterület. A külterület 70%-át erdő borítja. A mezőgazdasági földek minősége gyenge, alacsony aranykorona értékekkel (12-17 AK). Klasszikus mezőgazdálkodás zajlik, főleg kukorica és gabonafélék termelésével. Az állatállomány jelentősen lecsökkent. A településen magas az időskorúak aránya, a szociális étkeztetés és a szociális házi gondozó megoldott. Óvodai ellátás található a településen, de általános iskola már nem (Petrovicsné, 2006). A rendszerváltás után a TSZ megszűnésével váltak munkanélkülivé a településen élők, a polgármester mindenképpen meg akarta oldani, hogy a kisgyermekes családok számára valamilyen munkalehetőség legyen helyben, ugyanis tartott a tömeges elvándorlástól. A polgármester személye ennél a helyi fejlesztésnél is kulcsfontosságú, hiszen ő volt az ötletgazda és a település érdekeit tartotta szem előtt. Már több mint tizenöt éve zajlik egy zöldség- és gyümölcsstermesztésen alapuló, tisztán közérdekű foglalkoztatási program. Szociális földprogram keretében zöldség és gyümölcsstermesztés indult el a '90-es évek végén pályázati forrásból, kezdetben szamócastermesztéssel foglalkoztak. A szamóca már az első évben is jól jövedelmezett, ami egyértelművé tette, hogy a belecskai zöldség- és gyümölcsstermesztésnek lehet jövője. Ennek köszönhetően elindult a program folyamatos bővítése, ami azóta is töretlenül tart. Jelenleg 25 hektáron folyik a termelés: egyrészt az önkormányzat saját földterületeit vonták be, másrészt hosszú távú bérleteket is igénybe vesz a program. A rövid ideig csak a szamócán alapuló monokultúras termesztés hamar kibővült,

ennek köszönhetően mára számos zöldség-, gyümölcs- és szőlőfajta került be a rendszerbe, és további növények telepítése és termesztése is a tervek között szerepel (Németh, 2011).

A Belecskán működő rendszert a sajtóban és az általános szóhasználatában is szociális földprogramnak nevezik, hagyományos értelemben nem földmunkaprogram. A klasszikus szociális földmunkaprogramok lényege, hogy a mezőgazdasági termeléshez szükséges vagyonnal nem rendelkezők, azt hatékonyan működtetni nem tudók, szociálisan hátrányos helyzetűek részére kedvezményes szolgáltatásokkal, juttatásokkal lehetőséget teremtenek háztáji jellegű kistermelésre, illetve állattartásra, az egyéni és közösségi, valamint a helyi erőforrások kihasználásával (Jász-Szarvák-Szoboszlai, 2003:139). A belecskai program ettől az ideáltípustól eltérő alapokon nyugszik. Azáltal, hogy a község önkormányzata a termelést és az értékesítést egy nonprofit vállalkozás keretei közé helyezte, egy egyedülálló lokális foglalkoztatási megoldást hozott létre, amely a földtől elválaszthatatlan, de mégsem földmunkaprogram. A belecskai rendszert célszerűbb az önkormányzat vállalkozásán alapuló szociális foglalkoztatási (szociális gazdasági, közösségi alapú gazdasági, falugazdasági) programnak nevezni (Németh, 2011).

A program üzemeltetésére az adminisztrációs gondok és az áfa-előírások miatt 2002-ben létrehozták az egyszemélyi önkormányzati tulajdonú Belecskai Községüzemeltető Kiemelkedően Közhasznú Társaságot, amely 2009. július 1-jén alakult át nonprofit kft-vé. A program ma is munkát ad a helyieknek, kezdetben 4 fő számára nyújtott részmunkaidős elfoglaltságot a program, 2010-ben azonban már 23 teljes állású munkavállaló megélhetését biztosítja. Belecska zöldségből és gyümölcsből lényegében ellátja magát, emellett a térségi piacra is termel. A földmunka program eredményeképpen a kezdeti 30%-os munkanélküliség elenyészőre csökkent le. A program jelentősen enyhítette a létbizonytalanságot, nagyon fontos közvetett hozadéka, hogy a településen újra születnek gyerekek, megállt a népességfogyás; lényegében stagnál, illetve bizonyos években kismértékben növekszik is a lakosság száma. A program hatására a szociális segélyezés megszűnt, a faluban gyakorlatilag felszámolták a munkanélküliséget, ráadásul mindezt közösségi gazdálkodás keretei között érték el.

Összefoglalás, következtetések

Tanulságos a belecskai eset, ugyanis a legtöbb helyi fejlesztés nemcsak önmagában sikeres, hanem annak az adaptációjára is vannak már jó példák. Azt látjuk, hogy már a Tamási járásban, a Belecskához hasonló településeken sem sikerült ennek a viszonylag egyszerűnek tűnő helyi foglalkoztatás-fejlesztésnek az átvétele. A belecskai program spontán adaptációját legalább néhány, a program lényeges tényezőjének átvétele akadályozhatja. Ezek szerint a többi település számára mégsem annyira egyértelmű a belecskai eset, noha több társadalmi fórumon ismertette már a polgármester a közösségi mezőgazdálkodás kulcs elemeit, de ennek ismerete még kevés. Szükséges még valami az adaptációhoz, ez pedig az önfenntartásra való törekvés, amely Belecskán sikeresen megvalósul. Az adaptációhoz hozzátartozik még az a sajátosság, hogy Belecska településnek van saját külterületi szántóföldi földvagyon. A Tamási járás többi,

hasonló gazdasági és társadalmi adottságokkal bíró településének nincs külterületi földvagyon, és tőkéje sem a földvásárlásra vagy bérletre.

Németh (2011) szerint semmilyen speciális belecskai sajátosság nem áll a falugazdasági program elért eredményei mögött, vagyis nincsenek olyan helyi tényezők, erőforrások, amelyek nehézkes és drága átvétele vagy reprodukálása esetleg megakadályozná, hogy más települések is ezen a módon igyekezzenek megoldást találni foglalkoztatási problémáikra, de a hazai kistérségi önkormányzati vezetők körében egyfajta tartózkodás van attól, hogy az önkormányzat céget hozzon létre és vállalkozzon. Ennek fényében az adaptáció csak ott lehet sikeres, ahol a település vezetői képesek a vállalkozói szemléletre. Ennyiben a belecskai típusú program vitathatatlanul személyfüggő.

Megállapítható, hogy az aprófalvak és a kis települések számára a helyi szintű foglalkoztatási megoldások és helyi kezdeményezések fontosak, hiszen ezek tudják hatékonyan kezelni a munkaerő-piaci problémákat, amelyek a globalizációs hatások miatt lokális szinten is megjelennek.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

Irodalomjegyzék

Bartha, Z. – Sáfrányné Gubik, A. (2018) Oktatási kihívások a technikai forradalom tükrében, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 15. évf., 1. szám, pp. 15-29.

Emmerij, L. (1994) The employment problem and the international economy, International Labour Review, 144. évf., 4. szám, pp. 449–466.

Frey, M. (2007) Szociális gazdasági kézikönyv, Pátria Nyomda, Budapest, 236 p.

G. Fekete, É. (2011) Foglalkoztatási kutatások 2001-2011, habilitációs értekezés, 427 p.

G. Fekete, É. – Lipták, K. (2011) Postmodern values in rural peripheries, Journal of Settlements and Spatial Planning, 2. évf., 1. szám, pp. 1-7.

Jász, K. – Szarvák, T. – Szoboszlai, Zs. (2003) A szociális földprogram társadalomfejlesztési hatásai. In: Kállai, E. (szerk.) A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején. Kutatási gyorsjelentések. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, pp. 139-145.

Lipták, K. (2013) A globalizáció hatása a regionális munkaerőpiacokra – kiegyenlítődés vagy leszakadás?, Ph.D. értékezés, Miskolc

Mészáros, R. (2010) A globális gazdaság földrajzi dimenziói, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 229-248.

Mückenberger, U. (1996) Toward a new definition of the employment relationship, *International Labour Review*, 135. évf., 6. szám, pp. 683–695.

Németh, N. (2011) Helyi kezdeményezésű gazdaságfejlesztési programok vizsgálata, KTI könyvek 14., Budapest

Peck, J. (1996) *Work-place: the social regulation of labor markets*, Guilford, New York, 423 p.

Petrovicsné Takács, R. (2006) A belecskai modell. In: Nagyné Varga, I. – Landau, E. (szerk.) *Szociális földprogram modellek. Jász-Nagykun-Szolnok Megye Esély Szociális Közalapítvány Regionális Szellemi Forrásközpont, Szolnok*

Sennett, R. (2000) *Der flexible Mensch. Die Kultur des neuen Kapitalismus*, Berlin Verlag, Berlin, 224 p.

Ebes: honnan hová?

Lőrincz Mónika Mária¹

Összefoglalás

Ebes Hajdú-Bihar megyében Debrecen és Hajdúszoboszló között található. Történelmi emlékei röviden összefoglalhatók: néhány írott emlék 1271-1331 között, királyi kutyák nevelése, és egy XII. századból való templomrom (Haja 1996).

A község tervezése, létrehozása (1950-52) tanyaközponttá válása szórványos tanyákból kiváló példája a szocialista községtervezésnek és tervgazdálkodásnak. A FAGI-házak, a sakktábla-elrendezés, papíron tervezés majd munkahelyteremtés tervszerűen (mezőgazdaság, olaj- és gázkitermelés, ipartelep) képet ad a korszakról. A település térszerkezet-vizsgálata, vízrajza, épületállománya, természeti értékei is rövid áttekintésre kerülnek. Egyfajta múltnélküliség jellemezte a települést: élet templom, temető és műemlékek nélkül. Érdekes megnézni a rendszerváltást követő változásokat (templomépítések, temető létrehozása, városiasodás, ipartelep létrejötte). A lakosság összetétele, lehetőségei, életmódja meghatározzák a község fejlődését, ezt is figyelembe kell venni tervezéskor (nemcsak az ötvenes években, hanem ma is). Ebes döntés elé került a vidékfejlesztés szemszögéből: ipar, vagy mezőgazdaság? Mi a XXI. századi lehetőség?

Abstract

Ebes is located in Hajdú-Bihar county between Debrecen and Hajdúszoboszló. Historical memoirs can briefly be summarized as follows: some written memoirs from the period of 1271-1331, royal dog breeding, and a XII. century church ruin(Haja 1996).

Planning and creating the village (1950-52), becoming a farm center from sporadic homesteads, is an excellent example of socialist village planning. The so called FAGI houses, chessboard layouts, and desk design to create jobs (agriculture, oil and gas production, industry), gives a good picture of the era. The spatial structure analysis, hydrography, building stock and natural values of the settlement are also briefly reviewed. The village is somewhat of without history: life without church, cemetery and monuments. It is interesting to look at the changes following the transition to democracy (founding of churches, creation of a cemetery, urbanization, establishment of an industrial plant). The composition, possibilities and lifestyle of the

¹ abszolvált doktorandusz DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola; lorincz.monika@arts.unideb.hu

population determine the development of the village, and this must be taken into account in the planning (not only in the fifties but today). What will Ebes decide in rural development: industry or agriculture? What is the XXI. century opportunity?

Bevezetés

Ebes neve egyes történészek szerint régi mocsaras, halászó helyre utal, más vélekedések Ebus, Ebey¹ régi nevekből eredeztetik, népszerű elterjedt elmélet alapján királyi kutyatenyésztő hely volt (Kiss 2012). Alábbiakban helyzetképet kívánok bemutatni az 50-es években tervszerűen itt létrehozott tanyaközpontról. A település vizsgálatához személyes kötődés vezetett, itt nőttem fel. Fejlődése és mai állapota jó gyakorlatként felhasználható más, hasonló körülmények között lévő települések számára.

Ebes történelme

A község területén feltárássra kerültek régészeti leletek egészen a neolitikumig. Ezen a néven az 1332-37-es pápai tizedjegyzékben szerepel elsőként. Szabolcs vármegye levéltárának mohácsi vész előtti oklevelei alapján 1440-ben a Szepesi család birtoka volt. „A falu első temploma a mai településtől délkelet felé, az Ágod és a Zsong patakok által körülvelt kis dombon helyezkedett el. Az épületet az Árpád-házi királyok törvényei nyomán emelték a XII. század folyamán, és Szent Miklós tiszteletére szentelték fel.” (Ebes 2016:5) A templomot lerombolták, felégették a környező házakkal együtt a krími tatárok 1594-ben. Emlékét már csak egy templomdomb őrzi a határban. Szórványos tanyaság volt ezen a területen, összefüggő település ezt követően újból nem jött létre. A 19. század végén már néhány száz ember élt itt, és vonatmegálló is volt Ebes névvel. Az 1900-as évek elején tanyasi iskola épült, tehát stabil népesség volt. 1930-ban 1131 fő élt itt (MK KSH 19331). A 2. világháború után gyermekfalu működött a területen „Fiúkfalva” néven, az árván maradt gyerekeket nevelték egy tanyán, önkéntes módon szerveződő keresztyének. (Pataki 2007)

¹ A Várad Regestrum 1217-ben villa **Ebey** alakban említi. Várad Regestrum Varadinense (1208-1235)

Ebes tervezése, a szocialista községtervezés

A mai település létrejötte 1950-ben kezdődött, központi döntés alapján.¹ A tervezőmérnökök megtervezték a községet sakktábla elrendezéssel, felrajzolták az első utcákat és a középületeket. 10 év alatt komoly állami támogatással megépült az első 162 ház. *„Egy szobakonyhás. Éléskamra és mosdófülkés, kis verandás lakás ára 15.000 Ft, 15 évi törlesztéssel 2%-os kamat mellett, 400 négyszögöl telekkel. Az első épület a Kossuth utca 19. szám alatti telken épült 1951-ben3 kép Az első épülő FAGI-ház, 1951*

Az első épülő FAGI-ház, 1951

Fotó: Társadalmi MA Telepesek. honlap 2019

„A hagyományos vidéki építészet felbomlása messze többet jelent, mint a parasztház alkonyát, noha kétségkívül ez a legfeltűnőbb vonása. Ezen kívül azonban megváltoztak a településen belüli területhasználati elvek is. A területhasználati elvek mindent egybevetve sokkal mélyebb és átfogóbb átstrukturálódást jeleznek, mint az amúgy is gyors erózióknak kitett épületek.” (Füredi 2013:53). A telekméretek eleinte 400 négyszögölesek voltak (1438,64 m²), később 600 m²-re csökkentek. A faluközpontban volt a községháza, bolt, művelődési ház, iskola óvoda, buszmegálló. Ez a tipikus története a szocialista községek létrejöttének. Ebes, a szocialista mintafalu 4 termelőszövetkezettel kezdte meg működését, ami teljesen érthető a jó minőségű földeket ismerve. Itt terül el a hajdúsági löszhát egy része, amely az ország egyik legjobb aranykorona értékű földjeit adja (45-50 AK/h). A 70-es években létrejött egy gáztelep és egy kőolaj-kitermelő üzem is. A vasútvonal (Debrecen-Budapest), valamint a 4-es főútvonal foglalja keretbe a községet. Mindezek alapján a munka és megélhetés biztosított volt. A község

¹ Tanyai Tanács 1949. őszi ülése rendelkezett a tanyaközpontok létrehozásáról. Tevékenysége (Hajdú 1992 pp. 105-125.)

mellett egy iparterület került kialakításra, melyre már több nagy cég is letelepült, ezzel biztos megélhetést nyújtva a helyieknek.

„A modernizmus kerülte a történeti alaprajzokat, mint pl. a gyűrűs-sugaras vagy a halmazos szerkezeteket, helyette mérnöki telekosztáson nyugvó sakktáblaszerű telepekben gondolkodott.”
2. kép Ebes község légifelvétele

építészetét, népi szokások, és természetesen kialakult útvonalak nem vettek részt a

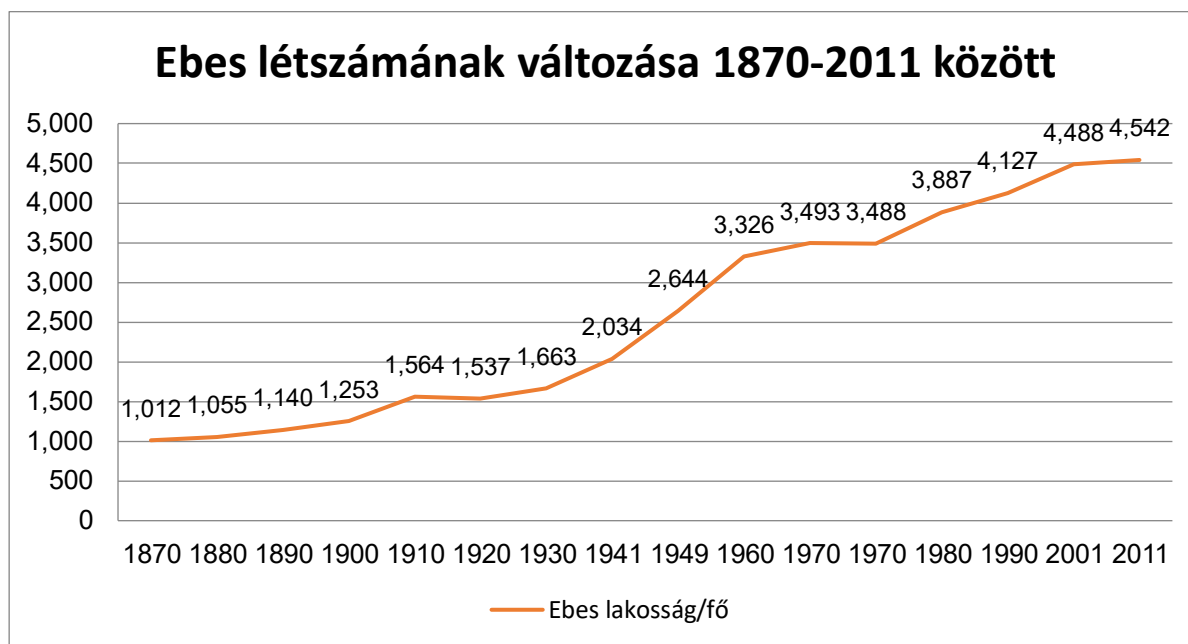
Fotó: Ebes településfejlesztési koncepció 2016-os dokumentum része (Kőszeghy 2016)

térszerveződésben. A 2. képen jól látható, hogy vonalzóval tervezték meg a községet és a környező földek kiosztása is így történt.

A község jelene

A megyeszékhely és az országos hírví hajdúszoboszlói gyógyfürdő közelsége miatt egyre többen települtek le itt. A fiatalok elvándorlása nem jelentős, Ebes lakossága egyenletesen növekszik, ipartelepe létrejötte óta a munkanélküliség nem számottevő, a település nem hátrányos helyzetű (. 2019-ben 4751 fő élt itt, 2011-es népszámlálási adatok alapján 93% magyar (a többi német, román, ukrán). Kis mértékben növekszik a lakosság száma, de a növekedés folyamatos (KSH 1870-2011) .

1. ábra Ebes létszámadatok 1870-2011 között

KSH népességadatok alapján saját diagram (KSH 1870-2011)

A fiatalok aránya (23.% 0-19 éves) jelentős az idősek (11% 65-) számához képest, az aktív korúak aránya jelentős (66%) (KSH 2011) . Mindezek alapján egyértelmű, hogy Ebesen nem találunk több száz éves parasztházakat, műemlékvédelmi épületeket és a településszerkezet nem a templom köré szerveződött, hanem a központi épületek és az utak mentén. A településen nincs műemlék, műemléki együttes. Történeti táj, műemléki jelentőségű terület, műemléki környezet vonatkozásában nem érintett, nincs nemzeti emlékhely. Temetője 2007-ben épült. Kiváló összegzése a jelenségnek Tamáska Máté által: „*A hagyományos vidéki település szellemi és térbeli központja rendszerint a templom volt. A modernizáció során azonban még a kisebb falvakban is kialakultak konkuráló centrumok. Vasúti és buszmegállók létesültek, szövetkezeti boltok, kultúrházak, orvosi rendelők és sportpályák épültek, amelyek egyenként vagy csoportosan a települések új központjait alkották. A szocialista korszak a folyamatnak igyekezett némi egyházellenes felhangot is biztosítani.*” (Tamáska 2011:24)

Legrégebbi épületek: a Vasútállomás (1908-ból), és a Görbe-Balogh kúria (1922-ből), melyben nyugdíjasotthon található és a művelődési ház kistermei. Az Ebesi Református Templom 1997-ben került átadásra. Rácz Zoltán Kós Károly díjas építész alkotása. Több nemzetközi és hazai kiállításon bemutatott épület. A rendszerváltásig nem volt templom a faluban, azt követően azonban kettő is épült, pótolva a hiányosságot. A római katolikus templom 1997-98-ban épült 40 év ateizmus nem maradt nyom nélkül, a népességben a magát vallásosnak tekintők aránya alacsony. További említésre méltó helyek: Templomdomb, Széchényi Ferenc Tájmúzeum, Kényszermunkatábor kiállítás, Nagypark, diófasor.

Ebes **vízrajza** nem komoly befolyásoló tényezője a településszerkezet alakulásának, mivel nem fekszik a közelben folyó, patak, tó. Belvízveszély nincs, a földek egy része öntözhető. A domborzat sem meghatározó, mivel alföldi sík vidéken terül el a község. A település a majd 70 év alatt megtöbbszöröződött. Az új utcák kijelölése követte a korábbi elrendezést, illetve megkezdődött a befelé terjeszkedés, a régi telkeket kettéosztva új utcákat nyitottak. Az ötvenes-hetvenes években elterjedt volt a zártkert, faluszéli kiskert, melyek lassan belterületté váltak és beépültek, ahogy csökkent a kertészkedésre való hajlam is. Ma már kevesebben foglalkoznak ilyen tevékenységgel, a földek egyben, nagyüzemi módszerekkel, táblában kerülnek művelés alá. Néhány nagygazda kezében van az összes föld.

„A települési épületállomány funkcionális értelemben három nagy kategóriára osztható: a közösségi, a gazdasági és a lakóingatlanokra. A telekméretetek csökkentése mögött politikai érdekek is felsejlenek, hiszen a portaméret zsugorításával a paraszti gazdálkodás újjáéledésének lehetősége minimalizálható. S valóban, a rendszer szigorának enyhülésével lehetőség nyílt ugyan háztáji állattartásra, valamint bérlemények részes művelésére, ám a szűkre szabott parcellák eleve gátat szabtak a háború előtti gazdaságok újjáéledésének.” (Tamáska 2011:23-24) Ez teljes mértékben igaz az ebesi viszonyokra is. Jellemző volt, hogy a házak mögött melléképület és különböző gazdasági épületek, ólak épültek. Az állattartás még 10-20 évvel ezelőtt is gyakori volt szinte minden udvarban.

A hatvanas években megkezdődött a kockaházak építése. Vannak utcák, ahol szinte csak ez a típus jelenik meg. A 10x10-es ház, amelyre még nem kellett adót fizetni (csak ha manzárdtetős), és nem kell félni a betelepítéstől (hiszen az emberek emlékeznek, és tartanak a történelem ismétlődésétől). A 80-as években épült a Gázláng utca, ahol egyértelműen látszik a kor divatja, a nagy, emeletes ház min. 4 szobával. Ekkor vezették be a faluba a gázt, mely olcsó volt, és készültek az első központi fűtések. *„Ebes településképét építészeti szempontból figyelve észrevehetjük, hogy négy „koncentrikus” kör rajzolódik ki.”* (Svidrán 2009:148) Ezek egyértelműen különválnak építészeti és a lakosság összetételében is. A legbelső kör a FAGI-házaké, a második kör kockaházakból áll, a harmadik a 80-as évek nagy, többségében tetőtér-beépítéses házainak sora. A legkülső rész az új építésű lakópark többségében amerikai stílusú, parkosított pihenő övezeti lakóházai, „az ebesi Rózsadomb” (Svidrán 2009), a szuburbanizáció mintapéldája, a közeli városokból kitelepülő középosztály igényeire szabva, akik munkájuk miatt kötődnek továbbra is a városhoz, sőt sok esetben gyermekeiket is behordják minőségi oktatási, nevelési intézményekbe. Ez a rész nappal alvóvárosként működik, este pedig hosszú sorokban érkeznek az autók a városból. Ebből kifolyólag nem ápolnak szoros kapcsolatot a helyiekkel, bevonásuk nehezebb a helyi programokba, közösséget csak a lakópark tagjaival építenek többségében (pl. utcabál alkalmával). A tagozódás társadalmilag is elkülöníti az ottlakókat, magasabb jövedelmű, végzettségű, igényű réteg, szemben a belső kör többségében idős, kis jövedelmű, a helyi közösséggel kapcsolatot tartó lakosokkal, akik még kertet művelnek, jószágot tartanak (egyre kevesebbet a helyi rendeletek változása és a kiöregedés miatt). A lakóházak, telkek térszerkezete is teljesen megváltozik az egyes részeken (a régi

részen: szoba-konyha, nyárikonyha, gazdasági épület, konyhakert; az új részen: nappali, étkező, hálók, kerti grill, pihenőkert).

A kiváló közlekedési adottság a fő motorja a településnek. A város megközelítését elősegítendő új bekötő út épült a 4-es főútra az új lakópark szélén. Emellett az ipari parkhoz is épült egy gyorsabb átmenő út, mely elkerüli a főutat, így gyorsítja a dolgozók bejutását munkahelyükre. A Záhony-Budapesti vasútvonal a települést érinti, a legnagyobb cégekhez (pl. MOL) saját vasútvágány megy az ipartelepre. Kerékpárút is épült Hajdúszoboszló felé, és folyamatban van Debrecen irányába is. Az M3-as, M35-ös autópálya 6 km-re érhető el, a debreceni nemzetközi repülőtér 17 km-re van.

A település ipartelepe 72 hektár, a 90-es évektől fejlődik. Nemzetközi multicégektől kis helyi vállalkozásokig mindenre találunk példát. Nagyobb cégek: Curver Magyarország Kft. (háztartási műanyagtermékek); Kerekes Kft (Privát kis- és nagykereskedelem); Meal-Trade Szállítási és nagyker. lerakat; Szálka 96 Kt. logisztikai központja; Mol bázistelep; Magyar Sajt Kft. olasz tulajdonú sajtgyára; Roland autókereskedés. Mezőgazdasági üzemek és állattartó telepek (sertés, pulyka, marha) is képviseltetik magukat, hiszen egy kiemelkedő mezőgazdasági adottságokkal rendelkező területen járunk, ahol a termőföldek aranykorona értéke a 45-50 koronát is elérheti. Épp ezért nehéz mind az iparterület, mind a belterületek növelése. A helyi kisebb vállalkozások száma 117 db. A községnek a helyi adókból, elsősorban az iparüzési adóból befolyó bevétele jelentős mértékű, így a település terei, középületei, útjai gondozottak, szépek, a látogatók számára vonzó képet nyújtanak. Az önkormányzat sok pályázatot igyekszik nyerni és ebből fejlesztéseket véghezvinni. Ebben jó eredményeket ért el, pedig nehéz helyzetben van, mivel nem hátrányos helyzetű a település, így több esetben alacsonyabb pontszámot kaphat, vagy nem is indulhat a pályázaton. 12 civil szervezet tevékenykedik aktívan Ebesen, köztük a polgárőrség, melynek része van a település biztonságának megőrzésében. A település célja a várossá válás. Rendelkezik általános iskolával, óvodával, bölcsődével, esti gimnáziummal. Kiváló az egészségügyi ellátottság (3 háziorvos, fogorvosok, több egészségügyi intézmény). Teljes közművel rendelkezik. Fejlődő a falusi turizmusa: egy panzió és több vendégház működik. Hajdúszoboszló közelsége, illetve a községfejlesztési tervben szereplő pihenőpark és tó építése támogatja ezt a területet. Virágos, sok zöldterülettel rendelkező közterein, játszóterein, parkjaiban érdemes sétálni, időt tölteni. Az utóbbi évek fejlesztései ezt az irányt erősítik, sportközpont, szabadidő eltöltésére alkalmas terek kerültek tervezésre.

Összegzés: Mi a XXI. századi lehetőség?

Az eddig felsoroltak alapján megállapíthatjuk, hogy a kialakult fejlesztési irányok párhuzamosan erősítve egymást haladnak. Ebes jó eséllyel válhat kisvárossá néhány éven belül. Iparterületének dinamizmusa tartós marad az adottságai, illetve a Debrecenbe települő nagyvállalatok (pl. BMW) húzóereje miatt. A mezőgazdaság továbbra is meghatározó a

földrajzi adottságok alapján. A közintézmények fejlesztése (iskola és, óvoda bővítés, újítás, bentlakásos idősok otthona elkészülte) elősegíti a lakosság növekedését. Sok fiatal kezd itt életét -az iskolában, óvodában, sőt már néhány éve bölcsődében is- ami a település jövőjét jelenti. Ez segíti a hagyományok kialakulását, megerősödését, a közösséggé válást, mely egy település hosszútávú fennmaradásánál elengedhetetlenül szükséges. Ebes összképe a szocialista tervezett község képét adja még mindig, de a templomok megjelenése, parkok, terek létrejötte finomította a végeredményt. Ma már egy fejlődő kertvárosias jellegű települést látunk, ahol jólesik megállni, és el tudjuk képzelni akár a letelepedést is.

Irodalomjegyzék

Andorka Rudolf (1997): Bevezetés a szociológiába. Budapest

Ebes honlap. Ebes Településtörténet. Ebes a Középkorban. 2016 Internetes forrás. On-line: <http://www.ebes.hu/telepulesunkrol/telepulestortenet/> Elérve: 2019.06.02.

Kőszeghy Attila: Ebes község településfejlesztési koncepció és integrált településfejlesztési stratégia 2016.

Füredi Balázs (2013): Az idő ritmikája a lakóépület tervezésben. DLA értekezés és a mestermű bemutatása. pp. 53.

Haja István (1996): Ebesi krónika. kiadta Ebes

Hajdú Zoltán (1992): A Tanyai Tanács története (A "szocialista tanyapolitika" alapvetése és a tanyakérdés megoldásának radikális, voluntarisztikus kísérlete, 1949-1954) pp. 105-125. in Alföldi tanulmányok 1990-1991 XIV. kötet kiadó: BMKÖH, Békéscsaba

Kiss Magdaléna (2012): A Körösök magyar vízneveinek funkcionális-szemantikai elemzése in Hoffmann István-Tóth Valéria (szerk., 2012): Helynévtörténeti Tanulmányok 8. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen pp. 87-88.

KSH statisztikai adatok. Népeség, népmozgalom. A népeség korcsoport és nemek szerint, 1931., 2011. Internetes forrás. On-line: https://www.ksh.hu/stadat_eves_6_1 Elérve: 2019.06.05.

KSH Népeség 1870-2011 évekre: [A népeség számának alakulása, terület, népsűrűség](#) területi adatok meggyenként 4.1.1.1 táblázat – Frissítve: 2013.05.23. 1870-1960 jelenlévő összes népeség. 1970-2011 lakónépeség (Elérve: 2015. december 11.)

Pataki Gyula (2007): Fiúkfalva. Kiadó: Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest

Svidrán Éva (2009): Az „Ebesi Rózsadomb” Társadalmi rétegződés vizsgálat Cseri Miklós-Sári Zsolt (2009): Vidéki életmódváltozások a XX. században. kiadó Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre

Tamáská Máté (2008): Kockaházak a skanzenben? Az utóparaszi háztípus helye a vidéki házfejlődésben. In: Múltunk 3, 98-108

Tamáská Máté (2011): a vidéki tér emlékezete Martin Opitz Kiadó Budapest

Társadalmi Múzeum Alapítvány Telepesek Internetes forrás. On-line: http://www.telepesek.hu/tabor_ebes.html Elérve: 2019.06.04.

Az EU támogatás politikájának változása a szarvasmarha ágazatban Magyarországon

Mészáros Kornélia¹ – Lencsés Enikő²

Összefoglalás

Szarvasmarhatartással foglalkozó gazdaságok működése jelentős mértékben függ az EU támogatás politikájától, függetlenül a hasznosítási iránytól. Ezért jelen tanulmány célja a szarvasmarha tartókat érintő támogatások vizsgálata 2006-tól napjainkig.

Az Európai Unió állattenyésztési ágazatokra vonatkozó támogatási rendszerét az állattartás tájvédelmi, vidék megtartó és vidékfejlesztési szerepkörének erősítése céljából hozták létre. 2005 és 2007 között a támogatásokat elválasztották a termeléstől, azonban ezzel a piaci igényeknek való megfeleléstől is messze kerültek a gazdálkodók. A fő motivációs tényező nem a piaci igények kielégítése, és a termelékenység lett, hanem a támogatások felvétele.

A következő időszakban (2007-2013) az állattartó telepek korszerűsítésére került a hangsúly. Pályázni lehetett például szarvasmarha telepek rekonstrukciójára, valamint a környezetterhelés mérséklését célzó trágyatárolók létesítésére. 2012-ben pedig elindult a szerkezetátalakítási nemzeti program, ami a húsmarhaágazat gazdasági aktivitásának megőrzését, és az általa használt területek jó ökológiai állapotban tartására irányult.

Egyes vizsgálatok szerint a támogatások jelentős része a költségek termelési értéket meghaladó részét fedezi, valamint a folyamatosan emelkedő földbérleti díjakat fizetik belőle, ezzel is csökkentve a keletkező veszteségeket.

Abstract

The European Union's subsidies scheme for the livestock sectors was established with aim to strengthening the role of animal husbandry in the countryside, conservation and rural development. Between 2005 and 2007, subsidies were decoupled from production, but the farmers were also far from complying with market demands. The main motivation factor is not to meet market demands and productivity, but to get subsidies.

¹ PhD, adjunktus, Szent István Egyetem, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Gödöllő.
meszaros.kornelia@gtk.szie.hu

² PhD, adjunktus, Szent István Egyetem, Üzleti Tudományok Intézete, Gödöllő, lencses.eniko@gtk.szie.hu

The focus was on modernization of livestock in the next period (2007-2013). For example, it was possible to apply for the reconstruction of cattle farms subsidy and the establishment of manure containers to reduce environmental pressures. In 2012, the national sector restructuring programme was launched, which aimed was the preserving of economic activity of the beef sector and keeping the areas in good ecological condition.

Some studies have shown that a significant proportion of the subsidies cover more than the production value of the costs, and that there is an increasing amount of land rents paid, thereby reducing the losses incurred.

1. Irodalmi áttekintés

A marhahús és borjúhús piaci rendtartására vonatkozóan az európai uniós tárgyalásokat Magyarország 2001 tavaszán kezdte meg. A magyar gazdálkodók számára a támogatási struktúra megjelenése és az ezzel járó átalakulási kényszer mellett jelentős kihívást jelentett a vállalkozási tevékenységre vonatkozó jogszabályok átalakítása. Új és idegen jellemző volt a magyar gazdálkodók számára a multifunkcionalitás követelménye is (Illés – Vida, 2008).

Az unióhoz való csatlakozással kapcsolatosan a gazdálkodók és a szakemberek az állattenyésztés előnyösebb helyzetbe való kerülését vizionálták, köszönhetően a támogatási keretek kihasználásának, a kiszámíthatóbb piacoknak, és a stabil intézményi háttér megteremtésének (Szabó, 2008). A csatlakozás után Magyarország számára is elérhetővé váltak a különböző támogatások, melyek lehívhatóságának mértékét fokozatosan emelték.

Az első időszakban 2004 és 2006 között a KAP keretein belül, az első pillér részeként, a hazai mezőgazdasági termelők úgynevezett jövedelempótló támogatást kaphattak, mint például az egységes terület alapú támogatás és az ezekhez kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatások (top up) (86/2004 (V. 15) FVM, 18/2005 (III. 18) FVM, 53/2006 (VII. 24) FVM, 87/2004 (V.15) FVM, 28/2005 (IV. 1) FVM, 25/2006 (III.31) FVM rendeletek).

Magyarország az EMOGA Garancia részlegétől és a SAPS egységes területalapú támogatásából részesült. A top up kifizetéseket a magyar költségvetés biztosította. A korábban jóváhagyott reformok alapján 2005 és 2007 között a támogatások döntő többsége elválasztásra került a termeléstől. A közvetlen támogatások elnyeréséhez egyre több környezetvédelmi, élelmiszerbiztonsági és állatjólléti szabálynak meg kellett felelniük a gazdálkodóknak (Potori, 2012).

A támogatási rendszer változtatását az tette szükségessé, hogy a termelésben a fő motivációs tényező a piaci igények kielégítése helyett egyre inkább a támogatások felvétele volt, amely súlyos piaci torzulásokhoz vezetett. Ennek ellensúlyozására hozták létre az SPS támogatási

rendszert. Az SPS bevezetésétől azt remélték a szakemberek, hogy a termelési szerkezet majd jobban igazodik a piaci kereslethez, miközben a termelők számára megvalósul a jövedelembiztonság, amit a termeléstől független támogatások bevezetése nyújt. Ennek elérhető formái: egységes terület alapú támogatás és az ezekhez kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatások (top up) ((54/2007 (VII.2.) FVM; 107/2008 (VII.27.) FVM; 28/2007 (IV.20) FVM; 39/2008 (III. 29.) FVM; 29/2007 (IV.20.) FVM; 42/2008 (IV.4.) FVM) 37/2010. (XII. 14.) VM, 22/2010. (III. 16.) FVM, 132/2009. (X. 14.) FVM, (29/2007 (IV. 20) FVM, 42/2008 (IV. 4) FVM rendeletek).

Magyarország az SPS bevezetését 2013-ban tervezte (Európai Számvevőszék, 2011), amely azonban elmaradt. Ugyanakkor abban az évben, az uniós előírásoknak megfelelően a top up támogatás megszűnt, ugyanakkor helyét átvette az átmeneti nemzeti támogatás (23/2013. (IV.9.) VM, 111/2013. (XII. 7) VM, 35/2014 (IV. 4) VM, 23/2014 (XI. 3) FM rendeletek), ami a termeléstől elválasztva, történelmi bázis és kiegészítő történelmi bázis jogosultság alapján került megállapításra hízott bika, anyatehén és extenzifikáció jogcímenek (5/2015. (II. 19.) FM rendelet).

A szarvasmarha ágazatot érintő következő nagy változás a 2012-ben indult kérődző szerkezetátalakítási nemzeti program volt, mely célul tűzte ki a húsmarhaágazat gazdasági aktivitásának megőrzését, és az általa használt területek jó ökológiai állapotban tartását (Popp – Harangi-Rákos, 2013). Ennek eredménye képpen a fokozatosan megszűnő nemzeti kiegészítő támogatások helyét átvette a szerkezet átalakítási program és az érzékeny állattenyésztési ágazatok támogatását termeléshez kötött módon fenntartotta (Vásáry et al., 2012).

Az Európai Unió 2020-ig engedélyezte Magyarországnak az SPS elven működő közvetlen támogatások bevezetésének elhalasztását, addig a SAPS rendszerben maradt életben. Alaptámogatást igénybevétele minden magyarországi, aktív mezőgazdasági gazdálkodó jogosult. (Potori et al., 2013)

A vidékfejlesztési támogatásokat a KAP második pillére tartalmazza. 2004 és 2006 között a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) keretein belül az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) célja a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása, a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése és a vidék felzárkóztatása (Tóth et al., 2006). Az Európai Unió 2007-2013 időszakra vonatkozó költségvetési időszakára új közösségi alap került létrehozásra: az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA), amelynek célja az EU vidékfejlesztési politikájának támogatása. Az EMVA három elsődleges célkitűzést tartalmaz: a mezőgazdaság versenyképességének támogatása; természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás biztosítása, valamint éghajlat-politikai intézkedések szavatolása; a vidéki térségek és közösségek kiegyensúlyozott területfejlesztéséhez való hozzájárulás, a munkahelyek megőrzését és a munkahelyteremtést is ideértve. (Európai Bizottság, 2013) A támogatások felhasználására Magyarországon létrehozták az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programot

(ÚMVP). Az ÚMVP célja a versenyképes, fenntartható fejlődést és gazdálkodást megalapozó mezőgazdaság megteremtése, a vállalkozások sokszínűségének fenntartása, életképes birtokszerkezet és racionális földhasználat ösztönzése, piaci szemlélet erősítése és a képzettségi szint emelése (FVM, 2009). A fenntarthatóság igényeihez való alkalmazkodás mellett a minőség és a versenyképesség erősítésével lehetséges a fenntarthatóság megvalósítása a gyakorlatban (Csete – Láng, 2005).

A vidékfejlesztés legfontosabb célja a vidéki térségek jövőjét biztosító átfogó és fenntartható keret biztosítása, tagállami partnerségi megállapodás keretében, a közös stratégia megvalósításához (1305/2013/EU rendelet). Az agrárágazat fejlesztési céljai nem különíthetők el a vidékfejlesztési céloktól. A „Európa 2020 stratégia” keretében megfogalmazott prioritások – azaz az intelligens, fenntartható és inkluzív fejlődés – kezdeményezései közül a versenyképesség növelése és a szegénység elleni platform az, amely közvetlenül kapcsolódik az agrárágazathoz, azon belül is kiemelten az állattenyésztő ágazatokhoz (Dunay, 2011). A hazai programalkotás során kiemelt volt a nagy élőmunka igényű állattenyésztési ágazatok támogatása. Ezért a 2007 és 2013 közötti időszakban ismét meghirdetésre kerültek a jelentős beruházás megvalósítását lehetővé tevő, úgynevezett állattartó telepek korszerűsítésére kiírt pályázatok. Ennek keretében külön felhívásban lett meghirdetve a szarvasmarha telepek rekonstrukciója. Az ágazat által okozott jelentős környezetterhelés (az üvegház hatású gázok kibocsátásának relatív magas szintje miatt) mérséklése valamint az uniós szabályoknak történő megfelelés biztosítása érdekében, kiemelten fontos és nagyjelentőségű volt a trágyatárolók létesítésére kiírt pályázat.

Az EU által Magyarország számára fenntartott támogatási keret egy része kihasználatlan maradt, Hodina (2008) az okokat abban látja, hogy a bürokrácia nem volt képes megteremteni a felhasználás és a kifizetések feltételeit, amelyeket az unió előírt Magyarország számára. Ennek következtében pedig a fejlesztések és a jövedelemszerzési lehetőségek elmaradtak a elvárható mértéktől. Szabó (2008) szerint a Magyarországgal együtt csatlakozók már 2004 előtt kihasználták az előcsatlakozási szerződések adta támogatási lehetőségeket. A hazai állattenyésztés versenyképessége alacsony. Fontos és sürgős teendő az állati termékpálya vertikum működésének jobb szervezése, a kooperáció és az integráció megszervezése és fenntartása (Szabó, 2008).

Az Európai Unióban a támogatások szerepe a húsmarhatartásban hosszú idő óta jelen van. Az ágazatot érintő támogatások elméleti alapját az adja, hogy a legeltetésre alapozott, extenzív állattartás a fogyasztói igény kielégítése mellett tájvédelmi és vidékfejlesztési funkciókat is ellát, valamint jelentős szerepe van a vidék munkaerő megtartó erejében (Stefler, 2002). A legeltetésre alapozott állattartással foglalkozó vállalkozások számára az EU csatlakozás sem hozott fordulópontot, az ilyen típusú vállalkozások jövedelmezősége a csatlakozást követő években sem emelkedett jelentős mértékben (Illés – Dunay, 2014). Megállapítható, hogy az átlagos hazai húsmarhatartó vállalkozás az uniós és a hazai támogatások nélkül életképtelen,

még a kedvező időjárású években sem képes fedezni a költségeit (Csonka – Kemény, 2005, Popp – Molnár, 2010; Mészáros, 2010). Kapronczai és Udovecz (2009) vizsgálatai is arra a következtetésre jutottak, hogy az ágazatban az uniós támogatások jelentős része veszteség minimalizálására fordítódik.

A magyar kormány 2015-ben meghirdette az ökológiai gazdálkodás támogatási programját (2016. jan. 1-től 2020. dec. 31-ig tartó időszakra), aminek keretösszege 64,38 Mrd Ft volt. Ezen jogcímen felvett támogatásokhoz kapcsolódó területek közel felét (49,6%-át) a gyepterületek jelentették (60 909 ha). További 54 017 hektárt (44,0%-ot) tett ki a szántó- és 7 872 hektárt (6,4%-ot) az egyéb (zöldség, gyümölcs, szőlő, halastó stb.) terület. A gyepterületek közel 50%-kal megnövekedtek 2016 óta. Ezekre a területekre szarvasmarha tartás esetén extenzifikációs támogatás is lehívható (Biokontroll, 2018).

2. Anyag és módszer

A kutatás jelenlegi fázisa az uniós szarvasmarha állományra lehívható támogatásokhoz kapcsolódó törvények és jogszabályok tanulmányozásáról szólt. Ennek segítségével a támogatásrendszer változás tendenciáinak feltárását végezzük el 2006 és 2018 között. Az ágazat támogatására vonatkozó jogszabályok elérése nehézkes volt, mivel számosat már hatályon kívül helyezettek és így ezeknek a hozzáférhetősége korlátozott volt. A tanulmányban kvalitatív kutatást végeztünk (dokumentumelemzés, tartalomelemzés).

3. Eredmények és értékelésük

Az 1. táblázatban összegyűjtésre kerültek 2006-2020-ig a támogatások (tervezett) összegei és jogcímei. Itt látható, hogy nem minden jogcím volt elérhető minden évben, valamint a megállapított összegek is jelentősen ingadoztak az egyes évek között, amiben nem lehet egyértelmű tendenciát megállapítani.

Mivel a támogatások mértéke évről évre változott, ami kiszámíthatatlanná teszi a működést és nehezíti a tervezést és a stratégia alkotást a gazdálkodó számára. 2012 és 2013-ban a hízott bikákra és az extenzifikációs szarvasmarhatartásra lehívható összegek együtt csökkentek, majd 2014-ben újra megnövekedtek.

További bizonytalansági tényezőt jelent, a kifizetések mértékét meghatározó törvények hatályba lépései időpontja. A vizsgált időszakban 2015, 2016 és 2017 kivételével meglehetősen hektikusan alakult. Sokszor a téli időszakra esik a támogatások odaítélése, mikor a mezőgazdaságban nehéz határidőre elkölteni a megnyert támogatási összeget.

1. táblázat. Szarvasmarhatartáshoz köthető támogatások 2006 és 2020 között egyedenként

Támogatás alapja	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	2019*	2020*
Hízottbika-tartás támogatása (ezer Ft)	40,0	41,1	46,9	56,0	60,0	43,2	19,5	19,5	47,2	33,0	30,0	30,0	30,0	4,49	4,24
Termeléshez kötött anyatehén támogatás (ezer Ft)	35,0	28,5	31,5	30,0	40,0	47,2	39,6	35,4	29,5	27,9	25,7	23,9	34,9	34,9	33,0
Bázis alapú anyatehén támogatás (ezer Ft)		8,0	9,4	18,0	18,5										
Extenzifikációs szarvasmarha támogatás (ezer Ft)	13,0	13,8	17,5	18,5	20,2	16,0	7,3	7,3	43,5	33,0	30,0	30,0			

*tervezett összegek

Forrás: 53/2006. (VII. 24.) FVM, 54/2007 (VII.2.) FVM; 107/2008 (VIII.27.) FVM; 132/2009 (X. 14) FVM; 37/2010. (XII. 14.) VM; 111/2013 (XII. 7.) VM; 23/2014 (XI. 3) FM; 62/2015. (X. 12.) FM; 68/2016. (X. 13.) FM; 51/2017. (X. 13.) FM;

Az SPS keretein belül a bázis alapú támogatások megszüntetését az indokolta, hogy nem hozták a tőlük várt eredményt. Bár ez a támogatási forma kikerült, a kínálatot továbbra sem a kereslet alapján határozzák meg.

Megállapítható, hogy 2016-tól változott a rendeletekben a támogatási összegek nagyságának meghatározása. Az egyedenkénti kapható támogatásokat 2015-ig minden évben előre meghatározott. Ez után azonban a rendeletek a szétosztható keretösszeget tartalmazzák, amelyeket egyedenként maximalizáltak, így a támogatási összeg függ a benyújtott támogatási kérelmekhez kapcsolódó állomány nagyságától.

Következtetések és javaslatok

A szarvasmarha ágazat által igénybe vehető támogatási összegek kiutalásának bizonytalansága megnehezíti a gazdálkodó számára a tervezést, ami kihathat a takarmányozási, termékenyítési és selejtezési stratégiákra. Mivel a támogatások egy része bizonyítottan a fenntartás költségeire fordítódnak, ezért a kiutalási bizonytalanság csökkentése növeli a bizalmat a rendszer iránt. Mindezek a bizonytalanságok hatással vannak az ellátási lánc minden szereplőjére, beleértve a termelőket, feldolgozókat és a fogyasztókat.

A közeljövőben az uniós támogatások további csökkentését tervezik, ami még inkább kiszolgáltatott helyzetbe hozza a gazdálkodókat a szarvasmarha ágazatban. Ezért fontos olyan technológiák és eljárások alkalmazása, amelyek csökkentik az ágazat költségeit.

Az ágazatban további problémát jelent a felvásárlási árak nyomottsága, ami tovább nehezíti az ágazat helyzetét és kitettségét a támogatásoknak.

Irodalomjegyzék

Biokontroll (2018): Jelentés a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. 2017. évi tevékenységéről. Budapest. Letöltve: 2019. 05. 29.

https://www.biokontroll.hu/wp-content/uploads/2018/10/eves_jelentes_2017.pdf

Csete L. – Láng I. (2005): A fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés. Magyar Tudományos Akadémia Társadalomkutató Központ, Budapest. 313.p.

Csonka A.– Kemény G. (2005): A marhahizlalás gazdaságosságának vizsgálata egy Somogy megyei vállalkozásban. Gazdálkodás, XLIX. évf. 3. szám, 72-78 p.

Dunay A. (2011): Rural Development Policy and its Future in Europe 2020 Strategy. Regional and Business Studies Vol 3. Suppl. 1, 325-332 p.

Európai Számvevőszék (2011): Az egységes támogatási rendszer (SPS): A hatékony és eredményes pénzgazdálkodás tökéletesítése érdekében kezelendő problémák. 5/2011. sz. különjelentés. Az Európai Unió Kiadóhivatala, Luxemburg. 82.p.

Európai Bizottság (2013): Regionális politika, Fogalomtár https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/what/glossary/e/european-agricultural-fund-for-rural-development

Hodina P. (2008): Az agrárgazdaság eredményei és az elmulasztott lehetőségei. 37-42. p. In: Szűcs I. (2008): Az EU-tagság hatása a magyar agrárgazdaságra (MAE-szemmel). Magyar Agrártudományi Egyesület. Budapest. 138.p

Illés B. Cs. – Vida A. (2008): Egy szarvasmarhatartó telep alternatív trágyakezelési módjának gazdaságossági vizsgálata. Animal Welfare – Etológia és Tartástechnológia (4) 520-527.p.

Illés B. Cs. – Dunay A (2014): Competitiveness of Hungarian agricultural enterprises at different farm types. In: Dunay A (ed.) Challenges for the Agricultural Sector in Central and Eastern Europe. 260 p. Agroinform Kiadó, Budapest, 25-38 p. DOI: 10.18515/DBEM.M2014.n01.ch02

FVM (2009): Magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban, http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/201001/hungarian_2009.pdf, Letöltve: 2010. 10. 22

Kapronczai I. – Udovecz G. (2009): A magyar agrárgazdaság helyzete. Gazdálkodás, 53. évfolyam, 6. szám, 530-543. p.

Mészáros K. (2010): A föld, mint korlátozott erőforrás hatása az extenzív húsmarhatartás jövedelmezőségére Magyarországon, XXXIII. Óvári Tudományos Nap,

Popp J. – Harangi-Rákos M. (2013): A szarvasmarhatenyésztés nemzetközi és hazai kilátásai. Állattenyésztés és Takarmányozás, 2013. 62. évf. 4. sz. 324-345 p.

Popp J. – Molnár A. (2010): Közös Agrárpolitika 2013 után: kihívások és lehetséges válaszok. Gazdálkodás, 54. évf. 1.szám, 2-25 p.

Potori N. (2012): Közös Agrárpolitika 2014-2020: A reformtervezetek alapján várható hatások és kihívások Magyarországon. Agrárgazdasági Kutató Intézet. Budapest, 81 p

Potori N. – Kovács M. – Vásáry V. (2013): A közvetlen támogatások új rendszere Magyarországon 2014-2020 között: kötelező elemek és a döntéshozók mozgástere. Gazdálkodás, 57. évfolyam, 4. szám, 323-332 p.

Stefler J. (2002): A magyartarka fajta szerepe és perspektívája a kisüzemi szarvasmarhatartásban. A magyartarka, II. évf. 3. sz. 12-13 p.

Szabó F (2008): Állattenyésztésünk és az EU tagság. Állattenyésztők Társasága. 52-57 p. In:

Szűcs I. (2008): Az EU-tagság hatása a magyar agrárgazdaságra (MAE-szemmel). Magyar Agrártudományi Egyesület. Budapest. 138 p.

Vásáry M. – Madarász I. – Baranyai Zs. (2012): A kérődző szerkezetátalakítási nemzeti program működésének tapasztalatai. LV. Georgikon napok. Letöltve: 2019. 05.28. http://napok.georgikon.hu/hu/cikkadatbazis/cikkek-2012/doc_view/129-vasary-miklos-madarasz-istvan-baranyai-zsolt-a-kerodzo-szerkezetatalakitasi-nemzeti-program-mukodesenek-tapasztalatai

Törvények, rendeletek:

86/2004 (V. 15) FVM, 18/2005 (III. 18) FVM, 53/2006 (VII. 24) FVM, 87/2004 (V.15) FVM, 28/2005 (IV. 1) FVM, 25/2006 (III.31) FVM, 54/2007 (VII.2.) FVM; 107/2008 (VII.27.) FVM; 28/2007 (IV.20) FVM; 39/2008 (III. 29.) FVM; 29/2007 (IV.20.) FVM; 42/2008 (IV.4.) FVM) 37/2010. (XII. 14.) VM, 25/2011. (IV. 7.) VM, 22/2010. (III. 16.) FVM, 132/2009. (X. 14.) FVM, 132/2011. (XII. 22.) VM, 131/2012. (XII. 20.) VM, 111/2013. (XII. 7) VM, (29/2007 (IV. 20) FVM, 42/2008 (IV. 4) FVM, 23/2013. (IV.9.) VM, 111/2013. (XII. 7) VM , 35/2014 (IV. 4) VM, 23/2014 (XI. 3) FM (5/2015. (II. 19.) FM.

Határ- és törésvonalak sztereotípiákkal falvakban

Nagyné Dr. Molnár Melinda¹

Összefoglalás

Egy település lakói az egyes településrészekről a saját maguk által megélt, vagy mások által tapasztaltak alapján véleményt formálnak. Az adott településrészeiről való vélekedést befolyásolhatja például a személyes kötődés, a szubjektív értékrendszer, a településrészhez kapcsolódó személyes emlék, vagy egyszerűen csak egy élmény. Egyes településrészekhez a lakók bizonyos tipikus jegyeket kapcsolnak, például arra vonatkozóan, hogy azt a környéket kik lakják, milyen a házak állapota, barátságos, vagy lepusztult-e a környék. A települések tehát nem homogén terek, hiszen az itt élők mentális térképén a településeket törésvonalak osztják darabokra, melyek megítélése sztereotípiákból épül fel. Ezen tanulmány célja bemutatni néhány példán keresztül a törésvonalak működését, és azt, hogy milyen sztereotípiák jelenhetnek meg a mentális térben az egyes településrészekről.

Abstract

The residents of a settlement form an opinion on the concrete parts of the settlement due to their own experience or due to the basis of others' experience. The issues, which can influence the perception of the parts of the settlement can be the followings: the subjective system of values, the personal memory associated with the settlement, or simply an experience. The residents match some typical markers with some parts of the settlement. For instance: neighborhood, accomodation conditions and the impression of a concrete settlement-part. Therefore, the settlements are not homogeneous spaces, since the settlements are divided into fragments. This division is created by the attitude of the residents, whose judgments are based on stereotypes. There are two goals of the topic. Firstly, to show the operation of the fracture lines through some examples. Secondly, to summarize what stereotypes can appear in connection with the settlement.

¹ PhD. Egyetemi docens, Szent István Egyetem Gödöllő, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet; nagyne.molnar.melinda@gtk.szie.hu

Bevezetés

Jelen tanulmány a Szent István Egyetemen 2006-ban útjára indult Faluszeminárium kutatóműhely kutatási eredményeire épít. A megállapítások, összegzések közelebbről négy vizsgálati helyszín (Bag, Egercsehi, Baks, Hollókő) kérdőíves kutatásainak, valamint tér-érték-elemzésének eredményére támaszkodik azzal a céllal, hogy választ kapjunk, miként jöhetnek létre térben határ és törésvonalak.

Irodalmi áttekintés

A sztereotipizálás, azaz a sztereotípiák építése egy leegyszerűsített mentális kép kialakítása. Egy olyan kognitív struktúra, amely utal a csoport tulajdonságaira, kapcsolatokra, valamint az ezek okairól szóló vélekedésekre. A sztereotipizálás kognitív torzításként is felfogható, amikor az észlelő úgy kezeli a másik személyt, mint egy társas kategória bárkivel felcserélhető tagját (Fiske 2006). Mivel a társadalom és a tér, amiben él egymással szoros kapcsolatban van, ezért a sztereotipizálás, sztereotípiák épülése nem csupán társadalmi csoportokhoz kötődik. A jelenség területi dimenzióval is bír. Ez a kérdés a falu- és a városszociológia kutatásaiban is egyre nagyobb relevanciával bír. Ezen tanulmány a kognitív térképezés és az értéktérkép-készítés módszerével igyekszik megrajzolni a sztereotipizálás néhány területi dimenziójú alapvonását. A kognitív térképezés során a vizsgálati helyszíneken azt mértük fel, hogy milyen tartalmi ismeret, vélemény van a megkérdezettek fejében a lakókörnyezetükről (beleértve a tér élő és élettelen alkotóit is) (Tversky, 1993). A falukutatásaink során értéktérkép (value map)-elemzés is történt. Ez azonban nem azonos a szociálpszichológiában használt értékpreferenciák „térképezésével”. Az általunk használt módszertan közelebb áll az ingatlanpiaci értelemben vett értéktérkép-készítéséhez, melynek alapműveként Varga-Ötvös 1993-ban megjelent cikkét említem.

Anyag és módszer

A bemutatásra kerülő eredmények kérdőíves felmérések és személyes megfigyelés módszerére építenek. A kérdőívek ide vonatkozó részében azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek hogyan vélekednek a falujukról. Éreznek-e különbséget a falu különböző településrészei között, vannak-e olyan helyek, ahol semmiképpen nem laknának, vagy épp ellenkezőleg, ahol annál inkább. A nevezett kérdések segítségével arra voltunk kíváncsiak, hogy lakóhelyükön a megkérdezettek milyen térképet (tér-érték-képet) őriznek a fejükben, azaz hogy miként rajzolható meg a konkrét hely mentális térképe. A szisztematikus kérdőívezést háztartásonként végeztük, és a nevezett falvak mindegyikében úgy végeztük, hogy lakottság-arányosan a település minden utcájából legyen minta (1. táblázat). A tér-érték-elemzés -mely szintén fontos módszertani alapot adott ehhez a tanulmányhoz-, abból az alapvetésből indul ki, hogy a

települések utcákból, terekből, azok pedig házakból szerveződnek. A házak milyensége meghatározza a településképet. Ha a házakat, telkeket meghatározott szempont szerint értékeljük, azaz értékleltárat készítünk róluk, akkor láthatóvá tudjuk tenni a települési tér heterogenitását a házak funkciói, értékei alapján (Nagyné Molnár, 2018).

1. táblázat: Alapadatok a tanulmányban hivatkozott faluszemináriumi kutatások helyszíneiről

A falu neve	Megye	Típusnév (Beluszky-Sikos T. 2007)	A kérdőíves felmérés száma:
Bag (3893 fő: 2017-ben)	Pest megye	Jó munkaerőpiaci helyzetű, stagnáló népességű, magas kiingázó aránnyal rendelkező község	2009-ben: 101 kérdőív 2017-ben: 157 kérdőív
Baks (1960 fő: 2019-ben)	Csongrád	Átlagos munkaerőpiaci helyzetű, csökkenő népességű, vegyes funkciójú község	2019-ben: 158 kérdőív
Hollókő (352 fő: 2011-ben)	Nógrád	Kedvezőtlenebb demográfiai folyamatokkal, de számottevő idegenforgalmi szerepkörökkel rendelkező kistelepülés	2015-ben: 65 kérdőív
Egercsehi (1295 fő: 2016-ban)	Heves	Rossz munkaerőpiaci helyzetű, közepes méretű, stagnáló népességű falu, sok kiingázóval	2016-ban: 114 kérdőív

Forrás: KSH adatok és a 2009-es, 2015-ös, 2016-os, 2017-es, 2019-es falukutatók alapján szerkesztette: a szerző

Határ- és törésvonalakat teremtő sztereotípiák

Határ- és törésvonalakat teremtő sztereotípiák tényezőellátottság alapján

A települések nem homogén terek. A heterogenitás részben objektív tényezők következménye: a fontosabb intézmények elérhetősége, az úthálózat kiépítettsége/ kiépítetlensége, a különböző természetföldrajzi adottságok stb. jelenléte, vagy hiánya ugyanis kiemeli, vagy éppenséggel leértékeli a települési tér egyes részeit. Tényezőellátottságon a természetföldrajzi adottságokon túl a termelő és nem termelő (műszaki és humán- infrastrukturális) rendszerek kiépítettségét értjük. Az ebből adódó mozaikossága a települési térnek törvényszerűség. Minden településen létrejön; és minden településen rá jellemző mintázatot ölt. A tényezőellátottság különbözőségein alapuló sztereotípiák eltérő karakterisztikával leírható települési mozaikokat teremtenek, melyek határai fizikailag is jól megkülönböztethetők. Illusztrálásul: a templomos, középületekkel jellemezhető belső településmag jól elhatárolható még egy falu esetében is a családi házas övezettől. Az ilyen típusú mozaikosság, az ilyen alapon létrejövő sztereotípiák önmagukban nem hordoznak problémát, de hordozhatnak, ha a különböző tényező-ellátottságú településrészek fejlődése nincs szinkronban egymással. Erre jó példa Baks (Csongrád megye, Kisteleki kistérség), melynek térben elkülönülő máriatelepi szegregátuma a jól intézményesült

falumaghoz képest látványosan alulfejlett (Kistamás- Molnár, 2011). Jól illusztrálja a problémát, hogy csak 2018-ban sikerült elérni, hogy a faluba érkező távolsági buszok Máriatelepig is elmenjenek. Különös anomália, hogy miközben a falu tényezőellátottságot javító pályázatai mind a máriatelepi cigány-szegregátum jelenlétének köszönhetően kapnak támogatást, valójában Máriatelep tényezőellátottsága nem közeledik kellő mértékben a falumaghoz. Azaz a szegénység sztereotípiájával együtt élő Máriatelepen a településre érkező forrástámogatások ellenére is látványos a lemaradás.

A tényezőellátottság probléma forrása lehet akkor is, ha az egyes településrészek továbbfejlődése korlátok közé szorul. Hollókő esetében vizsgálva ezt a kérdést a védett Ófalu és Újfalu példája is jól mintázza ezt. Ófalu, mint tradicionális népi építészeti együttes, mint kompakt egység tovább nem bővíthető, ráadásul a területen található védett épületek, ingatlanok fejleszthetősége is irányított (Kovács- Molnár 2000). Nehézségekbe ütközik az élő falujelleg megőrzése is. Ófalun nincs egy tucat ház sem, ami valóban lakott volna. Ófalu sajátossága, hogy csak kb. a házak 10%-ában van valódi családi élet, és az is igaz, hogy a maradék néhány itt lakó is az idősebb generációhoz tartozik. Azaz lényegében fiatal utánpótlás nélküli a védett falurész (Molnár- Bencsik 2016). Természetesen már csak a világörökség cím okán is igyekszik a faluvezetés visszahozni az élő falujelleget, de az üzleti szféra jelenléte, valamint az a tény, hogy az önkormányzati tulajdonban levő pályázati támogatásokból fenntartott, felújított épületek lakáscélra nem használhatóak, az ingatlanpiacon pedig Ófaluban sokszorosát kéri el az Újfaluban kapható ingatlanok árához képest, komoly akadályt jelent a településrész kívánatos, élő falujelleget biztosító továbbfejlődésének. Ezzel szemben Újfalu valódi, élő faluképpel bír. És bár Újfalu is látványos változásokon ment keresztül az utóbbi években (játszótér, rendezett, burkolt utak stb. épültek), ennek ellenére nem itt találhatóak a fontosabb közintézmények, hanem Ófaluban. Ez a tényezőellátottságban megjelenő anomália egyfelől korlátok közé szorítja a falu jövőjét, másfelől a Hollókőről kialakult sztereotípiát (a palóc népi kultúrát őrző élő falu jelleget) nem tudja jól szolgálni.

Határ- és törésvonalakat teremtő, csoportkapcsolatok alapján létrejövő sztereotípiák

A csoportkapcsolatok alapján létrejövő sztereotípiák szintén települési mozaikokat teremtenek. Ilyen típusú határ- és törésvonalak ott jönnek létre, ahol eltérő társadalmi státusú, eltérő kapcsolatrendszerrel, értékrenddel jellemezhető társadalmi csoportok térben elkülönülve élnek. Jó példa erre Egercsehi (Borsod- Abaúj-Zemplén megye, Egri járás). Az 1907-ben itt megindult nagyüzemi szénbányászat (Csiffáry 2011) következményeként létrejött egy térben is elkülönült falurész (Bányatelep), mely mintegy hozzáépült a hagyományos paraszti múltjára büszke faluhoz. Itt fontos azonban megjegyezni, hogy nem jött létre földrajzi értelemben fúzió, azaz a két településrész ma sem ér össze. De szociológiai értelemben sem. Bányatelepet messzi vidékekről érkező, egy a munkásosztályon belül is speciálisnak tekinthető bányásztársadalom

hívta életre. Falu pedig maradt a paraszti kultúra gyökereinél. A két társadalom két külön életteret teremtett (2., 3. táblázat). Ez ma is jól látható nyomokat hagyott a településképen, függetlenül attól, hogy a bánya 1990-es bezárása óta a két településrész sorsközösségben él, azaz a jelen sajnos nem a felemelkedésről szól egyik helyen sem (Molnár M. 2016).

2.táblázat: Ófalu és Bányatelep pozitív megkülönböztető jegyei (ahogyan a Szent István Egyetem Faluszeminárium kutatása során 2016-ban a megkérdezettek megfogalmazták)

Ófalu	Bányatelep
Nyugodtabb, csendesebb	Sok minden van, biztosított a szolgáltatás. Több üzlet is van, nemcsak bolt, hanem pl. kocsmá, fodrász, dohánybolt, gyógyszertár is. De itt van a polgármesteri hivatal, óvoda, iskola, orvosi rendelő is. A temetőt kivéve minden itt van. Központi hely. Itt van minden, ami a napi élethez kell
Nagyobb földterület, nagyobb porta van a házakhoz, ezért Falu önellátóbb	Ez a bányarész. Itt a bányászok, iparral foglalkozók laktak.
Tösgyökeres egercsehibeliek lakják (régente legalábbis)	Rendezettebb. Sok szép ház van. Jobban néznek ki az épületek, mint a Faluban
Kisebb ez a falurész, de összetartóbbak az emberek, kiállnak egymásért, családasabb	Most már az út is jó. Az elérhetősége jobb.
Mezőgazdasággal foglalkoztak, foglalkoznak az itt élők, tehát művelik a kertjeiket	Ez fejlődőbb, mint a Falu
Stabilabb értékrendben élnek az itt élők	Jobb, élhetőbb
Itt jobban vannak hagyományok: tartja a falusi jellegzetességeket	A munkahelyek, rendezvények is itt vannak inkább
Valamikor szép volt	Mindig előnyben részesítették
A házak szebbek, tisztábbak	jó szomszédok jellemzők, rendesebbek az emberek.
Közel esik ide a temető	A falu közössége itt működik inkább
Az itteni cigányokkal jobban lehet kommunikálni	Több ember lakja.
Mindenhol jobb	Kevesebb a cigány
	Vannak fiatalok is itt. Kb. fele-fele a fiatalok, idősek aránya

Forrás: Molnár M- Bogárdi T (2017) 130.pp.

A csoportkapcsolatok alapján létrejövő határvonalak képződése során gyakori probléma, hogy az egyes településrészek énképe, és a róluk kialakult más településrészekeken élők véleménye eltér. Egercsehi esetében is megtalálható ez: a bányatelepiek általában pozitívabban ítélték meg saját lakókörnyezetüket, mint ahogyan őket a Falun élők (Molnár M- Bogárdi T. 2017).

Az is további törésvonalak kialakulásához vezet, ha az egyes településrészek saját „énképe” nem egységes: az adott helyen élők sem egységesen ítélik meg a saját életterületüket. Egercsehi példájánál maradva Bányatelepen megtalálható az egykori bányász-elit jól berendezett, szép lakókörnyezete, míg Pataksoron egy komplett gettó is, azokból az egykor volt bányászotthonokból, szoba-konyhás, vizesblokk nélküli szerény komfortú épületekből, amiket a Bányatársaság építtetett a 20. század elején, és ami mára leszakadt társadalmi csoportok

lakhelyévé vált. Bányatelep megítélése, a vele kapcsolatosan kialakult sztereotípiá attól is függ, hogy az, aki véleményt formál róla, melyik bányatelepi részt veszi alapul.

2.táblázat: Ófalu és Bányatelep negatív megkülönböztető jegyei (ahogyan a Szent István Egyetem Faluszemináriumi kutatása során 2016-ban a megkérdezettek megfogalmazták)

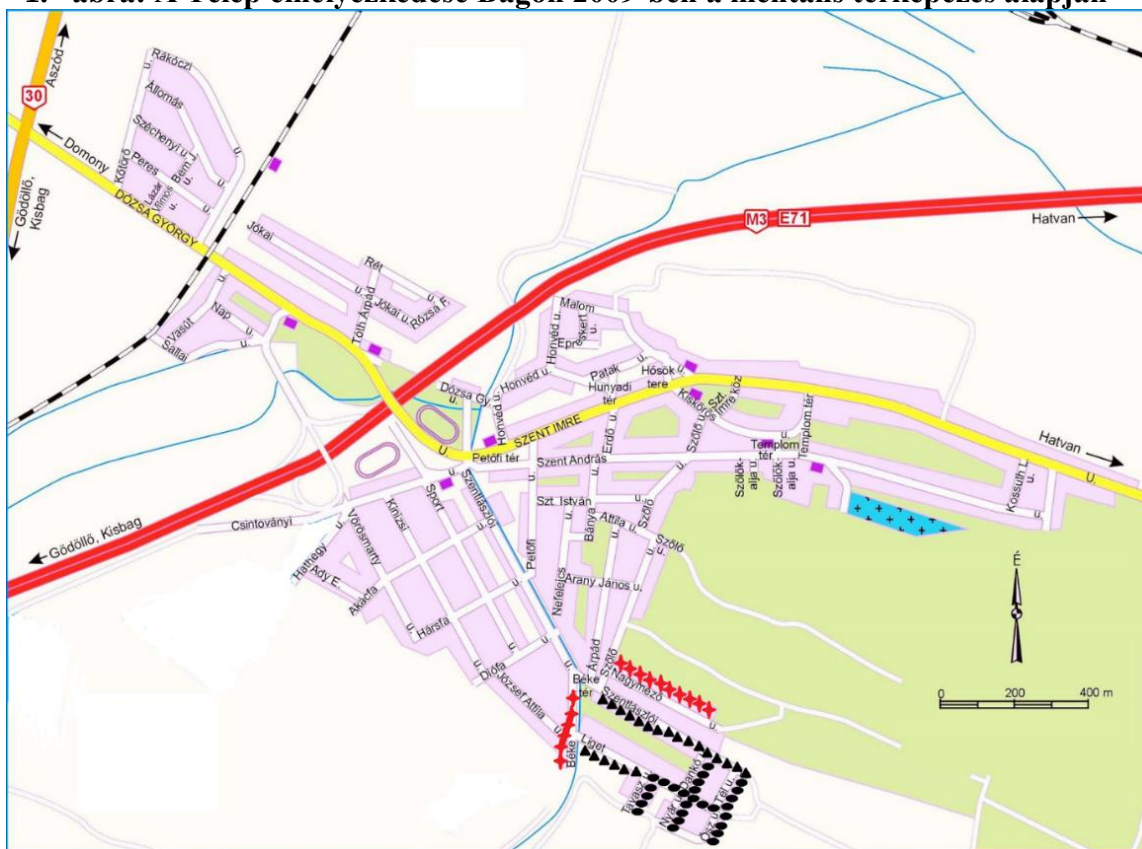
Ófalu	Bányatelep
Inkább mellékrésznek nevezhető, nincs ott semmi	Ezt tekintik "hivatalosan" Egercsehi falunak.
Minden második ház üres, nincsenek ellátó intézmények	Se nem falu, se nem város.
Kietlen	Szükségből született, a bánya nyitása miatt.
Kiöregsznek az őslakosok, mert elmennek a faluból	Nem tipikus falu jellegű rész
El volt nyomva (a pártállami időkben) Egercsehinek ez a része a település "mostoha gyereke"	Nagyobb élet van, de lassan lerombolódik
Nincsenek jó helyzetben az itt élők: nem jó a bolt (kicsi választék, délig van nyitva), az orvosi, gyógyszerelési ellátás se jó, át kell járni Bányatelepre	Zajos
Itt semmi nincs felújítva	Kisebb lakások vannak itt. Sok az üres ház.
Nagyon rossz az út	Veszélyesebb, mint a Falu
Mindenért nagy távolságot kell megtenni	Mindenféle embert összegyűjtött a telep. Jöttek ide mindenhonnan. Sokszínű a lakosság, sokféle szokással. De nincs empátia.
Lemaradt	Klikkesedés volt attól függően, hogy honnan jöttek. A föld alatt nem volt probléma, ott egyetértés volt
Régiak a házak, le vannak robbanva, sokat lebontottak	mióta nincs a bánya elszigeteltebbek, magányosabbak az emberek
Nincs élet	Sok az idegen
Eredetileg is zártabb közössége van. Egymást se szeretik	Elcigányosodott
Nehezen fogadják el a telepiek, az idegeneket	Mesterséges, nincs igazi közösség.
Ma már tele van idegenekkel	Túlzsúfolt lakosság
El van cigányosodva	Innen-onnan jöttek emberek. A Bányatelep értelmisége elment, csak az „aljanép” maradt. Az iskola körül lakott az értelmiség, az jó hely, szép
Itt még nagyobb a szegénység, mint Bányatelepen	Nagyobb a széthúzás, kolóniák, nincsenek kertek
	Felvágósabbak az itteni emberek. Bányatelep különbözik érzi magát a Falutól
	Előregszik

Forrás: Molnár M- Bogárdi T (2017) 131.pp.

Határ- és törésvonalakat teremtő, kulturális (etnikai) különbségeken alapuló sztereotípiák

Kulturális, etnikai alapú törésvonalak kialakulására azokban a falvakban van példa, melyek kulturálisan (etnikailag) összetettek. Az ilyen típusú falvakban kialakult térbeli mozaikosság is egyedi és természetesen kultúra-függő. Ez azt jelenti, hogy egy zsidó-negyed, vagy egy sváb polgárházakból álló falu-vagy városrész, vagy egy cigánytelep a rá jellemző vonásokkal válik egy-egy település kulturálisan elkülönülő, önálló egységévé.

1. ábra: A Telep elhelyezkedése Bagon 2009-ben a mentális térképezés alapján

Forrás: Molnár M. 2017 174 pp. *Jelmagyarázat*: ellipszis: a Telep kiterjedése 2009-ben, háromszög: a „második fokozat”: a Telep pereme 2009-ben, négyágú csillag: pufferezóna, a teljes etnikai átrendeződés küszöbén álló utcák (2009)

Az etnikai alapú törésvonalak természetrajzára vonatkozóan egy cigány- magyar etnikai elkülönülés példáját mutatom be Bag (Pest megye, Aszódi járás) esetében. Az 1. és 2. ábra a Telep (cigánytelep) térbeli elhelyezkedését mutatja, ahogy azt a falubeli megkérdezettek gondolták 2009-ben és 2017-ben. Nyolc év távlatában megállapítható, hogy a cigányság szám szerinti növekedésével párhuzamosan a Telep térbeli kiterjedése az emberek mentális térképén egyértelműen nőtt.

Bag példáján keresztül az is tapasztalat, hogy a cigány-magyar együttélésben létrejövő határ- és törésvonalak többnyire nem kulturális, hanem *érték*-problematikát hordoznak. Általában a többségi társadalom a cigányság által lakott települési életteret meglehetősen *egységesen negatívan* ítéli meg. A többségi társadalom a cigányság által lakott utcák köré egy *pufferzónát* is hozzácsatol, melyet ugyanolyan negatívan ítél meg, függetlenül attól, hogy itt adott esetben egyáltalán nem laknak cigányok, csak határos a tér a cigányok élőhelyével. Általában a *cigányság is a saját életterében lát „negatív” képet*, de ők a saját életterüket egyáltalán *nem tekintik egységesen* negatívnak (Molnár M. 2017).

2. ábra: A Telep elhelyezkedése Bagon 2017-ben a mentális térképezés alapján

Forrás: Molnár M. 2017 175.pp. *Jelmagyarázat*: ellipszis: a Telep kiterjedése 2017-ben, háromszög: a „második fokozat”: a Telep pereme 2017-ben, négyágú csillag: pufferzóna, a teljes etnikai átrendeződés küszöbén álló utcák (2017)

Tapasztalataink szerint kulturális (etnikai) alapú határ- és törésvonalak keletkezésében problémáról akkor beszélünk, ha a lehatárolt településrész(ek) devalváltak, továbbfejlődésükben korlátozottak lesznek.

Összefoglalás

A határ- és törésvonalak kialakulása a települési térben szükségszerűség. A határ és törésvonalakkal létrejövő települési mozaikok életét sztereotípiák határozzák meg. Többnyire 3 szervező erő teremti meg a mozaikosságot, hozzá létre a határ- és törésvonalakat:

- Tényezőellátottság alapú különbségek

- Csoportkapcsolatok szintjén mutatkozó különbségek
- Kulturális (etnikai) alapú különbségek

A létrejött települési mozaikokra vonatkozó egyik általános szabály, hogy ezek térbeli rajzolata minden településen egyedi. A következő szabály, hogy időben a határok változhatnak. Továbbá az is igaz, hogy beavatkozásokkal (településtervezéssel, közösségépítéssel stb.) formálhatóak a mozaikok.

Forrásjegyzék

Csiffáry G. (2011). Egercsehi bányáskönyv (Az egercsehi szénbányászat történetének dokumentumai) Eger p. 446.

Fiske, S.T. (2006): Társas alapotívumok Osiris Kiadó Budapest p. 268

Kistamás T.- Molnár M. (2011): Baks mentális térképe Acta Regionis Rurum 2011. 86-94 pp.

Molnár M.- Bencsik B. (2015): Utcakép-elemzés Hollókőn Acta Regionis Rurum 9. 28-34. pp.

Kovács D.- Molnár M. (2000): Hollókő In: Bódi Ferenc- Böhm Antal: Sikeres helyi társadalmak Magyarországon Vidékfejlesztési Kiskönyvtár Agroinform Kiadó Budapest

Molnár M. (2016): Utcakép-elemzés Egercsehiben Acta Regionis Rurum 10. 34-42 pp.

Molnár M. (2017): Bag menális térképe Acta Regonis Rurum 2017 -177-

Molnár M.- Bogárdi T. (2016): Egercsehi mentális térképe Acta Regionis Rurum 10. 128-142. pp.

Nagyné Molnár M. (2018): Határkérdés az etnicitás-kutatásokban In: Fazekas, István; Kiss, Emőke; Lázár, István (szerk.) Földrajzi tanulmányok 2018 Debrecen, Magyarország : MTA DAB Földtudományi Szakbizottság, (2018) pp. 295-300. , 6 p.

Nagyné Molnár M. (2018): Tér-érték vizsgálatok a települési térben In: Péntes, J (szerk.) Falu - város - periféria: határon innen és túl : Süli-Zakar István professzor emlékére Debrecen, Magyarország : Didakt Kiadó, (2018) pp. 100-107. , 8 p.

Tversky, B. (1993): Cognitive Maps, Cognitive Collages and Spatial Mental Models In: Frank, A.U. and Irene Campari (ed): Spatial Information Theory: A theorethical Basis for GIS. Lecture Notes in Computer Science 716: 14-24 Berlin- Springer

Varga-Ötvös B. (1993): Értéktérkép. A települési ingatlanvagyon felmérésének módszere.Comitatus(3) 1. 24-36 pp.

Nemzedékek közötti felelősség egy kesztölci döntés példáján

Nyíró András¹

Összefoglalás

Esztergom két kis szomszéd települése, Kesztlőc és Dorog a XIX. század végéig kimaradt az ipari fellendülésből. A helyzet akkor változott meg, amikor a környékbeli szénbányák tulajdonosainak lobbizására elkezdték tervezni a Budapest-Dorog vasútvonalat. A kesztölci gazdák az 1890-es évek elején ellenálltak a vasútnak, a bányának, nem adták el a földjeiket a vasúttársaságnak. Ugyanebben az időben megakadályozták azt is, hogy szén után kutassanak, bányát nyissanak Kesztlőcön. A helyi közösség megmutatta az erejét egy korabeli tudósítás szerint: *„a föllázított nép megrohanta a községházát. Megtámadták az elöljárókat is. Azokat, kik földjeiket a bánya-társulatnak eladták, a községházához hurcolták és arra kényszerítették, hogy az eladást vonják vissza. A szolgabíró kénytelen volt katonaságot kérni, mert a személy- és vagyonbiztonság nagy mérvben veszélyeztetve volt. Esztergomból 60 katona éles töltséssel, gyorsított menetben a lázadás elfojtására Kesztlőcre ment.”* (Pesti Hírlap, 1894)

A gyenge minőségű kesztölci föld nem tartotta el a lakókat, így az 1920-as, 30-as években az egykori tiltakozók gyerekei, unokái kénytelenek voltak naponta kétszer 5 kilométert gyalogolni a dorogi bányáig. 1938-ban Osváth Andor így írt erről: *„Kesztlőc férfilakosságának közel 50%-a dorogi bányában van foglalkoztatva s ezek 14 éves korukban munkába állnak, ami egészségükre és fejlődésükre igen káros hatással van, sok a tüdővésztes, a korai agg és rokkant. A bányába járók naponta gyalog teszik meg az 5 km-es utat (kocsiút nem vezet a bányához) s így napi munkájukhoz meg 10 km-es fárasztó gyaloglás is járul.”* (O'sváth, 1938) A sikeres tiltakozásnak az lett a hosszútávú következménye, hogy a falunak a mai napig nincs vasútállomása, és csak 1970-ben nyitották meg a Lencsehegyi bányát Kesztlőc mellett.

A kesztölci gazdák a XIX. század végén olyan döntést hoztak, ami nemzedékekre meghatározta az utódaik életét. Ezt akkor nem láthatták, csak a rövidtávú következményeket tudták akkor mérlegelni.

Abstract

Esztergom has two small neighbors, Kesztlőc and Dorog. Until the end of the 19th century, these two villages were left out of the industrial boom. The situation changed when the Budapest-Dorog railway was planned in favor of the owners of the nearby coal mines. At the

¹ PhD hallgató; Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Tanulmányok Doktori Iskola, Gödöllő; andras.nyiro@gmail.com

beginning of the 1890s, farmers in Kesztlöc resisted the railway, the mine, and did not sell their land to the railway company. At the same time, they also prevented opening a mine in Kesztlöc. The local community showed its strength according to a contemporary report: *“The crowded people ruined the village hall. Those who sold their land to the mining company were dragged to the village hall and forced to withdraw the sale. The servant was forced to ask for military service because the security of the person and the property was in great danger. 60 soldiers from Esztergom went to Kesztlöc to stop the rebellion.”*

The poor quality of the soil in Kesztlöc did not gave too much opportunity to the residents, so in the 1920s and 30s the children and grandchildren of the former protesters were forced to walk five kilometers twice a day to the Dorog mine. In 1938, Andor Osváth wrote about this: *“Nearly 50% of Kesztlöc's male is employed in the Dorog mine, and they are at work at the age of 14, which has a detrimental effect on their health and development, many people with lung disease, early aggression and disability. The miners walk 5 km a day (no carriage to the mine) and thus 10 km of tired walking to their daily work.”* Even today there is no train station and only in 1970 was the Lencsehegy mine opened near Kesztlöc.

At the end of the 19th century, a decision was made that determined the lives of their descendants for generations.

Bevezetés

Dolgozatomban egy döntés körülményeit és nemzedékeken át tartó hatásait elemzem. A kesztölci gazdák a XIX. század végén nem adták el a földjeiket a vasúttársaságnak, és ezért a Budapest-Dorog vasút elkerüli a települést. Elkergették a bányatársaság kutatóit is, így bánya sem nyílhatott Kesztlöcön. A gazdák gyerekeit azonban már nem tartotta el a sovány föld, így egészen az 1950-es évek elejéig napi 2 órát kellett gyalogolniuk a dorogi bányába. Kesztlöcön ma is 80% felett van az ingázók száma, és a rossz tömegközlekedés miatt a térségben itt a legalacsonyabbak a telekárak.

A témához illeszkedve a szereplők lehetőségeit a vasúti hálózat példáján érzékeltetem. A hálózat hosszú egyenes szakaszokból és csomópontokból épül fel. A jó politikus észreveszi, ha váltóhoz érkezik, és döntési helyzetbe kerül. Ilyenkor megpróbál mérlegelni és dönteni. Azt is belátja, ha a pálya egyenes, nincs leágazás. A rossz politikus ezzel szemben nem veszi észre, ha váltóhoz érkezik, viszont az egyenes pályán is arra pazarolja az energiáit, letérjen az útról.

Esettanulmányomban egy olyan történetet dolgozok fel, ahol a résztvevők nem vették észre, hogy döntési ponthoz érkeztek. Nem mérlegeltek, nem gondolták végig, hogy a következő nemzedékekre milyen hatással lehet a döntésük. A kesztölci gazdák XIX. század végi akciói napjainkig meghatározzák a falu fejlődési lehetőségeit, térségi kapcsolatait.

Irodalmi áttekintés

A nemzedékek közötti felelősség az etika alapkérdéseire tartozik. Első megfogalmazását az Ótestamentumban találjuk, Mózes elvárja, hogy ötven évenként engedjék el az adósságokat.¹ A kortárs filozófiában John Rawls vetette fel, hogy az igazságosságnak nem csak egy nemzedéken belül, hanem nemzedékek közötti is érvényesülnie kell. (Rawls, 1997) A modern gazdaság hosszútávú hatásait és az ezzel járó nemzedékek közötti felelősség kérdését James Tobin fogalmazta meg bibliai tömörséggel: „Egy alapítvány kurátorainak feladata, hogy a jövőt oltalmazzák a jelen igényeivel szemben. Az a hivatásuk, hogy megőrizzék a generációk közötti méltányosságot.” (Tobin, 1974)

A generációk közötti méltányosság közgazdasági modelljének alapja a Pareto-hatékonyság. Két fél közötti elosztás akkor hatékony, ha egyik fél sem tud kedvezőbb helyzetbe jutni anélkül, hogy a másik helyzete ne romoljon. Az Edgeworth-doboz fogalmát értelmezték a jelen és a következő generáció között (Horwath & Norgaard, 1992).

Az időbeliség dimenziója a nemzetközi és a polgári jog területén is súlyos kérdéseket vet fel. Az 1990-es években értelmezték először a nemzedékek közötti méltányosság elvét a jogban. Két alappillért állapítottak meg: (1) a jelen generáció tagjaiként meg kell őriznünk a Földet a következő generációk számára, és (2) a Föld kincseinek élvezői vagyunk, használhatjuk és élvezhetjük az erőforrásait. (Brown Weiss, 1992)

Ezeket a filozófiai, közgazdasági és jogi megközelítéseket vette át és egyesítette az ENSZ klímaügyi jelentése. (IPCC United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change, 2014, old.: 294-296)

Anyag és módszer

Dolgozatomban a történeti forrásokat abból a szempontból elemzem, hogy ki döntött, milyen információk álltak a rendelkezésére, milyen következményei lettek a döntésnek, és milyen költségekkel jártak a következmények. A Kesztlőc története (Radovics, 2018) című könyv szerkesztése során a források ellenőrzésekor találtam azokat a korabeli újságcikkeket, amiket az alábbiakban elemzek. A korabeli kontextust és a napjainkig tartó hatásokat a KSH adataival és dorogi szénbányák termelési adataival egészítettem ki. A szituáció pontos megértéséhez szükség volt a korabeli útvonalhálózat megértéséhez is. Ennek változásait korabeli térképek segítségével rekonstruáltam. A legnagyobb nehézséget ebben az okozta, hogy a kollektív emlékezetben nem maradt meg, hogy a Kesztlőc-10-es út közötti utat csak 1943-ban építették ki, addig Dorog felé a közvetlen kapcsolatot az a gyalogút jelentette, amit a bányászok is használtak. Eredmények

¹ „És szenteljétek meg az ötvenedik esztendő, és hirdessetek szabadságot a földön, annak minden lakójának; kürtölésnek esztendeje legyen ez néktek, és kapja vissza kiki az ő birtokát, és térjen vissza kiki az ő nemzetségéhez.” (3. Mózes, 25.)

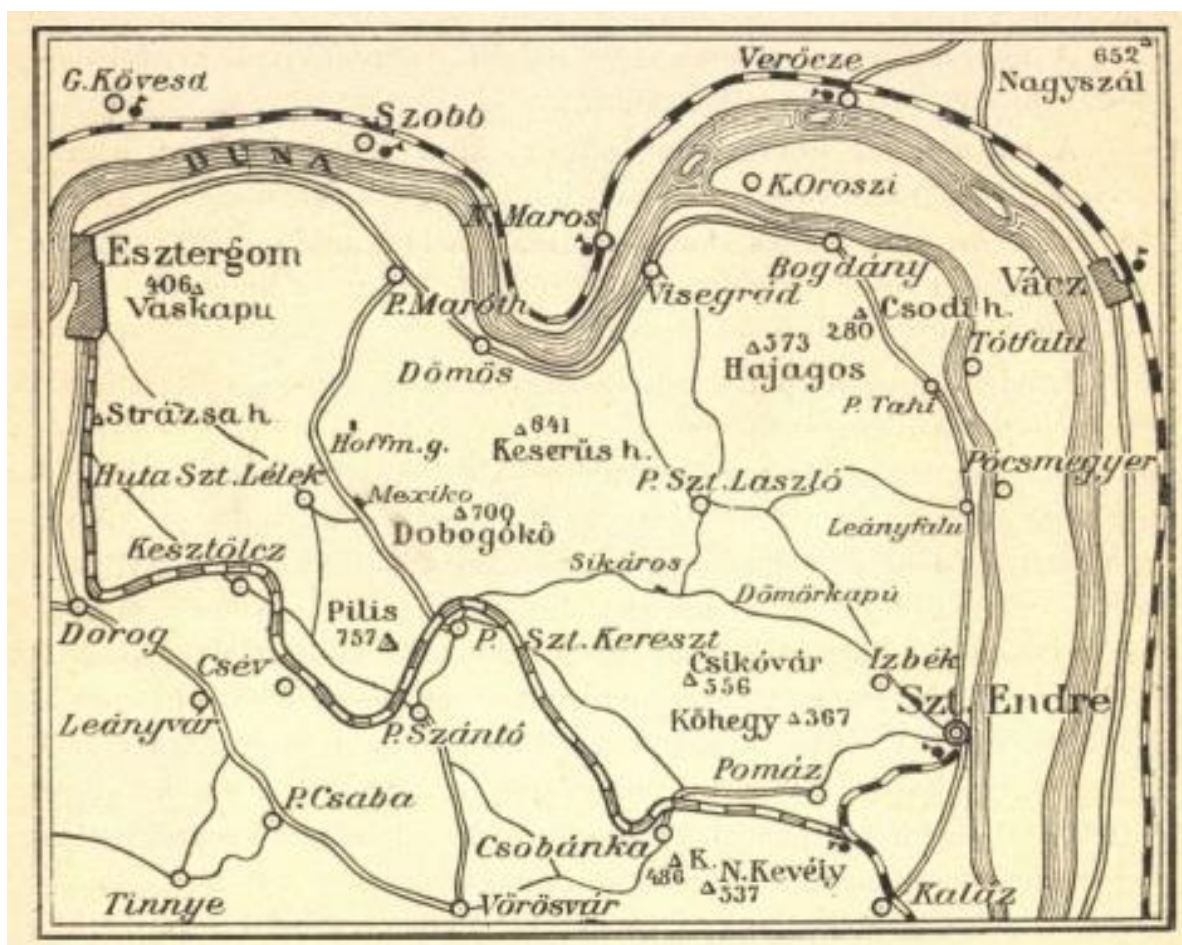
Se vasút, se bánya

Az esztergomi szénmedencében az 1880-as évek eleje óta bányásztak szenet. 1850-ig a szén legnagyobb felhasználója a Dunagőzhajózási Társulat volt, de miután Pécs mellett saját bányát vásároltak, új piac után kellett nézni. (Rozlozsnik, Scréter, & Róth, 1922, old.: 45) A pesti piacra szekérrel és hajóval vitték a szenet, de ez nagyon megdrágította a szén árát a konkurens salgótarjáni kínálatához képest. A dorogi vasút kiépítését már 1871-ben szorgalmazták (Hantken, 1871, old.: 152)¹. A megvalósítás azonban húsz éven át húzódott az esztergomi érsekség vasútellenes attitűdje miatt, amihez hozzájárult, hogy a nógrádi bányák tulajdonosai a dorogi vasút építésének késleltetésével próbálták fenttartani piaci helyzetüket a fővárosban. (Lettrich, 1964, old.: 43-45)

Az eredeti tervek szerint Kesztlőcön is lett volna vasútállomás (lásd: 2. ábra), de a kesztölci gazdák nem adták el a földjeiket a vasúttársaságnak. A falusi hagyományban ma is él az a történet, hogy a tehetősebb gazdákból álló képviselőtestület először azt javasolta, hogy hozzák be a vasútállomást Kesztlőc mellé, a Csóványosra, a mai Petőfi utca környékére. Ezt az építetők túl drága megoldásnak találták, és elutasították. Helyette a mostani nyomvonalhoz közelebb javasoltak állomást. Erre viszont a gazdák mondtak nemet. (Radovics Istvánné szóbeli közlése, 2019) Solymáron ugyanez történt, ezért kerüli el a vasút nyomvonala Pilisszentivánt. (Czik, 2008) Az építkezéshez Nyugati pályaudvartól csak Solymárig 500 magántelket kellett kisajátítani. Ezen a szakaszon az érdekeltek nagyobb részével megállapodtak (Budapesti Hírlap, 1894), de Kesztlőcön és Solymáron inkább a nyomvonalat módosították.

¹ Hantken Miksa bányamérnök pályáját a dorogi szénmedencében kezdte, és 1869-től a Magyar Királyi Földtani Intézet igazgatója volt.

4. ábra A Budapest-Pomáz-Esztergom vasút terve (Takách, 1891)

Ugyanabban az évben, amikor a kesztölci gazdák megtagadták a földjeik eladását a vasúttársaságnak, a bányakutatókat is elűldözték. Erről színes írásban számol be a Pesti Hírlap: „Kesztlőc községben heves lázongás támadt a lakosság közt, mert a határ egy részét a község kutatásra eladta. A föllázított nép megrohanta a községházát. Megtámadták az elöljárókat is. Azokat, kik földjeiket a bánya-társulatnak eladták, a községházához hurcolták és arra kényszerítették, hogy az eladást vonják vissza. Egy csoport Esztergomba jött Andrassy János helyettes alispánhoz, hogy jogorvoslatot keressen. Andrassy megnyugtatta őket, hogy az ügyet megvizsgálja. A lázongás folyton terjedt. Takács szolgabíró négy csendőrrel a helyszínére ment, de a rendet nem lehetett már helyreállítani. A szolgabíró kénytelen volt katonaságot kérni, mert a személy- és vagyonbiztosság nagy mérvben veszélyeztetve volt. Esztergomból 60 katona éles töltéssel, gyorsított menetben a lázadás elfojtására Kesztlőcre ment. Az ottani pórnép rendkívül féktelen. Nem régen¹ egyik szomszéd községbeli plébános ott hirtelen meghalt és holttestét csak szuronyos csendőrökkel lehetett elszállítani, mert a nép föllázadt, azt mondva, hogy a határt jég veri el, ha holttestet szállítanak át rajt.” (Pesti Hírlap, 1894)

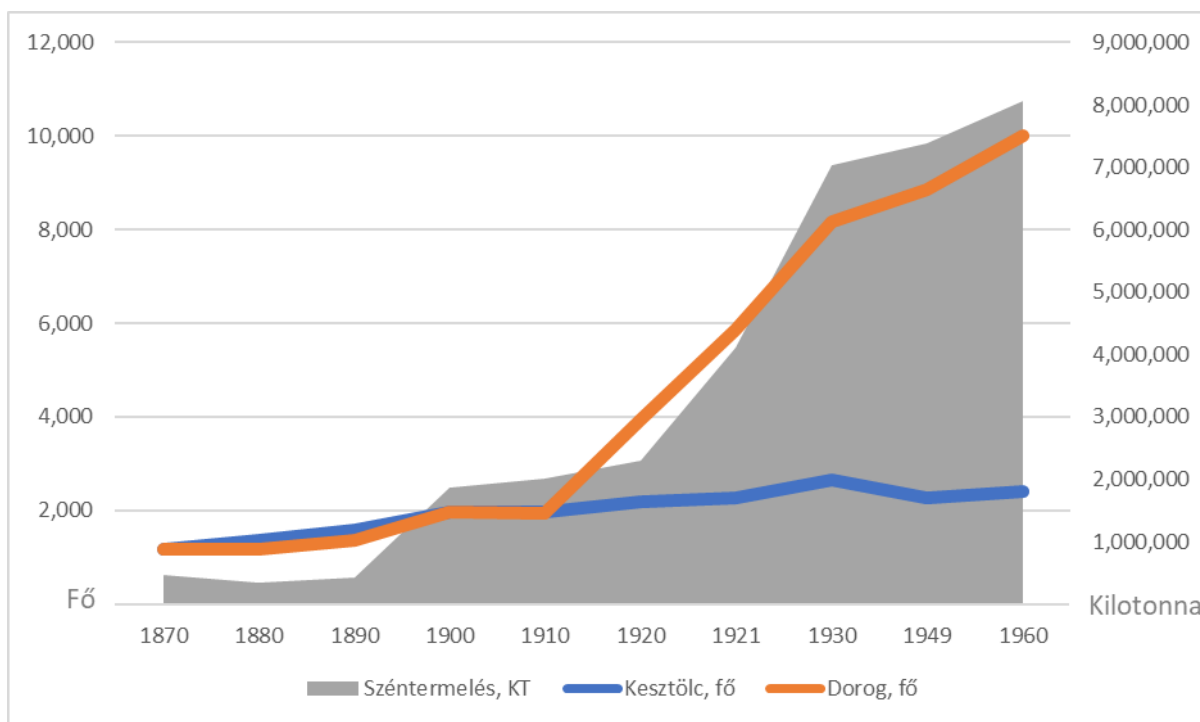
¹ Az eset 1889-ben történt.

A két döntést a kesztölci gazdák hozták, érzelmi alapon. Nem gondolták végig, hogy milyen következményei lesznek annak, ha nemet mondanak a vasútra és a bányászati kutatásra. A vasútra vonatkozó döntés hatása máig tart: Keszthőlcön nem lett vasútállomás. A szénmezőt 1955-ben mérték fel (Hámorné Vidó, 2018) és 1969-ben nyitották meg a lencsehegyi bányát (Dolgozók Lapja, 1969). Később ugyanitt épült meg az 1970-es évek eocén programjának keretében a Lencsehegy II. bánya is, amely 2004-ig működött.

Dorog, Keszthőlc, szén

A kesztölci gazdák 1894-es viszonya a vasúthoz és a bányához a XX. század folyamán meghatározta a település lehetőségeit, fejlődési irányait. Dorog, Keszthőlc és Csolnok a vasút kiépítése előtt hasonló méretű kis falvak voltak. 1910 körül eldőlt, hogy Dorog lesz az esztergomi medence szénbányászatának központja. Dorog népessége 1910-től 1960-ig ötszörösére nőtt. A 3. ábrán jól látszik, hogy a bányászat termelékenységét elsősorban nem gépesítéssel, hanem a munkaerő extenzív használatával növelték. A kitermelt szén mennyisége hasonló ütemben nőtt, mint a falu lakossága.

5. ábra Dorog és Keszthőlc népességének alakulása (fő) és a dorogi bányák kapacitása (KT) (KSH, 2011), (Martényi, Vadász, & Sziklai, 137. évfolyam, 1. szám)

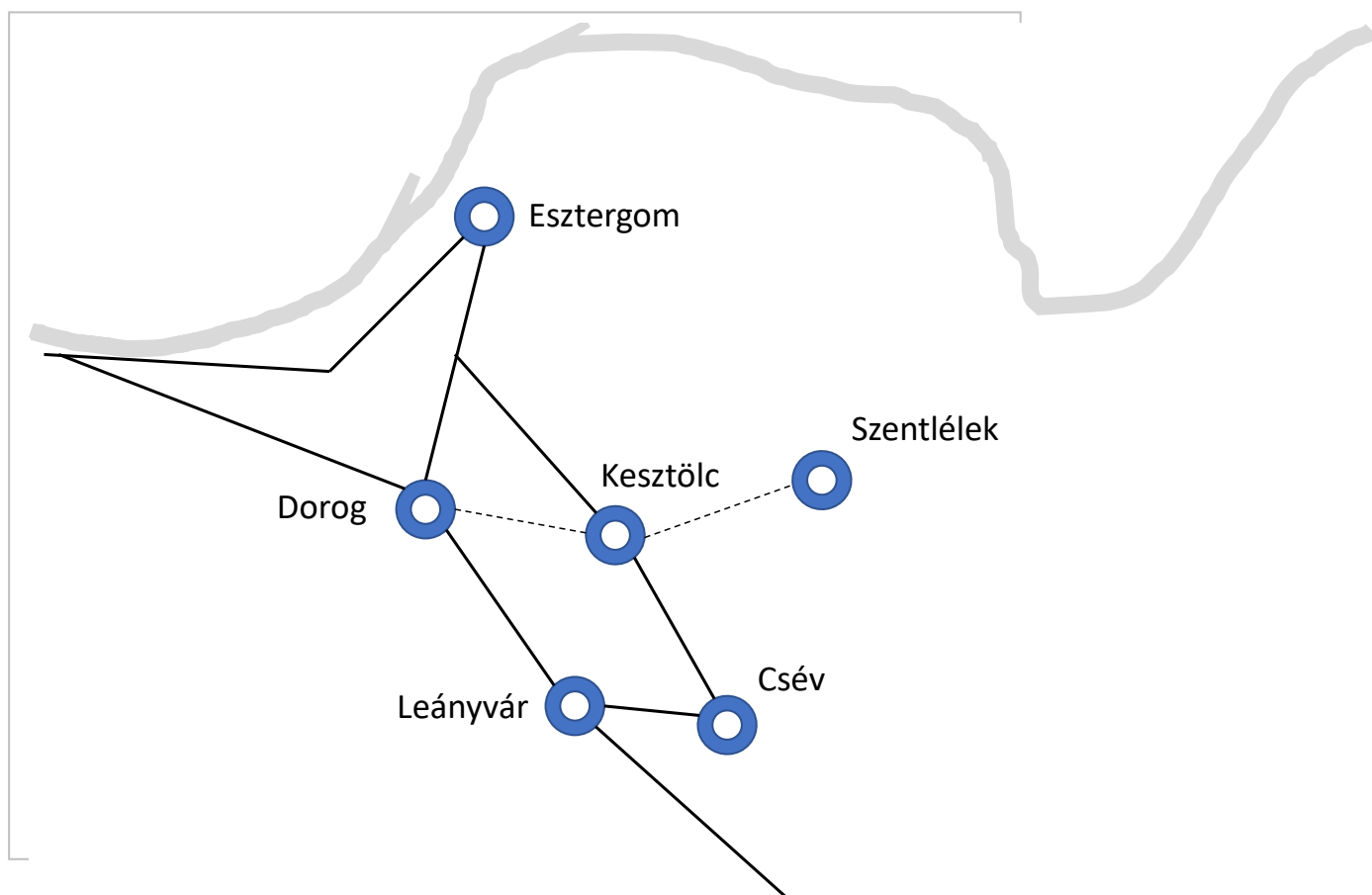

Kesztölc lakossága a XX. század során kisebb ingadozásokkal változatlan maradt. A falu nem vonzotta a szénmedencébe beáramló munkaerőt, mert nem volt jó közlekedési összeköttetés Doroggal.

Gyalog a bányába

Kesztölcire a török kor után a Nyitra környékéről telepített szlovákokat az esztergomi érsekség. A Pilis lábánál szőlővel, mészégetéssel, fuvarozással foglalkoztak. Kesztölc az esztergomi káptalan tulajdona volt, a falu életében Esztergom volt a meghatározó, a XIX. században Dorogra nem is vezetett kocsíút, csak egy kis gyalogösvény kötötte össze a két falut, amin a postás járt 1892-ig, amikor megépítették a kesztölci postát és távíró állomást. A század végén a filoxéra járvány tönkretette a szőlőket. A környék gyenge, homokos talajai, völgyekkel, patakokkal szabdalta tájai nem kedveztek a mezőgazdasági tevékenységeknek. A kesztölciek számára a dorogi bányák adtak munkalehetőséget. A két világháború között Kesztölc számára Dorog vált a tényleges gazdasági központtá. (4. ábra)

6. ábra Térségi úthálózat (Nagy, 1836) alapján. Szaggatott vonallal a későbbi Kesztölc-Dorog bányászút és a Kesztölc-Szentlélek postásút

Kesztölcéről Dorogra továbbra is csak az a kis ösvény vezetett, amit a XIX. században a postások használtak. Ezen az úton jártak munkába a kesztölci bányászok. *„Kesztölc férfilakosságának közel 50%-a a dorogi bányában van foglalkoztatva s ezek 14 éves korukban munkába állnak, ami egészségükre és fejlődésükre igen káros hatással van, sok a tüdővésztes, a korai agg és rokkant. A bányába járók naponta gyalog teszik meg az 5 km-es utat (kocsiút nem vezet a bányához) s így napi munkájukhoz még 10 km-es fárasztó gyaloglás is járul.”* (O'sváth, 1938)

A kesztölci bányászok az 1950-es évekig gyalogoltak a dorogi bányába. 1950-ben kezdték fejleszteni a térség tömegközlekedését. Bányászjáratokat indítottak, először személyszállításra alkalmas teherautókkal, majd autóbuszokkal. (Szabad Nép, 1950) A ritka járatok miatt sokan 1958-ban is gyalogutat választották. (Népszabadság, 1958) Még tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a bányászok végleg áttérjenek a buszra, ekkor a kis ösvényt már csak a turisták, kirándulók használták. (Dolgozók Lapja, 1966)

Következtetések

Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy az emberek életének kereteit a politikusok, hadvezérek, nagyvállalatok döntései jelölik ki. A nemzedékek közötti felelősség megosztásának elmélete is a makrófolyamatokra koncentrál. Esettanulmányomban olyan döntést vizsgáltam, amit egy faluközösség vezetői hoztak, és mégis évtizedeken keresztül alapjaiban határozta meg több ezer ember életét.

A makroszintű döntéseknél sokféle javaslatot adtak a kutatók arra, hogy hogyan lehet érvényesíteni a következő generációk érdekeit. A döntéshozatali mechanizmus erősebb kontrolljával, a szakértői szempontok integrálásával, a következő nemzedékek képviselőinek bevonásával lehet abban bízni, hogy a döntéseknél ezek a szempontok is érvényre jutnak. Nehezebb a dolgunk a kisközösségi döntéseknél. Kisebb nyilvánossággal, nehezebben ellenőrizhető módon születnek ezek a döntések.

Irodalomjegyzék

Brown Weiss, E. (1992). Intergenerational Equity: a Legal Framework for Global Environmental Change. In E. Brown-Weiss (Szerk.), *New Challenges and Dimensions*. Tokyo: United Nations University Press. Forrás:
https://www.academia.edu/3709719/Intergenerational_Equity_in_Global_Environmental_Governance

Budapesti Hírlap. (1894. 9 25). Az esztergomi helyi érdekű vasút. *Budapesti Hírlap*, 8.

Forrás:

https://adtplus.arcanum.hu/en/view/BudapestiHirlap_1894_09/?query=solym%C3%A1r%20vas%C3%BAt%20kisaj%C3%A1t%C3%ADt%C3%A1s&pg=401&layout=s

Czik, M. (2008). *A Budapest-Esztergom vasút története*. Forrás: Vasútbarát:

<http://www.vasutbarat.eoldal.hu/cikkek/a-2-es-vasutvonal-tortenete.html>

Dolgozók Lapja. (1966. 7 14). A kesztölci fogó híd. *Dolgozók Lapja*. Forrás:

https://library.hungaricana.hu/en/view/KomaromEsztergom24ora_1966_07/?query=keszt%C3%B6lc%20patak%20h%C3%ADd&pg=90&layout=s

Dolgozók Lapja. (1969. 11 12). Új bánya Kesztölc határában. *Dolgozók Lapja*, old.: 1. Forrás:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KomaromEsztergom24ora_1969_11/?pg=72&layout=s&query=keszt%C3%B6lc

Hámorné Vidó, M. (2018). Magyarországi szénelőfordulások földtani, teleptani, szerkezeti és vízföldtani adottságai. In P. Zoltán, *A hazai szénvagyon és hasznosítási lehetőségei* (old.: 43-55). Budapest: Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat. Forrás:

https://mbfsz.gov.hu/sites/default/files/file/2018/06/07/a_hazai_szenvagyon_es_hasznositasi_lehetosegei.pdf

Hantken, M. (1871). Esztergom megye szénterületének bányászati viszonyai. *Földrajzi Közlöny, I.*, 151.

Horwath, R. B., & Norgaard, R. B. (1992). Environmental Valuation under Sustainable Development. *American Economic Review*, 82.(2.), 473-477. Forrás:

https://www.researchgate.net/publication/4980549_Environmental_Valuation_under_Sustainable_Development

IPCC United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). Sustainable Development and Equity. In *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change* (old.: 283-328). Geneva: IPCC. Forrás:

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter4.pdf

KSH. (2011). *Népszámlálási adatok 2011-es településszerkezetben járással*. Forrás:

TEIR.hu: <https://www.teir.hu/>

Lázongó község. (1894. 08. 14.). *Pesti Hírlap*, 6.

Lettrich, E. (1964). *Esztergom, a dorogi iparvidék városa*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Martényi, Á., Vadász, E., & Sziklai, E. (137. évfolyam, 1. szám). Volt egyszer egy Dorogi Szénbányák. *Bányászati és Kohászati Lapok*, 13-17.

- Nagy, A. (1836). *Esztergom Vármegye térképe*. Forrás: Hugaricana: <https://bit.ly/2SPT1ty>
- Népszabadság. (1958. 7 24). Gazdátlan híd. *Népszabadság*. Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/en/view/Nepszabadsag_1958_07/?query=keszt%C3%B6lc%20b%C3%A1nya%20gyalog&pg=256&layout=s
- O'sváth, A. (1938). *Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene*. Budapest-Sashalom: A Magyar Vármegyék és Városok Múltja és Jelene Kiadóhivatala. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/EsztergomKonyvek_115/?pg=1&layout=s
- Pesti Hírlap. (1894. 8 14). Lázongó község. *Pesti Hírlap*, 6.
- Radovics, I. (2018). *Kesztölc története*. (A. Nyíró, Szerk.) Kesztölc: Virágzó Kesztölc Egyesület. Letöltés dátuma: 2017. 11 13, forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/szlovakok/kesztolc/kesztolc_tortenete/pages/001_kesztolc_tortenete.htm
- Rawls, J. (1997). *Az igazságosság elmélete*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Rozlozsnik, P., Scréter, Z., & Róth, K. (1922). *Az esztergomvidéki szénterület bánya-földtani viszonyai*. Budapest: M. Kir. Földtani Intézet.
- Szabad Nép. (1950. 12 8). ÚJ utakkal, autóbuszjáratokkal könnyítik meg a bányászok közlekedését. *Szabad Nép*.
- Takách, M. (1891). A tervezett Pomáz-Dorog-Esztergomi vasút leírása. *Turisták Lapja*, 7-11.
- Tobin, J. (1974). What is Permanent Endowment Income? *The American Economic Review*, 64(2), 427-432. Forrás: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1816077>

A kárpátaljai mikrovállalkozások fejlődésének elemzése, összefüggésben az Egán Ede Gazdaságfejlesztési Program megvalósulásával.

Pataki Gábor¹

Összefoglalás

Ukrajnán belül különleges térségnek számít mind gazdasági, mind társadalmi, mind természetföldrajzi, valamint etnikai szempontból is Kárpátalja. Az ország általános politikai, gazdasági hangulata és sajátos jogalkalmazása rányomja a bélyegét erre a megyére is. Viszont az egyezőségeken kívül különbségek is vannak, melyek lecsapódnak a vállalkozói szerkezet karakterén is.

A kárpátaljai vállalkozói szférának egy részét elemzem az alábbi tanulmányban. A szempontjaim szerint Ukrajna nyugati határaihoz közel lévő, rurális térség mikrovállalkozásait, azaz azokat az agráriumhoz köthető őstermelő, egyéni vállalkozókat kívánom értékelni, akik döntően a magyar etnikumhoz tartoznak. E vállalkozásoknál jellemző az alacsony tőkeszerkezet, az alacsony technológiai színvonal, a termékek feldolgozottsági szintjének az alacsony foka – tehát adódik a csekély mértékű jövedelmezőség biztosítása. Ebbe a status quo állapotba szölt bele a magyarországi támogatáspolitikája, ugyanis létre jött az Egán Ede gazdaságfejlesztési program. A támogatások kis összegű fejlesztések formájában indult 2016-tól és napjainkban is tart. A kutatás alapja egy kérdőíves felmérés volt kárpátaljai magyar gazdák és vállalkozók között.

A vállalkozói interjúkból nyert adatok alapján elmondható, hogy a fejlesztés a 24. órában érkezett a térségbe. Ez abban nyilvánul meg, hogy rendkívül szegényes technológiai színvonalon, a gazdasági reményvesztettség légkörében, az egy növekvő elvándorlási trendek közepette találták szembe a magyar gazdák magukat olyan vissza nem térítendő támogatásokkal, amelyre korábban itt nem volt precedens. Első pályázati körben még bátortalanabban, de a későbbiekben igen magas arányban pályázták az interjú alanyok. A kutatásból kiderül, hogy jelentős hatékonyságnövelő ereje volt a támogatásoknak, de az igazi fontossága akkor mutatkozik majd meg, ha segíti a gazdák összefogását, magasabb hozzáadott értékben való termelést, majd pedig a közös piacra jutást.

¹ óraadó tanár, kutató; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;
patakigabor83@gmail.com

A jelenlegi Kárpátalja határmenti térsége mindig is periféria jelleget viselt magán. A tanulmányban bemutatásra kerül, hogy ezt a sajátosságot miként érdemes helyesen értékelni és a jövőbeni hasznosítani abból a célból, hogy javuljon a térség megtartó ereje és csökkenjenek az elvándorlás gazdasági okai.

Abstract

Within Ukraine, Transcarpathia is a special region, both economically, socially, geographically and ethnically. The country's general political, economic atmosphere and specific application of the law also imprint this county. But there are also differences, which are also reflected in the nature of the entrepreneurial structure.

I would like to analyze a part of the Transcarpathian entrepreneurial sphere in the following study. From my point of view, I would like to evaluate micro-enterprises in the rural area close to the western borders of Ukraine, that is to say those self-employed agricultural entrepreneurs who are predominantly of Hungarian ethnicity. A low capital structure, a low level of technology, and a low degree of product processing - thus ensuring a low level of profitability characterize these companies. This is the status quo state of Hungary's subsidy policy, because Ede Egán's economic development program was created. The grants was started in 2016 in the form of small-scale improvements and are still ongoing. The research was based on a questionnaire survey among Hungarian farmers and entrepreneurs in Transcarpathia.

Based on the data obtained from the entrepreneurial interviews, it can be said that the development arrived in the area at 24 hours. This is manifested in the fact that at an extremely poor technological level, in an atmosphere of economic hopelessness, amidst growing migration trends, Hungarian farmers have faced non-refundable subsidies for which there was previously no precedent. In the first round, the interviewees were even more courageous, but later on, a very high proportion of interviewees applied. Research shows that aid has had a significant effect on efficiency, but its real importance will only be realized if it helps farmers to come together, produce higher value-added and then access the single market.

The present Transcarpathian border region has always been peripheral. The study shows how this feature should be properly evaluated and used in the future in order to improve the retention capacity of the area and reduce the economic causes of emigration.

Bevezető

A tanulmányban a jelenlegi Ukrajna egyik megyéjének, Kárpátaljának, mint rurális térségnek mutatom be a társadalmi-gazdasági fejlődését, napjaink vállalkozói szférájának helyzetét, kiemelten az agráriumra fókuszálva. Továbbá elemzem a tanulmányon belül a saját kutatáson alapuló hatékonyságvizsgálatot, mely a külső gazdaságfejlesztési programnak vidékünkre gyakorolt hatását értékeli. Ukrajnán belül különleges térségnek számít mind gazdasági, mind társadalmi, mind természetföldrajzi, valamint etnikai szempontból is Kárpátalja. Az ország általános politikai, gazdasági hangulata és sajátos jogalkalmazása rányomja a bélyegét erre a megyére is. Viszont az egyezőségeken kívül különbségek is vannak, melyek lecsapódnak a vállalkozói szerkezet karakterén is.

A kárpátaljai vállalkozói szférának egy részét fogom elemezni az alábbi tanulmányban. A szempontjaim szerint Ukrajna nyugati határaihoz közel lévő, rurális térség mikrovállalkozásait, azaz azokat az őstermelő, egyéni vállalkozókat értekelem, akik döntően a magyar etnikumhoz tartoznak. E vállalkozásoknál jellemző az alacsony tőkeszerkezet, az alacsony technológiai színvonal, a termékek feldolgozottsági szintjének az alacsony foka – tehát adódik a csekély mértékű jövedelmezőség biztosítása. Ebbe a status quo állapotba szült bele a magyarországi támogatáspolitikai, ugyanis létre jött az Egán Ede gazdaságfejlesztési program. A támogatások kis összegű fejlesztések formájában indult 2016-tól és napjainkban is tart.

A tanulmány szerkezetét illetően áll egy általános társadalmi-gazdasági háttérelvezérből, egy speciálisabb vállalkozói karakterrajzból, majd pedig bemutatom az Egán-Ede gazdaságfejlesztési tervet, illetve azt kis léptékű kutatást, amelynek az alapját képezte egy kérdőíves felmérés volt kárpátaljai magyar gazdák és vállalkozók között. Ez alapján kívánom ismertetni, hogy milyen jellegű változás valósult meg a régió eszközellátottságban, helyi gazdaságra gyakorolt általános és vállalkozás-specifikus állapotában, miként segíti a hatékonyságjavulást és a jövedelemtermelő képesség növekedését a célközönségnél, illetve milyen volt ennek becsült adóhatása a régióra nézve.

A tanulmány módszertanát tekintve többféle kutatási irányból közelítette meg az elemezni kívánt témát. Egyrészt szekunder kutatásként dokumentumelemzés, meglévő statisztikák elemzése, valamint tanulmányok összehasonlító elemzése révén, másrészt primer kutatásként egy 80 fős vállalkozói rétegen mért hatékonyságvizsgálat módszerét használtam fel.

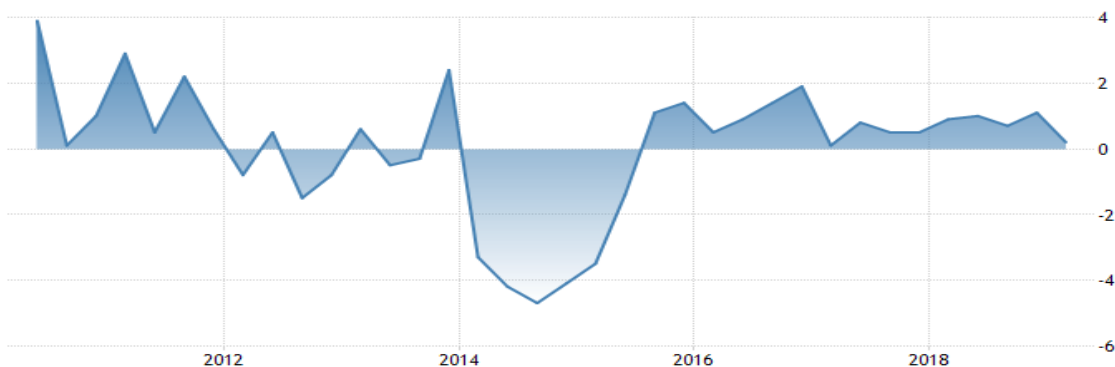
A jelenlegi Kárpátalja határmenti térsége mindig is periféria jelleget viselt magán. A tanulmányban bemutatásra kerül, hogy ezt a sajátosságot miként érdemes helyesen értékelni és a jövőbeni hasznosítani abból a célból, hogy javuljon a térség megtartó ereje és csökkenjenek az elvándorlás gazdasági okai.

1. Kárpátalja társadalmi-gazdasági helyzetképe

Kárpátalja társadalmi-gazdasági viszonyai megértése érdekében első sorban meg kell vizsgálni az ország alapvető trendjeit Ukrajna megalakulásától számítva napjainkig.

A függetlenné vált Ukrajna gazdasági mutatóit vizsgálva, a statisztikákból a változások ütemét kiszámítva elsőre igen dinamikus változást tapasztalhattunk (a 90-es évek első éveinek mély recessziója, majd egy hosszabb depressziós időszak, amit követett az ezredforduló után egy viszonylag jelentős gazdasági fellendülés, majd az évtized közepén, főleg a végén egy újabb lejtmenet). Megtapasztaltunk ebben a bő két évtizedben hiperinflációt, rekord mértékű munkanélküliséget, kétszámjegyű GDP-növekedést. Ezek az adatok viszont sok esetben nem a dinamikus változást tükrözték, hanem a bizonytalanságot, ui. az alacsony bázisú kibocsátás kisebb mértékű változásai viszonylag jelentős gazdasági hullámokat mutattak fel.

1. ábra: Ukrajna GDP növekedése 2013-2018 közötti időszakban

Forrás: www.tradingeconomics.com

Ukrajna függetlenségének kikiáltása óta kardinális változások mentek végbe a megye gazdasági struktúrájában. A szovjet érában az ipar részaránya évről-évre drasztikusan növekedett, ezzel párhuzamosan a mezőgazdaság súlya és az itt foglalkoztatottak száma csökkenő tendenciát mutatott. Kárpátalja iparának szerkezetében a munkaigényes, de csak kis- vagy közepes nyersanyagigényű ágazatok dominálnak (Fodor, 2009). Figyelembe véve ezeket a változásokat, együtt vizsgálva az ipart és a mezőgazdaságot (valamint a szolgáltató szférát) megállapítható, hogy a megye soha nem volt iparilag frekventált, kimagasló jelentőségű vidék.

Kárpátalja, főleg a magyarlakta határhoz közeli térsége történelmileg sajátosan agrárvidéknek mondható. Mind a településszerkezet (zömében kistelepülések), mind az iparosodás szintje, valamint a családok önfenntartásában játszott szerepe alapján elmondható, hogy a mezőgazdaságnak jelentős súlya volt és van. Jellemző ez úgy is, hogy közben tudjuk, a megye területének csupán egyharmadán lehet érdemben valamilyen mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozni. Viszont a művelhető területekre jellemző, hogy a népességük viszonylag sűrű.

Területi elrendeződés szempontjából a megye két fő zónára tagolódik: hegyvidéki (80%) és síkvidéki rész (20%). Magától értetődően a rétek és legelők magas aránya (becslések szerint a művelés alatt álló földterület 50%-a) a hegyvidékhez kötődik, a szántók (46%) és az ültetvényes termelés (4%) pedig főként a síkvidékhez. Az állattenyésztésben jellemzően a legeltetési állattartás dominál, viszont elvétve már találunk intenzív állattartó telepeket is.

A mezőgazdasági területek tulajdon-szerkezetére jellemző az erős széttagoltság. Családi gazdaságok szintjén művelik (vagy hagyják parlagon) a területek 88%-át, míg a vállalatok és farmgazdaságok a maradék 12%-on folytatnak agrártermelést. A felaprózottságot jól szemlélteti, hogy a gazdaságok száma meghaladja a 322 ezret, és az átlagos birtokméret alig nagyobb, mint 1 hektár. (Somi, 2008).

2. Kárpátaljai Fiatal és családi vállalkozó karakterének bemutatása

Az alábbi fejezetben a kárpátaljai magyarsághoz köthető vállalkozásokat és vállalkozókat kívánom bemutatni. Korábbi kutatások biztosítják azt a megalapozást, ami alapján a fiatal és családi vállalkozások karakterét kívánom elemezni.

A vállalkozói réteg és szerkezet jellemzően az a terület, ami alapkutatást igényelt. Egyrészt azért, mert ezen a területen a meglévő statisztikák, elemzések hiányosak, másrészt a meglévők erősen torzíthatnak.

Magyarország Kormánya 2016-ban a külhoni régiók vonatkozásában tematikus éveket indított el. Ennek kapcsán először a fiatal vállalkozók, majd pedig a családi vállalkozások évek mentén első ízben került a támogatáspolitikai fókuszába a gazdasági társaságok, mint célcsoport. A tematikus évekhez kapcsolódóan vizsgáltuk Kárpátalja vállalkozói sajátosságait is.

Karakter specifikáció:

2016-ban egy fiatal magyar vállalkozó Kárpátalján nagy valószínűséggel 30 km-re él a határtól, betöltötte a 25. életévét, s leköveti a teljes népesség iparági megoszlását, azaz a tevékenységük zömében az agráriumhoz kapcsolódik. A könnyű ipar, szolgáltatások, turisztikai vállalkozások főleg Beregszász városához köthető, viszont a magyarok kétharmada aprófalvas településeken lakik, ami pedig főként a mezőgazdaság felé predestinálja a vállalkozói irányultságot. Turisztika területén 40 év alatti vállalkozók alacsony arányban vannak, s a meglévők nagy része is főleg a családi gazdaságot, borászatot, turisztikai objektumot, vendéglátó egységet üzemelteti és viszi tovább.

A kárpátaljai fiatal magyar vállalkozók általában mikro- vagy kisvállalkozásokat alapítottak. A vállalkozások jelentősebb kihívásai a minőségi emberi erőforrás elvándorlása és így a

munkaerőhiány, a tőkeszegénység és a politikai, társadalmi és gazdasági bizonytalanság. Az állammal szemben kettős vélekedés rajzolódott ki. A vállalkozóknak általában nincs problémája a helyi önkormányzattal olyan értelemben, hogy hátráltatta volna tevékenységét (főleg nem etnikai szempontból), a legtöbben az adózásra és a hivatali rendszerre sem panaszkodtak, úgy vélték, hogy akár más országokkal összehasonlítva is, viszonylag megfizethető az adóteher. A problémát inkább a központi állami vezetésben, az ország egészének gazdaságpolitikájában látják, s egyrészt ebből rövid-közép-távon nem látnak kiutat, másrészt nagyban nehezíti ez a jelenség a jövőbeni perspektívákban való gondolkodást, a vállalkozók optimista jövőképét jelentősen degradálja.

A kutatásom arra is kereste a választ, hogy milyen összefüggések érvényesülnek különben a nemzetiség és a vállalkozás sikeressége között, egyáltalán jelent-e hátráltató tényezőt ma Kárpátalján az, ha valaki magyarnak vallja magát. A 2016-os felmérés időszakában a vállalkozók inkább előnynek minősítették azt, hogy magyarok, abban az esetben, ha bírják az államnyelvet is. Nemzetiségi hátrányos megkülönböztetést nem tapasztaltak az üzleti életben, viszont a több nyelv több lehetőséget is ad a számukra.

Összehasonlítás a családi vállalkozások kutatási eredményével:

A megkérdezett 100 vállalkozásból a külhoni régiók közül Kárpátalján a legnagyobb azoknak az aránya, akik mezőgazdaságban tevékenykednek (49 vállalkozás, a többi régió esetében ez a szám maximum 22-23 db). Ez egyrészt azzal magyarázható, amit korábban már írtam, mégpedig, hogy a térség mindig is agrártermelő vidék volt és alacsony volt az iparosodási szint. Viszont az is oka ennek a magas aránynak, hogy a többi régióban megtalálható a mezőgazdasághoz köthető feldolgozó ipar, míg sajnos megyénkben e magasabb hozzáadott értéket jelentő ágazat súlya alacsony.

Mindkét kutatás fontos megállapítása, hogy a vállalkozással rendelkezők a saját generáción belül szignifikánsan magasabb hajlandóságot mutat arra vonatkozóan, hogy jövőjét Kárpátalján képzelje el azokhoz képest, akik nem vállalkoznak. A legutóbbi kutatásban megkérdezett 100 vállalkozóból 70 gondolta úgy, hogy nem telepedne ki, vagy egyáltalán nem is gondolkodott ezen. Ennek a magyarázata egyrészt abban található meg, hogy azok a vállalkozók, akik már legalább egy évtizede a piacon vannak, rendelkeznek kellő anyagi biztonsággal, megtalálták a helyüket a gazdasági térben. A kárpátaljai társadalomra jellemző, hogy alapvetően szeretnek a szülőföldükön élni, viszont anyagi megfontolásból kényszerülnek külföldre menni dolgozni, vagy letelepedni. Akár kényszer szülte vállalkozókról beszélünk, akár céltudatos tevékenységgel, elmondható, hogy a vállalkozói lét segíti a szülőföldön való megmaradást, tehát a célirányos gazdaságélénkítő programok nemzetmegtartó és javító erővel bírnak, főleg olyan gazdaságilag veszélyeztetett területen, mint Kárpátalja.

3. Magyarországi gazdaságélénkítési támogatások hatásvizsgálata Kárpátalján

A fejezet célja, hogy bemutassa a jelenleg Kárpátalján futó gazdaságélénkítési programot, bemutassa annak céljait, főbb kitörési pontjait. A második egységben pedig bemutatom a kérdőíves kutatással nyert hatékonyságvizsgálat eredményét.

3.1. Támogatási források bemutatása

Az Egán Ede stratégiai tervet a kárpátaljai magyar érdekvédelmi és szakmai szervezetek alkották meg 2014-ben. A dokumentum célja az volt, hogy létrehozzanak egy olyan konszenzusos tervet, ami a térség magyarsága számára gazdasági oldalról megközelítve fogalmazza meg a fejlődés irányát, a beavatkozási területeket, valamint az egyes területek kohézióját, s rendel mellé operatív megvalósítási elképzeléseket. Ez volt az az első tervdokumentum, ami nem porosodott a szervezetek polcain, mivel 2016-ban elindult az Egán Ede Gazdaságfejlesztési Program Kárpátalján.

A stratégiai terv jövőképe a 2020-as céldátumot nevezi meg, ezzel behatárolva a fejlődés középtávú jellegét és egy konkretizált időegységet nyújtva. Jelen tanulmány, 2019-ben reflektál, akkor, amikor a terv operatív megvalósulási fázisban van, már több év tapasztalat áll mögöttünk, viszont még nem telt el annyi idő, hogy a gazdasági folyamatok tovagyrúzó hatásait kellő mértékben elemezni tudjuk. Ezért jelen állapotban egy előzetes hatástanulmány elvégzésére áll mód, melyet a következő években a gazdaságfejlesztési program előrehaladásával párhuzamosan egyre szofisztikáltabb módon szükséges tovább fejleszteni, s a döntéshozók számára az eredményeket publikálni. Jelen fejezetben vizsgáljuk meg a tervdokumentum elképzeléseit (Egán Ede terv, 2014).

A célcsoportok behatárolásánál a következő területeket lettek megjelölve:

- **a családi gazdaságok** (kiemelten az agrár-primórtermelés és feldolgozóipar területén)
- **a mikro-, kis- és középvállalatok** indításának és erőforrás-ellátásának segítése
- **a humánerőforrások** fejlesztése az oktatási rendszer minőségének javítása és fejlesztése által

Ezeket a szempontokat figyelembe véve a **jövőkép 6 fő stratégiai pillérje** a következő:

1. A kárpátaljai magyarság gazdasági közösségének megteremtése
2. Az emberi erőforrásaink megtartása, minőségük javítása
3. A magyarlakta térség gazdasági versenyképességének növelése
4. Széleskörű integrálódás a kárpát-medencei gazdasági térbe

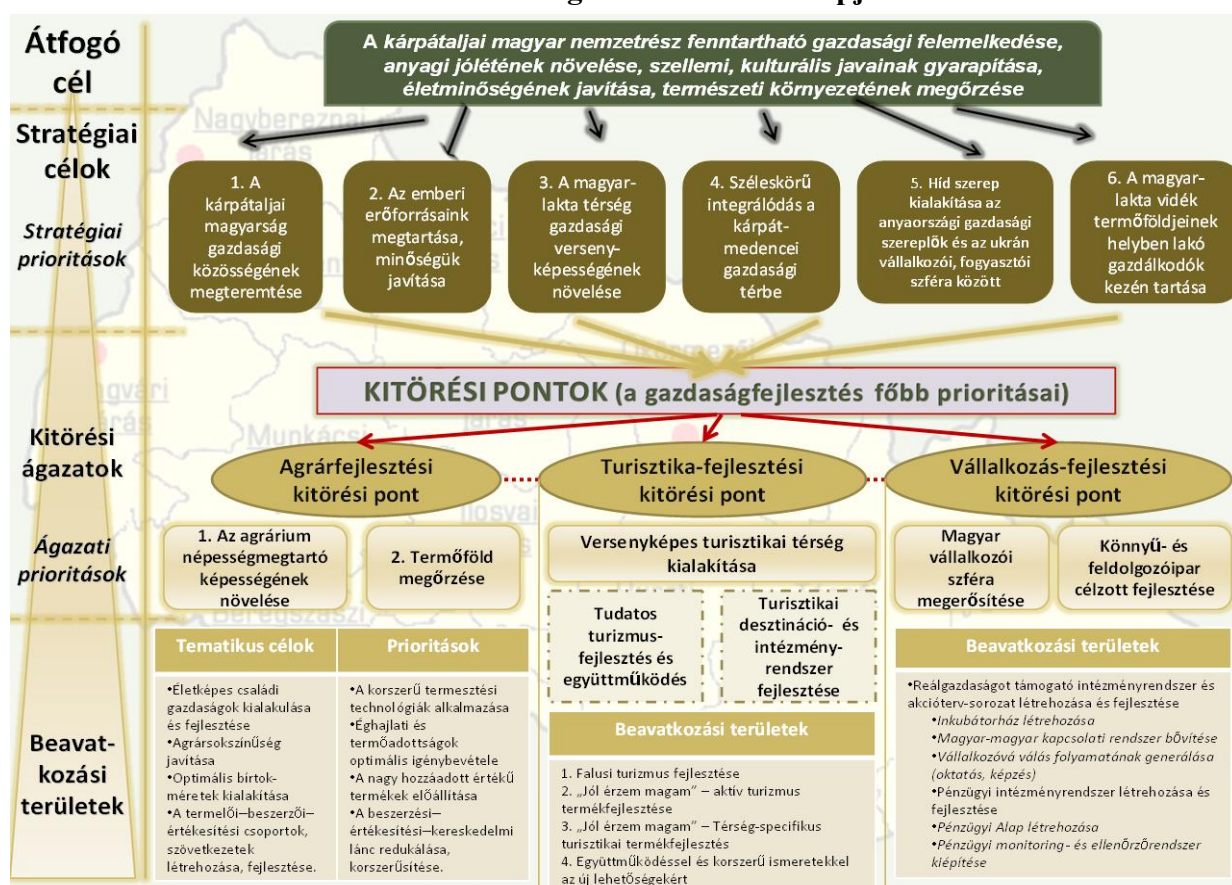
5. Híd szerep kialakítása az anyaországi gazdasági szereplők és az ukrán vállalkozói, fogyasztói szféra között

6. A magyar lakta vidék termőföldjeinek helyben lakó gazdálkodók kezén tartása

„Vízióink tehát az, hogy megerősítsük a családi gazdaságokat, valamint a mikro-, kis- és közepes vállalatok versenypozícióját, továbbá fejlesszük a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő szakismereti bázist, s elősegítsük a helyi üzleti közösségek, valamint a határon átívelő gazdasági kapcsolatok fejlesztését.” (Egán Ede-terv, 2014)

A fenti célkitűzések az alábbi ábrának megfelelő struktúrában lettek összesítve.

2. ábra: Az elköltözötték évi száma a kárpátaljai magyar népességen belül a 2010–2016-os időszakban a migrációs felmérés alapján

Forrás: Egán Ede-terv, 2014.

a. Kérdőíves kutatás

Az előző alfejezetben bemutatott statisztikák az alapítvány nyilvános adatbázisából lementett és aggregált adatai által álltak elő. Viszont ezek a számok önmagukban még nem mutatják be azt, hogy a program milyen mértékben járult és járul hozzá a napjaikban a kárpátaljai magyar agrárium fejlődéséhez. Mivel az Egán Ede Alapítvány nem bocsát ki mélyebb statisztikákat, amelyből lehetne mind minőségi, mind mennyiségi paraméterek kapni a pályázó vállalkozásokról, ezért a kutatásnak az az eszköztára marad, hogy megkeressük a vállalkozókat,

őstermelőket, kisvállalatokat (farmergazdaságok). Ezért 2018 őszén a jelen tanulmány alapjául is szolgáló mini kérdőíves kutatást végeztünk, melynek adatbázisául a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége állt, mely szervezet akkor még 1200 regisztrált taggal rendelkezett. Kérdőbiztosokkal együtt telefonos kikérdezéssel sikerült 100 főt megkeresni, akiket az adatbázisból véletlenszerűen választottunk ki. A megkérdezettek közül 80 főnek volt értékelhető válasza.

A kutatás főbb paraméterei a következők:

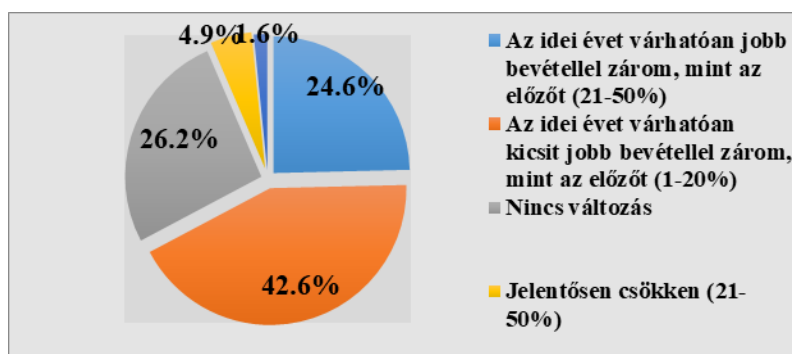
- 61 %-ban egyéni vállalkozók, második legtöbb 20 %-ban a farmergazdaságok
- Vállalkozás működésének ideje két módusz: 35 %-ban új alapítású, 32,5 %-ban 10 évtől idősebb
- A megkérdezettek 77,5 %-a pályázott Egán Ede programban, 11,3 %-a pedig a BGA-nál (csupán 17 % nem vett részt semmilyen pályázatban eddig).
- megkérdezettek jelentős többsége 1-3 millió forint közötti összegben kapott támogatást 2016-2018 között.

A kutatás során arra a következtetésre jutottam, hogy a pályázatok hatására történő bevétel/forgalom növekedésről számoltak be a vállalkozók, 70%-uk közvetlen módon tapasztalta a növekedést, 30%-uk pedig közvetetten. Számukra az új eszköz megkönnyítette a munkát és olyan téren érezhető volt a bevételi hatás, hogy csökkentek a kiadásaik, annak okán, hogy az új mezőgazdasági gépeket nem kell olyan gyakran javíttatani, mint a már elavultakat valamint nem kell már bér munkát alkalmazniuk. Volt, aki arról számolt be, hogy a támogatásnak köszönhető, hogy el tudta kerülni a csődöt.

A fejlesztések eredményeként a pályázók azt tapasztalták, hogy csökkent az önköltségük, javultak a termékeik és a szolgáltatásaik minősége. Javítani tudták az értékesítés körülményeiket, bővíteni tudták a termék kínálatot és a szolgáltatásaikat. A mezőgazdasági körben pályázók arról számoltak be, hogy a fejlesztések által nagyobb földterületet tudnak megművelni, könnyebben és időben tudják elvégezni a munkafolyamatokat és hatékonyabban tudnak dolgozni az új mezőgazdasági gépekkel, hiszen sokak még a Szovjetunió szétesése után megmaradt eszközökkel végezték a munkálatokat és azok elavultsága lassította a munkavégzést.

A vállalkozók számára igazi kihívás jövedelmezően működtetni a vállalkozásukat a jelenlegi kedvezőtlen gazdasági helyzetben, a kérdőíves kutatás során kitértem arra a kérdésre, hogy a nyertes pályázók hogyan látják a vállalkozásuk helyzetét a 2018-as év végén. A 3. ábra szemlélteti, hogy a megkérdezettek 42,6 százaléka úgy látja, hogy az év végéig 1-20 százalékkal növekednek a bevételei az előző évihez képest. A válaszolók 24,6 százaléka szerint az év végéig 21-50 százalékkal is több lehet a bevételük, majdnem ugyanennyien 26,2 százalék viszont úgy vélte, hogy nem fog változni a vállalkozásából befolyt jövedelme.

3. ábra: 2018 végére hogyan alakultak a vállalkozások bevételei (%)

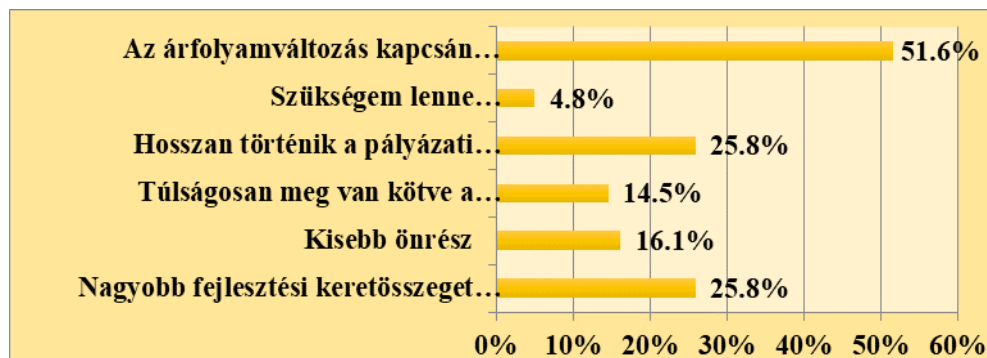

Forrás: Saját kutatás. Szerk.: Szilágyi Klaudia, egyetemi hallgató

Akik bevétel csökkenésről számoltak be, ők többnyire az okokat is ismertették, volt, aki betegség és családi gondok miatt nem tudott foglalkozni a vállalkozásával, de többen a rossz gazdasági helyzetet, a felvevőpiac hiányát és a kedvezőtlen időjárási viszonyokat is megemlítették, mint befolyásoló tényező.

Kutatásom során arra is feltétlen ki szerettem volna térni, hogy a vállalkozók milyen negatívumokat tapasztaltak a pályázás során, valamint, hogy milyen fejlesztési javaslataik lennének a pályázatokat kiíró támogatási rendszerek működtetői számára, ami a 4. ábrán látható.

4. ábra: Fejlesztési javaslatok a pályázatokat kiíró szervezetek számára (%)

Forrás: Saját kutatás. Szerk.: Szilágyi Klaudia, egyetemi hallgató

Többek által említett dolog volt az, hogy túl bürokratikus a rendszer, továbbá, hogy a hosszú elbírálási idő miatt mire megkapják a támogatást felmennek az árak és már többbe kerülnek a beszerezni kívánt eszközök. Ezeken kívül volt, aki számára nem volt elegendő a maximum beszerezhető 5 darab eszköz és több vállalkozó tapasztalt költségcsökkentést. Az egyik vállalkozó viszont tett egy olyan javaslatot, miszerint szükség lenne egy fórum megrendezésére, amelynek keretein belül a pályázók elmondhatnák a negatív tapasztalataikat.

A kérdőíves kutatás alapján kijelenthető, hogy jelentős segítséget jelentenek a támogatási rendszerek a kárpátaljai magyar vállalkozók számára, ennek köszönhetően fejlődött a technikai

infrastruktúra, növekedtek a vállalkozók bevételei valamint a pályázati források lehetőséget biztosítanak arra, hogy fejleszteni tudják a vállalkozásukat.

A további kutatási tervem szerint növelni kívánom a reprezentativitást és a megkérdezettek körét, valamint tovább fejleszteni a hatékonyságvizsgálat módszertanát, ugyanis jelen állapot szerint inkább a vállalkozói attitűdöket tudtam felmérni, viszont szükség van egy egzaktabb, több számszerű hatékonyságértékelést kivitelező felmérést végrehajtani.

3. Következtetések

A tanulmány előzetes célkitűzésének megfelelően azt vizsgáltam, hogy a célcsoportnak, a kárpátaljai rurális térben, a főleg agráriumhoz köthető egyéni vállalkozóknak és kis vállalkozásoknak, milyen társadalmi-gazdasági térben, milyen speciális, önazonosságot bemutató karakterjegyekkel rendelkezve kell fennmaradni, fejlődni, s mindezeknek az adottságoknak a tükrében milyen irányba érdemes külső forrásokkal beavatkozni a piaci folyamatokba.

Ukrajna geopolitikai helyzete, a sajátos fejlődési út, melyet ez az ország bejárt a rendszerváltás óta, valamint az elmúlt néhány év társadalmi-gazdasági és politikai folyamatai jelentősen rányomták a bélyegét a térségre, s azon belül a vállalkozások életére is. A legnagyobb kihívás ma egy kárpátaljai vállalkozásnak az, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű munkaerőt találjon. Ennek megértése végett leginkább a demográfiai folyamatokat kell szemügyre vennünk. 2014 óta jelentősen beindul a teljes ország, s azon belül kimondottan a magyarok külföldi munkavállalási szokásai. Ma már a magyar lakosság nem csak Magyarországra, hanem egész európai kontinens országaira megy munkát vállalni.

A kárpátaljai magyar vállalkozások zömében az agráriumhoz köthetők, egyéni vállalkozási formában működnek, még a családi vállalkozások is a családtagok között megosztva, egyéni vállalkozás jogi formában érvényesülnek. A magyar vállalkozók a határzónában működnek és tevékenykednek. Alacsony az exportorientáció, valamint csekély mértékben kereskednek belső ukrainai piacokkal. Nem jelentős a hozzáadott érték, s így a jövedelemtermelő képesség. A mezőgazdaságon kívül városok területén a kereskedelem, kisebb mértékben az ipar, a kiemelt turisztikai térségek környezetében pedig a turisztikai ágazat biztosít megélhetést a vállalkozó kedvűeknek.

A vizsgálatom következő egysége a kárpátaljai gazdasági térbe investált magyarországi tőke eredményességének az elemzése volt. Ennek érdekében bemutattam a 2014-ben létrehozott Egán Ede tervet, amely a fejlesztés irányait, beavatkozási területeit tárta elénk. A stratégiai terv három csapásirányt vizionált akkor: 1. Agrárfejlesztési ágazat; 2. Turisztikai ágazat; 3. Vállalkozói szerkezet általános fejlesztése. Az első kettő speciális területek, míg a harmadik egy gyűjtőkosár, amibe a további ágazatok (kereskedelem, feldolgozó ipar stb. tartozik bele).

A tanulmány utolsó egysége jelenti a lényegi részt. A hatékonyságvizsgálata vállalkozások jövedelmezőségét elemezte. A megkérdezett vállalkozások jelentős aránya vette igénybe ezekben az években az Egán Ede gazdaságfejlesztési programot. Azokon a területeken, ahol az eszközfejlesztés valamilyen azonnali új terméket, termelési eljárást eredményezett, ott közvetlenül érzékelhető volt a bevételek növekedése, míg pl. a mezőgazdasági vállalkozások esetében pedig inkább a költségek csökkenése mutatta a program sikerét. A kutatás rávilágított arra, hogy egy sokkal nagyobb mintával, mélyebb kérdésekkel és elemzéssel kell a továbbiakban vizsgálni ezt a területet, mivel jó néhány olyan megválaszolatlan kérdés maradt fenn, ami az ágazatok közötti egyenlőtlenségek, a rossz hatékonysággal felhasznált forráskezelés problémáit, valamint a földrajzi sajátosságok közötti különbségekre világít majd rá. Ezért a javaslatom, hogy ezt az alapozó kutatást további primer kutatás kövesse.

Irodalomjegyzék

- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області) 2012a: Закарпаття в демографічному вимірі. Статистичний збірник. Ужгород.
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Főhivatal (Головне управління статистики у Закарпатській області) 2013a: Статистична інформація. www.uz.ukrstat.gov.ua
- Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal, 2013
- Fodor Gy. 2009: Ipar. In: Kárpátalja (szerk.: Baranyi B.). A Kárpát-medence régiói 11. MTA RKK–Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest.
- Somi Zs. 2008: Kárpátalja mezőgazdasága az ukrán agrárpolitika feltételrendszerében, Sz-Sz-B Szemle.
- Egán Ede terv - A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve. 2014
- Kárpátalja Magyar Vállalkozók Lapja (KVL), 2017,2018
- Megkapaszkodás, gyarapodás, bátorítás. Jelentés a külhoni magyar fiatal vállalkozók helyzetéről. Hétfa Kutatóintézet, 2016.
- Húzóerők. Jelentés a külhoni magyar családi vállalkozók helyzetéről. Hétfa Kutatóintézet, 2017.
- A hitelszövetkezetek gazdaságélénkítési szerepe Kárpátalján összefüggésben az Egán Ede-terv megvalósításával. Metszetek, 2017-2018.

Internetes források:

www.tradingeconomics.com
www.uz.ukrstat.gov.ua
www.ukrstat.gov.ua
www.egannede.com

Vidékfejlesztés egykor és ma

Szabó Árpád¹

Összefoglalás

A szocialista éra alatt a vidék, mint fejlesztési terület, az „optimális településméretet” el nem érve nemcsak negligált, de egyenesen „szerepkör nélküli” státust kapott. Ez a státus változott meg teljes mértékben a rendszerváltással, amikor az alsóbb szintekre kiszervezett döntéshozatalnak köszönhetően bővültek a kistelepülések lehetőségei, aminek köszönhetően eltérő fejlesztési utak rajzolódtak ki. A településszerkezettel, valamint a kistelepülések helyzetével foglalkozó szakirodalom eltérő szempontok mentén értékeli a falvak helyzetének változását. A történelmi perspektíva magában hordozza, hogy a téma megközelítéséhez elengedhetetlenek azon gazdasági, társadalmi, környezeti és politikai folyamatoknak az ismeretei, melyek befolyásoló erővel bírnak. Jelen dolgozat célja, hogy egységes keretbe foglalva bemutassa azon tényezőket, melyek a kistelepülések esetében hozzájárultak a népesség csökkenéséhez, a funkcióvesztéshez, illetve az ott élők társadalmi helyzetének romlásához. Célom, hogy bemutassam a szocialista éra falupolitikáját, valamint a rendszerváltás utáni vidékfejlesztési politikát, azok változásait.

Abstract

During the socialist era the countryside, as an area of development was not just neglected – because they did not meet the requirement of the „optimal settlement size” – but they received a “without role” status. This status changed completely with the change of regime, thanks to the increased decision-making on the lower levels, which increased the possibilities of small settlements, which resulted in different development paths. The literature on settlement structure and the situation of small villages evaluates the shifts in different aspects. The historical framework implies that knowledge of the economic, social, environmental and political processes have an influential force. The aim of this paper is to present, in a coherent framework, the factors that contributed to the decline of the population, the loss of function and the deterioration of the social status of those living in small settlements. My goal is to present the village politics of the socialist era and the post-transition rural development policy.

¹ PhD-hallgató; Pécsi Tudományegyetem, Demográfia és Szociológia Doktori Iskola;
arpad199@gmail.com

A téma aktualitása

A településfejlesztés szempontjából különböző időszakokban különböző módokon értelmezték és kezelték a kistelepüléseket. A vidék fejlesztésének politikai és gyakorlati kérdései meglehetősen eltérő irányvonalak mentén alakultak a szocialista rendszertől a rendszerváltásig. Jelen dolgozat célja, hogy bemutassa a vidékfejlesztési politikák célkitűzéseinek időbeli változásait, kiemelve nemcsak a fejlesztési célokat, de értékelve a gyakorlati megvalósítást is. A politikai célkitűzések gyakorlati leképeződései a legtöbb esetben nem érték el a várakozásokat, éppen ezért fontos, hogy a megvalósult, vagy éppen a meg nem valósult fejlesztések tükrében értékeljük a falupolitikákat. Jelen dolgozat ott kíván bekapcsolódni a diskurzusba, hogy a megvalósult eredmények értékelését bemutatva egységesebb keretben tudja ábrázolni az egymást követő politikai koncepciókat, a szocialista időszaktól egészen máig. Hegedűs József értelmezésében a rendszerváltás utáni politika több területét is egyfajta fragmentáltság jellemezte, azaz a politikai koncepciók célja a rövidtávú problémamegoldás (Hegedűs 2006). E látásmód következményeképpen a fejlesztések nem kapcsolódtak egymáshoz, ami jelentősen rontotta és rontja az eredmények és fejlesztések szinergiáját.

A vidékre ható gazdasági, társadalmi változások

A rurális térségek komoly gazdasági és társadalmi változásokon mentek keresztül, ami jelentősen hatott a vidék települési struktúrában elfoglalt helyére. Az explicit politikai beavatkozási irányok tárgyalása előtt fontos azon tényezők bemutatása, melyek mintegy természetes módon formálták a falvakat. Ezen természetes változásokat két fő nézőpont mentén mutatom be. Ezek a nézőpontok a gazdasági változások, illetve a társadalmi folyamatok. A két folyamat összekapcsolódik ugyan, mégis megállapítható, hogy a gazdasági változások nem kizárólagosan indukáltak bizonyos társadalmi folyamatokat. A gazdasági folyamatokat történelmi keretbe helyezve kirajzolódik, hogy a vidéki térségek a termelés köré épültek, a termelés lokalitása volt az a primer szempont, ami mentén szerveződtek. Az falvak voltak a feudalizmus alatt a mezőgazdasági termelés szempontjából legalkalmasabb egységek, azaz olyan 100-200 fős aprófalvak jöttek létre, melyek a termelés helyéhez kapcsolódtak (Kiss 2008). A mezőgazdasági modernizációval és gépesítéssel a kialakult területi egységek esetében a lakóhely és mezőgazdasági termelőhely összekapcsolódásának szerepe csökkent, illetve ezzel párhuzamosan a mezőgazdaság eltartóképesége is növekedett. A technológiai fejlődés, valamint a koncentráltság jelentette azt is, hogy a mezőgazdasági foglalkoztatottság aránya a vidéki körben is csökkent, ezzel is csökkent a falvak „jelentősége”. A jelentőség csökkenésének ütemét jól mutatja, hogy 1901-ben, az agrárium a GDP 44%-át adta, az összes foglalkoztatott 62%-a dolgozott a mezőgazdaságban. Még 1938-ban is a GDP 38%-át adta a mezőgazdaság, amiben az összes foglalkoztatott 49%-a dolgozott (Kovács 2010). Az agráriumot érintő gazdasági változások tehát feloldották a vidék esetében a gazdasági

termelés és lakóhely kapcsolatát, valamint a koncentrált termelés és gépesítés révén egyszerre nagyobb tömegeket ellátó termelés miatt az agrárium munkaerőigénye csökkent. A gazdasági változások nem csak a kistelepüléseken jelentek meg, hanem a szolgáltató szektor jelentősen bővült a nagyobb központokban, azaz a nagyobb településeken koncentráltódott a munkaerő. Ennek alapján Szelényi Iván és Konrád György már 1969-ben úgy érvel, hogy a szocializmusban az ipari munkásság jelentős része a falvakból ingázott a városi munkahelyekre, azaz a város-falu dichotómia kulcspontra nem az ipari-agrár pontok körül konvergált, hanem – a szolgáltatói szektor bővülése miatt – a fizikai-szellemi munkajelleg között. A városokban ugyanis megnőtt a terciér szektorban való foglalkoztatottak aránya, míg a falvakban a fizikai munkások aránya növekedett (Koós-Virág 2010).

A gazdasági változások mellett fontos társadalmi folyamatok is hatottak a vidékre. A kistelepülések esetében a munka jellegének és szervezésének változásai mellett komoly kihívásokat jelentett az alapintézmények és szolgáltatások hiánya. A 19. századtól kezdődően olyan alapellátási szolgáltatások, mint például az elemi iskola, a baba, az orvos, a posta vagy a helyi közigazgatás elengedhetetlenekké váltak (Kiss 2008). Ezek az alapellátási tényezők megszervezésre kerültek ugyan a nagyobb településeken, azonban a kis-és aprófalvakban nem volt megszervezhető ennek a fajta infrastruktúrának a kialakítása (Beluszky 2007). Az alapellátás hiánya fontos katalizátora volt az elvándorlásnak, hiszen a koncentrált, tőkés mezőgazdaság megjelenésével, az agrárium súlya és szerepe csökkent. Az elvándorlás – e gondolatmenet alapján – természetes folyamat, illetve adódik abból, hogy a településrendszer a gazdasági, társadalmi struktúra egyik vetülete (Kiss 2008, 30.). Az elvándorlás hátterében egy másik tényező is megjelenik, jelesül a mobilitási utak kiszélesedése. A fent bemutatott folyamatok révén a vidéki lakosság számára megteremtődik a lehetőség, hogy mobillá váljon, városba költözzön, hiszen a lakóhelye már nem „determinálja” a munkáját. A mobilitás lehetősége és kiszélesedése ugyanakkor komoly társadalmi problémákat is eredményezett és egyfajta szelektív elvándorlást alakított ki. Az elvándorlás esetében legfőképpen a módosabb családok vagy azok gyerekei váltak kényszerűen mobillá. Ez a fajta szelektív elvándorlás eredményezte, hogy sok esetben a kistelepülések lakónépessége társadalmi leszakadással érintett népesség volt. A központi politikai fejlesztés révén a hátrányos helyzetűek segítése, valamint a cigányság asszimilációs kísérletei révén az elnéptelenedő, vagy legalábbis jelentősen népességet veszítő településekre költöztettek be olyan társadalmi csoportokat, akik már a beköltözés előtt is depriváltak voltak, ezzel létrehozva a falusi gettókat (Kovács 2012, Koós-Virág 2010).

Látható tehát, hogy az aprófalvak létrejöttének oka a mezőgazdasági munka megszervezésének, illetve a lakóhellyel történő összeegyeztetésének igényéből és szükségletéből alakult ki. A gazdasági változások feloldották ezt a kötöttséget, a társadalmi átalakulások révén pedig a vidék infrastrukturális, alapellátásbeli fejlesztése vált szükségessé. Mind a gazdasági, mind a társadalmi folyamatok komoly hatással voltak a falvakra, melynek negatív megjelenése az elvándorlás volt. A fejezetben bemutatott változások a szocialista időszakot megelőzően is megjelentek már, gondoljunk csak arra, hogy már a dualizmus ideje alatt jelentős volt a városba

áramlás (bővebben lásd: Umbrai 2007, Gyáni 1991, 1992). Megállapítható, hogy a szocialista vidékfejlesztési politika (ha egyáltalán élhetünk ezzel a kifejezéssel), már a kialakításakor is találkozhatott bizonyos, a falvakat érintő kihívásokkal, melyekre reflektálnia kellett volna.

A fejlesztési politikák időbeli fókusza

A természetes változásokat követően látható, hogy a vidék milyen átalakulásokon ment keresztül, illetve – kapcsolódva az átalakulásokhoz – milyen kihívásokkal kell szembenéznie. A szocialista fejlesztési politika a vidékfejlesztést ugyan a prioritási tengely végpontjára helyezte, ugyanakkor nem mondható ki, hogy teljes mértékben negligálta volna. Jelen fejezet fókusza a szocialista vidékfejlesztési politikák időbeli változásai. Ehhez vonalvezetőként Illés Iván korszakolását használom (Illés 1993). A szocialista újraelosztási politika fontos részét képezte a paternalista, gondoskodó állam képe. A forrásokat azonban nem az ideológia alapján allokalta az állampárt, azaz a tényleges fejlesztési mechanizmusok, illetve az ideológia között egy jelentős diszkrepancia mutatkozott. Erre a diszkrepanciára hívja fel a figyelmet Szelényi Iván és Konrád György (Szelényi-Konrád 1969). Érvelésükben rámutatnak arra, hogy a szocialista fejlesztések prioritásai a gazdasági fejlesztésekre vonatkoztak, ami mellett elmaradtak azok az infrastrukturális beruházások (az ő fókuszukban kiemelten a lakásépítések), melyek révén jelentős társadalmi konfliktusok alakultak ki. A városok és falvak esetében a városok fejlesztésére jutott a legtöbb forrás, a falvak esetében a fejlesztések elenyészők voltak. Ez természetesen eredményezte – párhuzamosan a városok ipari fejlesztésével – a magyar vidék kiüresedését, leromlását, tömeges elvándorlást, és települések teljes elnéptelenedését (Illés 1993). A szocialista állampárt a vidéket az ötvenes évektől kezdődően kezdte átalakítani, ami átalakítás jelentette, hogy a településeket először tudatosan – ahogy Illés Iván és Beluszky Pál is fogalmaz – tönkre tették, majd kisebb-nagyobb fejlesztéseket biztosítottak számukra. Ezek a fejlesztések azonban megteremtődhetek volna azáltal is, hogy a magyar vidék a maga „útján” halad, illetve a mezőgazdasági ágazat devalválása nem folyik le (Illés 1993, Beluszky 1993). A hiányosságok és eltévelyedett fejlesztések negatív hatásait a politika is észlelte, mely észlelés jelentkezett a településpolitikában. Azonban ehhez az észleléshez vezető út koránt sem volt lineáris.

A korszakolás első szakasz az ötvenes évek, egészen 1956-ig. Ebben az időszakban a tradicionális városhálózat fejlesztése teljesen újraértelmeződik az állampárt által. Az első szakaszban lezajló folyamatokat több szerző is az ajándék kifejezéssel illeti, ami meglehetősen helytálló. A tárgyalt időszakban a fejlesztéspolitika fókusza az iparra helyeződik át, ami magában foglalja a rurális területek funkcióvesztését. A funkcióvesztés révén, a forrásallokálás is megszűnik szervezettnek lenni, azaz a források pontszerűek, a fejlesztések célja a településhálózat minimális egymáshoz képesti nivellálása. A szocialista gazdaságpolitika területi leképeződésének és kezdeti átszervezésének egyik következménye lett, hogy a már meglevő iparvidékek tengelyén nagy létszámú, újonnan megjelenő munkaerő halmozódott fel.

Jól látható ez a főváros esetében, ahol részben a két világháború között elmaradt lakásfejlesztések, illetve háborús károk miatt, a foglalkoztatási szerkezetváltás során, a lakáshiány tömeges méreteket öltött a szocializmus első évtizedében (Csanádi-Csizmady 2010). A szocialista politika – a gazdasági szerkezetváltáskor – nem tudta biztosítani a lakhatási és egyéb infrastrukturális feltételeket a városokba áramláshoz. A gazdasági szempontok mentén szerveződő politika nem tudott megfelelően reagálni a társadalmi változásokra. A fejlesztési források allokálása ebben a szakaszban a fővárosra, illetve a szocialista iparvárosokra koncentrálódik, azonban megjelenik a vidék fejlesztése is. E fejlesztések jelentik többek között a villamosítást és a bekötő utak megépülését (Illés 1993). Ezek a források azonban „ajándékok” voltak. Nem volt kiemelt cél a kistelepülések esetében a fejlesztések egymáshoz kapcsolása vagy folytatása. A források pontszerűen és kiszámíthatatlanul érkeztek, ezzel is erősítve azt a képzetet, hogy a fejlesztések a rendszer jóindulatából adódnak. A berendezkedés részeként a lakásépítés sem gazdasági beruházás, hanem juttatás volt. Ennek oka, hogy a szocialista gazdaságpolitika célja az iparosítás volt, mely cél érdekében az ipari fejlődést akarták siettetni, amit az infrastruktúra rovására lehetett csak. Ennek módja volt, hogy az infrastrukturális termékeket kivonták a piacról, és annak helyébe egy jutalmazási rendszer lépett. Erre jó példa, hogy „*X város kórházat, Y település iskolát kapott*” (Szelényi-Konrád 1971). Jól lehet a falvak esetében nem iskola és kórház léptékben zajlottak a fejlesztések, hanem úthálózat kialakításában és villamosításban, viszont a példa jól érzékelteti a rendszer hozzáállását.

Az 1956-os forradalmat követő 1965-ig datálható, már a második szakaszhoz tartozó kádári konszolidáció nagyobb hangsúlyt fektetett az életszínvonal emelésére, aminek eredményeként „megkezdődött a nem termelő infrastruktúra” fejlesztése, felértékelése, valamint a vidéki ipari központok további fejlesztése is (Csanádi et al. 2010). Ez azonban a kistelepüléseket nem érintette jelentősen. A kollektivizálással ugyan jelentős mértékű beruházások érkeztek a településekre, melyek a kollektivizált nagyüzembe bevitt paraszti eszközök pótlását szolgálták. A folyamat nem jelentett infrastrukturális fejlesztéseket, a lakossági igényeket nem vették figyelembe, aminek következtében a jövedelmek jelentősen visszaestek és az elvándorlás felgyorsult (Illés 1993). A téészesítés, illetve a magángazdaságok teljes leépítése eleve jelentős bizonytalanságot okozott a vidéki népesség körében, ehhez társulva a jövedelmi színvonal jelentős csökkenése már indukált egy komoly elvándorlást. A települések – különösképpen az aprófalvak, azaz az 500 fő lakosságszámot el nem érő települések – lakossága ebben az időszakban jelentősen csökken. Korábban is már megfigyelhető volt a népességszám csökkenése, azonban ekkor már nem tudja a természetes szaporulat korrigálni az elvándorlást (Kiss 2008). A folyamat során nem az aprófalvak lakosságszám csökkenése volt a legnagyobb mértékű, hanem a nagyobb vidéki települések lakosságszáma is jelentősen csökkent. A harmadik szakasz 1971-ig tart, melynek jellemzője a rendszer viszonylagos megszilárdulása. A téesztek hatékonyabban tudnak működni, ami miatt a vidéki lakosság életszínvonala is növekszik. Ez az időszak átmenetként jelenik meg, ahol a fejlesztés és a teherviselés viszonylag egységesen oszlik meg a települési szintek között. A negyedik szakaszban elkészítésre kerül a

szocialista településpolitika átfogóbb koncepciója, ami strukturálisan magába foglalja a kistelepüléseket is. Illés szerint ez a szakasz az, amit többen a teljes szocialista időszak vidékpolitikájával azonosítanak, hiszen ebben a szakaszban jelenik meg leginkább, a fejlesztések szempontjából előnytelen pozícióban a vidék. 1971-ben elkészült az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció is, ami jelentősen beszűkítette a mozgásteret. A koncepció 11 kategóriára osztotta a településeket, melynek részei voltak az alsófokú központok és a központi szerepkör nélküli települések, melyeket a szakirodalom „szerepkör nélküli” településként aposztrofál. A magyarországi települések közül mintegy 2000 település tartozott ebbe a gyűjtőkategóriába, ami jelentette, hogy e közigazgatási egységek nem részesültek semmilyen központi fejlesztési forrásban, valamint a magánérs építkezéseket és beruházásokat is korlátozták, tiltották. A koncepcióból adódóan, a szerepkör nélküliség alapot adott arra, amit a köznyelv csak körzetesítésnek nevez (Koós-Virág 2010). A körzetesítés során olyan központok alakultak, ahol az alapellátások és a szolgáltatások koncentráálódtak. Ilyen alapellátások és szolgáltatások voltak többek között az iskola, térszervezőközpontok, közös tanácsok. A körzetesítés eredményeképpen a kialakított központokban koncentráálódtak, illetve egyáltalán jelentek meg a források, hiszen az elosztások esetében jellemzően a központ volt a legnagyobb érdekérvényesítő képesség birtokában. A fejlesztési források szűkössége, valamint az elosztási mechanizmusok egyenlőtlensége jellemezte ezeket a térségeket és körzeteket, amire a lakossági válasz az elvándorlás volt. Az elvándorlás, különösen az aprófalvak esetében nagyon jelentős volt, több szakirodalom is foglalkozik az aprófalvak népességcsökkenésének ütemével (Beluszky 2002, Barta et al. 1975, Kiss 2008). A szocialista állampárt úgynevezett kihalási listákat készített arra vonatkozóan, hogy mely kistelepülések néptelenednek el a jövőben (Koós-Virág 2010). Az elvándorlás jelentős mértékéből az elnéptelenedésre való következtetés azonban nem igazolódott be. Mint arra többen rámutattak, az aprófalvak társadalmi szerkezete változott meg a szocialista időszak alatt, ami a szelektív elvándorlással magyarázható. Az ötödik és a rendszerváltás előtti utolsó szakasz a nyolcvanas évtized. Ekkor a politikai irányvonal megváltozott, aminek oka a források kimerülése. A fejlesztések visszaszorultak, melyek leginkább a városi lakásépítésben nyilvánultak meg. A vidék esetében ez nem jelentett komoly változásokat, mivel ott eddig is a magánérs építkezés jelentette az általános gyakorlatot, viszont ebben az időszakban már a restrikción is lazultak. Összefoglalásként megállapítható, hogy a településfejlesztés a szocializmus időszakát is végig kísérte, ami azonban a legtöbb esetben nem jelentett pozitív változásokat. A folyamat jellegét tekintve elmondható, hogy az 1945-ös földosztás idején a falvak lakossága növekedést mutatott, sokan költöztek vidéki településekre, hogy a kedvező árú házhelyeken építkezzenek. Az ezt követő évtizedek politikai hozzáállásából látszik, hogy a vidék fejlesztése nem volt prioritás, sőt, a pontszerű fejlesztések is inkább kapcsolódtak a rendszer ideológiájához, azaz a paternalista, gondoskodó állam képéhez, mintsem egy átgondolt koncepcióhoz. A politikai hozzáállás következtében az elvándorlás olyan mértékben növekedett, melyet a születésszám sem tudott korrigálni. Az elvándorlás, a népesség fluktuációja a települések életében állandóan jelen levő folyamat, azonban a politikai célok mentén megvalósuló gazdasági, társadalmi

átalakítások következtében az elvándorlás szelektíven történt, azaz a képzettebb, magasabb társadalmi státusú lakosság hagyta el a kistelepüléseket. A vidék ilyen szempontú „kiüresedése” egy torz helyi társadalmat eredményezett, illetve a falusi közösségek társadalmi státusának romlását (Enyedi 1980). A lakosság társadalmi helyzetének romlása begyűrűzött, ami maga után vonta a deprivált falvak kialakulását. A torz helyi társadalom pedig minden további fejlesztési – akár alulról szerveződő – kezdeményezésre negatívan ható folyamat, hiszen egy aktív és képzett helyi bázis nélkül sem a fejlesztési irány meghatározása, sem az érdekérvényesítés nem lehetséges. Átfogóan, ezekkel a problémákkal érkezett meg a magyar vidék a rendszerváltáshoz.

A rendszerváltás

A szocialista éra központosított, felülről irányított fejlesztéseihez képest a rendszerváltás a kistelepülések „aranykora” volt (Koós-Virág 2010). Az 1990. évi LXV. törvény¹ lehetőséget és kötelezettséget is adott a településeknek arra, hogy biztosítsák azon alapellátásokat, melyek hiánya a szocializmusban több település demográfiai jellemzőit is negatívan befolyásolta. Egy kiemelt „szolgáltatás” visszaállítás volt a helyi iskola, ami jellemzően a vidéki értelmiségi számának növekedéséhez vezetett (Kovács 2002). Az önkormányzatok is gyakran aktívan részt vettek a fiatalításban, többek között a kedvezményes telekvásárlással ösztönözték a beköltözőket. A magasabb státusú családok gyakran választották a falvakat, illetve az agglomerációs területeket, viszont ezzel párhuzamosan zajlott a városból kiköltözni kényszerülő és gyakran leszakadó csoportok kistelepülésekre költözése is. A helyi önkormányzatok a magasabb társadalmi csoportok betelepülését ösztönözték, és gyakran mintegy „szabadulni igyekeztek” az alacsonyabb státusú, elsősorban roma népességtől (Ladányi 1999, Kovács 2002). A lehetőségek bővülése generált egyfajta népességmozgást, ami leginkább az agglomerációs területeken volt megfigyelhető. A népesség 1981-től tartó fogyása mellett megjelenik a falvak népességének csökkenése, illetve 1990-től a városok, akár a megyeszékhelyek népességének csökkenése. A városi népességcsökkenés okaként jelölhető meg az agglomerációs területekre való kiáramlás, a szuburbanizáció (Csanádi et al. 2010). A rendszerváltás kistelepülésekre gyakorolt bizonyos pozitív hatásai azonban nem érvényesültek a munkaerőpiac esetében. Azokban az ágazatokban volt jelentős a leépülés, melyekben a falusi szakképzetlen munkaerő koncentrált (pl.: nehézipar, mezőgazdaság). A képzetlen munkaerőt a gazdaság nem tudta teljes mértékben felszívni, ami meg is mutatkozott a tartós munkanélküliek arányában. A munkaerőpiacról kiszorultak esetében szintén érvényesülnek a települési szempontok. A települési lejtő (Fazekas 2001) alapján a településtípusok között lefelé haladva szisztematikusan nő a munkanélküliség. A településtípus nem az egyetlen meghatározó szempont, az ország keleti területei negatívan érintettek voltak, mint mások. A települések, melyek nem estek egybe a tökekoncentráció irányával a

¹ A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény

különbségek megmerevedtek. Ez megmutatkozik abban is, hogy e falvakban a munkanélküliek, tartós álláskereső, illetve inaktívak rendkívül jelentős arányban jelennek meg. A szocializmust követően a kistelepülések saját maguk szerveződhetnek újra, ami eredményezte a népesség növekedését, valamint a népesség társadalmi összetételének a javulását is. Ennek ellenére a fenti fejezetekben bemutatott viszonyok maguk után vonták, hogy a vidéki munkaerőt nem tudta felszívni a piac. Ez eredményezte a lakosság társadalmi státusának romlását, ugyanakkor a kibővült lehetőségtér sem eredményezett átfogó változásokat, a kistelepülések tőkevonzó szerepe elenyésző maradt (és nagyban függ a hozzá kapcsolódó várostól (Bognár-Csizmady 2005)).

Összefoglalás

Jelen dolgozat a vidékfejlesztési politikák irányvonalait kívánta bemutatni a szocializmustól napjainkig. Megállapítható, hogy a szocialista éra politikájában is megjelent a vidék, mint fejlesztési terület, annak ellenére, hogy a fejlesztések rendkívül pontszerűek és a rendszer ajándékaiként tartották őket számon. Kétségtelen azonban, hogy a szocializmus a gazdasági fejlesztés koncentrálásával, illetve a faluellenes politikával korlátozta a fejlődés lehetőségeit. A rendszerváltás – hasonlóan az 1945-ös földosztáshoz – pozitív változást sejtetett, az önkormányzatok megszervezésével lokalizálódtak a települések fejlesztésének kérdései. A fejlesztések elérhetősége azonban megváltozott. A rendszerváltással, valamint később az Európai Unió csatlakozásával a beáramló külföldi tőke tovább mélyítette a regionális különbségeket (Tóth 1997). A gazdasági szereplők a piaci logika alapján közelítettek a beruházásokhoz, ami nem egyezett a szocialista logikával, ezzel is hozzájárulva például depressziós területek létrejöttéhez. Az 1960-as évektől kezdődően a háttájának köszönhetően a vidéki jövedelmek a városiakhoz képest nivellálódtak, azonban ez a folyamat az 1980-as évekre visszaszorult, illetve a rendszerváltás után tovább nőttek a különbségek (Andorka 1996). A fejlődés lehetőségeként jelent meg a második gazdaság, illetve az ahhoz kapcsolt vállalkozói attitűd. Ez az attitűd azonban elmaradt a várakozásoktól. Szelényi Iván és szerzőtársai posztoszocialista válságról beszélnek, aminek egyik leképeződése a társadalmi szolidaritás hiánya, azaz a helyi vállalkozók együttműködésének alacsony határfoka (Harcsa et al 1994). A gazdasági változások mellett a koncentrált forráselosztást is jelentő Európai Unió csatlakozás idejében a társadalomkutatók arra figyelmeztettek, hogy a kedvezőtlen demográfiai folyamatok miatt a vidéki települések nagy része nem rendelkezik olyan szakemberállománnyal, ami lehetővé teszi, hogy aktívan pályázzon a fejlesztési forrásokért. A kedvezőtlen demográfiai folyamatok jelentették a rendszerváltás előtt a szelektív elvándorlást, melynek során a magasabb társadalmi státusú lakosság elhagyja a vidéket. Ennek az elvándorlásnak a következtében az ottmaradó lakosság társadalmi státusa csökkent, elzárt és deprivált falvak jöttek létre. A rendszerváltás során, a piacgazdaság nem tudta felszívni ezekről a településekről a munkaerőt, mindemellett pedig e települések nincs elegendő tőkevonzó szerepük. A települések társadalmi tagoltsága mellett a térbeli tagolódás is megfigyelhető, a

piacgazdaság strukturáló tényezőire a települések – és azok helyi társadalmi – eltérően reagáltak (Enyedi 2004).

A fejlesztési irányok és utak tekintetében eltérő stratégiák rajzolódtak ki, melyek központi elemei az egymásra épülő, egységes szerkezetbe foglalt koncepciók, azonban a vidékpolitikák tekintetében továbbra sem jelenik meg egységes stratégia.

Irodalomjegyzék

1. Andorka, R. (1996): A községi és paraszti társadalom hátrányos helyzete. In: Andorka Rudolf: Merre tart a magyar társadalom? Lakitelek, Antológia Kiadó
2. Beluszky, P. (2002): Az ország peremén (Hátrányos helyzetű területek). In: Beluszky P. Végkiírás II. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja. pp. 71-94.
3. Beluszky, P. (1993): „Tradicionális” területi hátrányok és terápiák Magyarországon (1949 – 1992) In Kovács Katalin (szerk.) Terepülés, gazdaság, igazgatás. Pécs, MTA RKK, pp. 49-64.
4. Beluszky, P. – Sikos T. T. (2007): Változó falvaink: Magyarország falutípusai az ezredfordulón. Budapest, MTA TAKI
5. Csanádi, G. – Csizmady, A. – Kocsis, B. – Kőszeghy, L. – Tomay, K. (2010): Város tervező társadalom, Budapest: Sík Kiadó
6. Enyedi, Gy. (1980): Falvaink sorsa – Magvető pp. 183
7. Enyedi, Gy. (2004): Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon – Magyar Tudomány 9. pp. 935-94.1
8. Fazekas, K. (2001): Regionális különbségek a munkaerőpiacon. In: Laky, T. (szerk.) A munkaerőpiac keresletét és kínálatát alakító folyamatok. Budapest, Országos Foglalkoztatási Hivatal. pp. 136-144.
9. Gyáni, G. (1991): A polgári középosztály lakásviszonyai Budapesten a két háború között In: Somogyi, É. (szerk.): Polgárosodás Közép-Európában. Bp., 1991. pp. 109-120.
10. Gyáni, G. (1992) Bérkaszánya és nyomortelep a budapesti munkáslakás múltja, Magvető, 1992.
11. Harcsa, I. -Kovács, I. – Szelényi, I. (1994): A poszt szocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. Szociológiai Szemle. 1994, 3. szám, pp. 15-43.
12. Hegedűs József (2006): Lakáspolitikai és Lakáspiac – a közpolitika korlátai: Esély 2006/5 pp. 65-100 online: http://esely.org/kiadvanyok/2006_5/HEGEDUS.pdf elérve: 2019. 06. 08.
13. Illés, I. (1993): A város és falu fejlesztés dichotómiája a magyar településhálózat. In Kovács, K. (szerk.) Terepülés, gazdaság, igazgatás. Pécs, MTA RKK, pp. 35-48.
14. Juhász, P. (2005): Falusi társadalom In: Bognár, L – Csizmady, A. –Tamás, P. – Tibori, T. (szerk.) Nemzetfelfogások – Falupolitikák. pp. 42-50.
15. Juhász, P. (1988): A településfejlesztési koncepció és a faluosztályok elmélete. Tér és Társadalom, II. évf. 2. sz. pp. 3–18.

16. Kiss, J. P. (2008): Aprófalvasodás és aprófalvaink sorsa – történelmi metszetben. In Váradi M. M. (szerk.) Kistelepülések lépéskényszerben. Budapest, Új Mandátum Kiadó, pp. 29 – 69.
17. Koós, B. – Virág, T. (2010): Fel is út, le is út: Községeink sorsa a rendszerváltás után. In Barta, Gy – Beluszky, P – Földi, Zs. – Kovács, K. (szerk.) A területi kutatások csomópontjai. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja. pp. 32-54.
18. Kovách, I. (2002): Hatalom és társadalmi változás. Napvilág Kiadó. pp. 230-240.
19. Kovács, T. (2012): Vidékfejlesztési politika. Budapest-Pécs. Dialóg Campus Kiadó
20. Kovács, T. (2010): A paraszti gazdálkodás és társadalom átalakulása. Budapest, L'Harmattan Kiadó p. 233
21. Ladányi, J. (1999): Helyi etikai konfliktusok Magyarországon a rendszerváltás időszakában. In Kárpáti, Z. (szerk.) A vidéki társadalom változásai. Térségfejlesztési ismeretek felsőfokon, 7. kötet. Szolnok, Kereskedelmi és Gazdaságfejlesztési Főiskola, pp. 241-261
22. Szelényi, I. – Konrád, Gy. (1969): Késleltetett városfejlődés társadalmi konfliktusai. *Valóság*, XV. évf. 12. sz. 19–35. pp
23. Szelényi Iván (1990): Városi társadalmi egyenlőtlenségek, Budapest: Akadémiai Kiadó
24. Tóth, J. (1997): A helyi önkormányzatok európai szintű szabályozása. In: Európai integráció az önkormányzatok szemszögéből. (Szerk.) Horváth M. Tamás. Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet – Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért
25. Umbrai Laura (2007): A HATÓSÁGI KISLAKÁS-ÉPÍTÉS TÖRTÉNETE BUDAPESTEN (1870-1948) online:
<http://doktori.btk.elte.hu/hist/umbrai/disszertacio.pdf>, elérve: 2019. 06. 08.

A hűségkártyák hatásának vizsgálata a szlovák gépjárművezetők üzemanyag vásárlási magatartására

Szakál Florián ¹ – Józsa László ²

Összefoglalás

A tanulmány elméleti része hazai és külföldi szakirodalmakra alapozva mutatja be magát a fogyasztói magatartást és az azt befolyásoló marketingeszközöket. Ezen belül is a fogyasztói hűség kiépítésének folyamata került célkeresztbe, az ezen alapuló hűségkártyák alkalmazásának céljai kerülnek bemutatásra. Mivel manapság rengeteg üzletlánc, szolgáltatást nyújtó vállalat alkalmaz hűségkártyákat, így hogy kutatásunkat szűkebb célcsoportra orientáljuk, a szlovák gépjárművezetőket választottuk ki alanyainknak, a kutatás tárgyát pedig az egyes töltőállomások által alkalmazott hűségkártyák képezik. A kutatás gyakorlati részének alanyai azok a szlovák gépjárművezetők, akik gépjárművüket napi, de legalább heti szinten használják, így gyakorta látogatnak benzinkutat üzemanyagvásárlás céljából, s legalább egy márkára vonatkozó hűségkártyával rendelkeznek. A kutatás célja pedig kideríteni, mi alapján választják ki mely töltőállomást látogatják meg, befolyásolja-e döntésüket a hűségkártya, annak előnyei, kedvezményei, tehát hűséges vásárlóivá váltak-e azon töltőállomásnak ahol hűségkártyával rendelkeznek, vagy ettől eltekintve a távolság, az árak vagy egyéb szempontok alapján hozzák meg vásárlói döntésüket. Több modellt, illusztrációt határoztunk meg, s próbáltuk megtalálni azt a lélektani árat, amit még hajlandók megfizetni azon a töltőállomáson, ahol cserébe bizonyos kedvezményekhez, pontokhoz juthatnak, illetve, hogy mennyi az az ár, ahol már biztosan elállnak a vásárlástól az adott töltőállomáson, s a konkurenciához pártolnak.

Abstract

The theoretical part of the study is based on Hungarian and foreign literature and presents consumer behaviour and marketing tools. Within this, the target is to present the process of building customer loyalty and the goals of using loyalty cards. Nowadays so many stores and companies are using loyalty cards that we decided to choose as group the Slovak drivers, and the subject of our research were the loyalty cards used by each gas stations. We choose those Slovak drivers, who use their vehicles daily, or at least weekly, so they often visit a gas station to purchase fuel and have at least one brand loyalty card. The purpose of the research is to find out which gas station they visit, if they choose a gas station about a loyalty card they have, if the benefits influence them, which they can reach by this card, if they have become loyal customers to the gas station where they have a loyalty card, or they make their decision by distance, prices or other aspects. We have defined several models and illustrations, and we have tried to find out, what is the highest price they are willing to pay at the gas station, where they

¹ Phd hallgató, Selye János Egyetem, Közgazdaságtan tanszék, Komárno; 116268@student.ujs.sk

² Csc., egyetemi tanár, Selye János Egyetem, Közgazdaságtan tanszék; Komárno, jozsai@ujs.sk

can get some discounts, points by using their card, and which is the price, when they stop buying at the gas station, and choose other brand, other station.

Bevezetés

A fogyasztói magatartás kutatása rendkívül fontos feladat, semmiképpen sem lehet általános, már túltárgyalt tényként tekinteni rá. Hogy miért van ez? Mivel a fogyasztói magatartás állandóan változik. Nem egy állandó fogalomról van szó, melyet egyszer megvizsgálunk s az örökre érvényes, hanem egy dinamikusan fejlődő tényezőről, melyre szinte minden hatással van, minden inger, minden tényező, mely a fogyasztót körülveszi. Éppen ezért rendkívül nehéz és összetett folyamat a fogyasztói magatartás vizsgálata.

A fogyasztói magatartás megismerése után a fogyasztói bizalom kialakításának folyamata a következő cél. Elnyerni a fogyasztó bizalmát még a könnyebbik feladat, megtartani már sokkal nehezebb. Hiszen a terméknek meg kell adniuk azokat az előnyöket, amelyért a fogyasztó azt megvásárolta. Ha ezeket nem teljesíti, a fogyasztó elpártol a terméktől vagy szolgáltatástól, így a vállalat elveszti a fogyasztó bizalmát. Ha viszont megadja az előnyöket a fogyasztók azt hűségükkel viszonzozzák. A fogyasztói hűség megtartásának egyik módszere a hűségkártyák kiállítása.

A tanulmány bemutatja a szlovákiai töltőállomások által alkalmazott hűségkártyákat, azok előnyeit, a vásárlók véleményeit, illetve, hogy mi befolyásolja őket az adott töltőállomáson való vásárlásra. Megbizonyosodunk róla, valóban élnek-e a hűségkártyák által nyújtott előnyökkel, kedvezményekkel. Megválaszoljuk, vajon az ár a lényegesebb a fogyasztóknak, vagy az adott vállalatnál való vásárlás és hűségkártyával kapott pontok, előnyök, kedvezmények. Megtudjuk azt is, meddig emelhet árat a töltőállomás, míg a fogyasztók a hűségkártya ellenére is elpártolnak tőle.

Fogyasztói magatartás

A fogyasztó az áru és szolgáltatás piacon jelen lévő végső fogyasztó. A vásárló és fogyasztó fogalma különbözhet egymástól, mivel adott termék vásárlója nem biztos, hogy azon termék fogyasztója is lesz egyben, s ugyanígy fordítva. (Hontyová et al. 2004)

A fogyasztói magatartás vizsgálata azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy az egyén mi alapján dönti el, mire fordítja az olyan rendelkezésre álló erőforrásait, mint pl. pénz vagy idő. A fogyasztókutatás magába foglalja a vásárlás előtti, alatti és utáni szakaszt egyaránt. (Solomon et al. 2006)

A fogyasztói magatartást befolyásoló tényezők vizsgálata során a vevő jellemzőit boncolgatjuk. A vásárlási döntést befolyásolja a vevő kulturális, társadalmi, személyes és pszichológiai jellemzőinek összessége. (Lehota, 2013)

A kulturális jellemzők között első helyen áll a kultúra, ami a fogyasztó viselkedésének alapvető meghatározója. A második itt található tényező a szubkultúra, melybe bele tartoznak a nemzetiségi és vallási csoportok, valamint egyes földrajzi régiók szubkulturái is. A harmadik tényező pedig a társadalmi osztályok, ahol az egyes osztályok tagjai hasonló magatartásnormákkal rendelkeznek. (Wills et al. 2012)

A társadalmi jellemzők csoportjában találhatók a referenciacsoportok, melyek szintén hatással vannak a fogyasztó magatartására. Ilyen csoportok pl. a barátok, rokonok, ismerősök csoportjai. A harmadik társadalmi jellemző a státus, mely a társadalom által elfogadott megbecsülés szintjét fejezi ki. (Törőcsik, 2017)

A személyes jellemzők között megtalálható a kor, család, azok a személyek akik közvetlenül hatással vannak a fogyasztóra, valamint olyan további tényezők, mint a foglalkozás, a gazdasági körülmények, a fogyasztó életmódja és az egyén énképe, azaz saját személyisége. Ilyen jellemzők pl. a dominancia, önbizalom, tisztelet, stb. (Kita, 2010)

A pszichológiai jellemzők sorában az első helyen a motiváció kapott helyet, melyhez legfőképpen Maslow neve kapcsolódik, a második jellemző az észlelés, mivel az egyének eltérően viselkedhetnek ugyanabban a helyzetben. A következő tényező a tanulás, ami az egyén tudásának a fejlesztése. Az utolsó tényező a fogyasztók attitűdjei melyet nagyon nehéz megváltoztatni, így a vállalatoknak alkalmazkodniuk kell ezekhez. (Malhotra, 2009)

Vásárlói hűség kialakítása

Manapság a fogyasztóért való harc egyre inkább élesedik, így a vállalatok igyekeznek a fogyasztói döntést befolyásoló tényezőkre hatni. A vállalat számára kifizetődőbb egy, már meglévő vásárló megtartása, mint egy új megszerzése. Rengeteg tanulmány született a témával kapcsolatban, így a vállalatok nemcsak termékeket szeretnének eladni a vásárlóiknak, hanem egy bizalmi kapcsolatot kialakítani velük. (Kenesei – Kolos, 2014)

Az új vevők csak nehéz munka árán alakíthatóak át hűséges vásárlókká. Elsősorban a megvásárolt termék okozta jó vagy rossz érzet fogja nagyban befolyásolni a vásárlót. Ha nagyon rossz tapasztalata lesz a termékkel, vagy közömbös lesz iránta, valószínűleg többet nem tér vissza. Ha elégedett, akkor már nagyobb az esély egy másik vásárlásra, ha pedig nagyon elégedett, akkor mondhatni teljesen biztos. (Veres, 1998)

Vannak vásárlók, akik az első vásárlást követően visszatérnek, ők a visszatérő vásárlók csoportját erősítik. Viszont ha a fogyasztó a terméken kívül már valamilyen szolgáltatást is elvár akkor már ügyfélről beszélünk. Az ügyfelekkel való kapcsolat viszont már bensőségesebb. Ilyen szolgáltatás pl. a hűségkártya rendszer. Ha a vásárlónak megtetszik a program, elmeséli azt ismerőseinek, akik nagy része szintén kipróbálja azt. Az ilyen reklámozás sokkal kifizetődőbb a vállalatnak, mint a drága reklámok. A vásárlói lojalitás fokozható,

amennyiben az ügyfeleket hűségprogramokon keresztül tagokká nyilvánítják és bizonyos előjogokban részesítik őket. (Tapp, 1999)

A vállalat többféle módon szerezheti meg a vevő bizalmát és építhet ki vele hűsége alapuló kapcsolatot. Ilyen pl. az alacsonyabb ár felszámolása. Ez főként tömegcikk piacán érvényesíthető, ahol szinte azonos termékek forgalmazásáról beszélünk. Főleg nagyvállalatok esetében szokás csökkenteni az árat, hiszen ők alacsony költségszinten képesek működni és megengedhetik maguknak, hogy versenytársaik árai alá menjenek. A későbbiek során pedig remélhetőleg nem lesz szüksége újabb árleszállításra, hiszen alacsony áraival már addigra elüldözi versenytársait a piacról. Egy másik módszer a vevői hűség kialakítására pl. a vevők egyéb költségeinek csökkentései. Ehhez a vállalatoknak nagymértékben ismerniük kell vevőiket. Az egyik legérdekesebb módszer az új érték hozzáadása a termékhez. Ide sorolható pl. a tagsági program is, mely a vállalat ügyfélmegtartási stratégiájának legfontosabb részét képezheti. Manapság már az jellemző, hogy a versenytársak termékei nagyon hasonlóak, magas minőségűek, így önmagukban a termékek már nem jelentenek versenylőnyt. A vállalatoknak termékeik helyett az ügyfeleikre kell összpontosítaniuk, azaz a vevőkapcsolatokra helyeződik át a hangsúly. A tagsági és hűségprogramok lényege, hogy a vállalat fogyasztóitól megszerzett információk alapján fejlesztik termékeiket, majd ezek alapján juttatják el azokat a fogyasztóknak. Ez rokonszenves a vállalat vásárlói számára, így optimális esetben hűségükkel viszonyozzák ezt a lépést. A hűségprogramok további lényege az adatbázis kialakítása, mely hatalmas érték a vállalat számára, hiszen ezáltal jobban megismeri vásárlója igényeit, személyre szabott üzenetekkel, ajándékokkal kedveskedhet neki és folyamatosan a vevői igényeknek megfelelően képes megújulni. Egy hűségkártya megszerzéséhez nincs más dolgunk, mint egy jelentkezési lapot kitölteni, mellyel máris regisztráljuk magunkat az adatbázisba. Ha további kérdések megválaszolására is hajlandóak vagyunk a vállalat ilyen esetben gyakran extrapontokat ír jóvá hűségkártyánkon, melyeket kedvezmény formájában levásárolhatunk, vagy más előnyhöz juthatunk, míg a vállalat további adatokat szerez így meg rólunk. (Stone, 2016)

A hűségprogram célja, hogy a meglévő ügyfeleket maradásra bírja, újabb vásárlásra ösztönözze és elősegítse a márkaépítést. Az ilyen programok a vásárlóknak kedvezményeket és extra szolgáltatásokat jelentenek. Eleinte főként légitársaságok, pénzügyintézetek, szállodák indítottak hűségprogramokat, viszont manapság már az élelmiszer kiskereskedelemben és az üzemanyag kiskereskedelemben is gyakoriak. Ezek a piacokon általában az alaptermék egy tömegtermék a cégek pedig nehezen tudnak kiemelkedni az egyformaságból. Az élelmiszer és üzemanyag kiskereskedelmek piacán főként olyan lojalitás programok léteznek, ahol a vásárlók törzsvásárlói kártyát kapnak kézhez, melyen pontokat gyűjthetnek össze, ezekkel pedig a vállalat boltjaiban beváltható kedvezményekhez juthatnak. (Griffin, 2002)

Anyag és módszer

A tanulmány elméleti részében szakirodalmak alapján ismerkedtünk meg a fogyasztói magatartás jelentésével, az azt befolyásoló tényezőkkel valamint a fogyasztói bizalom kialakításának folyamatával. A fogyasztói hűség fogalma is részletezésre került, így elméleti síkon megismerkedtünk az alapvetőbb fogalmakkal és tudnivalókkal.

Az elméleti síkon túllépve a gyakorlati részben a hűség és hűségkártyák kerültek középpontba. A bizalom kialakítása után a bizalom megtartása a cél, tehát hogy hűségesse váljon a fogyasztó a vállalat iránt. A hűség fenntartásának több módját ismerjük, az egyik legelterjedtebb a hűségkártyák alkalmazása. A kutatás lényege, hogy felderítsük a hűségkártyák alkalmazásának kifizetődését. Meg éri-e hűségkártyákat alkalmazni, valóban segít-e a hűség kialakításában, hogy megtudjuk, mi a vevők véleménye a hűségkártyákkal kapcsolatban. A cél, hogy a kártyával szerzett előnyök, pontok, jutalmak vagy kedvezmények arra ösztönözzék a vásárlókat, hogy az adott vállalatot válasszák még akkor is, ha az ottani árak éppen magasabbak mint a konkurencia árai, vagy éppen kissé messzebb is található. Erre helyeztük a hangsúlyt a tanulmány gyakorlati részében, hogy megbizonyosodjunk a fogyasztók véleményeiről, hogy a fent felsoroltak közül mennyi valósul meg a valóságban, hogy meddig mehetnek el a vállalatok az árképzésben, mennyivel többet hajlandók fizetni egy adott termékért a hűségkártyával szerzett jutalom ellenében.

Eredmények

Kutatásunk első lépéseként kiválasztottunk három vállalatot, melyek üzemanyag forgalmazással foglalkoznak és országszerte rendelkeznek töltőállomásokkal. A szlovák benzinkutakon is szinte minden egyes helyen találkozhatunk hasonló pontgyűjtő kártyákkal. Jelen tanulmányunkban a Slovnaft, OMV és Shell benzinkutak pontgyűjtő kártyáit vettük górcső alá. A szlovák gépjárművezetők körében nagyon elterjedt a pontgyűjtő kártyák használata, ennek egyik fő oka, hogy a környező országok közül Szlovákiában a legdrágább az üzemanyag. A magasabb árakat a töltőállomások bónuszkártyák biztosításával próbálják kompenzálni. Mivel senki nem vágyik arra, hogy a pénztárcája hűségkártyákkal legyen kitömve, valószínűleg csak egy töltőállomás hűségkártyájával fog rendelkezni. Ez a vásárlónak is előnyös, hiszen ha állandóan egy töltőállomáson tankol több pontot írnak jóvá a kártyájára. A fent említett három töltőállomás hűségkártyái nagyjából megegyeznek, egy liter üzemanyagért mindhárom vállalatnál egy pontot írnak jóvá. Az eltérés a prémium üzemanyagok vásárlásánál jelenik meg. Míg az OMV és Shell töltőállomásoknál egy liter prémium üzemanyagért 2 pontot írnak jóvá, addig a Slovnaftnál három pont jár.

A legtöbb gépjárművezető az ingyenes kávéra használja ki a bónuszpontjait. Ennek egyrészt oka, hogy a kávé szerepel az első helyen azon termékek között, melyekre beválthatók a pontok, mivel ezt lehet kapni a legkevesebb pontért. A Slovnaft töltőállomáson ha frissen lefőzött kávéhoz, azaz rövid espressóhoz szeretnénk hozzájutni 60 pontra van szükségünk, míg a

cappuccinoért 80 pontot kell beáldoznunk. De mindkét esetben hozzá kell fizetni 5 centet. 2018-ban átlagosan 1,33 €-ot kellett egy liter benzinért kifizetni, ez azt jelenti, hogy ha a beáldozott pontokat átszámítjuk euróra, 79,98 €-ért juthatunk hozzá egy espressóhoz. Az OMV esetében jobb a helyzet, az espresso itt 50 pontot ér, tehát kb. 66,65 €-ért juthatunk hozzá. Viszont a Shell töltőállomásnál vásárlóknak már többet kell várniuk egy kávéra, 149 pont összegyűjtése után juthatnak hozzá, így előtte 198,62 € értékben kell tankolniuk.

Amennyiben az étkezést vesszük figyelembe, a Slovnaft kerül az első helyre, itt 95 pontért és 5 cent hozzáfizetés ellenében juthatunk hozzá egy hotdoghoz, egy bagett viszont már 199 pontunkba kerül. Ugyanígy 199 pont összegyűjtésére van szükség a Shellnél is, viszont ott csak hotdogot kapunk érte. Ennek megszerzéséhez viszont előtte 265,23 € értékben kell tankolnunk. Az OMV esetében 149 pont beáldozására van szükség, itt pizzát kapunk cserébe.

Azok számára, akik a leginkább türelmesek akár luxuscikkek megszerzése is irányadó lehet. Utánajártunk, mi a legdrágább cikk a listán. Az OMV esetében egy Apple autós töltő melynek értéke 1899 pont + 5,99 € hozzáfizetés. A Slovnaftnál egy Bosch konyhai robotgép a legdrágább árucikk, melynek értéke 15800 pont. Viszont ha az élményekre vagyunk inkább kapósak, akkor a Shell nyújtja a legizgalmasabbat, mégpedig 19990 pontért egy Ferraris utazást kapunk, azaz próbakört.

Kutatásunk folytatásaként kérdőíves lekérdézést végeztünk. 200 kérdőív kerül kiküldésre, melyből 175 volt értékelhető. A lekérdezettek 65%-a férfi, a válaszadók között 41% a diplomások száma és 35% a jelenleg egyetemista fiatal felnőttek. A lekérdezettek átlagéletkora 35,2 év. A kérdőív nagy részét (kb. 85%-át) délnyugat-szlovákiai lakosok töltötték ki, főleg Komárom, Dunaszerdahely, Galánta és Pozsony környékéről. A kutatás alapvető célja, hogy megtudjuk mi ösztönzi a vásárlókat a pontgyűjtésre.

Az első kérdés a hűségkártyára vonatkozott, azaz, hogy melyik töltőállomás kártyájával rendelkeznek. A válaszadók több, mint fele (64%) válaszolta azt, hogy mindössze egy hűségkártyával rendelkezik, a többi kettővel (32%) , de olyan is akadt, aki mindhárom hűségkártyájával rendelkezett, ők a maradék 4%. Ez azt jelenti, hogy a válaszadók 36%-a az első hűségkártyája után hajlandó volt legalább még egyet kipróbálni, így náluk a hűség valamiért megingott, vagy még nem alakult ki a második kártya igénybevétele.

Arra vonatkozóan is feltettük kérdésünket, hogy a távolságot tekintve, mely benzinkutat részesítik előnyben. Itt egyértelmű párhuzam mutatkozott az iránt, hogy hova érvényes hűségkártyával rendelkezik a vásárló. Az egy hűségkártyával rendelkezők kivétel nélkül hajlandóak elautózni a legközelebbi benzinkúthoz, ahová hűségkártyával rendelkeznek, illetve igyekeznek útjaik során azokon a benzinkutakon megállni tankolni. Azok között, akik már kettő vagy három kártyával rendelkeznek a válasz nagy arányban (95%-ban) az, hogy amelyik kút esik hozzájuk éppen a legközelebb. Hiszen mindhárom helyre rendelkeznek hűségkártyával, mindhárom helyen kaphatnak pontokat, így nekik végső soron mindegy, éppen melyik

töltőállomást látogatják meg. 5 %-uk figyelemmel követi, hogy egy adott helyen tankoljon, csak végső esetben dönt úgy, hogy valamelyik másik kúton tankol, pl. ha túl kevés az üzemanyag és nem jutnának el az általuk kedvelt benzinkútig.

Kíváncsiak voltunk viszont arra is, mennyire vannak tisztában azzal, hogy eddig hány hűségponttal rendelkeznek. A válaszadók nagy része (76%) nem tudta megmondani, még csak hozzávetőlegesen sem. Gondolhatnánk azt, hogy a vállalatok nem megfelelően informálják ügyfeleiket a pontjaik állásáról, viszont ez helytelen kijelentés lenne, tekintettel arra, hogy a blokk alján ott található a pontok száma. Sokkal inkább hihető magyarázat, hogy a vásárlókat már nem annyira a pontgyűjtési láz hajtja, és a kedvezmények kihasználása, inkább már rutinszerűen látogatják a megkedvelt töltőállomást, ami a vállalat számára egyértelműen pozitív, hiszen nincs felesleges kiadása a pontok felhasználásával, mégis hűséges vásárlókat szerzett. 11% tudta pontosan, illetve hozzávetőleges pontossággal (kevesebb, mint 100 pontos eltéréssel) megmondani, mennyi ponttal rendelkezik, míg 13 % volt egészen közel a pontok számát illetően (több mint 100 pontos eltérés).

A kártya rutinszerű használatát bizonyítja az is, hogy a kártyatulajdonosok 61%-a még soha nem váltotta be pontjait ajándéokra, a 32%-uk váltotta már be kávéra vagy éppen valami harapnivalóra, mindössze 2%-uk gyűjtött össze valamiféle ajándéktárgyra, míg a maradék 5% tovább gyűjt, bár maguk sem tudták megmondani miért. Azon 61% közül, akik még nem váltották be semmire azt az indoklást kaptuk, hogy még nem találtak megfelelőt, illetve a benzinkutakon csak pár percre állnak meg, így nem foglalkoznak vele, illetve el is felejtik ennek lehetőségét.

Megkérdeztük azt is, miért váltak hűségkártya tulajdonossá. A legnépszerűbb válasz egyértelműen az, hogy korábban is ott vásároltak, így még előnyösebb számukra, ezt összesen 59% jelölte. Ezt a vállalatok előszeretettel kihasználják, mivel hiába gyűjtik a pontokat, úgysem használják ki, így extra kiadásuk nem lesz, viszont hosszú időre magukhoz láncolják a vásárlót. 33% válaszolta azt, hogy ismerősök, barátok ajánlották, így kipróbálták ők is, mondván veszíteni nem veszítenek vele semmit. A maradék 8% válaszolta azt, hogy tudnak vele spórolni, még ha csak minimálisan is, de az is számít.

Az árral kapcsolatban már elfogultabbak voltak a vásárlók, szinte mindenki kijelentette azt, hogy ha az adott üzletlánc felvinné árait a konkurenciához képest, akkor elpártolnának tőlük. Azt is megkérdeztük, mi lenne az a lélektani határ, amit még hajlandóak kifizetni pluszba a konkurenciához képest, de még ott maradnak a megszokott láncnál. 98% válaszolta azt, hogy 1-5 cent közti emelkedést még elviselnének és maradnának a megszokott láncnál, tehát nem pártolnának át a konkurenciához, míg a maradék 2% tette ezt az összeget 5 cent fölé. Ők ezt főleg azzal indokolták, hogy keveset tankolnak, így 5 cent feletti árkülönbséget a kevés tankolás következtében nem feltétlenül éreznének meg. Összességében kijelenthető, hogy a vállalatoknak nem érdemes az árral túlzott mértékben játszani.

Következtetések és javaslatok

Az alábbi primér kutatásból tehát megállapíthatjuk, hogy a hűségprogramok hasznos marketingeszközök, a fogyasztók tudatába egyértelműen beépülnek, s megszokássá válik náluk az adott üzletláncnál való vásárlás. Felmerülhet a kérdés, miért nem csökkentenek inkább árat a töltőállomások, miért alkalmaznak hűségkártyát. Nos a válasz egyszerű, míg árcsökkentéssel bár elérhető forgalomnövekedés, de az sokkal kisebb, mintha pontokat ajánlanának fel vásárlóiknak. Ennek oka, hogy az emberek sokkal nagyvonalúbban vásárolnak, ha tudják, valamiféle jutalomban részesülnek. Legyenek azok akár csak pontok, amiket lehet, hogy sohasem használnak majd ki. Ez a vállalatoknak egyértelműen pozitív, hisz magukhoz kötik a vásárlókat, míg sokkal kisebb extra kiadásba verik ezáltal magukat. Egyértelműen azt a javaslatot adnánk a töltőállomások vezetőinek, hogy továbbra is ügyfél-centrikusan működjenek, azaz olyan apró ajándékban részesítsék ügyfeleiket, amiket ők valóban kihasználnak, így még kisebb az elpártolás lehetősége. Akár csökkentsék a kávé megszerzésére irányuló pontszámokat, vagy újabb, változatosabb termékskálát mutassanak be pontok beváltásának ellenében.

Hivatkozott források

Griffin, J. (2002) Customer Loyalty: How to Earn It, How to Keep It. San Francisco, Jossey-Bass.

Hontyová, K. – Lisý, J. – Majdúchová, H. (2004) Základy ekonómie a ekonomiky. Bratislava, Vydavateľstvo Ekonóm.

Kenesei, Zs. – Kolos, K. (2014) Szolgáltatásmarketing és –menedzsment. Budapest, Alinea kiadó.

Kita, J. (2010) Marketing. Bratislava, Wolters Kluwer.

Kotler, P. – Keller, K. (2012) Marketingmenedzsment. Budapest, Akadémia kiadó.

Lehota, J. (2013) Az élelmiszerfogyasztói magatartás hazai és nemzetközi trendjei. In. Élelmiszer, táplálkozás és marketing, pp. 1-10.

Malhotra, K. (2009) Marketingkutatás. Budapest, Akadémia kiadó.

OMV (2019) Internetes forrás. On-line: <https://www.omv.sk/sk-sk> Elérve: 2019. február 17

Shell (2019) Internetes forrás. On-line: <https://www.shell.sk/> Elérve: 2019. február 03

Slovnaft (2019) Internetes forrás. On-line: <https://slovnaft.sk/sk/> Elérve: 2019. február 13

Solomon, M. – Bamossy, G. – Askegaard, S. – Hogg, M. (2006) Consumer Behaviour. Harlow, Prentice-Hall Inc.

Stone, B. (2016) Minden eladó – Jeff Bezos és az Amazon kora. Budapest, HVG Könyvek kiadó

Tapp, A. (1999) Direkt & adatbázis-marketing. Budapest, Műszaki Kiadó.

Törőcsik, M. (2017) Fogyasztói magatartás. Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt.

Veres, Z. (1998) Szolgáltatásmarketing. Budapest, Műszaki Kvk.

Wills, J. – Bonsmann, S. – Kolka, M. – Grunert, K. (2012) Nutrition and health claims: help or hindrance European consumers and health claims: attitudes, understanding and purchasing behaviour. In. Proceedings of the Nutrition Society, pp. 229-236.

Városközpont és periféria valósága Cegléden

Szűcs Tímea Réka¹-Urbánné Malomsoki Mónika²

Összefoglalás

Cegléd Pest megye délkeleti részén helyezkedik el, a Ceglédi járás járásközpontja. Annak ellenére, hogy Cegléd népessége közel 36.000 fő, a település egyes perem területei, illetve a település külterületén található lakóingatlanok jelentős része nem biztosítja a városi életkörülményeket. Kiemelt figyelmet érdemel, hogy egy településen belül milyen mértékű különbségek lehetnek a központi terület és a szegregálódó településrészek között. A város központja egy jól fejlett, a mezővárosokra jellemző térszerkezettel és adottságokkal rendelkező egység. Az elmúlt években jelentős felújításokon esett át, jelen vannak azok a szolgáltató egységek, melyek a város lakosságát kielégítik. A település szegregálódó és szegregációval sújtott területein már más a helyzet. Kedvezőtlenek az életkörülmények, rossz az ellátó rendszer, az úthálózat, alacsony a biztonságérzet.

A vizsgálat célja a belső terület és külső perem-területek helyzetfeltárása és vizsgálata, a szegregátumokban élő népesség életkörülményeinek feltérképezése, bemutatása.

A kutatás választ keres arra, hogy hogyan lehetne feloldani a városon belüli település fejlettségbeni különbségeket.

Abstract

Cegléd located in the south-eastern part of Pest county, the seat of Cegléd district. Despite the fact that Cegléd has population nearly 36000 people, the settlement's particular seat areas, or appreciable part of the inhabitant estate in the town periphery not ensure the urban living conditions. Special attention should be paid, that within the settlement which extent may be differences between the central area and the segregated parts. The city center is a well-developed area, it is a unit with country town structures and abilities. In the past few years the central area had gone major renovations, the service units are here, which satisfy the city population. In the segregating and segregated areas of the settlement this is no longer the case. The urban living conditions are unfavorable, the supply and road system is bad, the sense of security is low.

Purpose of the test are the inside area and the external edge district situation analysing and researching.

¹ végzett hallgató, SZIE, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2100 Gödöllő Páter Károly u. 1., recka96@gmail.com

² tanszéki mérnök, SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, 2100 Gödöllő Páter Károly u. 1., Urbanne.Monika@gtk.szie.hu

The analysing is search the answer that, how to could be dissolve the developmental disparities within the city.

1. Bevezetés

Cegléd az ország egyik legdinamikusabban fejlődő térségében található, az „Alföld” kapujában. A régió fejlettségének ellenére a település a külső agglomerációs peremen helyezkedik el, ezáltal jelentős fejlettségbeli különbségek tapasztalhatóak a főváros közelebbi településeivel képest. A település belső centrum területe az évek során folyamatos fejlődésen ment keresztül és jelenleg is fejlődik, amely kiterjed a közterületek, hivatali épületek renoválására, az infrastruktúra fejlesztésére. Ezáltal elmondható, hogy a város egy szép külső képet mutat magáról. A település külső peremén, az árnyékos oldalon viszont szegregátumok helyezkednek el, amelyekről elmondható, hogy a területi ellátottság fejletlensége mellett az életkörülmények terén is jelentős negatív különbségek mérhetőek. Kutatásom kezdetén fontos kérdésként fogalmazódott meg bennem, hogy egy dinamikusan fejlődő városközpont mellett miért hanyagolják el ennyire a külső területek fejlesztését. A kialakult szegregátumok és az ott élő népesség életkörülményeinek feltárása a kutatásom egyik fő pontját képezik.

A vizsgálat célja a település belső centrumterületének és szegregátumainak megismerése, a közöttük kialakult életkörülménybeli, infrastrukturális és iskolázottsági különbségek meghatározása, fotódokumentációkkal való alátámasztás, eredményeim összegzése, majd következtetésem és javaslataim megfogalmazása.

2. Irodalmi áttekintés

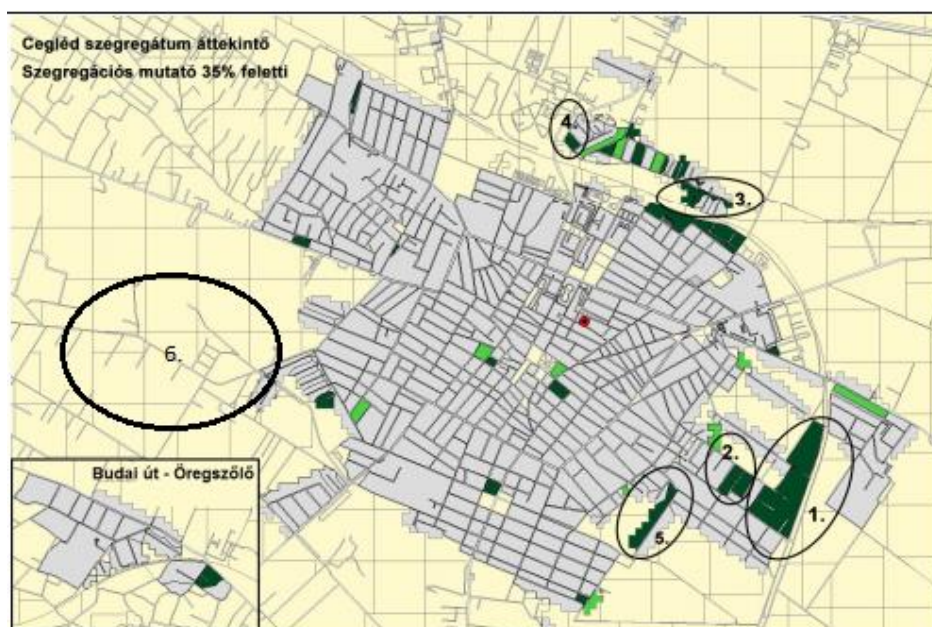
Cegléd példáját tekintve elmondható, hogy a perem-területek jelentős szerepet töltek be a város életében a rendszerváltás előtt, nem-csak a mezőgazdaság szempontjából. Az ott élő embereknek ez a gazdálkodási forma a megélhetést is biztosította. A szegregált területek népessége alacsonyabb, a mezőgazdaság szerepe leginkább a tanyás szegregátumokban jellemző, ahol még megtalálható ez a gazdálkodási forma. A nem tanyás szegregátumokban leginkább jól betelepült lakónegyedek találhatóak, ahova különböző etnikumú bevándorlók telepedtek meg több részen is az alacsony ingatlanárak következtében. (Szűcs, 2018)

„Szegregációnak nevezzük azt a jelenséget, amikor egy-egy településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok lakóhelye erősen elkülönül egymástól. A szegregáció együtt jár a jövedelmi viszonyok és a települési infrastruktúra lényeges egyenlőtlenségeivel.” (Andorka, 1997. 131.o.)

A Településiügyi Kézikönyv meghatározása alapján a járasszékhelyeken az az összefüggő városrész tekinthető szegregátumnak, ahol legalább 50 fő lakos él, és a legfeljebb általános iskolát végzettek, és a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korú népességben belül (15-59 év) legalább 35%. (Schuchmann et al., 2015)

Összesen 6 szegregátumot lehet megkülönböztetni a népszámlálási adatok alapján, és egy erősen szegregálódó térséget. Ezek alapján Cegléd szegregátumaiban lévő népesség és ingatlanok száma a 2011-es népszámlálási év adatai alapján, továbbá térképes ábrázolásban a következőképp írható le:

1. szegregátum: 104 fő lakó, 21 db ingatlan,
2. szegregátum: 211 fő lakó, 42 db ingatlan
3. szegregátum: 60 fő lakó, 17 db ingatlan
4. szegregátum: 53 fő lakó, 13 db ingatlan
5. szegregátum: 132 fő lakó, 46 db ingatlan
6. szegregátum: 912 fő lakó tanyás övezetben (ingatlanok száma nem meghatározott)
7. Budai út – Öregszőlő: 4597 fő lakó, 1867 db ingatlan (szegregált terület)

1. ábra: Cegléd szegregátumai

(forrás: www.ksh.hu)

3. Kutatás módszertan

A kutatásom során szekunder és primer kutatással dolgoztam. A szekunder vizsgálat során a TEIR, KSH és különböző EU-s adatbázisok segítettek a munkámat, továbbá Cegléd város hivatalos honlapja és a település integrált településfejlesztési és városfejlesztési stratégiái, célmeghatározásai, amelyek átfogó képet adnak a jövőbeni célok mellett a vizsgált években kialakult állapotokról. A primer kutatásnál a szegregátumokban strukturált interjúval dolgoztam és megfigyelésen alapuló vizsgálatot végeztem. A megfigyelésen alapuló vizsgálatnál fontos volt, hogy fotódokumentációkat készítsek, ezzel igazoljam, hogy milyen különbségek láthatóak a vizsgált területrészek között.

A település 6 szegregátumában készítettem interjúkat, és kiválasztottam egy erősen szegregálódó településrészt, ugyanis habár jelentős fejlesztéseken megy keresztül ez a terület, nagyon magas a népesség szám, és a nagy kiterjedésű terület miatt nagyon lassan tudnak csak megvalósulni az újítások, korszerűsítések, közszolgáltatási bővítések. Az interjúknál fontos szempont volt, hogy minden szegregátumban készítsek interjút, de sajnos a Kernács telepen ez nem sikerült. Így összesen 7 interjúalanyom volt. A 7 interjú alany az alábbi szegregátumokban él: Szűcs telep: név nélküli interjú, Budai út: Kovácsné Urbán Erika, Ugyer: név nélküli interjú, Vasút-Aszaló-Kékkő-Köztes-Tőke-Szüret utca által lehatárolt terület: Matócsi Judit, Köztes-Puttony-Szilva-Szüret-Présház utca által lehatárolt terület: név nélküli interjú, Külterületi Tanítóföld: Virág Lászlóné, Akácos-Csengeri-Szellő utca: név nélküli interjú, Ugyer: név nélküli interjú. Véleményük azért volt számomra fontos, mert így részletesen megismerhettem a szegregátumokban élő emberek véleményét, mindennapjait. (Szűcs, 2018)

4. Eredmények

Cegléd város lakónépességének száma csökkenő tendenciát mutat az elmúlt 10 évben KSH adatok alapján. Ennek alakulását a fiatalok elvándorlása mellett a város korösszetételének és természetes szaporodás/fogyás mutatójának romló tendenciája is indokolja. A természetes szaporodás/fogyás indexnél az általam vizsgálat időszakban (2005-2015-ig) minden évben negatív értékeket kaptam. Az öregedési index szempontjából elmondható, hogy a település és közvetlen környezete folyamatos előreledést mutat. A 14 éven aluli korosztály aránya folyamatosan csökken, a 60 éves kornál idősebb lakosság aránya fokozatosan nő. Fontos kiemelni a népesség vándorlását is, amely változatlanul negatív, vagyis a településről az évek folyamán többen költöztek el, mint amennyien betelepültek. (www.ksh.hu) (www.teir.hu)

A munkaerőpiaci helyzetet vizsgálva elmondható, hogy a városban növekszik a gazdasági vállalkozások száma, de ennek ellenére magas a munkanélküliségi ráta, valamint további munkanélküliséghez tartozó mutatóknál (pályakezdő munkanélküliek aránya, tartós munkanélküliek aránya) ugyanezt tapasztaltam. A helyi gazdaságok hiába tudják megtermelni a jó minőségű és elegendő mennyiségű árut, további feldolgozásra lenne szükség a tartósítás érdekében, de sajnos nincsen feldolgozó üzem helyi szinten.

Szolgáltatásokat tekintve a város kedvező helyzetben van, legfőképp a város centrum területét illetően. A telefon, áram, gáz, víz és csatornahálózat jól kiépített a központban. Több nagy országos érdekeltégű kereskedelmi lánc képviselteti magát a településen, illetve több helyi érdekeltégű vállalkozás is megtalálható, amely a vendéglátásra, szaküzletekre és élelmiszerüzletekre szakosodik. A település vezető ágazata a gépipar, amelynek az északi ipari park ad otthont. Turizmus szempontjából a település kedvelt üdülöhelynek számít gyógyfürdője miatt, ami pár évvel ezelőtt kibővült egy aquapark résszel, a több napra érkezőket egy hotel, valamint camping is várja. Található még egy uszoda a központban is, ezenkívül 2 múzeum és kisebb szálloda is várja a több napra érkezőket.

Az infrastrukturális ellátottságban eltérések tapasztalhatóak a város egyes területeit vizsgálva. A városközpont jól beépített, az intézményi infrastruktúra megfelelő, okmányiroda, földhivatal, munkaügyi központ, társadalom és egészségbiztosítási intézet, ezeken kívül egyéb hivatali intézmények is megtalálhatóak. A város járásközpont, a környező járásba tartozó településekről a közigazgatási intézmények vasút-, busz- és autóval egyaránt megközelíthetők. Az úthálózat javítása előtérbe került az évek folyamán, a központ főbb útjai és utcái teljesen megújultak, jelenleg is zajlanak további fejlesztési folyamatok. Ezen kívül a közterek, illetve középületek felújítása is megvalósult az elmúlt 5 évben. A városban a déli és északi övezetben található ipari park a fő nagyobb utak mentén található. Az északi ipari park fejlesztési területeinek legnagyobb része már elkelt, több nagyvállalat is képviselteti magát, akik több ezer főt foglalkoztatnak a településről, de így sem tud ez a településrész a helyi gazdaság motorjává alakulni. A gazdasági vállalkozások száma a városközpontban folyamatosan növekszik. Mindezekkel ellentétben a város külső peremén kialakult úgynevezett szegregátumokban az infrastrukturális ellátottság sokkal kedvezőtlenebb. Az korábban ismertetett szegregátumok közöttük vannak jobb, illetve rosszabb helyzetben lévők. A területek bizonyos részein szilárd burkolatú az úthálózat, a legtöbb helyen viszont ez sem épült ki, földutak vannak. A közvilágítás kiépítése hiányos, sok helyen szennyvízelvezetés sincsen, az alacsony komfortfokozatú ingatlanok aránya magas. Az itt élők nagyobb része hátrányos helyzetben él, viszont található pár nívósabb lakóingatlan is, az ide költözők a csend és a nyugalom miatt választják ezeket a területeket. A centrumtól való távolsága ezeknek a területeknek nem nagy mértékű, viszont az oktatási, valamint az egészségügyi ellátás a város központi területére koncentrálódik csak. (www.cegled.hu) (Szűcs,2018)

Cegléd centrum- területe tehát jelentős fejlesztéseken ment keresztül az évek folyamán a városvezetésnek köszönhetően, akik nagy hangsúlyt fektetnek az élhetőbb város kialakítására. Fontos továbbá, hogy kultúra szempontjából megőrizze a város régi hagyományait. Egyre több városi rendezvényt szerveznek a belvárosban minden évben. Gyógyfürdjének kiépítésével és folyamatos fejlesztésével a város turisztikai szempontból nagyon közkedvelt, ami a város gazdaságára is jó hatással van.

A külső peremterületet illetően is elkezdődtek fejlesztések, de az elmaradottság magas szintű a belső területhez képest. A szegregátumokban magas a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők, sok esetben háztartásfők aránya és a legfeljebb általános iskolát végzettké is. Társadalmi-környezeti adottságait vizsgálva jelentős különbségek jelentkeznek, magas arányban van jelen a halmozottan hátrányos helyzetű lakosok száma. A legnagyobb szegregátum Ugyer, ez az egyik, ami megőrizte a régi tanyasi jellegét, jelenleg is a főúton kívül dűlőutakból áll, ahol a lakóingatlanok között akár kilométernyi is lehet a távolság. Ez az egyedüli szegregátum, amelyben található általános iskola és óvoda, a többi szegregált területen nincsenek oktatási intézmények. A különböző élelmiszer jellegű üzletek is a város belső területeire koncentrálódnak, így ezek is hiányosságoknak számítanak. Az interjúkból kiderült, hogy nem is a saját körülményeikkel elégedetlenek valójában a szegregátumban élők, hanem a

közterületek fejletlenségével és a városközponthoz mérve a hiányosságokkal. A legtöbb megkérdezett az egészséges ivóvíz hiányát említette, a csatorna kiépítését, közvilágítás hiányát és a szilárd burkolatú úthálózatot. Magas ezeken a területeken a lopások száma, legfőképp az elszórt házas tanyasi területeken. Az interjú utolsó pontjában a fejlesztési javaslatokra voltam kíváncsi, olyan válaszokat kaptam, amelyek reálisak, egyik sem volt nagyon költségigényes, pl.: egy játszótér az adott szegregátumban az ott élő gyermekek részére. További fejlesztésként említettek olyan tényezőket, amelyek a városközpontban kiépültek: közvilágítás, vízelvezető árkok, szilárd burkolatú úthálózat. Az állami támogatásokon kívül több egyéb települési támogatás is megilleti őket halmozottan hátrányos helyzetükből adódóan. (www.cegled.hu) (Schuchmann-Varga 2018) (Szűcs, 2018)

5. Következtetések javaslatok

A városközpontjában végzett fejlesztések hatására a központi területen egy dinamikusan fejlődő településképet láthatunk. A belső területet vizsgálva megállapítottam, hogy akik a településen élnek nem ismerik igazán az árnyékos oldalt, a szegregátumokat. Ezzel együtt elmondható, hogy a település központi és külterületi lakói egyaránt rosszul ítélik meg a szegregált területeket. A fotódokumentációk bizonyították, hogy a szegregált területeken élők átlagon aluli körülmények között élnek, és ha bár néhány terület előtérbe került fejlesztések szempontjából, még mindig rossz helyzetben vannak.

A szegregátumban a közvilágítás hiányos kiépítettségét és a rossz úthálózatot infrastruktúra fejlesztéssel mindenképpen kellene orvosolni. A közbiztonság erősítése fontos lenne a nagy számú betörések miatt, legfőképpen az elszórt házas részeken, ahol jelenleg polgárőrség működik. Növelni kellene a hatékonyságukon. Az alacsony iskolázottsági szint egy összetett probléma, mivel a halmozottan hátrányos nagykorúak anyagi helyzete nem tudja biztosítani az esetleges költséges oktatási programokat, ezért könnyű hozzáférhetőséggel lehetne biztosítani további tanulmányaikat, nem felsőfokú szinten, hanem akár szakképzettséget adó oktatási lehetőségekkel, ezáltal hatékonyabb bevonás történhetne a munkaerőpiacra is. Tapasztalatom szerint egy általános motiváció hiány áll fent az életkörülményekkel együtt. Úgy gondolom, különböző településfejlesztési stratégiák és programok kidolgozása javíthatna a jövőbeni helyzetükön. A múltban készültek már ilyen fejlesztési programok (Cegléd Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2009), Ceglédi Kistérség Területfejlesztési Konceptiója (2010)), de sajnos nem bizonyultak hatékonyak. Végül, mint megállapítottam, a lakosság nem látja reálisan a szegregátumokat, a szegregátumok sem a lakosságot. A városban élők nincsenek kapcsolatban a szegregátumokkal, jellemzően nem járnak a területeken, így nem ismerik az ott élő emberek életkörülményeit, problémáit, mindennapjait. Természetes módon a szegregátumokban élők sem tudnak azonosulni a város központjában élők problémáival, a megismertetésre jó lehetőség lenne, ha a különböző városi rendezvények megszervezésébe ezeket a településrészeket is belevonnák, így csökkenhetne az elzárkózottság mértéke mind a két részről.

Hivatkozások jegyzéke

- 1994. évi LV. törvény a termőföldről,
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=21491.33671
- Andorka R. (1997), Bevezetés a szociológiába, Osiris kiadó, 570p.
- Cegléd város honlapja (www.cegled.hu)
- Csatári B.-Farkas J. Zs.- Kovács A.D.- (2016), Egy alföldi tanyás mezőváros terének dinamikus változásai Kecskemét példáján, forrás:
http://www.regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/1175/1/csatari_alfoldi_2016.pdf
- Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu)
- PESTTERV Kft. Schuchmann P.-Károlyi J.- Varga E. felelős tervezők (2015) Cegléd Integrált Településfejlesztési Stratégiája, Megalapozó vizsgálat- Helyzetértékelés, aKMOP-6.2.1/K-13-2004-0002 „Közép-Magyarországi Operatív Program- Fenntartható településfejlesztés a kis- és középvárosokban- Integrált Településfejlesztési Stratégiák kidolgozása”, 112.p.
- PESTTERV Kft., Schuchmann P.-Varga E. felelős tervezők (2015) Cegléd Integrált Településfejlesztési Stratégia, aKMOP-6.2.1/K-13-2004-0002 „Közép-Magyarországi Operatív Program- Fenntartható településfejlesztés a kis- és középvárosokban- Integrált Településfejlesztési Stratégiák kidolgozása”, 151.p.
- Szűcs R. (2018), Cegléd munkaerőpiaci helyzete, TDK pályamunka, SZIE-GTK Gödöllő, Tudományos Diákköri Konferencia
- TEIR (www.teir.hu)
- Türr István Képző és Kutató Intézet, (2013) Helyi Esélyegyenlőségi Program, Cegléd Város Önkormányzata, ÁROP-1.1.16-2012-2012-0001 Esélyegyenlőség-elvű fejlesztéspolitika kapacitásának biztosítása, 83. p

Növényvédelmi költségek csökkentése, kutatási eredményekre alapozva

Takács István¹- Sinóros-Szabó Botond²

Összefoglalás

A mezőgazdaságnak, mint termék előállító és értékteremtő tevékenységnek, kiemelkedő szerepe van a terület- és településfejlesztésben. E fejlesztés jelenségeit, folyamatait és trendjeit meghatározza. A mezőgazdaság és a regionális fejlesztés egymást kölcsönösen feltételező meghatározottsága leginkább rendszerszemléletben vizsgálható. Eredményei határozzák meg elsősorban a technológiai és gazdasági fejlesztést, a társadalmi kohéziót elősegítő társadalmi fejlesztést, illetve a természeti környezettel harmóniában lévő fejlesztési megoldásokat és tevékenységeket.

Abstract

The agriculture as a product producing and value-creating activity has a special role in regional development. It basically influences and determines the phenomena, processes and trends of this development. The mutually predictable determination of agriculture and regional development can be analyzed in a systemical way. It's results essentially determine the technological development and social development that promote social cohesion and the development solutions and activities in harmony with the natural environment.

1. Bevezetés és irodalmi áttekintés

A mezőgazdaság környezet átalakító hatása a legjelentősebb emberi tevékenység. A mezőgazdálkodás technológiai és technikai fejlődése teremtette meg az alapját a népesség növekedésének. Míg 1950-ben még körülbelül 2,5 milliárd ember élt a földön, addigra 2005-ben 6,5 milliárd (Kovács, 2006), 2017-ben már 7,5 milliárd, 2030 körül 8 milliárd (Nagy – Ványiné, 2012) és az előremutató becslések szerint 2050-ben ez a szám akár jelentősen meghaladhatja a 9 milliárd embert. A fejlett országokkal összevetve a fenntarthatóságnak megfelelő, minőségorientált, környezet és tájvédelmet biztosító, vidékfejlesztést és szociális-társadalmi elvárásokat előtérbe helyező fejlődés (Nagy-Kith, 2014; Antal, 2005) a kulcsa a mezőgazdaság előtt álló kihívásokra adandó válaszoknak. A gyorsan változó gazdasági - természeti környezet, technológiai tudástranszfer és a demográfiai változások állandó gazdasági és társadalmi paradigmákat von kétségbe (Dinya, 2018) illetve feszegeti a határait. Az alapjaiban változó világ kihívásainak sikeres megfelelésére az elsődleges feladat felmérni a rendelkezésre álló megújulásra képes erőforrást, mely a nemzeti vagy 30%-át teszi ki és kialakítani a megóvó felhasználásuk keretrendszerét (Nagy, 2005). A technológia energiaszükséglete és a természet részét képező erőforrások megóvása csak rendszerszemléletben (Nagy – Sinóros-Szabó, 2014), mind rövid és hosszú távú, mikro és makró szintű konfliktusok feloldásában valósulhat meg (Kovács, 2018). A mezőgazdaság

¹ PhD-hallgató; Debreceni Egyetem, Kerpely Kálmán Növénytermesztési és Kertészeti Tudományok Doktori Iskola; taktamist@gmail.com

² Professor emeritus; Debreceni Egyetem, Kerpely Kálmán Növénytermesztési és Kertészeti Tudományok Doktori Iskola; elnok.kfk@hotmail.com

eredményei határozzák meg alapvetően együttesen a technológiai, gazdasági és a társadalmi fejlesztést. E kiemelkedően szoros kohézió alkalmazása és kiaknázása mind a társadalmi, gazdasági és természeti környezetekre jól kivetíthető megoldásokban gyökerezik, egész szerkezetében meghatározza (Sinóros-Szabó, 2018).

E viszonylatot figyelembe véve a versenyképes és a gazdálkodók oldaláról nézve kiemelkedően fontos szempontú, jövedelmező gabonatermesztés alapja a szűkösen rendelkezésre álló erőforrások minél gazdaságosabb felhasználása, a költségek optimalizálása és a bevételek növelése.

A versenyelőnyök feltérképezése és értékelése, valamint helyes értelmezése mind az egyes gazdaságok, mind nemzetgazdasági szinten az agrárpolitika egyik legfontosabb feladata. A kereskedelmi siker alapja (Mizik, 2019). A vizsgálat keretét adó Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nagy része elmaradott peremterület, periférikus, gazdasági és társadalmi centrumvesztett terület (Baranyi, 2006; Nemes-Nagy, 1990, 1996; Szűcs, 1983; Takács, 2010). Kutatásunk mindemellett hiánypótló, egy korábban kevésbé vizsgált kérdéskörbe nyújt újszerű betekintést. Empirikus eredményeim hozzájárulhatnak továbbá egy nagyobb volumenű (országos reprezentatív) kutatás előkészítéséhez.

2. Anyag és módszer

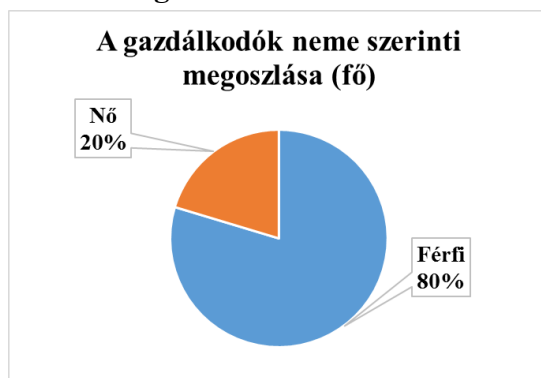
A vizsgálat alapsokasága a megye mezőgazdasági vállalkozói világa, amelyhez hozzáférést a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található hatvan Nemzeti Agrár Kamarai falugazdászok keresztül nyertem. Őket kerestem meg elektronikus úton a NAK megyei igazgatóságának segítségével, zárt típusú kérdőívvel a Google űrlapok program használatával (CAPI - Computer-Aided-Personal-Interview). A kérdőívet elektronikus formában juttattam el a falugazdászokhoz és elektronikus formában küldték vissza. A kapcsolatok kimutatására korrelációs együttható elemzést végeztem. A gazdáknak feleletválasztós, számérték megadása és 5 fokozatú Likert skálán (két szélsőséges érték közötti mérési skála) volt lehetőségük választ adni a kérdésekre, 1-kevésbé, 5-nagyon szöveges magyarázattal. Jó megoldás volt az oly jól ismert és mögöttes értéktartományát tekintve is kiválóan kezelhető, öt fokozatot választani, mert mindenki az iskolai osztályzatok értékéhez tudta kötni az egyes számok értékét. A kérdések fókuszában a szántóföldi növénytermesztést végző gazdaságok megismerése szerepelt. E tanulmány célja kideríteni, hogy a kutatások eredményei, ezen belül a növényvédelem költségcsökkentésével foglalkozó kutatási eredmények, milyen mértékben hasznosulnak a gyakorlati gazdálkodásban.

A falugazdászok töltötték ki a kérdőívet az ügyfélkörükre (400-450 gazdálkodó/falugazdász) leginkább jellemző szubjektív és objektív ismereteik alapján valamint egy-egy véletlenszerűen kiválasztott, ügyfélkörükben lévő, szántóföldi növénytermesztést végző gazdálkodóval közösen, hogy megismerjük a növénytermeléshez kapcsolódó adatokat. Meggyőző, nagy létszámú adatbázison alapul a falugazdászok ismerete (kb. 8000 ügyfél/év) A véletlenszerűség megvalósulása okán a kutatást reprezentatívnak tekintjük. A kutatás kezdetének eszmei időpontja 2018. december 12. Zárása 2019. szeptember 15. Mintavételi keret 60 fő. Mintavétel: A kérdőívet minden gazdásznak kiküldtem, a visszaérkezési arány: 98.3 %, 59/60. A részletesebb válaszadás növelése érdekében az alábbi módszereket alkalmaztam: motiváló, felkérő levél az igazgatóságon keresztül, telefonos és személyes kérdés és válaszadás. Az eredmények azért általánosíthatók a teljes megyére, mert ez a mintavételi csoport látja el a kapcsolattartást, információ átadást, gazdálkodói tevékenységükhöz kapcsolódó mindennemű segítségnyújtást. A kitöltést befolyásolhatták a következő tényezők: internet hozzáférés (falugazdász biztosította az internet elérést), érdeklődés és elkötelezettség a téma iránt. Eredményeim interpretálásakor ezen ismérveket figyelembe vesszük.

3. Eredmények és értékelésük

A tanulmányban szereplő grafikonok (1-9) megmutatják a vizsgálatban részt vevők adatait és értékelési pontjait valamint egy adott kérdésről alkotott véleményüket. Az 1. táblázat adatai közül, melyek a teljes kutatás eredményeit mutatják a publikációban a növényvédelemi költségek csökkentésére irányuló kutatások hasznosulása szempontjából vizsgálom az eredményeket. A táblázat átlag értékeket jelenít meg.

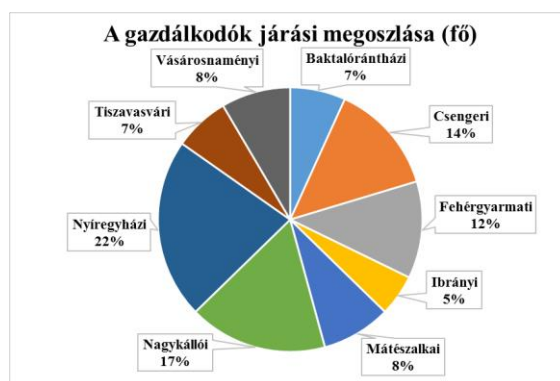
1. ábra A kitöltők neme szerinti megoszlása

Forrás: Saját felmérés (2019)

A kitöltők között közel négyszer annyi férfi volt, mint nő. A mezőgazdaság egészében jellemzően döntően nagyobb arányban férfiak dolgoznak (1. ábra).

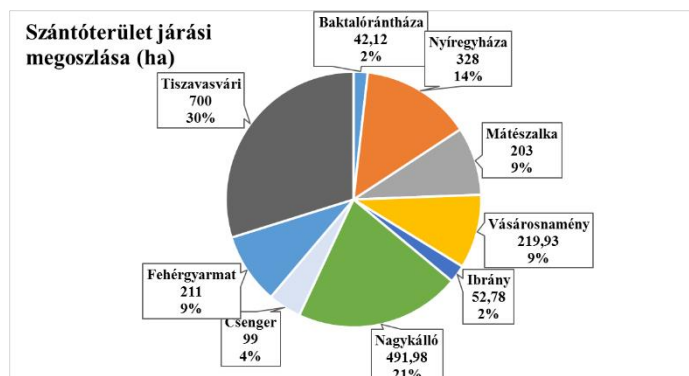
2. ábra Az alapsokaságban szereplő gazdálkodók járási megoszlása

Forrás: Saját felmérés (2019)

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyében a felmérésben résztvevők, az ábrán látható százalékban vettek részt a különböző járásokból (2. ábra). A 13 megyei járásból a grafikonon láthatóakból kaptam adatot eddig.

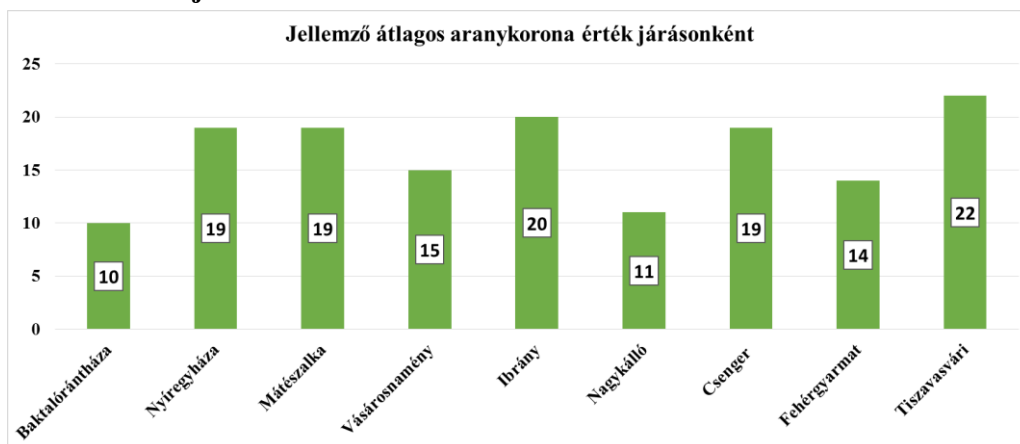
3. ábra Az alapsokaságban szereplő gazdálkodók szántóterület nagyság járási megoszlása

Forrás: Saját felmérés (2019)

A kitöltők által megadott szántóterület nagysága hektárban (3. ábra). A falugazdász létszámban vezető két járás a Tiszavasvári járás után következik.

4. ábra Az alapsokaságban szereplő gazdálkodók szántóterületeinek átlagos aranykorona értéke járásonként

Forrás: Saját felmérés (2019)

A felmérésben résztvevők által megadott szántóterület jellemző aranykorona (AK) az adott járásokban. A legjobb értékkel a Tiszavasvári terület rendelkezik (4. ábra). A járások között ezen értékben jelentős eltérés látható a megművelt szántóterületek között.

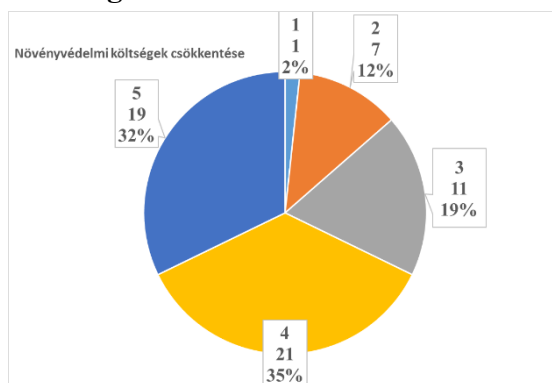
Táblázat 1. Kutatási eredmények hasznosulása a gyakorlatban kutatás által mért eredmények fontossági rangsora és átlaga az átlagos értékelés alapján (két tizedes jegyig számolva)

S.sz.	Kutatási eredmény	Átlag
1	Támogatások felhasználása	4,02
2	Termelési mennyiségek	3,95
3	Arbevétel növelés	3,93
4	Jövedelem növelése	3,90
5	Termelési érték növelések	3,85
6	<u>Növényvédelmi költségek csökkentése</u>	3,85
7	Vetőmag minőség javítása	3,78
8	Talajművelési költségek csökkentése	3,69
9	Költségarányos jövedelmezőség	3,69
10	Tevékenységi jövedelem növelése	3,66
11	Fajlagos jövedelmezőség	3,66
12	Önköltség csökkentése	3,61
13	Gép üzemeltetési költségek csökkentése	3,61
14	Költség szint csökkentése	3,47
15	Precíziós gazdálkodás	3,32
16	Precíziós gazdálkodás bevezetése	3,31
17	Takarmányok hasznosulásának fokozása	2,68

Forrás: Saját kutatás (2019)

A felmérés földrajzi keretét adó megyében, a résztvevő 59 gazdálkodó által megadott értékek alapján a növényvédelmi költségek csökkentése a hatodik helyre rangsorolt az értékek átlaga alapján, a különböző irányultságú kutatási eredmények a gyakorlati hasznosulása közül.

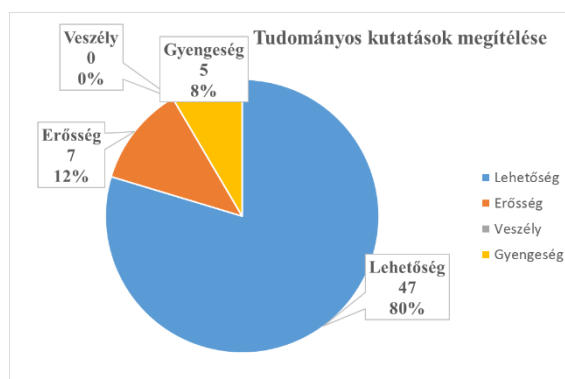
5. ábra A növényvédelmi költségek csökkentése

Forrás: Saját felmérés (2019)

A gazdák által Likert skálán megadott értékek, amelyek az attitűd mérésére szolgálnak. Ez alapján a teljes mértékig egyetért (5) és az egyetért (4) értékelések alapján (5. ábra) a célcsoport figyeli és alkalmazza a növényvédelmi költségek csökkentésére vonatkozó új kutatások eredményeit (67%).

6. ábra A tudományos kutatások hasznosulása a gazdaságban megítélése Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Forrás: Saját felmérés (2019)

A megyei gazdálkodók által elkészített SWOT analízis (erősség-strengths, gyengeség-weaknesses, lehetőség-opportunities, veszély-threats mozaikszó) alapján a tudományos kutatások szerepét „lehetőségnek” értékelte a döntő többség (6. ábra).

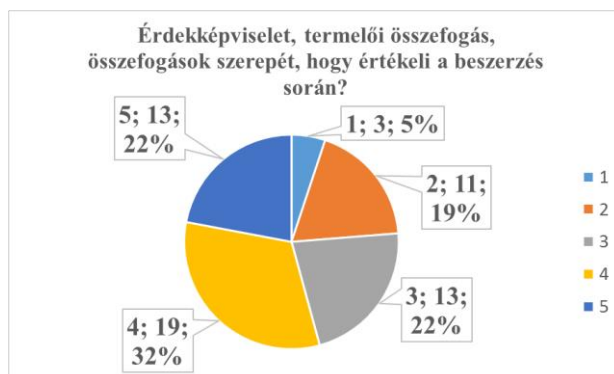
7. ábra A gazdálkodók nyilván tartják e költségeiket és bevételeiket növényenként.

Forrás: Saját felmérés (2019)

A válaszadók által megadott két válaszadási lehetőséget adó kérdésben kiderült, hogy döntő részük, nem készít pontos nyilvántartást a termelt növényekhez kapcsolódó termelési költségekről és bevételekről (7. ábra).

8. ábra Az összefogás és közös beszerzések által csökkenthetők a költségek.

Forrás: Saját felmérés (2019)

A résztvevő gazdálkodók által megadott válaszok alapján 50% fölött értékelik a közös beszerzésekben rejlő költségcsökkentési lehetőséget (8. ábra).

9. ábra Termelési szerkezetre gyakorolt hatást a költség-jövedelemnyilvántartás.

Forrás: Saját felmérés (2019)

A megadott kétválasztós kérdés eredményeként azt láthatjuk, hogy a termelési szerkezetet a költségnyilvántartások miképpen befolyásolják (9. ábra).

4. Következtetések és javaslatok

Az eredményekből egyértelműen látszik, hogy a könnyen számszerűsíthető, mérhető, bevételt jelentő szempontokat tartják legfontosabbnak a gazdák, melyben ismeret nélküliséget vélek felfedezni. Elsősorban információ deficit lehet az oka, hogy lehetőségként tekintenek a tudományos kutatások felhasználására. Ugyanakkor a kutatók részére rendelkezésre álló kutatási keretek sem teszik lehetővé a gazdaság számára értékes, a mindennapi gazdálkodásban leginkább hasznosítható kutatómunkák elvégzését. A gazdálkodásban a költségekre vonatkozó kutatások közül a növényvédelem költségeinek csökkentésével foglalkozókat tekintik a legfontosabbnak. A mintában szereplő gazdálkodók többsége nem vezet növényenkénti költségnyilvántartást. A minél szélesebb körű, koncentráltabb beszerzések a piac szabályai szerint biztosan alacsonyabb költségeket kell, hogy jelentsenek.

Az adatok elemzése során választ kerestem arra, hogy van-e kapcsolat a gazdálkodók ismervei illetve a között, hogy figyelemmel kísérik és használják az agrártudomány kutatási eredményeit. Ehhez kapcsolódóan a következő megállapításokat tettem:

- A gazdálkodók értékelése és a szántóterület nagysága közötti korrelációs együttható értéke 0,14, vagyis elhanyagolható a kapcsolat a gazdálkodási terület és a növényvédelmi költségekhez kapcsolódó kutatások hatásának értékelése között.
- A nemek alapján számított szóráshányados értéke 0,09, vagyis a nemek és a növényvédelmi költségekhez való kutatások értékelése között elhanyagolható a kapcsolat.
- Az egyes gazdák járási megoszlása, és a gazdák által a növényvédelmi költségek csökkentéséhez kapcsolódó kutatások értékelése alapján számított szórásnégyzet-hányados értéke 0,38, a szóráshányados értéke 0,62. A járási elhelyezkedés ezek szerint 38%-ban játszik szerepet a kérdésről alkotott véleményben, amely viszonylag erős kapcsolatra utal.

- A gazdálkodók területeinek átlagos aranykorona értéke és a növényvédelemi költség kérdésre adott értékelések közötti korrelációs együttható értéke -0,34, vagyis gyenge fordított kapcsolat feltételezhető. A gyengébb aranykorona értékű földeken gazdálkodók általában fontosabbnak értékelik az ilyen irányú kutatásokat.
- A tudományos kutatások SWOT értékelése és a növényvédelemi kutatások fontossági értékelése alapján számított szórásnégyzet-hányados értéke 0,26, a szórásnégyzet mutató értéke 0,51. Vagyis a kutatásokról általában alkotott vélemény 26%-ban befolyásolta a növényvédelemi kutatások fontosságának értékelését, amely közepesen erős kapcsolatra utal.
- A növényenkénti költségnyilvántartás megléte vagy hiánya és a növényvédelemi kutatások fontossági értékelése alapján számított szórásnégyzet-hányados értéke 0,006, vagyis nincs kapcsolat a költség-nyilvántartási szokások és a növényvédelemi kutatásokról alkotott vélemény között.

5. Irodalomjegyzék

Antal J. (2005): Növénytermesztés alapjai Gabonafélék. In: Antal J. (szerk) Növénytermesztéstan 1. Mezőgazda Kiadó. Budapest.

Baranyi B. (2006): A perifériaképződés területi aspektusai Magyarországon. In Baranyi B – Nagy J. (szerk) Területfejlesztés, Agrárium és Regionalitás Magyarországon. MTA RKK; DE Agrártudományi Centrum. Debrecen. 33-48.

Dinya L. (2018): Változó hangsúlyok a térségfejlesztésben. In: Nagy J. (szerk). Hangsúlyok a térségfejlesztésben. Debrecen. 103-114.

Kovács J. (2006): Mezőgazdaság és vidéki eltartóképesség. In Baranyi B – Nagy J. (szerk) Területfejlesztés, Agrárium és Regionalitás Magyarországon. MTA RKK; DE Agrártudományi Centrum. Debrecen. 207-220.

Kovács K. (2018): Földhasználat vizsgálat térinformatikai eszközökkel. In: Nagy J. (szerk). Hangsúlyok a térségfejlesztésben. Debrecen. 245-258.

Mizik T. (2019): A három legnagyobb FÁK-ország mezőgazdasági kereskedelmének jellemzői. In: Dusek T. (főszerk.) Statisztikai Szemle. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 97. évf. 1. sz. 45-71.

Nagy J. (2005): A föld az élet és a termelés alapja – „a föld szeretete a haza szeretete”. In: Fürj Z. – Jávorsky A. (szerk.). „...a birtokolt föld ... a szabadság maga”. Debreceni Egyetem ATC. Debrecen. 31-38.

Nagy J. – Ványiné Széles A. (2012): Kutatási eredmények alkalmazása a precíziós kukoricatermesztésben. Agrártudományi közlemények (Acta Agraria Debreceniensis). Debrecen., 2012/49. sz, 227-231.

Nagy J. – Sinóros-Szabó B. (2014): Evaluation of technologies and resources from the spatial and social aspects. In: Jávorsky A. (főszerk.) Agrártudományi közlemények (Acta Agraria Debreceniensis). Debrecen. 2014/59. sz, 73-75

Nagy O. - Kith K. (2014): Az éghajlatváltozás hatásai a mezőgazdaságra. In: Rajnai Z. - Fregan B. - Ozsváth J. (szerk.). 5. Báthory-Brassai Tanulmánykötet II. Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola. Budapest. 395-399.

Nemes-Nagy J. (1990): Területi egyenlőtlenségek dimenziói. Adalékok egy „kvázi-elmélethez”. Tér és Társadalom. 2 sz 15-30.

Nemes-Nagy J. (1996): Centrumok és perifériák a piac gazdasági átmenetében. Földrajzi Közlemények. 2-3 sz. 31-48

Sinóros-Szabó B. (2018): A fejlesztés új dimenziói – valóság a mérhető világon túl. In: Nagy J. (szerk). Hangsúlyok a térfejlesztésben. Debrecen. 13-24.

Szűcs J. (1983): Vázlat Európa három történeti régiójáról. Gondolat Kiadó. Budapest.

Takács I. (2010): A történelmi Szatmár Megye gazdasági újraegyesülésének esélyei a határok elválasztó szerepének megszűnését követően. In: Szabó B, Szabó M. Szele T. (szerk.) VI. Kárpát-Medencei Környezettudományi Konferencia. Előadások és posztterek összefoglalói. Nyíregyházi Főiskola. 2010. 04. 22-24. 97.

Túlélés vagy innováció? – Kistelepülések lokális stratégiái a rurális térségekben

Tóth Bernadett¹

Összefoglalás

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy napjainkban milyen módon lehetséges az 1000 fő lélekszám alatti kistelepülések önfenntartóvá válása. Magyarországon a jelenleg nyilvántartott 3155 településből 1125 aprófalú, vagyis 500 fő lélekszám alatti falu (Zsár, 2016), tehát jelentős érintettségéről beszélhetünk. A kistelepülések önfenntartóvá válása – mint elvárás – nagy terhet és felelősséget ró a nehézségekkel küzdő vidéki térségek önkormányzataira, melyek a 2010. évtől felgyorsuló közigazgatásbeli változások következtében mindinkább szűkülő forrással, illetve feladat- és hatáskörrel rendelkeznek. Érdekes és releváns annak vizsgálata, hogy mindez milyen stratégiákat eredményez: túlélésre vagy innovációra rendezkednek be az érintett települések?

A desk research módszertanát alkalmazva vizsgálom az önkormányzatiság történetét és jelentőségét (a teljesség igénye nélkül pl. Magyar, Bencsik, Zongor, Lados, Pálné Kovács), a témát érintő főbb jogszabályi háttérrel, továbbá az önfenntartás szakértői megközelítését, melyek a gazdasági és politika/társadalmi dimenziók mentén igyekeznek megragadni a kérdéskört (kiemelve: Zongor, Számadó, Millefolium). Mindezek mellett jó gyakorlatokat és sajátos stratégiákat is elemezek, melyek az empirikus kutatásom alapjául szolgálnak. Két észak-magyarországi – 200 fő lélekszámú – településről készítettem a kutatás során esettanulmányt, mely alapján általam (1) modelladónak, (2) modellkövetőnek elnevezett stratégia rajzolódott ki. A dokumentumelemzés kiegészítése céljából két szakértői interjút készítettem a vizsgált települések polgármestereivel.

Íránymutató tanulság, hogy nincs tökéletes és egységes ajánlás a kistelepülések fenntarthatóságának megvalósítására, melynek oka a települések eltérő adottságaiban keresendő. Erre alapozva kijelenthető, hogy differenciált válaszingedmények szükségeltetnek.

Abstract

In my study I examine that, how can little settlements with under 1000 people nowadays become self-sustaining. In Hungary there are 3155 registered settlements from which there are 1125 small settlements with under 500 people (Zsár, 2016). So we can talk about significant involvement. Expectation of small settlements for becoming self-sustaining means large burden and responsibility to rural self-governments with difficulties, whose financial source, function and power increasingly waning in consequence of since 2010 accelerating changes in public

¹ végzett MA hallgató szociálpolitika szakon, Debreceni Egyetem, Bölcsésztudományi Kar;
bernadett.toth.1993@gmail.com

administration. Interesting and relevant is the examination of strategies: do the affected settlements choose the path of survival or innovation?

I study the history and importance of self-government (without completeness e.g. Magyary, Bencsik, Zongor, Lados, Pálné Kovács), the main legislative background about the topic, and the expert approach of self-sustaining which are trying to take the issues along politic and society dimensions (highlighted Zongor, Számadó, Millefolium) by using the desk research methodology. In addition I analyze good practices and special strategies which serve as basis of my research.

I made a case study during the research about two settlements in Northern-Hungary with a population of 200 people. Based on these have been two strategies outlined, which I named (1) „*model transmitter*” and (2) „*model follower*”. In order to supplement of document analysis I made two expert interviews with mayors of examined settlements.

The guiding lesson is, that there's no perfect and unified recommendation for the implementation of little settlement's self-sustainability. The reason for that are the different features of settlements. Based on this we can say that there are different responses needed.

1. Bevezetés

Napjainkban a magyar vidék – megjegyzendő nincs egzakt vidék-fogalom –, különösen a kistelepülések az évtizedek óta halmozódó dekadens folyamatok eredményeképp erejüket meghaladó problémákkal állnak szemben. A legnagyobb gong a megfelelő életminőséget biztosító (munka)lehetőségek hiánya, ami drasztikusan alakítja a demográfiai trendeket: elvándorlás okozta erőteljes népességfogyatkozás és/vagy előregedés tendenciája jellemző (Európa-szerte). Hazánk helyi önkormányzatai egyszerre szembesülnek az önfenntartás – törvények általi – ösztönzésével, ugyanakkor annak korlátozásával. Érdekes kérdés, hogy a növekvő kihívások és a csökkenő források milyen stratégiákat eredményeznek: inkább túlélésre vagy pedig innovációra rendezkednek be az érintett települések? A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy milyen modellek alakultak ki az elvárások és korlátok kettős erőterében, továbbá a jó gyakorlatok megosztása és az alulról építkezés állhatatos ösztönzése.

2. Önkormányzatiság a közigazgatási reform tükrében

Magyary szerint a centralizáció és decentralizáció nem egymás ellentétei, hanem a közigazgatási rendszer nélkülözhetetlen rendezőelvei, melynek tükrében az állam és önkormányzat között hierarchia van, illetve ideális esetben tudatos munkamegosztás, szoros összefonódás és szellemi/anyagi együttműködés jellemzi a kapcsolatukat (Magyary, 1942). A jogszabályok által kijelölt erőteret az 1. táblázatban ábrázoltam, ahol megfigyelhető az önkormányzati feladatok egyre magasabb szintre tolásának folyamata.

1. táblázat: A jogszabályok által kijelölt erőtér

Jogszabály	Változás	Hatás
1990. évi LXV. törvény (Ötv.)	Kétszintű közigazgatási rendszer létrejötte	Önkormányzat növekvő ereje, de hatalmi/pénzügyi korlátok
Alaptörvény (2010)	Központosítás	Állami szervezetek növekvő ereje
2011. évi CLXXXIX. törvény	Önkormányzati feladatok/hatalom átalakulása	Hatósági és szolgáltatási feladatok központosítása
2012. évi XCIII. és a kapcsolódó törvények módosítása	Hivatalok számának csökkenése, összevonások	Feladatok/felelősségek rendszerének átalakulása
2014. évi XCIX. törvény	Új szociális ellátási rendszer bevezetése (2015.március 1.)	Szolgáltatások centralizációja

Forrás: Zongor (2018) alapján saját szerkesztés

Az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról (Ötv.) korszerű, a demokratikus helyi hatalomgyakorlás feltételeit megteremtő önkormányzati rendszert hozott létre: azonban a széles feladatkör és nagyfokú önállóság mellett a finanszírozás mértéke nem tartott lépést ezzel a volumennel (Bencsik, 2017). A települések közötti eltérő jövedelemtermelő képesség erősítette a területi különbségeket (Lados, 1998). Mindezek az önkormányzati feladatok differenciálatlanságával együttesen fenntarthatatlan rendszert eredményeztek, melynek átalakítása elkerülhetetlenné vált. 2010-ben átfogó közjogi változások keretében a Magyar Köztársaság ideiglenes Alkotmánya helyébe az Alaptörvény került (Zongor, 2018).

A 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) – vagyis az új önkormányzati törvény – számára kijelölte az Alaptörvény a fő irányvonalakat, azonban maradt mozgástér a részletesebb szabályok kialakításakor. Összességében az Mötv. „elmulasztott reformok törvényeként” határozható meg, mert bár a lehetőség adott volt, mégsem tette képessé az önkormányzati rendszert a feladatainak ellátásra (Pálné Kovács, 2016). Az alábbi célokat tűzte ki: költséghatékony, feladatorientált rendszer létrehozása korlátozottabb autonómiával és egy központi kontroll kiépítése a helyi közszolgáltatások közel kétharmadának központosításával (Bencsik, 2017).

Ami a hivatalok számának csökkenését illeti: jelenleg a települések 60%-ában (1883 településen) nem működik önkormányzati hivatal vagy közös önkormányzati hivatali székhely. A 748 közös önkormányzati hivatalnak azon települések polgármesterének és képviselő-testületének munkáját is segítenie szükséges, melyek nélkülözni kényszerülnek a saját önkormányzati hivatalt. A leterheltség erős fékező erőt képez a fennmaradásért való küzdelemben (Zongor, 2018).

A 2010 óta zajló központosítás sorába illeszthető a segélyezési keretrendszer átalakítása, az állam dekoncentrált szerveinek – a járási hivataloknak – új szerepe bizonyos segélyfajták működtetésében (Mózer et al. 2015). Az új szociális rendszer 2015-ben történő bevezetésével tehát tovább csökkent az önkormányzatok felelőssége és feladatköre. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a közigazgatási reform bár hangsúlyossá tette a falvak önellátó képességének növelését, ugyanakkor nem erősíti a vizsgált településméretet.

3. Az öfenntartás szakértői megközelítése

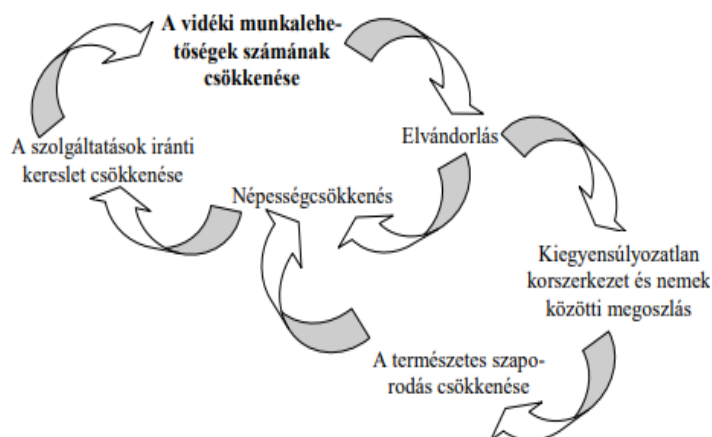
A szakemberek két oldalról ragadják meg az öfenntartás kérdéskörét: a gazdasági és a politikai/társadalmi dimenzióon keresztül. A gazdasági dimenzióhoz kapcsolódik az ún. „faluvállalat modell”, ami: *„helyi együttműködésre alapuló, a helyi humán, gazdasági és természeti erőforrások felhasználásával működő szerveződés, amely önállóan, illetve lokális, vagy regionális együttműködésekben lefedett termékpályákon állít elő és értékesít termékeket és szolgáltatásokat.”* (Millefolium, 2015:23). Lényeges tehát a meglévő szaktudás, a termelési tradíciók, a környezeti adottságok és a folyamat produktuma.

Az önszervező önkormányzat modell (Zongor, 2018) pedig az önkormányzás öfenntartóvá tételének módját mutatja be a helyi közösség bevonásával: vagyis a politikai/társadalmi dimenziót. Itt releváns – az előbbiekkal átfedésben – a közösségvezérelt helyi fejlesztés megvalósítása helyi erőforrások felhasználásával, demokratikus értékrend mentén, innovatív/kreatív szemlélettel, széleskörű partnerségben. Az inkluzív önkormányzat modell (Számadó, 2015) pedig mindezzel szoros összefüggésben áll, de kiemelten a közösségi – helyi és partnerségi kapcsolatok – dimenziójára fektet hangsúlyt.

4. A magyarországi aprófalvak általános helyzete

A 80-as évek második felében az alábbi főbb problémákat nevezték meg az aprófalvak tekintetében: gyors elnéptelenedés (fiatalok elvándorlása, természetes szaporodás csökkenése révén bekövetkező elöregedés); munkalehetőség, illetve ipar/szolgáltatás hiányos volta; ingázás; közszolgáltatások leépülése; értelmiség elvesztése; infrastrukturális deficit; elavult lakásállomány; a központnak való teljes alárendeltség; az öngazgatás lehetetlensége. Legfőbb okként a mezőgazdaság háttérbe szorítása mellett a felülről vezérelt fejlesztéspolitika lett kiemelve. (G. Fekete, 2013). Napjainkban változatlanul ezek a tényezők jelennek meg égető gondként, lásd 1. ábra:

1. ábra: A vidéki munkalehetőségek és a népesség csökkenésének kapcsolata

Forrás: Czagány- Fenyőváry (2008)

Hazánk 66,3%-a vidéki terület, ahol a lakosság 46%-a él. A vidék foglalkoztatási rátája alacsony: a fiatalok és a nők munkanélkülisége az országos átlaghoz képest is jelentősen magasabb.¹ A vidéket jelenleg egyfajta – társadalmi-gazdasági – hibrid struktúra jellemzi, ahol az újratermelés modelljei közül az újraelosztás rendszerei vagy a kvázi piaci forrásfelosztás projektesített formái a piacnál jóval nagyobb hangsúllyal jelennek meg. Ez az állapot csak a vidéki befolyásvesztés további erősödése árán tartható fenn. Egybecsúsznak a városi és vidéki struktúrák, s ebben az elegyben a vidék mindinkább a fogyasztás (pl. rekreációs, kulturális szolgáltatások igénybevétele) és egyre kevésbé a termelés helye (Kovách, 2012).

A nehézségekkel küzdő kistelepülések esetében nagyon lényeges a polgármester szerepe. A 2016-ban elkészült magyar falvak hatékonyságát vizsgáló tanulmány alapján két jellegzetes csoport rajzolódik ki a falusi polgármesterek között, melyek jellemzői: (1) a „többség”: aktivitás és kezdeményezőkézség hiánya, erőforrások és politikai manőverezések lehetőségének szűkösségére való hivatkozás, nagymértékű passzivitás a véleményformálás lehetőségével szemben, a választóikkal való jó kapcsolat a garancia az újraválasztásra. (2) A „kisebbség”: aktivitás, pályázatmenedzselés, lobbizás; hiányzó erőforrások valamilyen úton-módon történő megszerzése; a helyi politizálás kihívásainak sikeres kezelése jelenti a garanciát az újraválasztásra (Zsár, 2016).

5. Az empirikus kutatás eredményei

Számos jó gyakorlat elemzése mentén szerettem volna választ kapni arra a kérdésre, hogy mi okozhatja két földrajzi és demográfiai adottságaiban hasonló település eltérő eredményeit. A 2. táblázat tartalmazza vizsgálati szempontokat, melyek alapján a két észak-magyarországi – 200 fő lélekszámú – településről az esettanulmányt készítettem. A kutatásom alapján két stratégia látszik kirajzolódni, melyek közül az egyiket modelladó, a másikat modellkövető településnek neveztem el.

2. táblázat: „A” és „B” településeket jellemző dimenziók

„A” – MODELLADÓ TELEPÜLÉS		„B” – MODELLKÖVETŐ TELEPÜLÉS
Tudatos, célracionált	VEZETŐ	Útkereső, eszközracionált
Faluvállalat profil	ÖNKORMÁNYZAT	Foglalkoztató profil
Erőteljes	TÁRSADALMI RÉSZVÉTEL	Kevésbé erőteljes
Önfenntartást biztosító	GAZDASÁGI HÁTTER	„Felülről támogatott”

¹ A 2014–2020 közötti magyarországi vidékfejlesztési program adatlapja
https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/country-files/hu/factsheet-hungary_hu.pdf

Place-based (helyi alapú)	FEJLESZTÉSPOLITIKA	Pályázatorientált
Széles	PARTNERSÉG	Kevésbé széles
Átlátható – Aktív településmarketing	(ÁT)LÁTHATÓSÁG	Kevésbé átlátható – Aktív településmarketing
Minőségi munkahely	CÉLOK/KIHÍVÁSOK	Szövetkezet és turizmus

Forrás: saját készítésű táblázat

„A” (modelladó) település karizmatikus vezetővel rendelkezik. Ezen típusú vezetők gyakran válságos helyzetben tűnnek ki kiemelkedő szakértelmükkel, tisztánlátásukkal és az érintettekkel való együttműködésükkel (St. Thomas University Online, 2018). A célracionált, tudatos polgármester vállalkozó profilú önkormányzat élén állva törekszik – a helyi humánerőforrással gazdálkodva – önfenntartóvá tenni a települést. A 2012-ben induló start munkaprogram a kezdetekben jó lehetőségnek bizonyult, mára azonban problémát jelent a változatlanul alacsony bérezés, mely nem alkalmas a motiválásra: így már igyekeznek felszámolni a közfoglalkoztatást a faluban. „(...) mondtam nekik: „Figyeljete, nincs közmunka. Szociális szövetkezet van, meg kell termelned a bérednek egy bizonyos százalékát.” És ettől megijedtek, és inkább nem is indult el, nem is tudtuk benyújtani a pályázatot: létrehoztuk a szövetkezetet, de már a pályázatot nem tudtunk benyújtani, mert nem vállalták, hogy abban munkát vállaljanak.” (interjúrészlet, „A” település polgármestere).

2016-ban három szövetkezet lett létrehozva, azonban ezekből a fenti okok miatt egy működik: a szolgáltató szövetkezet, ahol az OFA Nonprofit Kft. 45 millió forintos projektjének keretében 3 éven keresztül 7 ember foglalkoztatása zajlik. Az intézményben környezettudatos nevelést kapnak a gyermekek, emellett lehetőség van arra, hogy tanmodulokon vegyenek részt a más településekről ide érkezők, melyeket egy-egy helyi személy/család tartja meg és témájukban kapcsolódnak az állattartáshoz, mezőgazdasághoz, termeléshez, feldolgozáshoz. A látogatókat jól felszerelt szállás várja, kedvező árakkal, amit még idegenforgalmi adó sem terhel. A fő tevékenység az erdei iskola működtetése, vendégfogadás/ellátás az alapanyag termeléstől a szolgáltatásokig, illetve a közterület gondozás is a feladatkörök közé tartozik. Ebből van jelenleg bevétele a szövetkezetnek, azonban megjelenik az esetlegesség kérdése: vagyis hogy a támogatás megvonása után képesek lesznek-e kitermelni a munkabérek, önfenntartóvá válni. Ezen felül a településen jelenleg három családi vállalkozás működik aktívan, ahol szörpök és natúr levek, gyümölcslevek, és kecskesajtok gyártása történik. Továbbá egy panzió, mely a polgármester családjának tulajdonában áll. Elsőként a településvezető és a nagymamája hozták létre az első falusi szálláshelyet, mára már többen is belevágtak a vendéglátásba: 147 vendégágy várja napjainkban a településre érkezőket.

A rövid ellátási láncot (REL) preferálva a helyben megtermelt élelmiszer-alapanyagokból készült ételek kerülnek az önkormányzat, az óvoda, iskola és erdei iskola, illetve a helyi panzió konyhájára. Továbbá egy-egy rendezvényre a helyi vállalkozóktól vásárol az önkormányzat, s

ami nem elérhető „A” településen, azt a térségben található termelőktől igyekeznek beszerezni: tehát tudatosak a lokális gondolkodásban. Létrehoztak egy webáruházat a helyi termékeknek – melyek 2014 óta egy jó gyakorlat átvételeként saját márkanévvel viselnek – és folyamatban van a nemzetközi piac elérése is, amely már újabb lépcsőfokot fog jelenteni. Ennek tükrében kihívásként jelenik meg a megfelelő mennyiség előállítása, az egyébként kitűnő minőségűnek nyilvánított termékekből: vagyis korai piaci szerepvállalásról beszélhetünk, amihez jelenleg még nem állnak rendelkezésre a feltételek.

A helyi alapú fejlesztéspolitika megvalósításának két pillére az erőteljes társadalmi részvétel (melynek kulcseleme az erős identitástudat és a számos közösségi program, különösen az évi 40 vallási alapokon nyugvó ünnep megtartása), illetve az önfenntartás gazdasági hátterét biztosító plusz (gépjármű adókból származó) adóbevételek az önkormányzat kasszájában. Az 1990. évi C. törvény 39/C. §¹ alapján minden település polgármestere szabadon hozhat döntést a helyi iparüzési adó felől. „A” településen az építményadó, idegenforgalmi adó és kommunális adó mellett eltörlésre került a helyi iparüzési adó is. Utóbbi révén magyar vállalkozások jelentették be magukat a településre, melynek fejében a gépjárműadójuk „A” település önkormányzatának képeznek jövedelmet. 2003-2013 időszakban a gépjármű adók teljes összege maradt Magyarországon a helyi önkormányzatok kasszájában, majd 2013-ban a központi hatalom elvette ennek a 60%-át (Kovácsné Sipos, 2015). Ez arra enged következtetni, hogy az önfenntartás és a kistérségek függetlensége valójában bizonyos keretek közé szorítva engedtetik megvalósulni.

Az országos platformokon dominánsabban (Magyar Piac Szövetkezet, Magyar Faluszövetség, falumegújítók közössége) de kistérségi szinten is megjelenő széles partnerségi kapcsolatok elősegítik az aktív településmarketinget. Az önkormányzat munkája átlátható: jól karbantartott honlap és a helyi televízió csatornán levetített képviselő-testületi ülések egyaránt hozzájárulnak a lakosok és külső érdeklődők tájékozottságához. Legfőbb célként a minőségi munkahelyek létrehozása a térségben – konkrétan egy öko-ipari park létesítése – jelenik meg, melyre előszerződés kötöttet külföldi partnerrel 2017-ben.

„B” (modellkövető) település polgármestere a törvények által lehatárolt erőterben keresve utat, eszközzel racionalizált módon – vagyis dominánsan pályázatorientált fejlesztéspolitikával – igyekszik a települést élhetővé tenni. Az önkormányzat fő feladata a helyben élő immobil – elsődleges munkaerő-piaci állást nélkülöző – lakosok megélhetéséről való gondoskodás, így inkább foglalkoztató profil jellemzi. Jelenleg kizárólag a másodlagos munkaerő-piaci eszközök (start munkaprogram és szociális szövetkezet) állnak rendelkezésre. A közfoglalkoztatási program kezdetektől a falu vállalkozásaként realizálódott a helyiek körében.

A start munkaprogramba 2012-ben kapcsolódott be „B” község önkormányzata és évről évre építkeztek ennek keretein belül: eszközökkel, gépekkel, fölterületekkel, ültetvényekkel bővültek. Elsődlegesen mezőgazdasági programot vittek, melynek keretein belül: konyhakerti növénytermesztés, takarmánynövény termesztés, állattartás, gyümölcstermesztés és gyümölcsfeldolgozás volt. Utóbbi maradt a fő vonal ebben, jelenleg azonban emellett helyi

¹ 1990. évi C. törvény a helyi adókról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000100.TV>

sajátosságú programelem is fut. A nyári hónapokban sokan máshol kapnak munkát és télre érkeznek vissza. Mivel így nem volt feltöltve a létszám, ezért kevesebb embert lehetett behozni 1-1 programba: ez vezetett a kettészedéshez. Az elfogytatáshoz hozzájárul továbbá, hogy az egyforma bérezés miatt – függetlenül a befektetett energiától – sokan úgy érzik, nincs megbecsülve a munkájuk: a kezdetekben volt lehetőség a bérkiegészítésre önkormányzati büdzséből a végzettségre tekintettel, azonban ma már ezt nem lehet megtenni. Feltehető a kérdés, hogy mi lesz a starton keresztül kialakított infrastruktúrával és így hogyan is működik a gyümölcsstermesztés/feldolgozás?

A kérdés első felére még nincs kiforrott válasz: üresen áll jelenleg az állattartó kis telep, a kialakított és berendezett kis mintakonyha, az ültetvények. A kérdés második felére már alakul a válasz: a 2015 őszen megalakuló szociális szövetkezet *„nehéz szülés volt, mert ugye ez egy járatlan út még, a szociális szövetkezetek kialakítása meg létrehozása. Viszont azt láttuk, hogy a közfoglalkoztatási programban, ugye ahol eredményes munkát végeztek a közfoglalkoztatottak, nem volt továbblépési lehetőség.”*(interjúrészlet, „B” település polgármestere). Tehát a jó minőségű helyi termékek számára nem tudták más módon a piacra jutás lehetőségét biztosítani: bár próbálták az önkormányzat égisze alatt megvalósítani, jogszabályi akadályokba ütköztek. A kivezető út a szociális szövetkezet volt, melyet 12 tag alapított meg, köztük a helyi önkormányzat. Az OFA Nonprofit Kft-nek köszönhetően pályázati úton 6 főnek biztosítanak itt munkát: akiknek másfél évig 100%-ban biztosított bérük van, majd ez csökken, de van további 1,5 éves foglalkoztatási kötelezettségük. 2018-ban pedig a Belügyminisztérium támogatásával gyümölcsfeldolgozó kisüzem – mintabolttal és kóstoló terasszal – került átadásra. A cél az önfenntartás, a hosszútávon működő jó közösségi vállalkozás: maguknak kell megtermelni a bért, mely a továbbfoglalkoztatás kötelezettsége alatt is terheli majd a szövetkezetet. Ehhez azonban a jelenleginél nagyobb humán erőforrás-bázis szükségeltetik. A szövetkezet felvevő-piacként jelenhet meg a helyiek otthon termelt gyümölcssei számára, jelenleg azonban még nem realizálódott ennek lehetősége a faluban élők körében.

Ezen a ponton emelném ki, hogy a pályázatok okozta hivatali leterheltség akadályt képez a társadalmi részvétel erősítésében, továbbá „A” településsel szemben nem áll rendelkezésre önfenntartást lehetővé tevő plusz adóbevétel: mindez nem kedvező a valódi igényekre reagáló helyi fejlesztés folyamatának előremozdításához.

A partnerség tekintetében a falu „A” településhez képest kevésbé széles, de megyei szinten intenzívebb kapcsolatokkal rendelkezik. Ennek eredménye a 2010 óta évente megrendezett helyi termék vásár és a helyi termékek védjeggyel való ellátottsága. Ezek a kapcsolatok erősítik a településmarketinget, a turizmus fellendítését, illetve a szociális szövetkezet hatékony működtetését, melyek jelenleg a kitörési útvonal alapköveit képezik. „B” település most kezdi érlelni „gyümölcsseit” (a piac elérése zajlik éppen) és a szívvel-lélekkel küzdő polgármester fontos szerepet tölt be a küzdelemben. Viszont jelenleg még hiányzik a helyi közösség erőteljesebb összefogása, melyet a társadalmi részvétel intenzív ösztönzésével lehetséges elérni.

5. Összegzés

Jelenleg politikai/jogi korlátok szorításában igyekeznek a települések fennmaradni és identitásukat megőrizni: így alternatív utak és megoldások jelennek meg, melyeknek fontos elemei az alulról építkezés és a sajátos (helyi adottságokhoz illeszkedő) stratégiák. Bizonyos helyzetekben felmerülhet a legalitás-illegalitás határának kérdése is – gondolva itt a központi hatalommal történő konfrontáció felvállalására –, illetve ennek megítélése. A kirajzolódó erőterben küzdő polgármesterek sikerének kulcsa lehet a karizmatikus személyiség, mely azonban a lehetőségek mellett veszélyeket is hordoz magában attól függően, hogy milyen módon él a településvezető a rendelkezésére álló eszközökkel. Az eltérő adottságok miatt kizárólag együtt lehet vizsgálni a feltételeket a különböző településeken. Fontosnak tartom a további települések vizsgálatát, a jó gyakorlatok megosztását és az alulról építkezés állhatatos ösztönzését.

Forrásjegyzék

A 2014–2020 közötti magyarországi vidékfejlesztési program adatlapja. On-line: https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/country-files/hu/factsheet-hungary_hu.pdf. Elérve: 2019. augusztus 22.

BENCSIK, A. (2017) Helyi önkormányzatok (pénzügyi) autonómiájáról. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 5. évf. 1. szám, pp. 56-69.

CZAGÁNY LÁSZLÓ – FENYŐVÁRI ZSOLT (2008) Inaktivitás és mezőgazdasági munkavégzés a vidéki Magyarországon. In: Lengyel, I. – Lukovics, M. (szerk.) Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében, Szeged, JATEPress, pp. 167-173.

G. FEKETE É. (2013) Integrált vidékfejlesztés. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó p. 178

KOVÁCH IMRE (2012) A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. Budapest, Argumentum Kiadó, p. 244

KOVÁCSNÉ SIPOS ÁGNES (2015) A központi és helyi adószedés gyakorlatának és az adózási morál alakulásának kölcsönhatásai. Prosperitas Folyóirat, 2. évf. 1. szám, pp. 123-143.

LADOS M. (1998) Az önkormányzati finanszírozás lehetséges jövőbeli irányai. Tér és Társadalom, 12. évf. 1-2. szám, pp. 59-86.

MAGYARORSZÁG ALAPTÖRVÉNYE (2011. április 25.). On-line: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>. Elérve: 2019. július 09.

MAGYARY Z. (1942) Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában. A magyar közigazgatás szervezete működése és jogi rendje. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, p. 667.

MILLEFOLIUM STRATÉGIAI KFT. (2015) Faluvállalat. Fejlesztési javaslat és módszertani kézikönyv. Budapest, Millefolium Stratégiai Kft. p. 95.

MÓZER, P. – TAUSZ K. – VARGA A. (2015) A segélyezési rendszer változásai. Esély, 26. évf. 3. szám, pp. 43-66.

PÁLNÉ KOVÁCS I. (2016) Modellváltás a magyar önkormányzati rendszerben. In. Jakab, A. – Gajduschek, Gy. (szerk.) A magyar jogrendszer állapota, Budapest MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, pp. 583-599.

ST. THOMAS UNIVERSITY ONLINE (2018) What is Charismatic Leadership? Leading Through Personal Conviction. On-line: <https://online.stu.edu/articles/education/what-is-charismatic-leadership.aspx>. Elérve: 2019. július 09.

SZÁMADÓ R. (2015) Inkluzív önkormányzat. Budapest, NKE, p. 126.

ZONGOR G. (2018) Önkormányzati HR. Az önkormányzat humán erőforrásai. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, p. 51.

ZSÁR V. (2016) A falvak hatékonyságának vizsgálata. Budapest, Hétfa Kutatóintézet és Elemző Központ, p. 55.

1990. évi C. törvény a helyi adókról. On-line: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000100.TV>. Elérve: 2019. augusztus 22.

1990.évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról. On-line: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000065.TV>. Elérve: 2019. augusztus 22.

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól. On-line: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100189.TV>. Elérve: 2019. augusztus 22.

2012. évi XCIII. törvény a járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról. On-line: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200093.tv>. Elérve: 2019. augusztus 22.

2014. évi XCIX. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetésének megalapozásáról. On-line: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400099.TV>. Elérve: 2019. augusztus 22.

Rurális térségek népességvonzó hatása

Urbánné Malomsoki Mónika¹

Összefoglaló

A rurális térségek egyik komoly problémája a népesség megtartása és vonzása. Magyarország településeit vizsgálva láthatjuk, hogy ez a probléma halmozottan jelentkezik az ezer fő alatti településeken. Vizsgálatom ezeken a településeken valósult meg strukturált interjú keretén belül. Több tényező mellett górcső alá vettem a települések értékeit, problémáit, azokat a tényezőket, melyek véleményem szerint meghatározóak abban, hogy a település meg tudja-e tartani népességét, illetve vonzó tud-e lenni a más településeken élők számára. Kérdésként merül fel, hogy a 2019 tavaszán meghirdetett falusi CSOK hogyan hat majd ezekre a településekre? A pénzügyi támogatás helyben tudja-e tartani a fiatalokat, esetleg vonzó környezetet tud majd biztosítani az odatelepedéshez?

Vizsgálatomban 88 db ezer fő alatti település 152 megkérdezettjének véleményét mutatom be. A megkérdezések 15 hónap alatt zajlottak, mely eredményeként a hazai apró- és kistelepülésekre 5 százalékat értem el. Rávilágítok azokra a tényezőkre, melyek befolyással bírnak a letelepedésben, illetve bemutatom, hogy a vizsgált települések elvándorlási tényezők alapján csoportosítva milyen azonosságokat és különbségeket mutatnak.

Abstract

One of the most significant problems of rural regions is keeping and attracting population. By examining Hungarian settlements, we can see that this problem is even more substantial in villages with less than 1,000 inhabitants. My analysis was conducted focusing on these settlements, by using structured interviews. Among others, the primary values and problems were put emphasise on, because these factors determine whether these villages can be attractive to the current and future population, or not. My investigation was built upon two research questions: how will the Family Housing Allowance (CSOK) for villages, announced in 2019, affect these villages? Can financial support encourage young families to stay in or move to these settlements?

My research was conducted in 88 villages (all with less than 1,000 inhabitants), with 152 interviewees. During the 15 months of my analysis, I managed to reach 5% of the Hungarian small- and dwarf villages. The results contribute greatly to understanding the drivers behind people's decisions of settling down in certain villages; also, my research focused on what kind

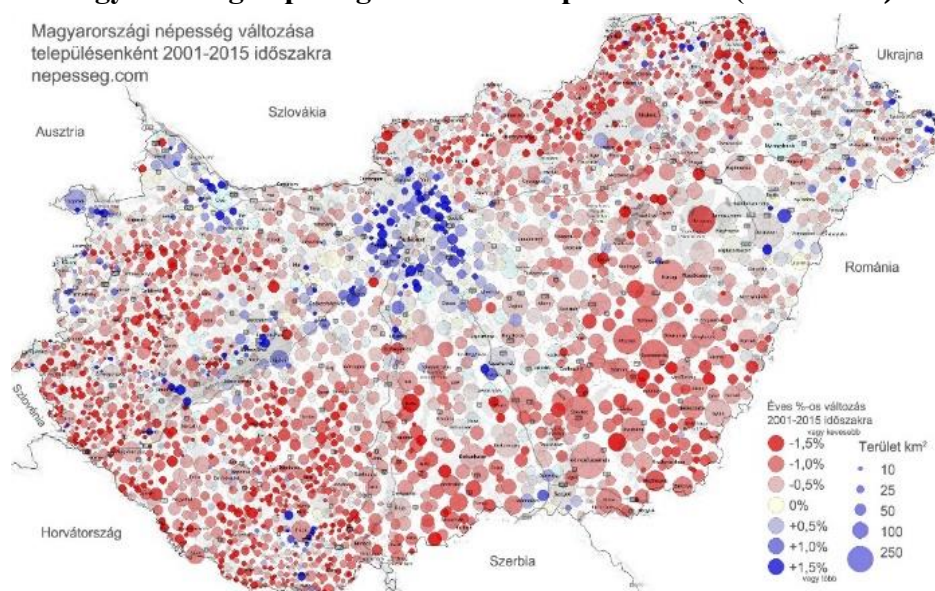
¹ tanszéki mérnök, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Gödöllő, Urbanne.Monika@gtk.szie.hu

of differences and similarities can be found in the investigated settlements in regard to migration patterns, which are crucial to understand in order to halt negative demographic trends.

1. Bevezetés

A magyar népesség helyben tartása rendkívül fontos a nemzetállam szempontjából. Az elmúlt évtizedekben történt elvándorlásnak (2018: 23,3 ezer fő), az alacsony gyermekvállalási hajlandóságnak és a késői gyermekvállalásnak (szülő nő átlagéletkora az első gyermek megszületésekor: 29,8 év, 2017-ben) köszönhetően összességében Magyarország népessége fogy (2009.01.01: 10,03 millió fő; 2019.01.01: 9,77 millió fő;), a korösszetétele kedvezőtlen irányban változik (KSH, 2019). A népesség csökkenése a községeket, alacsonyabb népességű településeket fokozottabban érinti (1. táblázat). A kedvezőtlen változások a kisebb méretű településeket halmozottan érintették, hiszen az ezer fő alatti települések esetében a tendenciák még kedvezőtlenebbek, őket a hazai belső elvándorlás is sújtja.

1. ábra: Magyarország népesség változása településenként (2001-2015)

Forrás: nepesseg.com, 2018

Egyre több törekvés van a kedvezőtlen tendenciák megállítására és a folyamatok visszafordítására. A 2019 év elején meghirdetett Magyar Falu program több területen is, célzottan a kistelepüléseket támogatja, elősegítve ezzel a vidéken maradást. A fő támogatási területek az eszközfejlesztés belterületi közterület karbantartására, a temetők fejlesztése, a Falu- és tanyagondnoki szolgálat támogatása. Jelentős az infrastruktúra fejlesztésre pályázható területek köre (települési közút és járda építés-felújítás, orvosi szolgálati lakás és rendelő építés, óvodafejlesztés), helyi egyházi közösségi terek fejlesztése, a Polgármesteri hivatal felújítása valamint a nemzeti és helyi identitástudat erősítése. (Kormány.hu) Hasonlóképpen igyekszik támogatni a kistelepüléseket a falusi CSOK is.

1. táblázat: Magyarországi népesség megoszlása település jelleg szerint adott év január 1-én

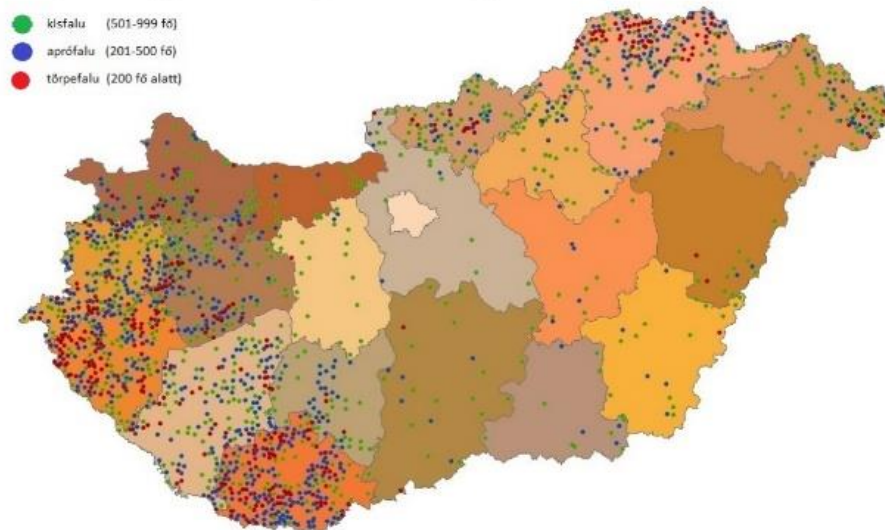
Településjelleg	1980	1990	2001	2012	2019
Budapest	2 059 226	2 016 681	1 759 209	1 727 495	1 752 286
Többi város	5 374 902	5 362 319	5 387 779	5 251 223	5 136 253
Község	3 275 335	2 995 823	3 053 310	2 953 207	2 884 217
Összesen	10 709 463	10 374 823	10 200 298	9 931 925	9 772 756

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001.html

Az 1. ábrán látható, hogy Budapest és a nagyobb magyarországi városok agglomerációjában népesség növekedés valósult meg az elmúlt évtizedekben szinte település mérettől függetlenül, azonban a vidéki térségekre a népesség csökkenése a jellemző.

2. ábra: Kisfalvak, törpefalvak és aprófalvak Magyarországon (2011)

Kisfalvak, törpefalvak és aprófalvak Magyarországon (2011)

Forrás: www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok, Horváth Balázs, VÁTI Nonprofit Kft

Forrás: www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok, Horváth Balázs, VÁTI Nonprofit Kft

Hazánk bizonyos területeire (észak-magyarországi régió, dél- és nyugat dunántúli régiók) jellemző főként az apró-, kis- és törpefalvak jelenléte (2. ábra), de az ország minden térségében megtalálhatóak. A 2. ábrán ábrázolt 1000 fő alatti települések térségét összehasonlítva az 1. ábra népesség változásával egyértelműen látható, hogy az apró és kisfalvak népességének változása negatív tendenciájú.

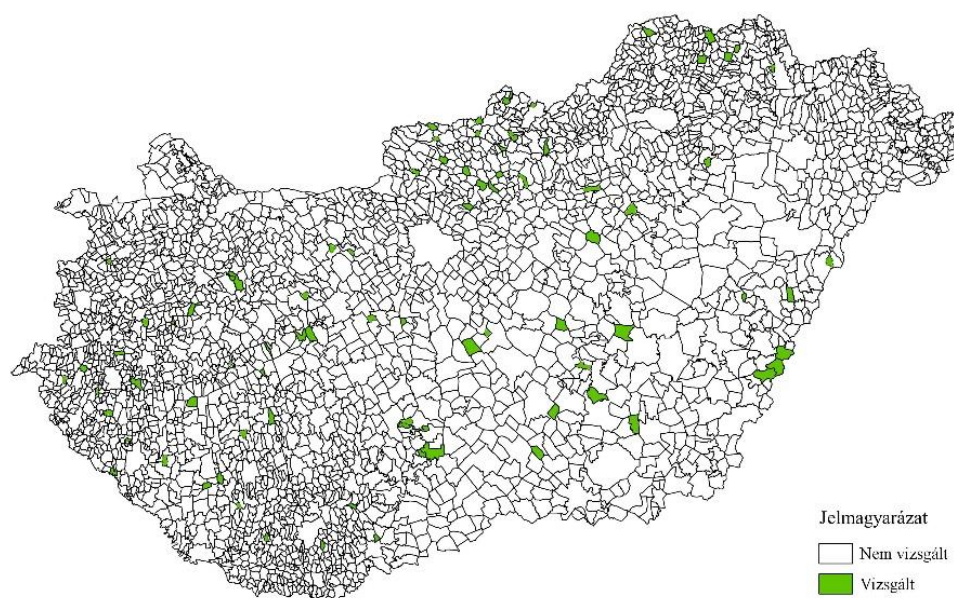
Kutatásomban azt kívántam megvizsgálni, hogy az ezer fő alatti népességgel rendelkező településeken melyek azok a legfőbb okok, amik a település elhagyását irányozzák elő, illetve melyek azok a tényezők, amelyek a helyben tartást elősegíthetik.

2. Kutatás módszertana

A vizsgálat módszertani alapját primer kutatás, a 31 db kérdésből álló strukturált interjú adja. A strukturált interjúban 9 db személyes kérdést és 22 db összetett, nyitott kérdést fogalmaztam meg. Ezt követően a 10 db értékskálás kérdésnél kértem, hogy az interjúalany értékelje 1-6 közötti értékkel az állításokat, ahol 1: egyáltalán nem értek vele egyet, 6: teljes mértékben egyetértek vele. Az NT (Nem tudom megítélni) választ is lehetővé tettem, hogy aki a témához nem tud hozzászólni, ne legyen válaszadási kényszerben, ezzel torzítva a mintát. Vizsgálatomban 88 db ezer fő népesség alatti település 152 megkérdezettjének véleményét mutatom be.

Apró- és kistelepülések kifejezés alatt az ezer fő alatti településeket értem. A törpefalvak fogalmát (200 fő lakónépesség alatti település) is használom egyes esetekben, de alapvetően aprófalvak alatt az 500 fő alatti népességű településeket értem, vagyis az aprófalvak csoportja tartalmazza a törpefalvakat is.

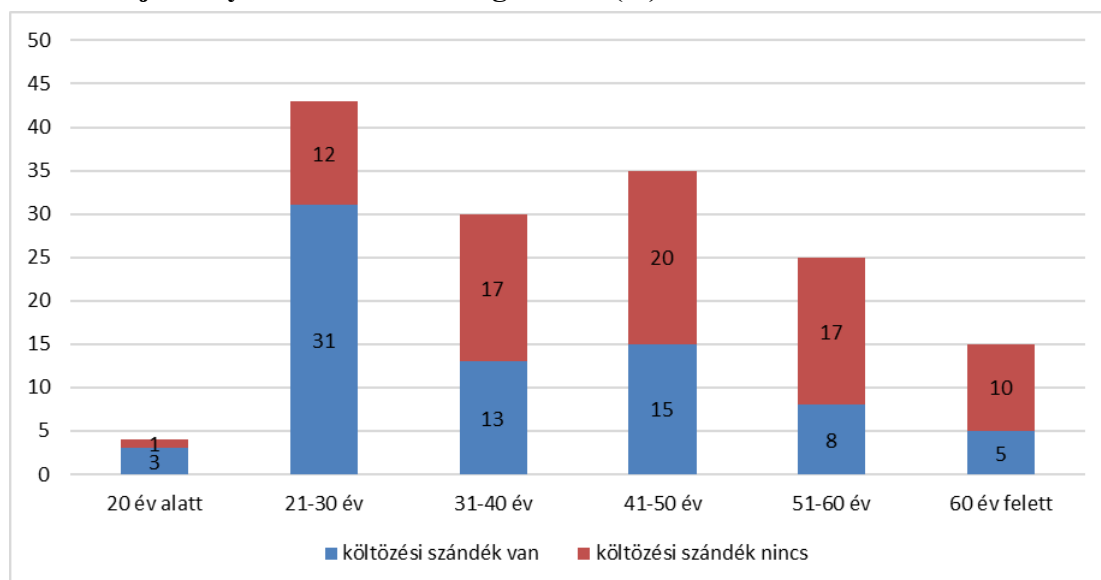
3. ábra: A vizsgálatba vont 1000 fő alatti települések elhelyezkedése

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés QGIS programmal, 2019.

Az interjúalanyok lakhelyét a 3. ábrán zöld színnel jelöltem. Látható, hogy Magyarország szinte teljes területéről vannak a mintában települések, vagyis minden tájegység képviselteti magát, ezzel is elősegítendő, hogy a regionális különbségek miatti problematika se maradjon rejtve a vizsgálat során.

4. ábra: Interjúalanyok kor szerinti megoszlása (fő) N=152

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

Az interjúalanyok kor szerinti megoszlását mutatja a 4. ábra. A megkérdezettek kor szerinti megoszlása kiegyensúlyozott (kivéve a 20 év alatti korosztályt, de ott a 18 év alattiak lekérdezése nem volt releváns a téma szempontjából).

A megkérdezések 15 hónap alatt zajlottak. Törekedtem a hazai apró- és kisfalvak reprezentatív, területi elhelyezkedés és kor szerint is kiegyensúlyozott lekérdezésére, mely eredményeként az összes ezer fő alatti település 5 százalékát elértem.

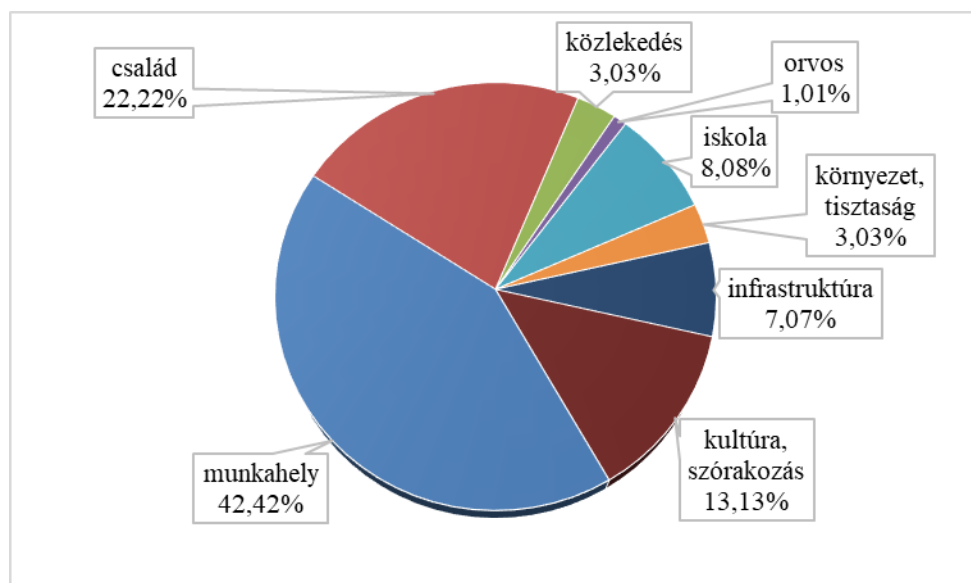
3. Saját kutatás eredményei

Eredményeim bemutatásához a 152 válaszadót két fő csoportra osztottam. Az első a költözési gondolattal/szándékkal rendelkezők csoportja (75fő), a másik a saját településén élni szeretők csoportja (77fő). Nagyon elszomorító, hogy a megkérdezettek közel fele gondolt már arra, vagy tett lépéseket a jelenlegi településének elhagyására.

Az első csoport esetén a problématerületeket mértem fel, hogy ki milyen fő problémával rendelkezik. Ezek a problémák megoldhatóak a kistelepülésen vagy sem? Mennyire köthetőek a településen rendelkezésre álló lehetőségekhez, adottságokhoz, esetleg más tényezőhöz (pl. családhoz).

A második csoport esetén a vonzó tényezők csoportjaira fókuszáltam, elősegítendő ezzel az esetleges helyben tartási lehetőségek kidolgozását.

5. ábra: Vándorlási szándék okának megoszlása a költözési szándékkal rendelkezők körében

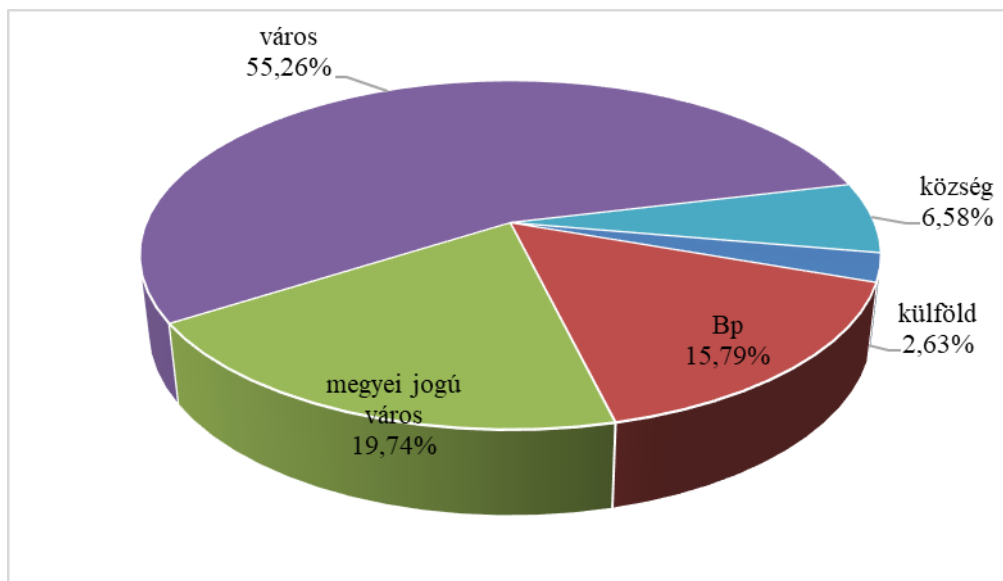

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

Mint az az 5. ábrán látható, a vándorlási szándékkal rendelkezőknél a legfőbb ok a munkalehetőség hiánya (42,42%). Ezt követi 22,22 %-kal a család, majd 13,13%-kal a kulturális intézmények, szórakozó helyek hiánya. A 8%-ot meghaladja az iskola meglétének hiánya és/vagy minősége illetve a 7%-ot az infrastrukturális tényezők problematikája. A környezet tisztasága, a közlekedés és az orvosi ellátás elérhetősége alacsony számú személynél okoz problémát, kiemelve azt, hogy legtöbben (akik más településre járnak dolgozni) megjegyezték, hogy nem tömegközlekedéssel, hanem saját gépkocsival járnak munkába, így ők a tömegközlekedésről nem tudnak konkrét véleményt alkotni.

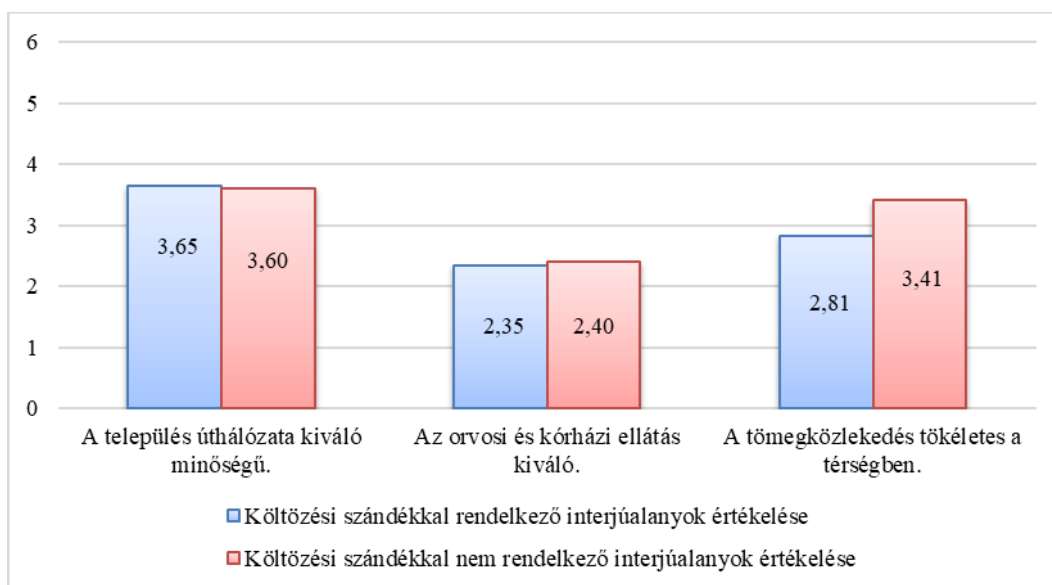
A költözési szándék esetén fontosnak tartottam megtudni, hogy hová vágyakoznak a megkérdezettek. Mint az a 6. ábrán látható, legtöbben városba költöznének (90,79%). Ebből 16% Budapestre, közel 20% megyei jogú városba, a többiek jellemzően vidéki városba. A másik községbe költözni vágyók nem egészen 7%, ők jellemzően apró faluból közeli nagyobb községbe kívánnak költözni, főként munka vagy családi okok miatt. A külföldre vágyók aránya alacsony (2,63%). Fontos volt, hogy megvizsgáljam, a megkérdezettek (költözési szándéktól függően) hogyan értékelik környezetüket, mi a véleményük a településükön rendelkezésre álló szolgáltatásokról, gazdasági és humánpolitikai lehetőségekről.

6. ábra: Költözési gondolattal/szándékkal rendelkezők megoszlása közigazgatási célterület alapján (N=75)

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

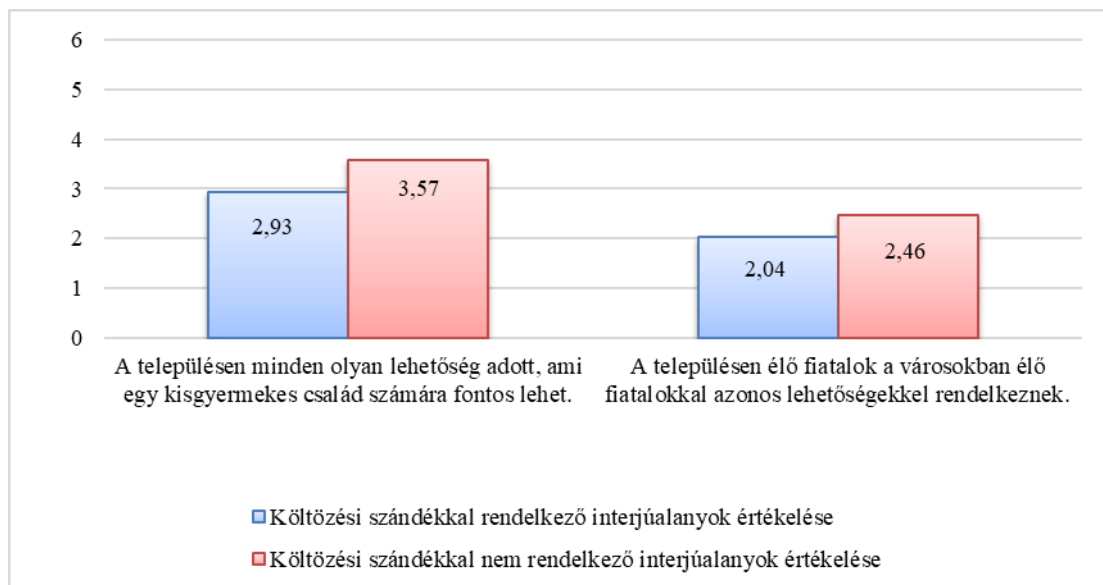
7. ábra: Az infrastruktúra és közszolgáltatások megítélése a mintában (N=152)

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

A települések úthálózatával, valamint az orvosi és kórházi ellátással történő elégedettség szinte azonos. A 6-os skálán az úthálózat 3,6-3,65 pontértéket kapott, míg az orvosi és kórházi ellátás 2,35-2,4 értéket, ami nagyon alacsony. A tömegközlekedés megítélése a költözni vágyók körében 2,81, míg a másik csoportnál 3,41 (7. ábra).

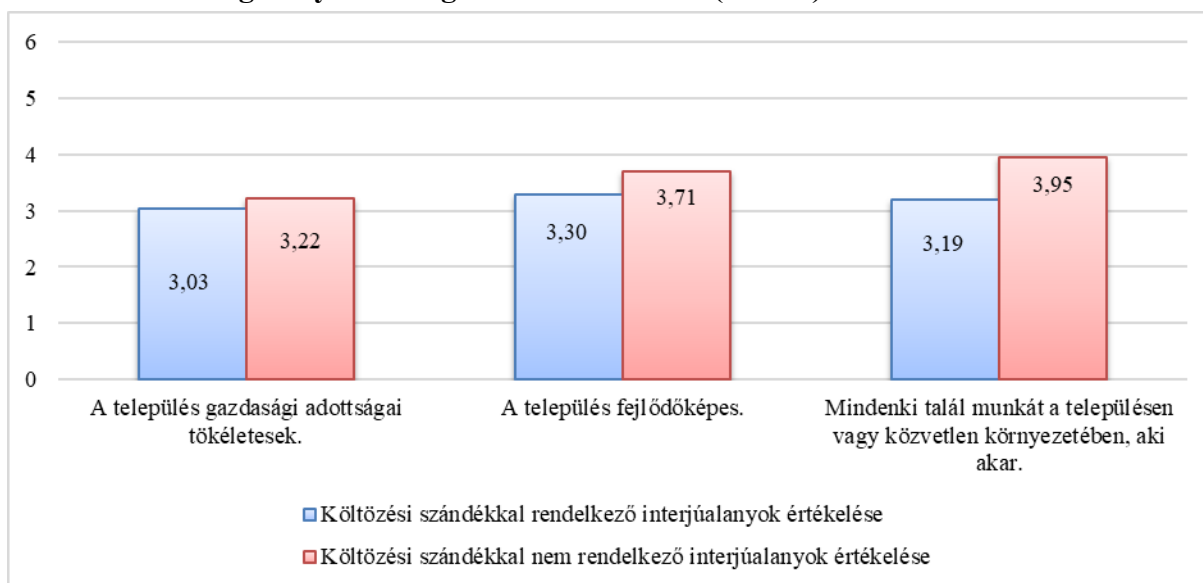
8. ábra: Fiatalok számára lényeges tényezők megítélése a mintában (N=152)

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

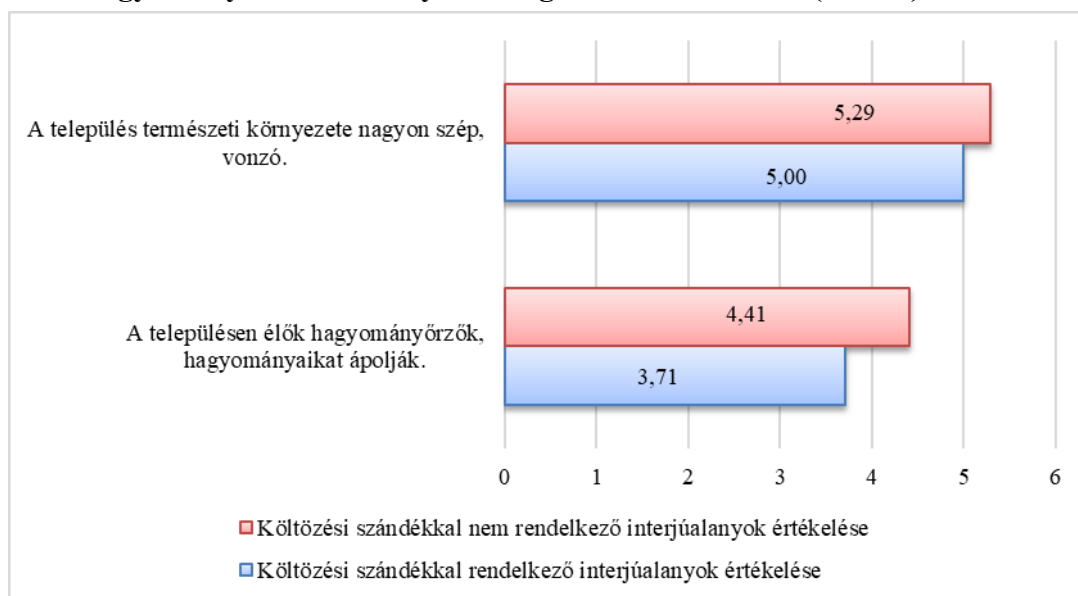
A teljes lekérdezésben a legrosszabb értéket „A településen és a városban élő fiatalok azonos lehetőségeinek megítélése” kapta. Látható, hogy alig érte el a 2-es értéket. Szintén kedvezőtlen a megítélése a kisgyermekes családok településeken meglevő lehetőségeiről (8. ábra).

9. ábra: Gazdasági tényezők megítélése a mintában (N=152)

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

10. ábra: Hagyományörzés és környezet megítélése a mintában (N=152)

Forrás: saját kutatási adatok alapján saját szerkesztés, 2019.

A gazdasági adottságok megléte, a fejlődőképesség megítélése és a munkalehetőségek megítélése is átlag alatti (9. ábra). Legkedvezőbb megítélése mindkét csoport esetén a természeti környezet megítélésének és hagyományápolásnak volt (10. ábra)

4. Következtetések és javaslatok

A kutatás eredményeiből látható, hogy a vizsgált ezer fő alatti településeken élő 152 fő megkérdezett 49%-a már gondolt a településről történő elköltözésre.

A költözési szándékkal rendelkezők közül a 30 év alatti korosztály megkérdezettei, akik nagyobb arányban vándorolnának. A költözések célterülete főként a jelenlegi településhez közeli városok, vagy nagyobb, több szolgáltatást, munkát is biztosító nagyvárosok.

Legtöbb esetben a fiatalok a munkát és a kulturálódási, szórakozási lehetőségeket hiányolják az ezer fő alatti településeken. Nagy különbséget látnak a városi lét és a kistelepüléseken tapasztalható életkörülmények között. Úgy ítélik meg, hogy a családalapításhoz nem megfelelő a körülmény a kistelepüléseken.

Minden vizsgálati pont esetén azt tapasztaltam, hogy a településekről elköltözni kívánók 0,5-1 pontértéssel alacsonyabbra értékelték az értékskálás megkérdezéskor az állításaimat, vagyis sokkal kedvezőtlenebbül látják a lehetőségeiket a kis- és aprófaluakban.

Az interjúkból a 2019-ben, célzottan kistelepülések számára meghirdetett támogatások hatása még nem mérhető, de a hatás összefüggések megállapíthatóak. A támogatások (falusi CSOK, Magyar Falu program) főként a fiatal, családalapítás előtt álló, vagy kisgyermekes családokat célozzák meg, valamint a települési infrastruktúra és szolgáltatásfejlesztést, egészségügyi

ellátást. Vagyis a támogatott területek jó iránynak tűnnek. Hiányérzet a munkahelyteremtés és a tömegközlekedés fejlesztés irányában van még.

Összességében tehát látható, hogy az ezer fő népesség alatti lakosságú településeken élők úgy látják, hogy életkörülményeik nem azonosak a népesebb településeken élőkével. A 152 fő interjúalany közül 75 fő (a minta közel fele) nyilatkozta, hogy elgondolkodott róla vagy már tett lépéseket a jelenlegi ezer fő alatti lakóhelyének elhagyására. A minta ezen részéhez tartozók általában kedvezőtlenebbül látják a lakókörnyezetük szolgáltatásokkal való ellátottságát, infrastrukturális állapotát és a jövőbeni kilátásokat.

Forrásjegyzék:

- <https://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/magyar-falu-program>
- https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn004.html
- https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tps00017.html
- https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tps00001.html

Hellyel való azonosulás kapcsán felmerülő modellek

Urbánné Treutz Ágnes¹

Összefoglalás

A tanulmány azokra a modellekre fókuszál, melyek az eddigiek során a szakirodalomban felmerültek a helyidentitás kapcsán. A cél ezen modellek teljes körű vizsgálata, beleértve irányultságukat, elemeit. A helyidentitás a társadalmi és fizikai környezet kifejeződése, mind negatív, mind pozitív értékeléseket tartalmazva. Ezeket az elemeket próbálja megragadni számos modell, így például a közösséggel való interakció, az értékek, az életminőség a társadalmi, míg a városkép, a fizikai tényezők a fizikai környezet vizsgálati tényezőjeként. A társadalmi és fizikai tényezők mellett az affektív, kognitív és konatív tényezők sok esetben képezik az egyes helyidentitás-modellek alapját, így elmondható, hogy a pszichológiai tényezők kulcsfontosságú szerepet játszanak a helyidentitás meghatározásában. A tanulmány egy átfogó képet ad a helyel való azonosulás kapcsán felmerülő modellekről és azok jellemzőiről.

Abstract

The study is focusing on models that have surfaced in the literature with connection to place identity. The aim is the complete examination of these models, including their orientation, factors. Place identity is the expression of social and physical environment, including both positive and negative evaluations. Numerous models tried to display these elements, such as the interaction with the community, the values, the quality of life as the components of the social environment; while the cityscape and the physical factors are components of the physical environment. In many instances the affective, cognitive and conative factors also serve as basis for the place identity models alongside the social and physical elements, thus we could say that the psychological factors play a key role in the determination of place identity. The study gives an overview of the emerging models in connection with place identification and their characteristics.

Bevezetés

Minden település számára a cél kialakítani egy olyan közeget, mely megfelelő életminőséget biztosít az ott élők számára, és vonzó lehet a potenciális betelepülők számára. Ehhez olyan eszközrendszer áll rendelkezésükre, mely építheti a jó hírnevet és a helymárkát, segíthet

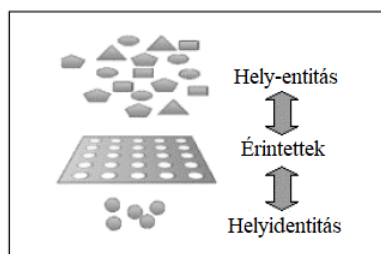
¹ tanársegéd, Szent István Egyetem, Üzleti Tudományok Intézete, Marketingmenedzsment Tanszék, Gödöllő; urbanne.treutz.agnes@gtk.szie.hu

kialakítani a pozitív imázst, továbbá azonosulhatnak a hellyel a helyi lakosok és az odalátogatók egyaránt. Utóbbi fontos tényező, hiszen a hellyel való azonosulás következtében kialakulhat a kötődés a település irányába, mely segítheti a helyben maradást, ellenkező esetben elköltözés következhet be. Mivel minden település számára fontos, hogy megtartsa a lakosait, így elengedhetetlen azon tényezők vizsgálata, melyek befolyásolják a helyidentitás kialakulását. A jelenlegi tanulmány bemutatja azokat a modelleket, melyek helyidentitással foglalkoznak, és rávilágít annak a településmarketingen belüli fontosságára. A tanulmány törekszik a különböző típusú modellek minél szélesebb körű bemutatására. Mivel bizonyos esetekben a modellek hasonló alapelvekre és tényezőkre épülnek, így azon modellek kerülnek részletesebben kifejtésre, melyek jelentős eltérést mutatnak egymástól, törekedve a változatosabb esetek bemutatására, minél szélesebb rálátást adva az olvasónak.

Vizsgált helyidentitás-modellek

A helyidentitás az adott helyről az egyén tudatában kialakuló percepcióként, illetve az adott egyén vagy csoport hellyel való azonosulásaként értelmezhető. (Marien, 2016) Marzano (2015) a hely-entitás összetevőjeként a társadalmi és fizikai környezetet határozta meg. A helyidentitást olyan folyamat végeredményeként írta le, mely esetében a különböző hely-entitás-elemek (táj, a terep, a növény- és állatvilág, építészet, tradíciók, történelem, művészet, ételek és emberek) az egyes célcsoportok (érintettek) általi érzékelése vezet az identifikációhoz. (1. ábra)

1. ábra: A helyidentitás folyamata

Forrás: Marzano, 2015, 137. o.

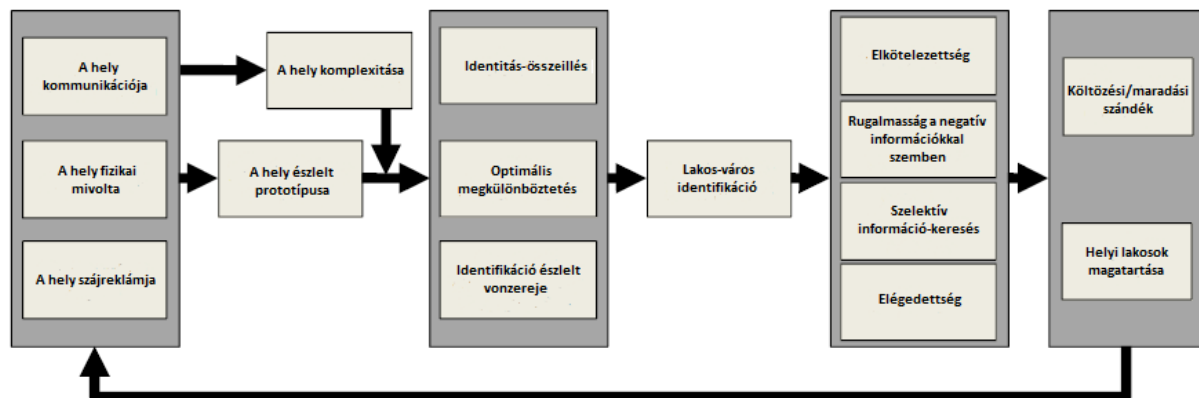
A helyidentitással foglalkozó modellek több oldalról közelítik meg a helyidentitás létrejöttét, illetve a folyamatában szereplő tényezőket. Weder (1998) a helyidentitást a településmarketing alapjaként definiálta, mely során kognitív (lokális észlelés), affektív (azonosulás a településsel) és konatív (a település aktív támogatása) dimenzióit különítette el a helyidentitásnak, vagyis pszichológiai megközelítést alkalmazott. A modell hiányossága, hogy egyedül pszichológiai elemek kerültek a modellbe. Ezzel szemben Uzzell – Pol – Badenas (2002) hangsúlyt helyeztek a természeti tényezőre, ezen belül a fenntarthatóságra. Modelljükben az elégedettség, a fenntarthatóság, a társadalmi kohézió és az identifikáció tényezők jelentek meg, melyek adják a helyidentitás négy tényezőjét. A modellben mind a társadalmi, mind a fizikai környezet megjelenik, továbbá fontos tényezőként lép fel az elégedettség, mint lényeges költözést

befolyásoló faktor. Eberle Gramberg – Gramberg (2004) a városidentitás öt pillérét határozták meg: a városképet, az életminőséget, az értékeket, a munka- és kereseti lehetőségeket, illetve az anyagi erőforrások és terheket. A modell szintén tartalmazza a fizikai (városkép) és társadalmi (életminőség, értékek) környezetet, melyek mellett megjelenik a gazdasági tényező is (a munka- és kereseti lehetőségek, az anyagi erőforrások és terhek). Taylor (2008) Relf (1979) alapján egy háromdimenziós modellt vázolt fel, melynek elmei a fizikai komponensek, a tevékenységek és a szimbólumok/jelentések. A fizikai környezet jelenléte mellett a tevékenységek, mint aktivitás, konatív elem, vagyis pszichológiai tényezőt szükséges megemlíteni. A szimbólumok/jelentések olyan megfoghatatlan tényezőket tartalmaz, mint a helyhez kötődő tapasztalatok, szándékok, kötődés.

Az eddigiektől eltérő modellt vázolt fel Zenker – Petersen (2010), akik a lakos-város identifikációs modelljének megalkotásához az üzleti életben alkalmazott ügyfélkapcsolat menedzsment (CRM) szemléletmódot és a társadalmi azonosságtudat elméletét alkalmazva feltételezték, hogy az erős lakos-város identifikáció a lakos egyén-konceptiója és a város prototípusa közti identitás-összeillésként jön létre. A város prototípusa a város mentális ábrázolása, melyet különböző tényezők formálnak (természet és rekreáció, urbanitás és diverzitás, költséghatékonyság, munkalehetőségek). Ezen tényezők lehetnek statikusak (földrajzi jellemzők, város történelme) vagy dinamikusak (infrastruktúra, politikai környezet, a lakosok demográfiai jellemzői, gazdasági tényezők). A statikus tényezők állandóak, nem változtathatók, míg a dinamikus tényezők változhatnak. Összességében elmondhatjuk, hogy mindezen tényezők a makrokörnyezeti elemek összessége. A tényezők hatására egy- vagy többdimenziós prototípus jöhet létre. A modellhez a szerzők figyelembe vették Kavaratzis (2004) által megállapított három városimázs kommunikáció-típust: a hely fizikai jellemzőit mint elsődleges kommunikációt (építészet, hely kínálata), a hely kommunikációját mint másodlagos kommunikációt (reklámok, PR tevékenységek), és a hely szájreklámjait mint harmadlagos kommunikációt (média, illetve a helyi lakosok által megvalósult szájreklám). Ezeket a tényezőket érzékeli a fogyasztó, amelyek adják a hely komplexitását. Ebből a komplexitásból jön létre a hely észlelt prototípusa. A modell első fele rámutat arra, hogy a város-prototípus észlelt komplexitása hogyan tudja elősegíteni a lakos-város identifikációt az identitást befolyásoló tényezőkkel. A modell alapján az identifikációt befolyásoló tényezők: az identitás-összeillés, az identitás vonzerő, és az optimális megkülönböztető jelleg. Minél komplexebb az adott hely, annál könnyebb az identitás-összeillés. Ez magyarázható azzal, hogy minél nagyobb egy település kínálata, minél több célcsoport igényeit tudja kielégíteni, annál könnyebben azonosulhatnak az egyének a hellyel. Tehát az identitás-összeillés alapvetően a hely jellemzőitől függ. A településsel való azonosulás mellett fontos a prototípussal való asszimiláció és az egyén megkülönböztető jellege közti egyensúly fenntartása. Tehát amellett, hogy az egyén megpróbál azonosulni a település egyes tulajdonságaival, szükséges hogy egyedi tulajdonságainak is megtartsa egy részét. A pozitív város prototípus az egyes vonzerőivel növelheti az egyén önbecsülését, ezáltal elősegítheti az identifikációt. Az identitás észlelt vonzereje lehet pozitív és negatív egyaránt. Amennyiben pozitív, úgy az tompíthatja a negatív

tényezők hatását. A kommunikációs elemek és az identifikációt befolyásoló elemek összességéből létrejön a lakos-város identifikáció, mely elkötelezettséget generál a fogyasztóban, egyben rugalmas lesz a településsel kapcsolatos negatív hírekkel szemben, és a szelektív információkeresésnek köszönhetően inkább a pozitív tartalmakat keresi. Mindez elégedettséget eredményezhet a fogyasztóban, aminek hatására a településen fog maradni. Ellenkező esetben a költözési szándék lép fel. A végkimenetet összességében a társadalmi és fizikai környezet sokrétű elemei befolyásolják, melyek hozzájárulnak egyben a modell komplexitásához. Az elégedettség ezen modell esetén is lényeges elem, mely befolyásolhatja a helyi lakosok magatartását, egyben a helyidentitást is.

2. ábra: Lakos-város identifikációs modell

Forrás: Zenker – Petersen, 2010, 7. o.

Grajczár (2013) szintén rendhagyó identitásvizsgálatot végzett, Dabas lakóinak identifikációs vizsgálatával. A vizsgálat alapját a Dekker – Malová – féle nemzeti attitűdmodell adta. Ennek alapján az identitásvizsgálat hierarchikus szintek alapján készült: lokális, nemzeti, és európai szintű identitástudatot mért. A három szint hat dimenzió mentén került elemzésre: érzés, szeretet, büszkeség, preferencia, felsőbbrendűség, és „izmusok” (lokalizmus, nacionalizmus, europizmus). A következőkben a lokális szinthez kapcsolódó tényezők kerülnek bemutatásra, melyek egyben tükrözik a másik két szint esetén felmerülő elemeket egyaránt. Az érzés azt takarja, hogy a válaszadó helyinek érzi magát, és hogy a települést a hazájának tekinti. A szeretet a hely nyelvjárásának szeretetére, a település szeretetére utal, továbbá, hogy jó érzés dabasnak lenni. A büszkeség a településre és annak helyi lakosaként való büszkeséget jelenti, továbbá azt, hogy büszkeséggel tölti el a válaszadót, amit a helyiek véghezvittek. A preferencia magában foglalja, hogy a válaszadó inkább helyiekkel szeret érintkezni mint más településen élőkkal, illetve élete nagy részét inkább helyben szeretné leélni mint bármely más településen. A felsőbbrendűség utal arra, hogy a megkérdezett jobban szereti a helyieket mint a más településen élőket, továbbá hogy a helyiek különbek a nem helyiektől, és Dabas a legjobb település, ahol élni lehet. A lokalizmus lefedi, hogy a válaszadó úgy érzi, hogy közös gyökerek, közös származás köti össze őt a dabasiakkal, a dabasiaknak nem szabadna keveredni másokkal, illetve hogy minden dabasnak helyben kellene élnie és jobb lenne, ha nem költöznének el Dabasról. A vizsgálat mellőz minden makrotényezőt az elemzésben.

Kermani et al. (2016) a helyidentitást többszintű koncepcióként írja le, ahol az érzékelés a kognitív szinten kezdődik, mely a külső jelenségektől való megkülönböztetésen alapul. Az identitás további szempontjai is tetten érhetők a következő konceptuális szinten, mely a hely és az emberekkel való interakció kapcsolatán alapul. Ez a szint formálja a belső folytonosságot, a múlttal vagy más hasonló jelenséggel való hasonlóságainkat. Három elemet emel ki a modell: a megkülönböztető jelleget, az interakciót és a folytonosságot. A három elem ugyan különböző szinteken jelenik meg, ugyanakkor kiegészítik egymást. A megkülönböztető jelleg főként a hely fizikai és látható külső megjelenésére utal, melyet az egyén elsőként érzékel. Az interakció a hellyel és a másokkal való kapcsolatot fedi. A folytonosság a változás és az állandóság közti egyensúlyt jelenti. A koncepció tartalmaz fizikai és társadalmi környezeti, illetve pszichológiai elemeket egyaránt. Hasonlóság fedezhető fel Piskóti (2012) modelljével, ahol szintén megkülönböztetett a szerző külső és belső tényezőket az identitás kapcsán. Kermani et al. (2016) ezt a helyidentitáshoz kapcsolódó elméleti keretrendszert beépítette a helyidentitás és az örökség elméleti modelljébe.

Következtetések és javaslatok

Összességében a helyidentitás modellek vizsgálata rámutat a helyidentitás településmarketingben való fontosságára, hiszen a helyidentitás befolyásolhatja az egyén költözési vagy maradási szándékát, az elkötelezettségét a település irányába, és hatással lehet a fizikai és társadalmi környezetre egyaránt. A befolyásoló tényezők között mikro- és makrotényezők egyaránt jelen vannak, melyek közül jelentős szerepük van az egyén lélektani tényezőinek, a hely fizikai jellemzőinek, társadalmi tényezőknek, a település kommunikációjának, az elégedettségnek és az egyén-hely folytonos illeszkedésének. (1. táblázat) A modellek segítségével feltárhatók azon tényezők, melyek hatására elköltöznek a településről, illetve melyek hatására helyben maradnak és lojálissá válnak a lakosok a település iránt. A helyidentitás-modellek vizsgálata rávilágít azokra a komponensekre, amelyek ismeretével, illetve fejlesztésével helyben tarthatók a lakosok és kiküszöbölhetők a felmerülő problémák. Mindez kiindulópontot adhat egy komplex helyidentitás-modell megalkotására, figyelembe véve a korábban alkalmazott modellek erősségeit.

1. táblázat: A helyidentitáshoz kapcsolódó modellek összefoglaló táblázata

Szerző(k)	Modell megnevezése	Modell elemei	Fő irányultság	Hely-entitás elemeinek megjelenése
Relph (1979)	Helyidentitás három alapeleme	– állandó fizikai környezet – tevékenységek – jelentések	Hely, helyidentitás	fizikai környezet
Chuo (1998)	Helyidentitás dimenziói	– a fizikai környezethez kapcsolódó identitás – a gazdasági életéhez kapcsolódó identitás – a társadalmi életéhez kapcsolódó identitás – a kulturális életéhez kapcsolódó identitás – valahová tartozás érzése	Helyidentitás	fizikai környezet, társadalmi környezet
Weder (1998)	Lokális identitás dimenziói	– kognitív – affektív – konatív	Lokális identitás mint a településmarketing alapja	-
Uzzell, D. – Pol, E. – Badenas, D. (2002)	Szerkezeti egyenlőség modell (Onslow Village Model, Stoughton Model)	– elégedettség – fenntarthatóság – kohézió – identifikáció	Helyidentifikáció, társadalmi kohézió és környezeti fenntarthatóság	fizikai környezet, társadalmi környezet
Eberle Gramberg, G. – Gramberg, J. (2004)	A városidentitás öt dimenziója	– városkép – életminőség – értékek – munka- és kereseti lehetőségek – anyagi erőforrások és terhek	Városidentitás	fizikai környezet, társadalmi környezet
Taylor (2008)	Helyidentitás és komponensei	– fizikai jellemzők vagy megjelenés – tevékenységek és funkciók – jelentés vagy szimbólumok	Helyidentitás	fizikai környezet
Zenker – Petersen (2010)	Lakos-város identifikációs modell	– a hely fizikai jellemzői – a hely kommunikációja – a hely szájreklámja – identitás-összeállítás – optimális megkülönböztetés – az identifikáció észlelt vonzereje	Helyidentifikáció a város és az egyén jellemzőinek figyelembevételével	fizikai környezet, társadalmi környezet

Piskóti (2012)	Város identitáskonceptiója és elemei	– teljesítmény, várostermékek – helyiek magatartása – városkép – marketingkommunikáció	Városidentitás, stratégia (városmárka, városimázs)	fizikai környezet, társadalmi környezet
Grajczjár (2013)	Dabas lakóinak identifikációs szintek alapján történő vizsgálata	– érzés – szeretet – büszkeség – preferencia – felsőbbrendűség – lokalizmus	Nemzeti, lokális és európai szintű identitásvizsgálat	-
Yang, Z. – Li, L. – Zhu, C. – Guo, L. – Huang, L. (2013)	Kínai hallgatók helyidentitásának vizsgálata	– otthon élő környezettel való identitás – az otthoni kulturális környezettel való identitás – az otthon élő emberekkel való identitás – az otthonról való elidegenedés érzése – az otthoni viselkedéssel való identitás – az otthoni gazdasággal való identitás	Helyidentitás	fizikai környezet, társadalmi környezet
Qian, J. – Zhu, H. (2014)	Helykötődés és helyidentitás közti kapcsolatot bemutató modell	– helykötődés – helyidentitás – helyfüggőség	Helyérzékelés (Sense of place) dimenzióinak vizsgálata	fizikai környezet, társadalmi környezet
Kermani, A. A. – Charbgoon, N. – Alalhesabi, M. (2016)	A helyidentitás és az örökség elméleti modellje	– folytonosság – interakció – megkülönböztető jelleg	Helyidentitás és örökség tényezői közti kapcsolat	fizikai környezet, társadalmi környezet
Marien (2016)	Lakos-település identifikációs modell	– településkép – énkép	Lakos – lakóhely közti identifikáció, költözési/maradási szándék	fizikai környezet, társadalmi környezet

Forrás: Saját szerkesztés, 2019

Felhasznált források

Eberle Gramberg, G. – Gramberg, J. (2004) Stadtidentität. In: Hilber, M. L. – Ergez, A. (2004): Stadtidentität. Der richtige Weg zum Stadtmarketing. Orell Füssli Verlag AG, Zürich. pp. 27-35.

Grajczár I. (2013): Identifikációs szintek és dimenziók Dabason: A kvantitatív vizsgálat tapasztalatai. In: Jablonczay – Grajczár (2013) Területi Identitás stratégiák I. Dabas helyi identitáspolitikája és imázsa. Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület, Dabas. pp. 67-98.

Kavaratzis, M. (2004) From city marketing to city branding: Towards a -theoretical framework for developing city brands. Place Branding. 1. évf. 1. szám, pp. 58-73.

Kermani, A. A. – Charbgoon, N. – Alalhesabi, M. (2016) Developing a model for the relation between heritage and place identity. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Architectural and Environmental Engineering. 10. évf. 3. szám, pp. 406-411.

Kerr, G. – Oliver, J. (2015) Rethinking place identities. In: Kavaratzis, M. – Warnaby G. – Ashworth, G. J. (ed.) (2015) Rethinking place branding. Springer, Switzerland. pp. 66-70.

Marzano, G. (2015) Using Resource Description Framework (RDF) for description and modeling place identity. Procedia Computer Science. 77. p. 135 – 140.

Piskóti I. (2012) Régió- és településmarketing. Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 400

Qian, J. – Zhu, H. (2014) Chinese urban migrants' sense of place: Emotional attachment, identity formation, and place dependence in the city and community of Guangzhou. Asia Pacific Viewpoint. 55. évf. 1. szám, pp. 81-101.

Relph, E. C. (1979) Place and placelessness. Pion Limited, London. p. 156

Taylor, K. (2008) Landscape and Memory: cultural landscapes, intangible values and some thoughts on Asia. in: 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium: „Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible”. 29 September – 4 October 2008, Quebec, Canada. openarchive.icomos.org/139/1/77-wrVW-272.pdf (Elérve: 2019.01.30.)

Uzzell, D. – Pol, E. – Badenas, D. (2002) Place Identification, Social Cohesion, and Environmental Sustainability. Environment and Behavior. 34. évf. 1. szám, pp. 26-53.

Weder, K. (1998) Lokale Identität als Ansatzpunkt des Stadtmarketing. Das Image der Stadt Lüdinghausen. Diplomarbeit, Münster.

Yang, Z. – Li, L. – Zhu, C. – Guo, L. – Huang, L. (2013) Local identity of no-fee preservice students and its impact on their localized professional orientation. Chinese Education and Society. 46. évf. 2-3. szám, pp. 90-99.

Zenker, S. – Petersen, S. (2010) Resident-City Identification: Translating the Customer Relationship Management Approach into Place Marketing Theory. 50th European Regional Science Association Congress, Jönköping, Sweden, 19th – 23rd August, 2010. <http://hdl.handle.net/10419/118787> (Letöltés ideje: 2019.02.01.)